MARK FELTON ULTURILO

MARK FELTON

CASTELUL VULTURILOR

Original: *Castle ofthe Eagle* (2017)

EVADARE DIN FORTĂREAŢA LUI MUSSOLINI

Traducere din limba engleză de: ALEXANDRU SZOLLO prin LINGUA TRADOM

M

8Prolog

Bărbatul scund, vânos, cu mustaţă căruntă, tunsă milităreşte, cunoscut, pur şi simplu, sub numele „Dick", stătea stânjenit între doi colegi de detenţie, pe o bancă din piatră, încălzită de soarele strălucitor al Toscanei. Era îmbrăcat civil, cu un costum gri, simplu, iar în spate purta un rucsac improvizat, voluminos, gata să plesnească. La curea avea o bucată ciudată din lemn, triunghiulară, prevăzută cu un cârlig de metal în partea mai îngustă. Terasa pe care stăteau cei trei bărbaţi se afla în partea de vest a fortăreţei centrale a castelului, care avea, de fapt, o terasă inferioară şi una superioară, înconjurate de un zid gros de protecţie din piatră, înalt de vreo doi metri şi jumătate. Partea de sus a acestuia era prevăzută cu creneluri medievale. Prizonierii foloseau terasa inferioară drept teren de sport, în timp ce paznicii îi urmăreau de pe terasa superioară, pentru a-i împiedica să fraternizeze[m].

Construit din piatră cenuşie, castelul trona impunător pe un deal înalt, stâncos, din apropierea comunei Fiesole, la opt kilometri de splendorile renascentiste ale Florenţei. Fusese construit în stil neogotic, pe structura unei fortăreţe medievale, pantele din jurul dealului stâncos pe care se afla fiind înconjurate de chiparoşi, pini şi tufe.

Dincolo de zidul enorm era o pantă abruptă, care ducea direct la stâncile solide pe care fusese construit castelul cu multe secole înainte. Două turnuri înalte, cu creneluri, se ridicau în partea de nord a castelului, cu vedere spre poarta principală şi spre drumul care ducea către comuna din apropiere, iar câteva case cu acoperişuri din ţiglă şi câteva parcele stăteau înghesuite la poalele dealului. Priveliştea era uluitoare - dealuri verzi se întindeau tocmai până în Florenţa. în zilele frumoase, se vedea cupola aurită a Domului Santa Maria del Fiore lucind în soare ca o nestemată.

Inima lui Dick bătea nebuneşte. Aştepta momentul potrivit ca să evadeze. Avea la dispoziţie doar câteva secunde pentru a se avânta cu îndrăzneală spre libertate. Era riscant să încerce aşa ceva ziua în amiaza mare, dar n-avea de ales. Noaptea, Dick şi colegii lui erau închişi în camerele lor, într-o altă parte a castelului, iar accesul la terasă le era restricţionat.

în Toscana, la sfârşitul lunii iulie 1942, era căldură şi zăpuşeală şi Dick asuda în costum aşteptând semnalul de pornire. Ochii lui albaştri şi ageri îi urmăreau cu atenţie pe camarazii săi cum îşi ocupau poziţiile pentru a-l ajuta să scape.

Deodată, fu dat semnalul. Dick nu ezită. Se ridică în picioare pe bancă, stând cu faţa spre zid, îşi înălţă braţele şi încordă picioarele. Camarazii lui, aflaţi de-o parte şi de alta, îl prinseră de tălpi şi, aşa cum

exersaseră de atâtea ori, îl catapultară cu forţă. Dick întinse braţele până când se prinse cu degetele de partea de jos a terasei paznicilor şi se trase în sus cu toată puterea. Cu un efort supraomenesc, se luptă să ajungă pe terasă, pedalând prin aer cu picioarele-i scurte, în timp ce braţele simţeau din plin efortul. Cuprins de panică, generalul-locotenent sir Richard O'Connor, eroul care-i înfrânsese pe italieni în Africa şi luase 130 000 de prizonieri, scrâşni din dinţi din cauza efortului. Deşi nu era un deţinut despre care s-ar fi putut spune că intenţiona să evadeze, tentaţia lui va fi recunoscută mai târziu drept una dintre cele mai îndrăzneţe evadări din istoria celui de-Al Doilea Război Mondial

.Capitolul 1

Un prizonier preţios

„După nouă luni petrecute ca membru al echipajului său, când am plecat din Anglia, am ajuns să-l admir şi să-l respect pe Boyd, mareşal în cadrul forţelor aeriene britanice. Am trăit doi ani alături de el în închisoare, în aceeaşi casă, de multe ori în aceeaşi cameră, şi pot să afirm că era un om măreţ şi simplu".
John Leeming, căpitan de aviaţie

John Leeming înjură aprig când se izbi cu umărul de una dintre grinzile structurii interioare a bombardierului Vickers Wellington. Simţi un gol în stomac în timp ce avionul lovit se zgâlţâia şi se rostogolea prin aer, îndreptându-se spre sol. Vântul se auzea puternic prin găurile din podeaua Wellingtonului, cauzate de obuze de tun trase de avioanele italiene de vânătoare care se năpustiseră fără avertisment asupra lor.[121] Leeming era îmbrăcat în uniforma albastră de la RAF.[m] El împinse cu piciorul spre marginea unei găuri un seif cenuşiu şi greu din oţel, apoi îl lovi cu cizma. Cutia zbură din avion şi se prăbuşi în Mediterana. Mai rămase una. Cu dureri de picioare din cauza poziţiei incomode, Leeming începu să lovească disperat cutia cu piciorul, până când o luă pe urmele celorlalte cutii prin gaură. Pe urmă se întinse pe podea câteva secunde, ascultând urletul motoarelor şi mini tornada care sufla violent. Tot ce nu era legat în interiorul bombardierului era zgâlţâit cu putere. „Tocmai am aruncat pe fereastră 250 000 de lire", se gândi Leeming, clătinând din cap şi nevenindu-i să creadă.

— Un sfert de milion de lire a ajuns pe fundul mării! mormăi el cu voce tare.

După părerea lui, războiul luase o întorsătură dramatic de ciudată şi lucrurile se înrăutăţeau.

— Pregătiţi-vă pentru impact! ţipă disperat din carlingă Norman Samuels, liderul de escadron. O să se lovească puternic de sol.

Leeming se rostogoli pe burtă şi încercă să se agaţe de ceva. Aruncă o privire în spate şi-l văzu făcând la fel pe şeful lui, Owen Tudor Boyd, mareşal în cadrul forţelor aeriene. Era „un bărbat scund, cu pieptul lat şi cu o constituţie robustă"[141], părul scurt, cărunt şi o mustaţă îngrijită. Faţa lui, de obicei bonomă, avea o expresie hotărâtă. Boyd aruncă şi el o privire în spate şi bombăni, însă Leeming, un bărbat înalt, între două vârste, nu reuşi să audă ce spunea, din cauza motoarelor care şuierau şi a vântului. Se uită peste umăr spre locul în care fuseseră depozitate cutiile cu bani. Albastrul mării fusese înlocuit de verdele dealurilor şi câmpurilor întinse cât vedeai cu ochii.

— Sicilia, murmură Leeming pentru sine.

Wellingtonul zbura foarte jos. Leeming închise ochii şi aşteptă sfârşitul.

O linişte stranie se aşternu după prăbuşirea avionului. Leeming stătea pe-o parte, în fuzelajul distrus, ţinând strâns o bară. Aerul era plin de praf şi se- auzea un zumzăit stins de la palele unui motor care se roteau. Boyd, Leeming şi cei patru membri ai echipajului începură să se mişte, gemând şi strigând de durere din cauza rănilor. Leeming se târî din fuzelaj împreună cu ceilalţi. Braţul îl durea îngrozitor.

Odată ajuns afară, el inspectă avionul. Era complet distrus, una din aripile sale enorme fusese ruptă, botul îi era zdrobit, iar palele mari ale elicelor se îndoiseră în urma forţei impactului. La cam treizeci de metri în spatele Wellingtonului, pământul fusese, practic, arat, în urma prăbuşirii avionului pe un câmp din Sicilia. Leeming miji ochii în faţa strălucirii soarelui, care-i încălzea faţa înnegrită de fum. Boyd se ridică încet în picioare şi se îndreptă şovăind spre carlingă, scotocindu-se prin buzunare şi scoţând bricheta şi nişte hârtii. Leeming îşi dădu seama curând că mareşalul încerca să dea foc avionului. Era o sarcină crucială, având în vedere că documentele personale ale lui Boyd ar fi reprezentat o mină de aur pentru inamic dacă ajungeau în mâinile acestuia. Trebuiau distruse, odată cu avionul, înainte ca italienii să apară, să facă investigaţii şi să-i ia prizonieri pe britanici.

Leeming nu putu să nu se gândească la călătoria care-l adusese în mâinile inamicilor, pe neaşteptate. Decolaseră de la baza aeriană din Stradishall, în apropiere de Haverhill, Suffolk, în 19 noiembrie 1940, cu destinaţia Cairo via aerodromul din Luqa, Malta. Odată ajuns în Egipt, Boyd, în vârstă de cincizeci şi unu de ani, trebuia să preia comanda ca adjunct în forţele aeriene aliate sub mareşalul Longmore-^[1]. Numirea energicului Boyd în funcţia de comandant adjunct în Orientul Mijlociu veni într-un moment în care Marea Britanie se străduia să-şi menţină poziţia în Egipt în faţa unui asalt de anvergură din partea Italiei.

Benito Mussolini intrase în război de partea Germaniei la sfârşitul lunii iunie 1940, după ce fusese martor la triumful lui Hitler în Polonia şi împotriva Aliaţilor occidentali din Franţa şi Ţările de Jos. *II Duce* crezuse, fără îndoială, că Italia avea să culeagă câţiva dintre laurii victoriei de pe urma înfrângerii Franţei de către Germania şi a alungării britanicilor de pe Bătrânul Continent. Dar intrarea Italiei în război fusese deosebit de îngrijorătoare pentru englezi la Mediterană, un vechi bastion al puterii britanice. Marea şi puternica flotă împreună cu numeroasa armată italiană din Libia reprezentau ameninţări serioase pentru poziţia strategică a Imperiului Britanic, Canalul Suez, dar şi pentru bazele britanice din Malta şi Gibraltar. Deja într-o situaţie precară din cauza faptului că echipamentele cele mai bune fuseseră redirecţionate în scopul de a apăra Marea Britanie de o posibilă invazie germană, mica garnizoană britanică din Egipt era vulnerabilă şi dificil de aprovizionat. Mussolini comandase invazia Egiptului la începutul lunii august 1940 şi până în 16 septembrie Armata a 10-a italiană ocupase şi săpase tranşee în jurul

oraşului egiptean Sidi Barrani, în apropierea graniţei cu Libia. Depăşită numeric în proporţie de unu la zece, mica armată britanică aflată sub conducerea generalului sir Claude Auchinleck a pus în aplicare Operaţiunea Compass-^, prima ofensivă Aliată în timpul campaniei africane care a constat într-o serie de raiduri de mare anvergură asupra fortăreţelor italiene. Acestea fuseseră conduse de un general îndrăzneţ şi agresiv pe nume Richard O'Connor. Owen Boyd a fost trimis în Egipt pentru a încerca să revitalizeze şi să reorganizeze RAF în faţa ameninţării italiene. El părea alegerea ideală - un pilot bătăios, decorat în Primul Război Mondial, al cărui ultim post fusese la comanda Detaşamentului de Baloane de Observaţie al RAF, care asigura o protecţie aeriană vitală oraşelor britanice.

însă în acel moment, la unsprezece ore după ce decolaseră din Anglia, avionul forţelor aeriene era o epavă care zăcea pe un câmp din Sicilia. După ce evitase focul inamic german în apropierea Parisului, Wellington T-2873, zborul 214 spre Orientul Mijlociu, se îndreptase spre Egipt, deasupra Mării Mediterane, în furtună, cu o oprire pentru alimentare programată în Malta.[m] Dar o eroare de navigaţie şi lipsa combustibilului aduseseră Wellingtonul prea aproape de insula Sicilia, unde se năpustiseră asupra lui avioanele de vânătoare italiene şi-l doborâseră.^ Aveau să apară întrebări în legătură cu motivul pentru care bombardierul fusese trimis fără escortă în Orientul Mijlociu pe o rută atât de periculoasă, mai ales că Boyd era unul dintre ofiţerii superiori care ştiau secretele din Bletchley Park[m] şi informaţiile obţinute din sursa „Ultra" care au condus la spargerea codului Enigma[1121]. Din acest motiv se chinuia Boyd, încă resimţindu-se după prăbuşire, să incendieze avionul şi toate documentele lui aflate la bord.

Cutiile pline cu bancnote pe care le împinsese Leeming peste bord în mare fuseseră încărcate sub pază în Anglia. Erau şi ele destinate cartierului general britanic din Cairo, fonduri esenţiale pentru diverse departamente secrete care organizau operaţiuni de gherilă în spatele liniilor inamice. Imediat ce Wellingtonul fusese lovit, Boyd arătase spre grămăjoara de cutii cenuşii şi ţipase: „Scapă de ele, John! Ne prăbuşim pe un teritoriu inamic!"[1111] La puţin timp după aceea, cu inima grea din cauza sacrificiului pe care era nevoit să-l facă, aruncase din avion sfertul de milion de lire sterline, care, ca o ironie a sorţii, ar fi fost suficient în 1940 pentru a cumpăra aproape patru bombardiere Wellington, noi-nouţe.[1121]

Boyd era în avion doar datorită intervenţiei directe a prim-ministrului Winston Churchill. Mareşalul forţelor aeriene Longmore solicitase ca un alt ofiţer să fie numit adjunct al său, vicemareşalul forţelor aeriene Arthur Tedder, însă prim-ministrul îl respinsese, acceptând, în schimb, promovarea lui Boyd.[1121] în mod ironic - după cum ştia, fără îndoială, şi Boyd -, Tedder avea să-i ocupe oricum funcţia. Şi aşa s-a întâmplat după ce Boyd a fost luat prizonier.

Boyd ridică privirea de la avionul pe care încerca disperat să-l incendieze şi observă că se îndreptau nişte oameni spre ei. Cu ochii mijiţi şi fruntea încreţită de concentrare şi nerăbdare, arătă cu degetul. Câţiva ţărani sicilieni, îmbrăcaţi cu cămăşi tradiţionale colorate, cu gulerul descheiat, cu eşarfele largi purtate în jurul brâului şi cu moletiere înfăşurate peste pantaloni, se apropiau încet de locul prăbuşirii, înarmaţi cu topoare. Tăiaseră copaci în apropierea satului Comiso, provincia Ragusa.

— Opreşte-i, John! strigă Boyd la Leeming.

Acesta se întoarse şi se holbă la ţărani. Cu topoarele pe umeri, feţele mustăcioase şi hainele demodate, păreau nişte pungaşi care i-ar fi putut sta alături lui Barbă-Neagră[1141]. Leeming înghiţi în sec şi rămase ţintuit în loc. Boyd repetă

ordinul cu o voce tunătoare şi tăioasă. „Mi-a sunat cumva ceasul? se întrebă în gând Leeming, sumbru. Supravieţuiesc prăbuşirii unui avion doar ca să mă omoare nişte cuţitari sicilieni?" Fusese deja un drum lung pentru el, care la patruzeci şi cinci de ani, era unul dintre cei mai vârstnici căpitani din RAF.

Născut în Chorlton, Lancashire, în 1895, Leeming a dat dovadă de talent de scriitor încă de timpuriu, publicându-şi primul articol la treisprezece ani. Mai târziu, avea să scrie multe cărţi de mare succes, unele bazându-se pe fascinaţia lui pentru aviaţie. în 1910, la vârsta de cincisprezece ani, Leeming şi-a construit primul planor şi, în următorii ani, a continuat să construiască şi să piloteze planoare. Trecând la aeronave cu motor, a ajuns cunoscut în 1928, când el împreună cu Bert Hinkler, principalul pilot de încercare de la fabrica britanică de aeronave Avro, fondată în 1921, au aterizat, în premieră, cu un biplan Avro 585 pe un munte din Marea Britanie. Au ales pentru cascadoria lor vârful Helvellyn, din Lake District, de 950 de metri înălţime. în 1928, Leeming a înfiinţat Northern Air Lines, o companie aeriană din Manchester, şi a jucat un rol esenţial în găsirea unui nou loc pentru un aeroport în Manchester, la Ringway.

La începutul anilor '30, s-a apucat de horticultură, a amenajat o grădină uluitoare la Bowden, a scris cărţi de mare succes despre grădinărit şi a creat personajul „Albina Claudius" pentru ziarul *Manchester Evening News.* Walt Disney a cumpărat drepturile pentru film. La izbucnirea războiului, în 1939, Leeming a fost repartizat în RAF şi numit aghiotantul lui Boyd, mareşal al forţelor aeriene. Deşi aveau ranguri diferite, pe Boyd, în vârstă de cincizeci şi unu de ani, şi pe Leeming, de patruzeci şi cinci, îi fascinase zborul în copilărie. Vor deveni prieteni apropiaţi şi camarazi în anii plini de încercări care aveau să urmeze. „îl ţin minte drept un om extrem de isteţ, foarte insistent şi hotărât, dar foarte plăcut, binevoitor şi în stare să se înţeleagă cu aproape oricine", îşi amintea colegul lui de prizonierat din război, generalul- locotenent sir Philip Neamecof Leeming.

Pus în faţa celei mai dificile situaţii din viaţa lui de până atunci, John Leeming ascultă ordinul prietenului său şi porni spre ţăranii sicilieni. îşi duse mâna la revolverul Webley-^ de calibru 38 pe care-l ţinea într-un toc la talie, dar se răzgândi. Nu-i surâdea ideea de a flutura o armă prin faţa acelor cincisprezece sicilieni bine înarmaţi, mai ales una care avea doar şase gloanţe în încărcător. în schimb, băgă mâna în buzunarul cămăşii şi scoase un pachet mototolit de Woodbines, marcă britanică de ţigarete, şi un ciot de creion şi începu să deseneze steagul Regatului Unit, poreclit Union Jack.[1121] Ţinând opera de artă în faţa sicilienilor, observă cum era reflectată lumina soarelui de lamelele ascuţite ale topoarelor. Ţăranii se îngrămădiră în curând în jurul lui, sporovăind cu patimă şi discutând despre cum să procedeze cu ei.[1121] Deodată, în spatele lui Leeming, carlinga Wellingtonului zdrobit se aprinse cu un zgomot puternic, speriindu-i pe sicilieni. Aceştia începură să alerge prin jur, ţipând şi chiuind agitaţi. în mod evident, erau îngrijoraţi în legătură cu o posibilă explozie, crezând probabil că Wellingtonul era plin cu bombe. Leeming profită de ocazie pentru a se retrage spre locul în care Boyd, liderul de escadron Samuels, căpitanul de aviaţie Payn, pilotul ofiţer Watson şi sergentul Wynn se adunaseră în jurul cozii avionului.[m] Un fum negru şi des se ridica dinspre partea din faţă, acoperind soarele necruţător, în timp ce flăcările devorau interiorul aparatului de zbor. Pe faţa lui Boyd se întrezărea un zâmbet larg, hain, de mulţumire pentru ceea ce reuşise să facă.

Vrând să-şi salveze trusa personală înainte ca epava avionului să fie cuprinsă de flăcări, Leeming se urcă înapoi în fuzelaj. Deodată, un suflu puternic îl expulză

din aeronavă, ca şi cum l-ar fi aruncat o mână uriaşă, şi ateriză grămadă pe iarbă. Căpitanul de aviaţie Samuels reuşise să armeze un dispozitiv explozibil special, conceput pentru a distruge echipamentul sensibil al avionului cu puţin timp înainte de prăbuşire, iar acesta se detonase chiar înainte ca Leeming să-şi ia trusa. Căpitanul de aviaţie ajunsese la capătul puterilor. Stătea întins pe spate în iarbă şi încerca să se calmeze, străfulgerat de durerea din braţ. îl asculta pe Boyd cum se străduia să-i convingă pe sicilieni să se întoarcă, pe un ton uşor nerăbdător şi o voce puternică, spunându-le în engleză că nu erau bombe la bord. Eforturile îi fură brusc zădărnicite când flăcările ajunseră la buteliile cu oxigen de la bordul Wellingtonului, care explodară imediat, aruncând şrapnele prin aer. Leeming, Boyd şi ceilalţi săriră în picioare şi fugiră după sicilieni, îndepărtându-se de avionul care se dezintegra.[1221]

— Ştiţi, le spuse mareşalul forţelor aeriene Boyd lui Leeming, Samuels şi tuturor celorlalţi membri din echipajul RAF care stăteau într-o căsuţă în faţa unei mulţimi de săteni agitaţi, aşa ceva e de-a dreptul neobişnuit.[1211]

Aşezat pe singurul scaun din cocioabă, Boyd se referea la faptul că ţăranii sicilieni încă nu-i dezarmaseră. Era cam obsedat de reguli, iar faptul că trebuia să se confrunte cu civili, mai ales civili *străini,* îi punea răbdarea, şi aşa aproape epuizată, la grea încercare. Fiecare britanic avea în continuare revolverul din dotare la centură. Potrivit însemnărilor lui Lemming, Boyd stătea în mijlocul încăperii „ca un monarh medieval care ţinea un sfat, noi eram grupaţi precum curtenii în jurul lui, iar sătenii care nu mai tăceau stăteau cu faţa spre noi".[1221] Cu o expresie severă, evident neimpresionat de situaţie, Boyd se miră că nimeni nu le ceruse încă să se predea, deci zise cu o urmă de bunăvoinţă:

— Ar fi bine să le dăm revolverele.

Apoi se ridică încet de pe scaun şi duse mâna la toc, scoţând pistolul. Leeming şi echipajul Wellingtonului îi urmară exemplul. Boyd se aşteptase la
0 ceremonie formală de predare a armelor, dar aşteptările îi fură spulberate de un ţăran care-i înhăţă arma din mână, în timp ce ceilalţi sicilieni se înghesuiră în faţă, făcând un tărăboi cât toate zilele. Revolverul britanic valora o sumă destul de mare de bani pentru localnicii săraci, care se înghionteau şi se îmbrânceau, pretinzând tot mai zgomotos şi mai violent arma. Boyd era uimit. Britanicii fură oarecum şocaţi de comportamentul localnicilor, care nu păreau a fi altceva decât o gloată haotică. Neîmpăcat cu ideea ca gestul lui de predare să fie luat în bătaie de joc, Boyd acţionă rapid pentru a restabili ordinea. Cu trupul scund şi lat în umeri, se avântă brusc în mulţime, lovindu-i pe localnici cu forţa unui taur şi urlând la ţăranul care-i luase pistolul:

— Dă-mi-1!

Cu toate că mareşalul forţelor aeriene era destul de mic de statură, autoritatea lui îi făcu pe ţărani să reacţioneze, dând înapoi de teamă în faţa străinului care ţipa furios la ei. Era o demonstraţie magnifică de curaj din partea lui, dar întru totul caracteristică personalităţii sale puternice.

— Dă-l încoace! strigă Boyd, smulgând pistolul ţăranului care i-l şterpelise.

Apoi goli butoiaşul de cartuşe cu cealaltă mână şi-l închise la loc, dându-i-
1 înapoi.

— Acum eşti în siguranţă, spuse Boyd rar către ţăranul confuz, punând accent pe fiecare cuvânt în maniera tipică englezilor atunci când se adresau străinilor. Băi, nătăfleţilor! Puteaţi să vă-mpuşcaţi![m]

La puţin timp după aceea, o unitate a Marinei Regale Italiene veni de la o bază din apropiere şi-i luă prizonieri în mod oficial pe Boyd şi pe camarazii lui. De data aceasta, „ceremonia de predare" fu mult mai demnă, iar Boyd fu mulţumit. Britanicii au fost trimişi cu maşina către baza italienilor, unde le-a fost oferită o masă îmbelşugată, înainte să fie duşi în oraşul Catania, pe coasta de est a Siciliei.[1241] Pentru ei tocmai începuse o perioadă de captivitate despre care nu ştiau cât avea să dureze.

Până să ajungă maşina care-i ducea pe Boyd şi Leeming în Catania, se lăsă întunericul.

— Vai de mine! murmură Boyd în barbă pe când se uita pe geamul maşinii. Locul ăsta parcă-i un afurisit de pom de Crăciun.

Ambii ofiţeri RAF fură şocaţi că regulile de camuflaj nu intraseră-n vigoare în zonă, că magazinele încă erau luminate puternic şi felinarele stradale chiar erau aprinse pe alocuri. Boyd ţâţâi de vreo câteva ori a surprindere în timp ce treceau pe-acolo cu maşina, făcând comparaţie cu camuflajul din Anglia. Şi mai mare le fu mirarea când Boyd şi Leeming fură convocaţi la generalul-maior Ettore Lodi, în vârstă de patruzeci şi nouă de ani, chipeşul şi destul de seriosul ofiţer italian aflat la comanda Diviziei a 3-a Aeropurtată „Centauro" şi cel mai înalt în grad din Sicilia.[1251] Lodi era foarte mândru de „camuflajul lui" şi se strădui să-i explice lui Boyd că multe dintre felinarele stradale din oraş erau stinse. întorcându-se spre Boyd, îi ceru opinia, cu ajutorul unui interpret, despre măsurile de camuflaj instituite. „Mareşalul forţelor aeriene, fiind genul de om care spunea mereu ce gândea, i-a zis fără nicio reţinere părerea lui"[1221], a scris Leeming.

General Lodi, roşu la faţă, şi aghiotantul său îi conduseră personal pe ofiţerii RAF, obosiţi, în camerele lor. Fiecăruia îi fu repartizat un dormitor cu o baie spartană. După o vreme, britanicii auziră pe cineva pe hol. Curioşi, Boyd şi Leeming crăpară uşa şi se uitară afară. Pe coridor stătea un soldat italian care părea plictisit, înarmat cu o puşcă prevăzută cu baionetă. Comunicară prin semne că santinela avea să rămână la datorie toată noaptea în faţa uşii. Lui Boyd, vestea i se păru o jignire, la aflarea condiţiilor.

— Amărâtul ăsta n-o să fie înlocuit în post toată noaptea, John, zise Boyd, încruntat din cauza condiţiilor improprii din armata italiană. Aşa ceva nu se face, John.

La posturile de comandă anterioare, Boyd îşi clădise o reputaţie impecabilă, de ofiţer căruia îi păsa cu adevărat de cei care-şi slujeau ţara sub comanda lui. De obicei, el dădea dovadă de aceeaşi înţelegere şi faţă de inamic.

— Nu poate sta în picioare acolo toată noaptea, bietul de el,[123] adăugă Boyd, încă şocat de absurdul situaţiei.

Brusc, luă o hotărâre. Traversă camera, apucă unul dintre scaunele strâmbe din lemn care le fuseseră repartizate şi i-l dădu santinelei, indicându-i să se aşeze. Santinela, cu o privire uluită, luă scaunul.

— *Grazie, grazie*[im], spuse el făcând mici plecăciuni înainte să se aşeze.

— N-ai de ce, dragul meu băiat, replică Boyd zâmbind larg în timp ce închidea uşa. împieliţatul ăla de Lodi ar trebui eliberat din funcţie, John, adăugă Boyd, odată închisă uşa. îţi imaginezi ce s-ar întâmpla dacă un ofiţer *britanic* s-ar purta aşa cu băieţii lui?

Leeming recunoscu că nu-şi închipuia, apoi se aşeză pe pat, pe când mareşalul îşi făcea de lucru prin cameră, mormăind despre „incompetenţă" şi „lucru de mântuială" până când îşi agăţă uniforma în cui şi se trânti pe pat.

După puţin timp, auziră o cheie întoarsă uşor în broască şi, pentru prima oară, fură conştienţi de situaţia lor - erau prizonieri de război. „Era ceva sinistru, ceva definitiv în felul în care s-a întors cheia aia"[1251], scria Leeming. O perioadă lungă, se holbă în întuneric, nereuşind să doarmă, şi destul de neliniştit în legătură cu ce se va întâmpla a doua zi.

— Doamne, alunec, John! şopti Boyd printre dinţi.

în toiul nopţii, Boyd stătea agăţat de un burlan şubred aflat la fereastra dormitorului său, care se întindea până la o scurgere din partea inferioară a clădirii. Leeming se aplecă pe fereastra deschisă şi-l apucă pe şeful lui de braţe.

— Vă trag eu înăuntru, domnule, gâfâi el din cauza efortului depus.

însă nu era chiar atât de uşor. Pentru câteva secunde, Leeming crezu că avea să fie nevoit să facă o alegere între a-i da drumul lui Boyd de la o înălţime de şase metri, în curtea pietruită de jos, şi a risca să fie tras pe fereastră de greutatea trupului mareşalului. Pe când se opintea aplecat peste fereastră, raza lanternei unei santinele se opri asupra lui Boyd, care dădea din picioare şi încerca să ajungă înapoi în cameră ajutat de Leeming. După mult chin şi multe înjurături, Leeming reuşi să-l tragă pe Boyd peste marginea ferestrei, de unde mareşalul epuizat se strecură în cameră. Câteva secunde mai târziu, uşa se trânti de perete şi câţiva soldaţi italieni se grăbiră să-i pună la pământ pe ofiţerii RAF care se zbăteau.

Această primă tentativă de evadare din cartierul general italian din Catania, unde Boyd şi Leeming erau prizonieri de câteva săptămâni, fusese plănuită de Leeming, care citise înainte de război romane captivante despre hoţi îndrăzneţi care se căţărau ca pisicile pe burlane, ca să fure bijuterii şi să spargă seifuri. „Ce n-am înţeles noi a fost faptul că la vârsta noastră e foarte greu să ne căţărăm pe b u r l a n e v a scrie mai târziu Leeming, cu o admirabilă modestie. Abia după această nereuşită înţelese Boyd că procedaseră total greşit. „Dac-am mai fi avut experienţe de genul ăsta, ne-am fi dat seama că trebuia să folosim cearşafuri"-^, spunea Boyd, fără urmă de ironie.

Leeming era mereu uluit de abilitatea şefului său de a merge mai departe strângând din dinţi. Cariera lui Boyd se terminase, efectiv, din momentul în care avionul se prăbuşise în Sicilia. Dacă ar fi ajuns în Egipt, ar fi putut prelua, probabil, comanda RAF în Orientul Mijlociu, ca mai apoi să fie avansat la rangul de Mareşal Şef al Forţelor Aeriene şi, în mod sigur, să fie decorat în grad de cavaler. însă Boyd fiind prizonier, toate acele onoruri au fost acordate omului pe care Churchill îl împiedicase iniţial să ocupe funcţia, Arthur Tedder. în timp ce Boyd suferea în captivitate, Tedder avea să devină în cele din urmă locţiitorul Comandantului Suprem al Forţelor Aliate sub generalul Dwight D. Eisenhower.[m]

Soarta lui Boyd în război se înrăutăţi şi mai mult când primi o scrisoare din Londra pe durata prizonieratului în Catania, care-l informa că, întrucât deţinuse rangul de mareşal al forţelor aeriene doar şaptesprezece zile până să fie capturat şi având în vedere că erau necesare douăzeci şi una de zile *înaintea* confirmării promovării, fusese retrogradat la rangul de vicemareşal al forţelor aeriene. Prin urmare, solda i-a fost redusă. Cu toate acestea, Leeming nu-l auzise pe Boyd plângându-se nici măcar o dată. în loc de asta, aprigul bătrân începu să-şi plănuiască următoarea evadare. Ştiind ceea ce pierduse, nu era de mirare că era atât de hotărât să ajungă înapoi acasă şi să ocupe o funcţie care să influenţeze mersul războiului.

Din cauza episodului cu burlanul, Leeming şi Boyd fuseseră transferaţi la Roma, cu tot echipajul de pe Wellington. Cartierul general din Catania nu fusese

conceput pentru a ţine prizonieri de război, iar Boyd aflase deja că presa italiană îl numea „prizonierul preţios al Italiei"-^[1]. în mod evident, Mussolini avea de gând să-şi ţină preţioasa captură într-un loc mai potrivit; undeva unde căţăratul pe burlane în toiul nopţii să nu mai fie posibil.

Boyd şi Leeming plecară din Catania într-un autobuz militar rablagit pus la dispoziţie de către generalul Lodi, care se bucura să-i vadă îndreptându-se spre portul Messina, fără să ştie că ei aveau valizele doldora de hârtie igienică italiană cât pentru un an. Când Boyd ajunsese la cartierul general din Catania, începuse să fure hârtie. Iniţial, Leeming fu şocat de noua preocupare a şefului său.

— E al dracului de primitivă, explicase Boyd arătând spre toaleta lor comună. Şi ăsta-i cartier general, John. închipuie-ţi ce-o să fie în lagăre. Nu, trebuie să ne pregătim pentru orice eventualitate şi să fim atenţi.

Aşa că, din precauţie, şterpeliseră fiecare rolă de hârtie igienică pusă la dispoziţie de italieni. Leeming va scrie mai târziu că italienii au fost miraţi de acest comportament ciudat. în fiecare dimineaţă, când inspectau toaleta prizonierilor, descopereau o rolă goală de hârtie pe suport şi o înlocuiau imediat. Şi tot în fiecare dimineaţă, dispărea câte-o rolă întreagă. Leeming fu nevoit să presupună că tactica englezilor îi fascina şi uluia deopotrivă pe subordonaţii lui Mussolini.

Doar timpul putea spune dacă Boyd şi Leeming aveau să aibă nevoie de hârtia şterpelită. Pentru moment, destinaţia lor finală rămânea strict secretă

.Capitolul 2

O pereche de ochelari în dar

„Italienii erau foarte mândri de ei, pentru că avuseseră o săptămână rodnică, reuşind să pună mâna pe o mulţime de generali..."
Adrian Carton de Wiart, general-maior

Michael Gambier-Parry, un soldat de carieră de patruzeci şi nouă de ani, înalt, cu părul închis la culoare şi cu o mustaţă îngrijită, tunsă milităreşte, cunoscut prietenilor drept G-P, urmărea un jeep vechi de transport militar, marca Horch, îndreptându-se spre el prin deşertul stâncos. îşi agăţă degetele de cingătoare, lângă tocul gol, în acel moment fără revolverul greoi din dotare, şi aşteptă. Alături de el stăteau alţi trei ofiţeri britanici, însemnele roşii de pe jachetele murdare şi benzile roşii de la caschete indicându-le rangul înalt. Zeci de alţi ofiţeri şi soldaţi britanici se aflau în apropiere, lângă vehiculele blindate Dorchester, ca nişte cutii uriaşe pe roţi, de dimensiunile celor aflate, de obicei, sub avioanele transportoare. Câteva maşini blindate şi camioane britanice zăceau împrăştiate prin deşert, ciuruite de gloanţe sau încă trimiţând fuioare de fum negru pe cerul de un albastru senin, dovada clară a bătăliei aprige încheiate cu doar o oră înainte. Soldaţii germani stăteau prin jur, ţinând în mâini puşti şi pistoale-mitralieră, iar medicii din ambele tabere se ocupau de răniţii înveliţi în pături sau puşi la umbra camioanelor.

— Ce-avem noi aici, băieţi? murmură Ted Todhunter, aflat lângă Gambier-Parry, cu ochii încă aţintiţi asupra masivului jeep militar care se oprise cu un scrâşnet de frâne în apropiere.

Todhunter îşi aranjă ochelarii cu rame negre pe nas, scoţându-şi chipiul pentru a-şi şterge cu dosul palmei fruntea transpirată.

Ceilalţi păstrară tăcerea, iar George Younghusband băgă mâna în buzunarul de la şold şi scoase o tabacheră argintie. O oferi tuturor, însă doar Todhunter se

servi cu o ţigară. Acesta şi-o aprinse făcându-şi palmele căuş şi vântul aprig al deşertului împrăştie repede fumul.

Un soldat german, îmbrăcat în uniforma de culoarea nisipului din cadrul forţei expediţionare Afrika Korps, ţâşni în faţă spre jeepul care sosise şi deschise repede uşa pasagerului. Un ofiţer german de vârstă şi statură mijlocie coborî, aranjându-şi cu o mână binoclul mare de la gât, iar cu cealaltă, un nasture de la haina neagră din piele lungă până la genunchi, plină de praf din deşert. Alte câteva maşini de teren şi autoşenilate se opriră la câţiva metri depărtare şi nişte ofiţeri din cartierul general, mulţi având cu ei mape şi carnete, se apropiară de germanul de rang înalt, care păşi spre Gambier-Parry cu o mină hotărâtă.

— Nu se poate..., exclamă Younghusband recunoscându-l pe generalul german.

— *Meine Herren*permiteţi-mi să vi-l prezint pe domnul *Generalleutnant* Rommel, spuse ceremonios un tânăr căpitan din Afrika Korps într-o engleză bună. Cu ochii lucind de veselie de sub vârful caschetei gri din dotare, „Vulpea deşertului" se opri în faţa lui Gambier-Parry, cu un zâmbet larg şi prietenos întipărit pe chipul bronzat, purtând semnele trecerii timpului.

— Domnule general, zise Rommel, atingându-şi vârful chipiului cu mâna înmănuşată.

— Domnule, replică Gambier-Parry, întorcându-i salutul.

Camarazii lui G-P îi urmară exemplul. „Deci acesta e marele Rommel", chibzui G-P, privindu-l din nou cu interes pe german. Britanicii îl urmăriră pe Rommel aranjându-şi un fular de civil, cu model, înfăşurat în jurul gulerului hainei, observând Crucea de Cavaler a Crucii de Fier şi medalia prusacă *Pour le Merite* (Pentru Merit) din Primul Război Mondial, purtate pe dedesubt.

— Generalul vă prezintă complimentele sale şi doreşte să ştie cum vă numiţi, spuse interpretul lui Rommel, *Hauptmann*[m] Hoffmann.

— Gambier-Parry, general-maior, comandantul Diviziei a 2-a Blindate.

Rommel încuviinţă, îşi scoase mănuşa şi întinse mâna. Uşor surprins, G-P răspunse la salut. Strânsoarea germanului era la fel de fermă şi de seacă precum deşertul care-i înconjura.

— General de brigadă Todhunter, preciză G-P, prezentându-l pe ofiţerul care stătea alături de el. Generalul de brigadă Vaughan şi colonelul Younghusband.

Hoffmann îşi notă rapid câteva rânduri în carnet, în timp ce Rommel privea atent feţele murdare ale celor prezenţi. Câteva secunde mai târziu, Hoffmann i se adresă în germană interpretului.

— Generalul doreşte să ştie dacă aveţi nevoie de ceva.[1221]

în următoarele câteva minute, Rommel şi ofiţerii superiori avură o conversaţie destul de plăcută prin intermediul lui Hoffmann. Lui G-P şi ofiţerilor, Rommel li se părea, clar, de treabă, şi nicidecum un nazist umflat în pene. Preocuparea lui pentru bunăstarea şi confortul lor avea să-i impresioneze foarte mult pe ofiţerii britanici.

— Generalul vă invită la masă, generale Gambier-Parry, dacă sunteţi de acord, zise Hoffmann.

G-P, puţin stânjenit, acceptă. Era o încheiere incredibilă a unei zile extraordinare în care britanicii suferiseră o înfrângere zdrobitoare. Ultimele câteva zile le dăduseră inamicilor pe tavă o grămadă de ofiţeri superiori britanici, cu toţii victime ale geniului tactic al „Vulpii deşertului" şi ale modului agresiv în care-şi folosea mica divizie de tancuri.

Un fost fort turcesc, oraşul Mechili din Libia nu era cine ştie ce loc - doar un nume pe harta Deşertului Vestic. Generalul de brigadă Todhunter îşi amintea de el ca fiind „un locşor oribil din deşert"[1221]. însă pe teatrul de război de acolo luptele au fost grele pentru Gambier-Parry.

în 25 martie 1941, patrulele britanice din Divizia a 2-a Blindate fuseseră atacate, iar oraşul Ei Agheila fusese cucerit. Situaţia a fost calmă o săptămână, înainte ca Rommel să atace din nou în data de 1 aprilie. Divizia a 2-a, forţată să se retragă, s-a îndreptat spre est, către Egipt, ducând lupte continue şi aprige cu regimentele de tancuri Afrika Korps. Rommel a lansat un atac de învăluire asupra diviziei britanice, folosindu-se de regimentul 10 Bersaglieri, italian, de Divizia a 5-a de Infanterie uşoară germană şi de Divizia a 15-a Blindate. Trupele britanice şi Brigada a 3-a Motorizată Indiană a generalului Vaughan, epuizate de ritmul operaţiunilor, erau din ce în ce mai demoralizate. Comandanţii nu fuseseră impresionaţi de modul în care G-P comandase divizia. Se auziseră comentarii despre „lipsa de persistenţă şi de înţelegere a situaţiei"[1221]. în 4 aprilie, G-P a primit ordin să blocheze flancul stâng deschis al Forţei Expediţionare a Deşertului Vestic, dar a înţeles că Divizia a 2-a Blindate, deşi curajoasă, era lipsită de experienţă, de oameni, de muniţie şi de echipamente de semnalizare, şi condusă de un general incapabil să fie un lider puternic tocmai când era nevoie de unul.[1221]

Când G-P şi membrii diviziei sale au ajuns în Mechili, la aproape 100 de kilometri de oraşul-port libian Derna, erau „la limita rezistenţei".[1421] Divizia a 2-a Blindate, după spusele unui comandant cu rang înalt, „s-a cam destrămat"[1411]. Nu acelaşi lucru se putea spunea despre Divizia a 9-a Infanterie, australiană, a generalului-maior Leslie Morshead, care se îndrepta spre Tobruk „cu mult curaj, având în vedere lipsa ei de experienţă"[1421].

Generalul de brigadă Todhunter, în vârstă de patruzeci şi unu de ani, şi G- P erau comandanţi ai „Artileriei Regale" a Diviziei a 2-a Blindate. Grupul lor a fost bombardat sporadic de artileria germană în dimineaţa zilei de 8 aprilie şi ţinut sub focul puştilor automate cu rază mare de acţiune. Asaltul a durat până seara, când intensitatea bombardamentelor germane a crescut brusc şi infanteria a început o manevră de apropiere. Britanicii i-au învins pe germani de data aceasta, dar numărul victimelor era în creştere, situaţia strategică deteriorându-se pe toată linia frontului. Atunci, Rommel şi-a scos divizia blindată la atac.

Todhunter fusese făcut general de brigadă abia cu o lună înainte, când era în permisie, în Cairo. Născut într-o familie înstărită din South Essex, el s-a alăturat Infanteriei Călare Regale în 1922, după ce a plecat din Rugby. Avea părul des, închis la culoare şi dat cu pomadă, şi purta ochelari groşi cu ramă neagră care-l făceau să pară mai degrabă un profesor universitar decât un soldat dur şi experimentat. Trimis înapoi pe front în Libia, se alăturase diviziei lui Gambier-Parry, pe atunci general de brigadă.

Britanicii se puseră din nou în mişcare în zorii zilei de 9 aprilie, îndreptându-se tot spre est, spre Egipt şi spre o zonă mai sigură. Todhunter primise sarcina de a organiza apărarea cartierului general al diviziei, Gambier-Parry şi oamenii lui ajungând pe front „neprotejaţi şi fără să ştie cât de aproape era inamicul".[14^1] Dar Rommel se năpusti imediat asupra lor. „De îndată ce s-a luminat destul încât să se poată vedea, ne-au atacat puternic cu obuzele, scria Todhunter la câteva zile după aceea. Foarte multe obuze, destul de mari, şi mai încolo am dat de mitraliere şi arme antitanc".[1441] Mergând în masivele vehicule Dorchester, ofiţerii cu rang înalt ai diviziei deciseră să deturneze convoiul spre sud, sperând să-i păcălească pe

germani înainte să-şi continue retragerea spre est. Alături de G-P şi Todhunter erau generalul de brigadă Vaughan, cunoscut tuturor drept „Rudolph", cu soldaţii săi indieni, şi colonelul George Younghusband, un fost ofiţer de cavalerie şi ruda cunoscutului explorator din epoca edwardiană, sir Francis Younghusband, cuceritorul Tibetului. Younghusband era GSOl (General Staff Officer - Ofiţer în Cartierul General, gradul 1), responsabil cu atacurile şi transmiterea ordinelor lui Gambier-Parry. El îi impresionase pe comandanţi, pentru că le „inspira încredere".[1421]

„Situaţia era destul de gravă", scria Todhunter cu o admirabilă modestie. O retragere ar fi fost predestinată eşecului, deoarece britanicii ar fi dat peste un număr mare de tancuri germane.

Vehiculul Dorchester al lui Todhunter tocmai urcase o movilă de pământ, când şase tancuri germane îşi făcură apariţia. Infanteriştii nemţi trăgeau cu mitraliere, iar armele antitanc deschiseră şi ele focul asupra convoiului britanic, sporind confuzia echipajelor câtorva tancuri şi maşini blindate britanice. în câteva secunde, gloanţele germane străpunseră blindajul vehiculului lui Todhunter, iar unele îi trecură printre picioare. Un altul îi făcu o gaură chiar în servietă. Deodată, se auzi o trosnitură teribilă. Dorchesterul se zgâlţâi pe arcuri şi cabina se umplu de fum şi de praf. Un proiectil antitanc lovise direct la ţintă, trecând prin vehicul ca un cuţit prin unt.[m] Todhunter şi oamenii lui ieşiră repede din vehicul, adăpostindu-se în timp ce se apropiau tancurile germane. în câteva minute, deveni evident că nici cartierul general al Diviziei a 2-a Blindate, nici unităţile care se grăbeau în apărarea ei n-aveau să plece nicăieri. Erau înconjuraţi. Oamenii începură să ridice mâinile.[143]

Fumul şi praful se înălţau în fuioare pe câmpul de luptă. Aproximativ două mii de soldaţi britanici şi indieni de pe o zonă întinsă îşi lăsară jos armele, iar trupele germane înaintau pentru a-i lua prizonieri. Căpitanul de stat-major al lui Todhunter se întoarse spre el.

— Domnule, avem şanse mari să scăpăm acum, cu toată confuzia asta, spuse el cu o privire furioasă şi cu o uşoară urmă de dispreţ.

— De acord, consimţi Todhunter, uitându-se în toate direcţiile, îndepărtează-te şi lasă-mă-n urmă! O să vin după tine în câteva minute. Momentan, bat prea tare la ochi cu drăcia asta de chipiu roşu.[1421]

îşi atinse chipiul, cu cozorocul şi creştetul verde, apoi banderola din mijloc colorată în acel roşu aprins rezervat coloneilor şi gradelor superioare acestora. Gulerul cămăşii era şi el ornat cu însemne roşii.

— Dar, domnule..., protestă căpitanul.

— Haide... du-te! exclamă Todhunter bătându-l pe umăr. Vin şi eu imediat.

Căpitanul se îndepărtă şovăind, trecând de germanii care se apropiau şi adunându-şi oamenii pe drum. Reuşi să se strecoare din încercuirea germanilor şi după câteva zile avea să ajungă la baza britanică din satul Mersa Matruh, de pe coastă, alături de cincizeci şi unu de camarazi, luând de pe drum şi opt vehicule abandonate pentru a-şi asigura o repliere mai rapidă.

Pentru Todhunter, războiul părea să se fi încheiat. Un alt ofiţer care scăpase din încercuirea germanilor raporta, câteva zile mai târziu, că Todhunter „a fost văzut ultima oară într-o dispoziţie cumplit de proastă, folosind un limbaj trivial".[1221] G-P şi toţi ceilalţi oameni care erau încercuiţi îi împărtăşeau pe deplin supărarea.[1211]

Cu o zi înainte, germanii avuseseră parte de cea mai mare captură de până atunci. Generalul-locotenent sir Richard O'Connor sosise în Libia cu avionul din Egipt, în 3 aprilie. „Mic de statură, voinic şi puternic"[1221], vânosul O'Connor era, fără îndoială, cel mai bun general britanic din deşert, iar sir Archibald Wavell, comandantul forţelor armate din Orientul Mijlociu, ştia că avea din nou nevoie de priceperea scundului general. Situaţia se agrava din oră-n oră. Forţa expediţionară Afrika Korps a lui Rommel trecea ca un tăvălug peste poziţiile britanice, iar tancurile lui ocupau Drumul de Coastă care ducea spre portul strategic Tobruk. Wavell avea încredere în comandantul Forţei Expediţionare a Deşertului Vestic, neînfrântul şi genialul general-locotenent sir Philip Neame, doar că lui Neame îi lipsea experienţa în deşert, iar O'Connor era un strateg în campaniile militare din Africa de Nord.

O'Connor avea cincizeci şi doi de ani când a fost luat prizonier şi acesta era ultimul lucru la care orice englez sau german s-ar fi aşteptat să i se întâmple unui general a cărui carieră a avut o ascensiune fulminantă, până în acea noapte confuză din deşertul libian. S-a înrolat pentru prima oară în armată în 1909 şi s-a întors din Marele Război cu o Cruce Militară şi cu Distinguished Service Order (DSO), o decoraţie aflată ca rang imediat sub Crucea Victoria. A comandat apoi o brigadă de-a lungul frontierei foarte periculoase de nord-vest a Indiei în 1936 şi a participat, în 1939, în Palestina, la înăbuşirea revoltei arabe împotriva mandatului britanic. Dar performanţele din Africa i-au consolidat reputaţia. Cu părul scurt, cărunt, şi mustaţa albă tunsă îngrijit, „generalul Dick", cum îi spuneau cei apropiaţi, a primit comanda Forţei Expediţionare a Deşertului Vestic pentru a încerca să oprească impresionanta invazie italiană a Egiptului. Dispunând de o forţă mult mai mică decât cea a adversarului său, a lansat Operaţiunea Compass în 9 decembrie 1940. în două zile, britanicii i-au zdrobit pe italieni la Sidi Barrani. Pe urmă, O'Connor i-a împins înapoi spre Libia.

în 1941, a reorganizat Forţa Expediţionară a Deşertului Vestic[1221] şi a atacat fortăreaţa italiană din Bardia. Aceasta a căzut după două zile de lupte.
La data de 21 ianuarie, trupele lui O'Connor au cucerit portul Tobruk, de o importanţă strategică vitală. în februarie, a căzut Beda Fomm, O'Connor capturând 20 000 de italieni şi înregistrând doar nouă britanici şi australieni ucişi şi cincisprezece răniţi. După mai multe victorii importante obţinute în zece săptămâni, forţele lui O'Connor au capturat 130 000 de soldaţi italieni şi libieni şi aproape 400 de tancuri.[1241] însă tocmai succesele lui O'Connor au schimbat cursul războiului, întorcându-l în favoarea Axei. Hitler s-a alarmat atât de tare auzind de victoriile britanicilor în deşert, încât a decis să-l sprijine pe Benito Mussolini înainte ca Italia să fie eliminată din război. Astfel, în februarie 1941, trupe din forţa expediţionară Afrika Korps a generalului- maior Erwin Rommel au debarcat în Tripoli.

în 31 martie 1941, Rommel a iniţiat un contraatac-surpriză, care a obligat Forţa Expediţionară a Deşertului Vestic să adopte o poziţie defensivă şi a salvat armata italiană. Situaţia s-a înrăutăţit pentru britanici din cauza insistenţei lui Winston Churchill de a trimite oameni şi *echipamente militare* în Grecia, un teatru de operaţiuni în care britanicii n-aveau sorţi de izbândă - Wavell nu dispunea, pur şi simplu, de oameni cu care să oprească ofensiva combinată germano-italiană şi a fost forţat să cedeze teren. Cum O'Connor nu mai era la conducerea Forţei Expediţionare a Deşertului Vestic, pentru noul comandant bătălia era ca şi pierdută. Generalul-locotenent sir Philip Neame era genist, comandant, în 1908, al

unităţii militare Corps of Royal Engineers, fondată în 1716. De statură mijlocie, precis, hotărât şi cu un umor fin, Neame se trăgea din familia de berari Shepherd-Neame din Kent. Un om de un curaj deosebit, a oprit de unul singur, în bătălia de la Neuve Chapelle din Franţa, din 19 decembrie 1914, înaintarea germanilor, aruncând mai multe grenade spre un număr mare de soldaţi inamici, în timp ce un batalion al corpului de infanterie West Yorkshires îşi evacua răniţii. Pentru această extraordinară faptă de vitejie, lui Neame i-a fost acordată Crucea Victoria. Şi mai incredibil, zece ani mai târziu, a câştigat o medalie de aur la tir în cadrul Jocurilor Olimpice din 1924, fiind singurul ofiţer medaliat cu Crucea Victoria care a devenit campion olimpic.

Pe durata permisiilor din armată, Neame s-a dedicat şi celorlalte pasiuni ale lui - explorările şi vânătoarea. A cutreierat „tot soiul de locuri ciudate în care băştinaşii numai prietenoşi nu erau... a urcat munţi din regiunile cele mai sălbatice din lume [şi] a împuşcat diverse animale în timpul unor vânători dificile".[1221] în India, Neame a fost sfâşiat şi aproape omorât de un tigru bengalez şi era mândru de cicatricele lui.

Poreclit „Cerneală Verde" de către unii dintre contemporanii lui, deoarece avea obiceiul destul de enervant de a folosi un stilou cu cerneală verde pentru corespondenţă, Neame a condus o brigadă în India în perioada interbelică, înainte de a fi numit comandant al Academiei Militare Regale Woolwich, însărcinat cu instruirea noilor ofiţeri pentru armată.

Când Wavell, cuprins de disperare, i-a oferit lui O'Connor, recent numit cavaler, comanda Forţei Expediţionare a Deşertului Vestic în 3 aprilie 1941, acesta a refuzat, explicând că „n-ajută la nimic dacă schimbi calul la jumătatea drumului". La cererea lui Wavell, O'Connor l-a „recomandat", în schimb, pe Neame, care l-a adus cu el pe un alt om cu experienţă în campaniile din deşert, pe generalul de brigadă John Combe, de patruzeci şi şase de ani, fost comandant al Regimentului 11 de Husari. Combe şi-a câştigat faima în Războiul Crimeii, în timpul şarjei brigăzii de cavalerie uşoară din 25 octombrie 1854.

într-o manieră tipică unui comandant de cavalerie, Combe a condus o coloană de luptă alcătuită din maşini blindate Rolls Royce şi Morris, care a oprit retragerea italienilor la Marsa el Brega în 1941[1221]. Un bărbat arătos, de statură mijlocie, cu păr castaniu şi mustaţa tunsă milităreşte, Combe, ca şi şeful său, a fost decorat cu DSO, fiind apoi propus pentru o funcţie superioară de comandă.

O'Connor şi Combe erau cu cartierul general mobil al lui Neame. Din cauza cursului schimbător al bătăliei, Neame a pierdut legătura cu Divizia a 2-a Blindate a lui Gambier-Parry, care se lupta cu înverşunare cu două divizii germane şi era pe cale să fie decimată. Dându-şi seama că al său cartier general din oraşul libian Marawa, aflat la 96 de kilometri de cel al lui G-P, era în pericol de a fi copleşit de germanii care avansau rapid, Neame, O'Connor, Combe şi aghiotanţii lor s-au retras în sătucul Timimi în noaptea de 6 aprilie. Aproape toţi membrii cartierului general al Corpului XIII au părăsit Marawa până la 8:30 seara. Abia atunci au plecat O'Connor, Neame şi cei mai apropiaţi aghiotanţi ai lor.

Micul convoi era alcătuit din trei maşini. în frunte, în maşina comandamentului, marca Lincoln Zephyr, erau Neame împreună cu O'Connor, generalul de brigadă Combe şi un şofer. Urma un Ford Mercury cu şofer, aghiotantul lui Neame, locotenentul Daniel Knox, al şaselea conte de Ranfurly, şi ordonanţele lui Neame şi O'Connor.[1211]

Un aristocrat scoţian chipeş, atleticul conte de Ranfurly, în vârstă de douăzeci şi şapte de ani, cunoscut între prieteni drept „Dan" şi servind în Garda călare britanică din Nottinghamshire, era al şaselea deţinător al titlului de conte.[m] Avea o nevastă cu un caracter foarte puternic şi foarte hotărâtă. Refuzând să rămână în urmă în Anglia când Dan a plecat la război, Hermione, contesă de Ranfurly, a încălcat toate regulile şi protocoalele armatei şi a ajuns în Cairo, unde şi-a văzut soţul aflat în permisie.

în spatele convoiului era un Chevrolet Utility cu aghiotantul generalului O'Connor, căpitanul John Dent, un şofer şi bagajele şi aşternuturile ofiţerilor superiori. Din fericire pentru Dent, se rătăci de celelalte două maşini la o oră după ce porniseră, în timp ce-şi croiau anevoie drum prin coloana de camioane britanice care se retrăgea cu viteză redusă.[m]

Neame i-a cerut şoferului să vireze de pe drumul principal către oraşul- port Darnah şi s-o ia pe o scurtătură pe care o ştia el, spre Martuba. Şoferul era epuizat, iar Neame trecu el însuşi la volan. Cele două mari maşini americane goneau cu viteză prin noaptea întunecată din deşert, pe drumul plin de praf. După 16 kilometri, generalul de brigadă Combe văzu un indicator care fusese lipit de o canistră de combustibil şi sugeră să se oprească şi să se uite la el. Neame refuză, susţinând că ştia drumul şi că n-avea de ce să-şi facă griji-

După ce mai conduseră vreo cinci kilometri, generalul O'Connor începu să devină agitat, observând că Luna indica faptul că se îndreptau spre nord, nu spre est. îşi mai exprimă îngrijorarea de câteva ori, iar Neame opri şi-şi lăsă şoferul să treacă din nou la volan. îşi continuară călătoria, ofiţerii aţipind în maşini până când şoferii le semnalară prezenţa unui alt convoi care se deplasa încet.

în a doua maşină, lordul Ranfurly vorbea cu şoferul despre convoiul de maşini care era dificil de văzut în lumina slabă, pentru că maşinile aveau faruri fumurii.

— Nu ştiu, domnule, dar nu-i a bună, spuse şoferul. Parcă i-am auzit vorbind într-o limbă străină când am trecut de ultimul camion.

în faţă, maşina lui Neame se opri. Ranfurly scoase capul pe geamul pasagerului şi ascultă. Amestecate cu sunetele scoase de motoarele camioanelor, răsunau strigăte îndepărtate - voci de străini. însă erau prea neclare pentru a le putea atribui vreo naţionalitate.

— Cred că-s ciprioţi, îi zise nesigur Ranfurly şoferului.

Britanicii recrutaseră mulţi ciprioţi pentru a conduce camioane cu provizii în Orientul Mijlociu.

— Staţi puţin aici, continuă el, deschizând uşa şi îndreptându-se spre maşina lui Neame.

Se aplecă să discute cu generalul de brigadă Combe, care coborâse de pe locul din faţă al pasagerului din maşina lui Neame. Brusc, Ranfurly observă mişcare, apoi o siluetă ieşi din întuneric şi-l împunse în mijloc cu un pistol- mitralieră MP-40.[1221]

Combe rămase surprins.

— *Hande hoch, Tommil*[1211] mârâi germanul.

Ranfurly ridică încet mâinile deasupra capului. Soldatul german, cu uniforma plină de praful deşertului şi cu o caschetă cafenie, strigă după ajutor.

Combe se întoarse repede spre geamul maşinii şi-i trezi pe Neame şi pe O'Connor, care aţipiseră. Apoi băgă mâna în torpedo şi scoase o grenadă, pe care-o îndesă sub haine.

— Culcaţi-vă la podea şi scoateţi-vă insignele de grad! le şopti Combe generalilor, agitat.[123]

Privind mânios în jur către germanii care se îndreptau în fugă spre maşini, generalul O'Connor îşi scoase în grabă revolverul din toc şi-l băgă sub cămaşă, pe urmă gradele.[123] Câteva secunde mai târziu, portierele maşinii fură deschise cu forţa de către soldaţii germani. *„Heraus, heraus"*[1M1], ţipa un sergent german, ţintindu-i pe britanici cu un pistol Luger.

Sub ameninţarea armei, britanicii fură duşi într-o văgăună din apropiere, unde rămaseră sub pază trei nopţi. în a treia noapte, Neame şi O'Connor îşi dezvăluiră identităţile comandantului Batalionului 8 Mitraliere, *Oberstleutnant^* Gustav Ponath.[1221] Acestuia nu-i venea să creadă norocul care dăduse peste el. în câteva minute, Ponath vorbea prin radio cu Rommel, dându-i veşti foarte bune.

Ponath îi trimise pe prizonieri, cu tot cu aghiotanţi şi ordonanţe, într-un camion spre Darnah, unde fură predaţi italienilor, care aveau comanda operaţiunilor în Africa de Nord.[123]

Pe neaşteptate, cauza Aliaţilor primise o lovitură puternică. Forţa Expediţionară a Deşertului Vestic rămăsese deodată fără comandant şi fără geniul deşertului care-l asista şi care ar fi putut, fără îndoială, să preia din nou comanda în scurt timp, chiar în momentul critic al ofensivei lui Rommel. Şocul aproape îi paralizase pe comandanţii britanici, provocându-i generalului Wavell o profundă depresie când auzise îngrozitoarele veşti.

Când generalul-maior Gambier-Parry veni să ia cina cu Rommel după capturarea lui Neame, O'Connor şi a lui Combe, descoperi că germanii ridicaseră un cort cu această ocazie. G-P se aşează faţă-n faţă cu Rommel şi timp de câteva ore, cu ajutorul interpretului Hoffmann, făcură schimb de impresii despre Primul Război Mondial, despre deşert, savurară un vin bun şi, la final, se relaxară şi fumară „trabucuri excelente".[1221] Lui G-P nu-i era străin deşertul. Un unchi de-al său, maiorul Ernest Gambier-Parry, a făcut parte din expediţia lui Kitchener[1221] pentru a răzbuna moartea generalului Gordon în Khartoum şi a publicat o carte despre campania din 1895[1221], cu şase ani înainte de naşterea lui G-P. Prima experienţă a lui G-P în deşert a avut loc în Marele Război, când, după ce a fost decorat cu Crucea Militară în Franţa şi a participat la campania din peninsula Gallipoli, s-a luptat cu turcii în Mesopotamia. în 1924, s-a transferat în Regimentul Regal de Tancuri, fiind ofiţer de stat-major în Londra înainte să devină comandant de brigadă în Malaya britanică, o confederaţie de state din Peninsula Malay şi insula Singapore. în 1940, guvernul l-a detaşat în Atena în funcţia de comandant al misiunii militare britanice în Grecia, avansându-l la gradul de general-maior şi dându-i comanda Diviziei a 2-a Blindate din Africa.

Ridicându-se să plece, G-P observă că-i lipsea chipiul de general, pe care-l lăsase pe o masă din faţa cortului. îi spuse lui Rommel, a cărui expresie se înăspri. îl urmă afară şi văzu cum „Vulpea deşertului" discuta aprins cu ofiţerii de rang inferior până când, câteva minute mai târziu, fu adus în faţa lui un soldat tânăr care ţinea stângaci în mână chipiul lui G-P. Rommel era furios, certându-l aprig pe soldat, deoarece avusese un comportament neadecvat pentru un militar, apoi îi returnă chipiul lui G.P. îşi ceru scuze pentru purtarea unuia dintre oamenii săi. G-P se simţi oarecum dator să-i mulţumească „Vulpii deşertului" pentru cină, trecând cu vederea toată harababura creată în jurul chipiului său rătăcit. Venindu-i o idee pe moment, băgă mâna în buzunarul de la şold şi scoase o pereche de ochelari anti-praf pe care i-o oferi lui Rommel. Acesta aprecie gestul şi-i puse imediat pe chipiul

din dotare.[1211] Din acel moment, Rommel avea să-i poarte permanent, completându-i imaginea de războinic al deşertului care va apărea în atâtea fotografii şi jurnale de ştiri după moartea lui prematură în octombrie 1944P[21]

Rommel le permise lui G-P, Todhunter şi Vaughan să-şi păstreze blindatele Dorchester. în 9 aprilie, prizonierii fură escortaţi de câteva autoşenilate şi motociclete germane către aerodromul din Darnah, unde îşi petrecură noaptea. A doua zi, germanii îi duseră pe cei 2 000 de prizonieri la nişte barăci vechi. La sosire, fură surprinşi şi deopotrivă uşuraţi să constate că aveau să fie predaţi armatei italiene.[123]

— E destul de simplu, spuse generalul Neame cu o voce scăzută. Deturnăm avionul şi zburăm cu el peste liniile noastre.[1241]

Generalul O'Connor încuviinţă ferm. De când fusese capturat dorise cu încăpăţânare să evadeze. Generalul Gambier-Parry şi generalii de brigadă Combe, Todhunter şi Vaughan ascultau cu atenţie planul în perioada scurtă de exerciţii fizice pe care o permiteau germanii prizonierilor în fiecare zi. Grupul de ofiţeri superiori britanici se plimba printr-o piaţă prăfuită folosită pentru parade, pufăind din pipe şi ţigări şi ascultând planul lui Neame.

— Phil are dreptate. E clar că nemţii vor să ne transfere în Germania. Şi vor să facă asta curând, le spuse O'Connor generalilor de brigadă. Ne-am gândit să deturnăm avionul care ne duce la Berlin.

Se temeau că generalii, profitând de rangul înalt şi de numeroasele informaţii strict secrete pe care le deţineau, aveau să fie daţi pe mâna Gestapoului. în cel mai fericit caz, se puteau aştepta la interogatorii lungi şi detaliate din partea spionajului militar german. Sursa vastă de informaţii obţinute putea schimba cursul războiului pentru Hitler.

Planul fusese conceput. Părea remarcabil de simplu, chiar dacă era întrucâtva nesăbuit. Generalii credeau că aveau să fie trimişi spre nord, în Germania, pe etape, însoţiţi de aghiotanţi şi ordonanţe. O'Connor reuşise să-i păcălească pe germani să-i repartizeze un pilot RAF prizonier drept aghiotant, din cauza dispariţiei în deşert a propriului său aghiotant, căpitanul Dent. O'Connor încă avea un revolver din dotare, încărcat şi ascuns, iar generalul de brigadă Combe, o grenadă de mână. Germanii, probabil intimidaţi de rangul înalt al noilor prizonieri şi preocupaţi să le arate toată curtoazia militară, evitaseră să-i percheziţioneze prea atent pe Neame şi pe oamenii lui. Nemţii subestimau şi hotărârea generalilor britanici de a încerca să scape - un astfel de comportament era de neconceput atât pentru germani, cât şi pentru italieni. între timp, Neame reuşise să găsească şi să ascundă un ciocănel. Ceilalţi ofiţeri superiori şi ordonanţelor lor îşi vor întrebuinţa pumnii.

Planul lui Neame era extrem de simplu. Odată ajunşi în aer, la un semnal prestabilit, prizonierii de război aveau să-i atace pe paznicii germani din cabina avionului, apoi aghiotantul lui O'Connor din RAF urma să-l înlocuiască pe pilotul german din carlingă. Avionul va zbura peste liniile Aliaţilor din Egipt.[123] Toată lumea era pregătită pentru operaţiune, lordul Ranfurly scriind că era o „aşteptare palpitantă".[m]

Planul foarte îndrăzneţ al lui Neame fu dejucat două zile mai târziu, când un ofiţer de stat-major de la Luftwaffe, forţele aeriene militare germane, sosi şi-i informă că, într-adevăr, aveau să se îndrepte spre Berlin, fără să fie însă însoţiţi de personalul sau de ordonanţele lor. înarmaţi cu revolverul şi ciocănelul, O'Connor şi Neame se aşezară pe o bancă din lemn care se întindea pe toată lungimea cabinei

avionului Junkers Ju 52, prevăzut cu trei motoare şi care reprezenta coloana vertebrală a flotilei germane de transport, dar orice speranţă de încercare a unei deturnări fu rapid spulberată. Câţiva soldaţi germani, înarmaţi cu pistoale-mitralieră MP 40, se postară în fiecare capăt al avionului şi-i urmăriră cu ochi de şoim pe generali pe durata zborului peste Mediterana, la o înălţime de doar 15 metri, pentru a evita avioanele de vânătoare britanice.

Chiar înainte ca Neame să se îmbarce pe Junkers Ju 52 pe aerodromul din Darnah, vorbise cu un ofiţer italian şi-l rugase să înainteze o plângere la cartierul lui general. Ofiţerii britanici fuseseră capturaţi pe frontul italian şi, potrivit legii, trebuiau predaţi armatei italiene şi ţinuţi în Italia, nu duşi în Germania.

Când aparatul Junkers Ju 52 ateriză în Messina pentru a alimenta, plângerea lui Neame păru a fi avut efect, pentru că se iscă o ceartă aprinsă între câţiva ofiţeri superiori italieni şi ofiţerul Luftwaffe care-i escorta, pe urmă Neame şi oamenii lui fură scoşi grămadă din avion şi predaţi italienilor. [1221] Era o victorie pentru Neame, care-i scutise pe ofiţerii superiori de interogatorii lungi din partea Gestapoului odată ajunşi la Berlin. în plus, mândria militară a italienilor crescuse din nou, pentru că Mussolini avea în acel moment mai mulţi generali britanici care-l ajutau să evidenţieze în faţa poporului priceperea în luptele în deşert a armatei italiene.

Tolba cu prizonieri a italienilor nu era încă plină. în ea avea să fie adăugat unul dintre cele mai extraordinare şi mai memorabile personaje din istoria conflictelor militare. Ca şi vicemareşalul forţelor ariene Boyd şi căpitanul de aviaţie Leeming, acest prizonier a venit pe neaşteptate din aer în acelaşi moment în care generalul Neame şi prietenii săi plănuiau să evadeze din Africa de Nord la bordul unui avion deturnat.

— O să fim nevoiţi să sărim, domnule, ne pregătim pentru o amerizare, fu ultimul lucru pe care-l auzi generalul-maior Adrian Carton de Wiart din carlinga bombardierului Wellington care trebuia să-l ducă în Iugoslavia.

De Wiart se chinuia să-şi prindă chingile paraşutei, un potop de înjurături scăpându-i de sub mustaţa grizonantă, când a venit apelul prin căşti. Era uşurat, întrucât a crezut că n-avea să reuşească să-şi strecoare silueta foarte înaltă prin trapa din mijlocul bombardierului şi să sară cu paraşuta. Călătoria lui a luat o întorsătură neaşteptată când al doilea motor al avionului s-a gripat şi s-a oprit.

Pe ruta de zbor spre Iugoslavia, din Anglia, veteranul de şaizeci şi doi de ani tocmai fusese numit personal de Churchill la conducerea misiunii militare britanice de acolo. Călătorind pe calea aerului via Malta, avionul lui de Wiart s-a îndreptat spre Egipt înainte de a plănui să se îndrepte spre nord, către Iugoslavia, când a survenit brusc incidentul. Ambele motoare s-au oprit în mod inexplicabil, iar de Wiart bănuia o acţiune de sabotaj. în acel moment i- au venit în minte cuvintele mareşalului forţelor armate sir Jack Baldwin, când s-au întâlnit pe un aerodrom din Newmarket, Suffolk, cu doar două zile înainte: „Nu-ţi face griji, bătrâne! Am trimis nouăzeci şi patru de bombardiere Wellington în Orientul Mijlociu şi doar unul a fost doborât".

De Wiart a crezut că războiul s-a încheiat pentru el cu mult înainte să urce la bordul Wellingtonului în Suffolk, iar misiunea din Iugoslavia în care-şi slujea regele şi ţara avea să fie ultima, urmând apoi să iasă la pensie. în timp ce Wellingtonul şi-a început picajul mortal, de Wiart şi-a dat seama că nu-i era teamă. Şi chiar aşa era, deoarece cuvântul „teamă" nu făcea parte din vocabularul lui. S-a confruntat de zeci de ori cu moartea într-o carieră militară care a început odată cu Războiul

Burilor[123] şi cei care-l cunoşteau erau în unanimitate de acord că singurul care-l putea ucide pe Carton de Wiart era Carton de Wiart.

înalt, suplu şi plin de cicatrice, de Wiart era pe jumătate britanic, pe jumătate belgian, trăgându-se dintr-o familie aristocrată de avocaţi din Bruxelles. Presupus fiu ilegitim al regelui Leopold al II-lea, confruntările lui de Wiart cu moartea au debutat în 1899, când şi-a abandonat studiile de la Oxford şi s-a înrolat în armata britanică. A încasat un glonţ în stomac în Africa de Sud şi, după o perioadă destul de lungă de convalescenţă, la înduplecarea tatălui său, avocat belgian, care s-a supărat pe el pentru că şi-a întrerupt studiile, a obţinut un grad în cavalerie. în 1901, s-a întors la luptele cu burii. în 1907, a devenit cetăţean britanic şi şi-a petrecut permisiile la partide de vânătoare pe la diverse castele ale aristocraţiei europene. în 1908, s-a căsătorit cu o nobilă austro-ungară, contesa Friederike von Babenhausen, fiica prinţului Karl Ludwig Fugger von Babenhausen.

Când a izbucnit Primul Război Mondial, de Wiart şi-a dovedit curajul în bătălia de la muntele Shimber Berris, comandând o unitate din celebrul Detaşament de Cămile din Somaliland. De Wiart a fost împuşcat de două ori în zona feţei, şi-a pierdut ochiul stâng şi o parte din ureche şi a fost decorat cu DSO. Trimis la Londra pentru a se recupera, s-a internat într-un azil de pe Park Lane. Se întorcea la acel azil după fiecare nouă rană „şi a devenit un oaspete atât de obişnuit, încât îi păstrau pijamalele pentru următoarea vizită". [1221] Cu un petic negru la ochi, după ce şi-a aruncat pe geamul unui taxi ochiul din sticlă oferit de doctori, de Wiart a fost trimis în Franţa, unde a preluat comanda unui batalion, apoi a unei brigăzi. Pe durata serviciului militar în această ţară a mai fost rănit, în mod incredibil, de *şapte* ori. Lista rănilor sale e lungă: împuşcat în cap şi gleznă în bătălia de pe Somme, în şold în cea de la Passchendaele, în picior la Cambrai şi-n ureche la Arras. A fost rănit la mână de un obuz în 1915 şi mai târziu i-a fost amputată de la încheietură. Poate că nu e de mirare că eroul a câştigat o Cruce Victoria în 1916, la treizeci şi şase de ani. într-un atac, fiind ucişi trei dintre comandanţii de batalion ai brigăzii, de Wiart, ca ultim locotenent-colonel rămas în picioare, a preluat comanda şi s-a expus în mod constant focului germanilor în timp ce-şi organiza şi încuraja oamenii să înainteze, înarmat doar cu un baston. Brigada a câştigat bătălia, cucerind teritoriul care-i fusese repartizat.

La încheierea Primului Război Mondial, de Wiart, fără un ochi şi fără mâna stângă, cu părţi lipsă din ambele urechi şi din plămân, îşi rezuma succint experienţa: „Sincer, îmi plăcea la război..."[1211] Dar, captiv fiind într- un bombardier Wellington aflat în picaj în aprilie 1941, de Wiart nu era sigur dacă-i plăcea al Doilea Război Mondial în care lupta.

De Wiart îşi amintea vag de momentul în care avionul Wellington se prăbuşise în apă. Când îşi recăpătă cunoştinţa, era împins printr-o trapă în marea rece ca gheaţa, care-l trezi imediat la viaţă. El şi echipajul RAF se refugiară pe aripile avionului, îngrijindu-şi rănile. Erau la vreo trei kilometri de coasta nord-africană. Un membru al echipajului avea un braţ rupt, pilotul, un picior zdrobit. Un vânt rece dinspre nord sufla tare către ţărm şi se trezi curând cam la opt sute de metri de coastă. Cu un scârţâit şi câteva pocnituri puternice, fuzelajul Wellingtonului se rupse brusc în două şi începu să se scufunde. De Wiart îl ajută pe pilotul rănit să înoate spre ţărm. Micul grup reuşi să ajungă la liman, dar căzu direct în mâinile poliţiei locale italiene.

— Lasă puşca aia jos imediat! tună de Wiart în arabă, pe care o învăţase în copilărie în Cairo, unde tatăl său fusese avocat o perioadă.

Poliţistul local se supuse, puţin speriat de prezenţa ofiţerului britanic înalt, fără chipiu şi încălţări şi care învârtea în mână singurul lucru care-i mai rămăsese: un baston din bambus în care de Wiart ascunsese prevăzător un teanc de bancnote. Arătând ca un pirat naufragiat, cu peticul şi cu mâneca goală, el îl luă la întrebări pe poliţistul italian:

— Unde sunt trupele britanice? rosti el cu un ton poruncitor.

— S-au dus, răspunse poliţistul. Ieri au plecat de-aici.

De Wiart blestemă ghinionul britanicilor. Dacă Wellingtonul ar mai fi rămas în aer câteva minute, el şi echipajul ar fi avut şanse mari să ajungă la ţărm pe teritoriul Aliaţilor.

Curând după aceea, un preot italian din localitate veni şi-i conduse pe britanici la o cafenea mică, unde le oferi mâncare şi băuturi, înainte să facă aranjamente pentru a-i duce la spital. Pe drumul către spital, cu camionul, de Wiart încercă să-i convingă pe poliţiştii locali să-i ducă spre liniile britanice, dar aceştia erau de neclintit. Ştiau că italienii aveau să sosească în curând pentru a reocupa oraşul şi erau hotărâţi să le intre în graţii predându-le un prizonier de rang înalt cu un trecut impresionant.

în timp ce doctorii le acordau îngrijiri, auziră sunetul inconfundabil al unui avion zburând deasupra mării. Privind afară, de Wiart şi oamenii lui văzură un avion britanic care dădea ocoale în lumina timpurie a dimineţii - căutându-i, evident, pe ei.

— Sabotaj, domnule. N-am nicio îndoială, spuse către de Wiart tânărul pilot, cu piciorul pus în ghips, pe când urmăreau Wellingtonul cum survola fără rost marea. E puţin probabil ca un bombardier să rămână fără un motor, darămite fără două, după atât de puţin timp de la decolarea din Malta.

De Wiart fu de acord. După o vreme, avionul britanic dispăru din raza lor vizuală.

„Am blestemat barca aia gonflabilă perforată; inimile noastre s-au frânt în timp ce bâzâitul slab al avionului se pierdea în depărtare", scria de Wiart.[m]

Cu toate acestea, de Wiart intenţiona să evadeze şi vorbea în şoaptă cu membrii echipajului RAF. Aveau să aştepte până la căderea întunericului, apoi, odată ce poliţiştii locali se relaxau, vor pleca pe furiş şi vor încerca să traverseze coasta în siguranţă. însă nu se întâmplă astfel. La două ore după sosirea la spital, liniştea fu întreruptă de sunetul unei maşini de teren care opri în faţă. Doi ofiţeri italieni intrară cu paşi mari în spital, bocancii lor lustruiţi răsunând puternic pe podeaua din gresie. îl interogară pe de Wiart şi apoi anunţară că trebuia să meargă cu ei în Bardia. După ce primi o pereche de sandale, de Wiart îşi luă la revedere de la ceilalţi membri ai echipajului RAF. Italienii îl asigurară că aveau să fie trataţi ca nişte prizonieri de război şi trimişi într-un lagăr. Mai târziu va afla că pilotul fusese împuşcat, deşi motivul pentru care se întâmplase aşa ceva rămânea un mister.

Ofiţerii italieni îl duseră pe de Wiart în Bardia, unde primarul îi oferi lui şi escortei sale un prânz excelent. Escorta se îndreptă pe urmă spre oraşul libian Benghazi, după care de Wiart fu condus la un hotel mic şi lăsat acolo sub pază toată noaptea.[123]

în acea cameră mică şi înghesuită de hotel, noaptea fu una dintre cele mai lungi din viaţa lui de Wiart.

„Adesea în viaţa mea, m-am gândit c-aş putea fi ucis şi, deşi nu mă atrage în vreun fel moartea, o privesc mai mult sau mai puţin nepăsător. Oamenii care se bucură de viaţă se tem rareori de moarte. Niciodată, nici în cele mai adânci colţuri

ale minţii mele, nu m-am gândit c-aş putea fi luat prizonier. Vedeam această experienţă ca pe nenorocirea abătută asupra celorlalţi, însă niciodată asupra mea", nota de Wiart.[123]

Era o situaţie pe care generalii O'Connor, Neame şi Gambier-Parry o acceptaseră la rândul lor, alături de generalii de brigadă şi coloneii capturaţi odată cu ei. Fiecare reacţiona într-un mod diferit.

„Deşi nu i-am considerat niciodată pe italieni mari războinici, chiar păreau să aibă foarte mare noroc", scria de Wiart despre acel moment.[12]

[3]Capitolul 3

Casa de nebuni a lui Mazawattee

„Ştiţi, ăştia nici nu ştiu de ce sunt în război cu noi".
Owen Tudor Boyd, vicemareşal al RAF Sulmona, 1941

Căpitanul de aviaţie John Leeming stătea întins pe acoperişul unei case mari. Era îmbrăcat cu uniforma RAF, iar culoarea de un albastru-închis al acesteia fiind camuflajul perfect noaptea. îşi înnegrise faţa cu funingine de la şemineul din cameră. Stătuse la pândă preţ de câteva ore bune şi amorţise. Era o linişte deplină, doar un vânt uşor mai mişca pomii şi tufele. Din când în când, unul dintre paznicii italieni îşi aprindea o ţigară şi flacăra brichetei sau a chibritului licărea câteva secunde. Munţii şi dealurile care înconjurau zona erau dificil de distins, fiind doar fundaluri înalte şi întunecate pentru mica dramă ce avea loc la vilă.

Leeming mijì ochii pentru a se concentra pe diverse zone din grădină, căutând porţiuni de umbră suficient de mari pentru a ascunde un om. Frânturi de conversaţii dintre paznici se făceau auzite până la ascunzătoarea lui. Erau foarte mulţi paznici, căştile lor din oţel reflectând lumina slabă a lunii în timp ce stăteau sau se plimbau în jurul casei. Prea mulţi paznici, după părerea lui Leeming.

Terminându-şi observaţiile nocturne, se îndepărtă cu grijă de marginea acoperişului şi reveni la o trapă care ducea în mansardă. Deodată, îşi prinse pantoful într-o ţiglă desprinsă. Aceasta căzu cu zgomot, înainte ca Leeming s- o poată prinde. Cu inima bătându-i nebuneşte, se lipi de acoperiş şi închise ochii, abia îndrăznind să respire şi încercând să nu fie văzut. Jos, un paznic aprinse repede o lanternă portabilă şi-i îndreptă raza puternică spre marginea acoperişului. Leeming închise şi mai strâns ochii şi se prinse de ţiglele din jurul lui. Dintr-o clipă în alta aveau să se audă sunetul unei puşti încărcate şi un strigăt. Timpul părea să fi încremenit. Din fericire, lumina se stinse brusc. Nu se auzi nici vreun strigăt, nici ţăcănitul metalic al siguranţei unei puşti. Ascultă cum paznicul îşi continua patrularea meticuloasă, bocancii scrâşnindu-i puternic pe cărarea pietruită. Leeming aşteptă trei minute, ca să- şi recapete calmul, apoi continuă să se târască spre trapă, spre adăpostul sigur.

Cu câteva săptămâni înainte, Boyd, vicemareşalul forţelor aeriene, şi Leeming stăteau într-un vagon îngheţat bocnă în timp ce trenul străbătea încet regiunea muntoasă Abruzzi către destinaţia Sulmona, o comună din provincia L'Aquila, la vreo 160 de kilometri est de Roma. Ningea şi nămeţii acoperiseră şinele de cale ferată, fapt ce cauzase câteva întârzieri în călătoria lor.

După ce coborâră din tren în gara din Sulmona, cei doi englezi fură înghesuiţi într-o maşină care-i aştepta şi conduşi la noul lor loc de detenţie, aflat la vreo trei kilometri distanţă, Villa Orsini.

Pe drum, trecură pe lângă multe ziduri inscripţionate cu acelaşi îndemn fascist pentru populaţie: Credere! *Abbidirel Combatterel* - Credeţi! Ascultaţi! Luptaţi! Când maşina trecu de porţile mari ale vilei cu trei etaje, Boyd şi Leeming văzură soldaţi italieni cu puşti pe umeri, cu căşti din oţel pe cap, înfofoliţi în paltoane şi cu mănuşi tricotate, bătând din picioare şi suflând aer cald în mâini. Locul părea bine păzit.

Casa era impresionantă. în faţa intrării principale era un heleşteu mare cu peşti, cu suprafaţa îngheţată, cu marginile din marmură şi înconjurat de balustrade decorative. Vila era o clădire pătrată din stuc gălbui, grădina de pe deal fiind plină de statui în stil clasic[1^1] pe jumătate îngropate în zăpadă. Intrând în casă pe porţile mari din lemn cu modele cioplite migălos, Boyd şi Leeming priviră atent împrejur. Podeaua holului de la intrare era din marmură şi înaintea lor erau nişte scări impunătoare. La prima vedere, părea că prizonierii îl prinseseră pe Dumnezeu de picior, dar, inspectând mai atent locul, descoperiră că Villa Orsini era prost concepută şi destul de dărăpănată.

1871

Nimeni nu părea să fi avut prezenţa de spirit necesară pentru a-l informa pe comandant de sosirea prizonierilor Boyd şi Leeming, deci în vilă domnea harababura, cu soldaţi italieni iritaţi alergând de colo colo, cu provizii stivuite prin diverse camere şi cu comandantul - un colonel îndesat, gras şi care transpira permanent - strigând ordine cu o voce puternică peste zgomotul din fundal. Din fericire, din tot acel haos apăru un om care părea să ştie ce făcea şi care, ca o ironie a sorţii, avea să devină prietenul tuturor prizonierilor ţinuţi la vilă în următoarele luni.

Locotenentul baron Agosto Ricciardi era un tânăr înalt şi elegant, trecut de douăzeci de ani, cu părul închis la culoare, din Napoli.[123] Vorbea o engleză excelentă, deoarece avusese o guvernantă britanică în copilărie, şi-i linişti imediat pe Boyd şi Leeming. Contrastul dintre calmul şi calculatul Ricciardi şi agitatul şi zgomotosul comandant era puternic. Ricciardi le asigură celor doi prizonieri o masă caldă după lungul drum de la Roma. Curând, aveau să ajungă să-i spună „Gussie" amabilului şi tânărului ofiţer italian.[123]

Doi tineri soldaţi cu barbă, îmbrăcaţi cu uniforme italiene fără grade îi serviră în tăcere pe prizonierii care stăteau la masa şlefuită din mahon. Boyd deveni imediat bănuitor şi îngrijorat. Cei doi ştiau, probabil, engleză şi puteau astfel să asculte conversaţiile dintre el şi Leeming, sperând să afle informaţii preţioase pentru cursul războiului dus de italieni.

Leeming făcu un test şi ceru unuia din ospătari ceva în engleză. Fu uluit când omul îi răspunse fără urmă de accent italian. în schimb, întrebarea lui fu întâmpinată cu rârâitul uşor al accentului scoţian.

— Deci voi *vorbiţi* engleză? întrebă Boyd surprins.

— Păi, ar trebui, domnule. Mă numesc McWhinney. Sergent în RAF.[m]

McWhinney îl prezentă repede pe colegul său de serviciu, sergentul Ronald Bain, un bărbat cu aspect dur care zâmbi larg şi spuse că era observator şi fusese doborât deasupra Libiei. La vilă mai era un sergent RAF, Baxter, care gătea pentru prizonieri. Baxter, mitralior pe avion, ajunsese în mare când hidroavionul Sunderland fusese doborât, iar McWhinney era membru al echipajului lui Baxter. Cei trei oameni care fuseseră luaţi ca din oală din *Campo 78,* un lagăr mare de prizonieri de război din Sulmona, unde erau ţinuţi 3 000 de ofiţeri şi soldaţi din

Marea Britanie şi Comunitatea Naţiunilor[131] capturaţi în Africa de Nord. McWhinney şi camarazii lui fuseseră duşi la vilă ca ajutoare în casă pentru noii ofiţeri superiori luaţi prizonieri.[123] Curând îşi dădură seama că cei trei sergenţi RAF erau dornici să ajute în orice tentativă de evadare şi dispuneau de nişte abilităţi pe care Boyd şi Leeming le puteau folosi în viitorul apropiat.

Deşi bogat ornamentată, Villa Orsini a fost nelocuită ani de zile înainte să fie rechiziţionată ca lagăr de prizonieri de război de către guvernul italian, deci Boyd şi Leeming îşi petrecură primele săptămâni de prizonierat înlocuind uşi, deblocând robinete şi încercând, la modul general, să facă vila locuibilă.

— Guvernul italian ne datorează o factură mare pentru reparaţii[123], îi spuse Boyd, cu un zâmbet larg pe figură, lui Leeming când treaba fu terminată.

Cel puţin, priveliştile erau superbe, cu „munţi în depărtare, spre est, şi dealuri foarte înalte în toate celelalte direcţii".[1241] Un zid mare delimita grădina, care avea o terasă foarte plăcută în faţă, cu vedere spre valea de jos şi spre munţii înalţi.[1221]

Detenţia lor avea un regim aparte. Doi ofiţeri britanici şi trei subofiţeri erau ţinuţi în vila mare, păziţi de douăzeci şi patru de soldaţi italieni aflaţi sub comanda unui om al cărui nume de familie era imposibil de pronunţat, aşa că Boyd şi Leeming ajunseseră să-i spună colonelul „Mazawattee" Era o combinaţie între cuvântul hindus *mazaa* („plăcere" sau „distracţie") şi cuvântul singhalez *vatta* (grădină). Singurul scop pe care-l avea comandantul era păstrarea liniştii, şi nu păzirea ofiţerilor superiori luaţi prizonieri pentru II *Duce.* Roma era cu ochii atât pe comandant, cât şi pe cei aflaţi în grija lui, iar comandantul simţea din plin presiunea. Dar se părea că Roma îi dăduse sarcina celui mai prost dintre ofiţeri, pentru că Boyd şi Leeming aflară în curând că Mazawattee era şi leneş, şi cu mintea-n ceaţă[1221], şi dacă n-ar fi fost firea calmă, organizată, diplomată şi plină de tact a locotenentului Ricciardi, prizonieratul lor s-ar fi încheiat în mod sigur ca o farsă tragică.

Leeming preluă conducerea casei, organiză ordonanţele şi se asigură că Boyd era îngrijit corespunzător.[123] Flerul lui organizatoric natural combinat cu relaţia profesională bună pe care o avea cu locotenentul Ricciardi însemnau că lucrurile mergeau destul de bine.

Deloc impresionat de colonelul Mazawattee, Boyd începu să pretindă tot felul de schimbări legate de vilă şi de condiţiile de trai ale prizonierilor, cereri care nu făceau decât să pună şi mai multă presiune pe umerii şi aşa lăsaţi ai omuleţului gras. Mazawattee avea un aspect neîngrijit. Britanicii observară că, după ce pornea la pas legănat în sus pe deal spre vilă, din cantonamentul său din apropiere, ajungea adesea obosit la postul santinelelor de la poartă, ştergându-şi fruntea cu o batistă murdară. Abia găsea puterea de a răspunde salutului santinelelor, până când acestea nu-l mai salutară deloc la un moment dat. Ca o ironie a sorţii, paznicii se asigurau de fiecare dată că-i salutau pe Boyd şi Leeming, spre încântarea lor pe care şi-o mascau cu grijă.[123]

Faptul că Boyd avea prostul obicei de a spune mereu ce gândea nu făcea mai bună relaţia dintre el şi Mazawattee. Colonelul era de acord cu tot ce afirma sau sugera Boyd, adesea cu un zâmbet larg şi neconvingător întipărit pe faţa scăldată în sudoare, dar fără să ia vreodată măsuri ferme. Când Mazawattee nu se achita de sarcini, Boyd îi scria un bilet ironic, la care acesta răspundea pretinzând că fusese chemat să se ocupe de ceva important sau că era plecat în permisie la Roma. Relaţia dintre ei ajunse atât de tensionată, încât Mazawattee, de câte ori avea chef

să viziteze vila, dintr-un motiv necunoscut, mergea pe vârfuri pe sub fereastra dormitorului lui Boyd, sperând ca el să nu-l vadă şi să nu-i aducă pe cap şi mai multe cereri sau plângeri. Un astfel de comportament demn de o operă comică nu-l ajuta pe Boyd să-şi schimbe părerea despre Mazawattee sau despre armata italiană la modul general.

însă reversul medaliei în privinţa comportamentului ciudat al lui Mazawattee erau eforturile lui supraomeneşti de a-i intra în graţii lui Boyd.

— Aţi dori, poate, un animal de companie, *generale*? îl întrebă el pe Boyd, pe nepusă masă, într-o zi. Poate o păsărică-n colivie? continuă el servil, ştergându-se pe faţă cu batista murdară.

Boyd îl refuză politicos, atât el, cât şi Leeming considerând că o pasăre în colivie era cel mai nepotrivit cadou care putea fi făcut unui prizonier de război.[123]

în cele din urmă, liniştea se aşternu asupra vilei când Mazawattee îşi dădu seama că era cel mai bine ca nevoile de zi cu zi şi plângerile prizonierilor să fie lăsate în seama baronului Ricciardi. Boyd şi Leeming ajunseseră amândoi să-l aprecieze pe acesta pentru grija pe care le-o purta şi să le fie drag superbul căţel alb al baronului, Mickey. O corcitură de Saint Bernard cu ciobănesc alb elveţian, Mickey îi însoţea în plimbările regulate în vecinătate pe care Ricciardi le aranja pentru prizonieri, iar când deveni un dulău uriaş, se împrieteni în egală măsură cu britanicii şi cu italienii.

într-o bună zi, Boyd se întoarse spre Leeming şi-i zise fără urmă de ironie:

— Ştii, noi nu trăim într-un loc obişnuit, ci într-o lume precum cea din *Alice în Ţara Minunilor*

Faptul că traiul de la Villa Orsini avea un caracter neverosimil poate fi rezumat cel mai bine de „incidentul mitralierei". Un oficial de la Roma hotărâse că paznicii vilei aveau nevoie de arme grele pentru a veni în sprijinul puştilor şi pistoalelor, în cazul improbabil în care Boyd şi Leeming ar fi încercat să evadeze, aşa cum făcuseră, într-adevăr, în Catania, deci îi trimise lui Mazawattee o ladă cu o mitralieră Fiat-Revelli 35, cu tripod. Paznicii erau încântaţi că primiseră o mitralieră grea de calibru 6,50 mm şi sporovăiau ca nişte şcolari agitaţi în jurul lăzii deschise care conţinea piesele armei unse cu ulei şi ambalate. Dar exista o problemă - niciunul dintre paznici n-avea habar cum să asambleze noua jucărie. în ziua următoare, Boyd şi Leeming fură convocaţi în biroul lui Mazawattee.

— Am o problemă destul de dificilă, *generale.* Oare puteţi să mă ajutaţi? i se adresă comandantul lui Boyd, pe un ton destul de jalnic.

îl întreba pe Boyd, cu o faţă de milog, dacă prizonierii puteau să-i ajute pe paznici să asambleze mitraliera. Străduindu-se să nu izbucnească-n râs, Boyd îl asigură pe comandant că va ajuta, desigur, şi că era convins că unul dintre sergenţii britanici avea pregătirea necesară. Mazawattee se lumină la faţă şi bătu din palme de bucurie, transmiţându-şi zgomotos mulţumirile în italiană. Boyd se întoarse spre Leeming ridicând conspirativ din sprâncene, iar acesta abia se abţinu să izbucnească în râs.

Sergentului Baxter, care avea experienţă ca armurier, îi fu dată de către Boyd sarcina de a scoate piesele mitralierei din cutie, de a le curăţa de unsoare şi de a le îmbina. Câţiva paznici italieni stăteau în jur şi-l urmăreau muncind, fascinaţi şi încântaţi să vadă cum mitraliera era asamblată pe păturile întinse pe pământ. Când Baxter termină, mitraliera neagră din metal, cu aspect ameninţător, stătea pe tripod cu o cutie de benzi de muniţie pregătită lângă ea. Paznicii îl băteau pe umăr

pe Baxter sau îi strângeau mâna, ridicându-i în slăvi geniul, cu voce tare. Baxter se îndreptă agale spre Boyd, care stătea sprijinit de un zid şi urmărea întreaga scenă. Paznicii nu-l observară; aveau atenţia concentrată exclusiv asupra noii lor arme. Baxter scoase o mână murdară de unsoare din buzunar şi deschise palma când trecu pe lângă Boyd, arătându-i două arcuri mici.

— Eşti un om de treabă, murmură Boyd în barbă, scapă de ele.

— Domnule, replică Baxter cu un zâmbet complice pe faţă, dacă italienii o să încerce să tragă vreodată cu arma, o să aibă parte de o surpriză.

Boyd şi Leeming descoperiră curând că erau două tipuri de italieni care-i păzeau: fascişti sarcastici şi oameni care erau fie neutri, fie susţinători ai britanicilor. Din fericire, soldaţii care-şi făceau, pur şi simplu, datoria în război şi n-aveau resentimente de natură politică sau personală faţă de britanici îi depăşeau numeric pe acoliţii înrăiţi ai lui Mussolini. Britanicii îşi dădură seama că metoda cea mai bună pentru a scăpa de fascişti era prin corespondenţă. Autorităţile militare din Roma erau preocupate de fraternizarea dintre paznici şi prizonieri, aşa că britanicii scriau celor de-acasă scrisori cu termeni laudativi la adresa câte unui paznic cu înclinaţii fasciste, ridicându-i în slăvi decenţa şi generozitatea. De obicei, era nevoie de vreo trei astfel de scrisori din partea celor cinci prizonieri britanici pentru ca autorităţile din Roma să-l repartizeze discret altundeva pe soldatul care le încălcase directivele, cel mai adesea pe frontul din Libia.

Doi subofiţeri italieni care vorbeau engleză, plutonierul Maresciallo şi sergentul Conţi, îl ajutau pe baronul Ricciardi să stea cu ochii pe prizonieri, în vârstă de şaizeci de ani, Maresciallo le lăsă repede lui Boyd şi celorlalţi prizonieri impresia că era inofensiv, Leeming descriindu-l drept „un şmecher bătrân, foarte simpatic".[11211] înainte de război, Maresciallo a lucrat într-o agenţie de turism. John bănuia că anii în care a fost nevoit să se confrunte cu călători agitaţi şi obosiţi i-au dezvoltat o atitudine pacifistă. Un bun povestitor, lui Maresciallo îi plăcea să spună poveşti deocheate.

Sergentul Conţi avea doar douăzeci şi unu de ani şi a crescut sub regimul fascist. îl putea cita literalmente pe Mussolini şi vorbea tot felul de bazaconii despre o rasă italiană superioară, însă nici Boyd, nici Leeming nu-l vedeau drept altceva decât un tânăr spălat pe creier şi inofensiv. Cel mai important moment din săptămână pentru el era miercuri dimineaţa, când îi ajungea revista militară fascistă. Stătea şi citea articolele din ea, cu buzele mişcându- i-se în tăcere, pe urmă se agita aflând de faptele de vitejie scornite şi oprea câte-un prizonier, căruia-i împuia capul cu poveşti înfiorătoare despre eroismul celor de pe câmpul de luptă.[1123] Nimeni nu-l lua pe Conţi în serios. Leeming îl considera „un băiat decent şi binevoitor, mereu gata să ajute pe toată lumea. Educaţia fascistă pe care a primit-o n-a făcut altceva decât să-l umple de confuzie şi să-i bage mintea-n ceaţă, accentuându-i instinctele primare".[11221]

Rutina prizonieratului la Villa Orsini le dădu prizonierilor prima idee de evadare. Paznicii s-au obişnuit cu activităţile zilnice. Deşi vigilent, locotenentul Ricciardi nu era ostil faţă de ei, iar lui Boyd şi Leeming li s-au acordat în mod special nişte libertăţi în perimetrul vilei, care puteau fi folosite în scopuri secrete şi subversive. Mai mult, se părea că italienii nu bănuiau că un vicemareşal al forţelor aeriene era capabil de o tentativă de evadare. După o perioadă lungă de gândire, Boyd îi prezentă lui Leeming un plan la care lucrase.

— Aşa cum ştii, pe timpul zilei, santinelele sunt postate la intrarea în grădină, spuse Boyd în camera lui în seara aceea. Evident, este imposibil pentru oricine să treacă neobservat prin cordonul de santinele ziua în amiaza mare.
Leeming fu de acord, indicând faptul că santinelele patrulau la mică depărtare unele de altele şi nu erau prea multe locuri de ascuns.
— Ştim că în fiecare seară santinelele vin în grădină şi formează un cordon în jurul vilei, continuă Boyd, apropiindu-se de subiectul discuţiei. Chiar acum, sunt doar la vreun metru de ziduri.[11241]
— Asta înseamnă că, pe timpul nopţii, oricine pleacă din casă *o să fie* văzut, domnule, zise Leeming încruntându-se, căzut pe gânduri.
— Păi, m-am gândit la asta. Cum e imposibil să treci printre santinele ziua sau noaptea, trebuie să le lăsăm noi să treacă.
— Ce-aţi spus, domnule? întrebă Leeming, confuz.
— în fiecare seară o să ne plimbăm prin grădină cu trendurile pe noi, îl lămuri Boyd. O să facem aşa vreo câteva săptămâni, să se obişnuiască macaronarii cu noi. începem mereu la apus, chiar înainte să mărşăluiască santinelele prin grădină şi să se apropie de vilă pentru rondul de noapte.
Boyd făcu o pauză şi aprinse pipa.
— Schema e simplă, John, continuă Boyd, pufăind satisfăcut. într-o seară, în loc să intrăm în casă, cum facem de obicei la încheierea plimbării, urcăm zidul grădinii.
Leeming încuviinţă, înţelegând care era planul lui Boyd.
— Odată ce trecem zidul, n-o să încercăm să mergem mai departe, pentru că altfel o să dăm de santinele. în schimb, o să stăm liniştiţi lângă zid. Am observat un loc în care sunt destul de multe tufe. Probabil că n-o să fim văzuţi în lumina amurgului.[112^1]
— Pe urmă aşteptăm să intre santinelele în grădină şi să-şi ocupe posturile obişnuite în jurul casei, consimţi Leeming.
— Exact, replică Boyd zâmbind. între noi şi câmpul deschis n-o să existe niciun paznic.
— E *atât* de simplu. *Ar putea* fi un plan bun.
— Gândeşte-te, John! Santinelele o să presupună că ne-am întors în vilă. Nimeni n-o să-şi dea seama că am şters-o decât la micul dejun. O să avem un avans de treisprezece ore!
Se luă hotărârea ca Boyd şi Leeming să rămână ascunşi în tufe până când avea să se lase întunericul, apoi să meargă până la gara aflată la vreo patru kilometri depărtare. „Hainele de evadare" constau în pantalonii albaştri ai uniformei RAF, pantofi negri, trenduri de civili şi pălării negre din fetru, acestea din urmă fiindu-le puse la dispoziţie cu generozitate de către italieni, pentru că au salvat puţine lucruri din trusele personale din Wellingtonul prăbuşit în Sicilia.
— Străzile vor fi întunecate şi sunt destul de sigur că hainele noastre de evadare vor trece neobservate în lumina slabă, adăugă Boyd.
— O s-avem bătaie de cap când o să cumpărăm biletele, domnule, fu de părere Leeming. Adică o să fim nevoiţi să ne încercăm norocul cu limba italiană.
— *Due biglietti per Roma, per favore*[322i], rosti Boyd într-o italiană greoaie, dar destul de acceptabilă.
— Deci mergem la Roma? întrebă Leeming.
— Da, la Vatican, la ambasada britanică de acolo.[323]

în următoarele două săptămâni, Boyd şi Leeming începură să se pregătească. Făceau exerciţii în grădină, aşa cum căzuseră de acord, dându-le santinelelor falsa impresie că totul era normal. Apoi, în fiecare noapte, Leeming se strecura pe acoperişul vilei şi urmărea santinelele, observând locurile bune pentru a se ascunde, lumina şi întunericul, fazele Lunii. Cerceta starea vremii, dacă avea să fie vânt sau ploaie, încercând să-şi dea seama care ar fi cel mai bun moment pentru a evada. El se dovedi a fi un ajutor de nepreţuit. „Era un om deosebit de isteţ, îşi amintea generalul-locotenent Neame, foarte insistent şi hotărât".[323] Aceste calităţi l-au ajutat pe Leeming să afle mai multe despre mersul trenurilor spre Roma din gara din Sulmona, prin „discuţii" aparent nevinovate cu paznici care nu-şi dădeau seama despre ce era vorba. Reuşi chiar să-l convingă pe un paznic să-i arate o hartă a Romei şi memoră o rută spre teritoriul neutru al Vaticanului.[323]

Singura verigă slabă din planul lor erau banii. Aveau nevoie de lire italiene şi în acest sens demarară negocierile pentru a obţine nişte lire în perioada de două săptămâni în care au făcut exerciţii. Era complicat, dar italienii le permiteau ofiţerilor luaţi prizonieri de război să-şi extragă o parte din plata normală prin guvernul italian, care avea să fie apoi rambursată prin autorităţile de la Londra.[323] Apoi, într-o zi de luni din aprilie 1941, sosiră lirele. însă în noaptea aceea cu Lună plină, Leeming aprecie că era prea multă lumină ca să se ascundă şi riscau să fie văzuţi. Ignorarea acestui aspect important prezenta un risc esenţial. Boyd şi Leeming căzură de acord, fără tragere de inimă, să amâne evadarea cu o săptămână. Dar amândoi îşi păstrară veselia, aveau nevoie doar de condiţiile de luminozitate potrivite şi puteau să plece de-acolo.

— Ce-i ăsta? întrebă Adrian Carton de Wiart când un ofiţer italian zelos îi oferi un pahar.

— Whisky cu sifon, domnule general, răspunse ofiţerul.

De Wiart se uită la băutură de parc-ar fi fost otrăvită, apoi o trânti pe masă, fără s-o atingă.

— Credeam că toţi englezii beau whisky cu sifon, zise ofiţerul zâmbind neconvingător.

— Păi, nu şi ăsta, replică de Wiart îmbufnat.[3111]

între cei doi ofiţeri italieni stătea un căpitan german din poliţia locală. Deşi de Wiart era prizonierul italienilor, germanii insistau să fie prezenţi la „interogatoriul" său, pentru a obţine informaţii folositoare pentru Reich.

Investigatorii sperau că un pahar de ceva bun avea să-i dezlege limba bătrânului general, dar se înşelau amarnic. „Detest whisky-ul, scria de Wiart despre întâlnire, [şi] nu i-a ajutat la nimic..

Ofiţerii italieni şi germani care conduceau interogatoriul schimbară tactica şi încercară să-şi facă o idee despre sarcina primită de Carton din partea Aliaţilor, deşi toate manevrele lor fură întâmpinate cu acelaşi răspuns de către ţâfnosul lor interlocutor.

— Carton de Wiart, Adrian, general-maior în armata britanică.[313]

Interogatoriul generalului de brigadă Edward Todhunter fu mai puţin agresiv, însă la fel de nereuşit. Fusese mutat într-un ansamblu de barăci din Darnah, Libia, împreună cu alţi ofiţeri superiori, printre care locotenent- colonelul George Fanshawe, recent numit comandantul Cavalerilor Reginei (Regimentul 2 de Dragoni)[313], şi generalul de brigadă „Rudolph" Vaughan, care comandase Brigada a 3-a Motorizată Indiană din cadrul Diviziei a 2-a Blindate a lui Gambier-Parry.

Generalul Gambier-Parry şi colonelul Younghusband li se alăturară mai târziu.[313] Prizonierii dormiră pe paturi de campanie şi fură trataţi şi hrăniţi bine.

în 12 aprilie 1941, generalul de brigadă Todhunter fu luat de un ofiţer german şi dus cu maşina în Benghazi. Fu cazat la hotelul Gr and Italia înainte să se îmbarce a doua zi într-un avion de transport Luftwaffe spre Tripoli. La scurt timp după aterizare fu preluat şi chestionat „de mai mulţi oameni, interogatoriu care deveni în cele din urmă o discuţie amicală despre situaţia mondială la un pahar de whisky cu sifon".[111^] în ambele cazuri, nici de Wiart, nici Todhunter n-au dat informaţii inamicilor. Investigatorii germani şi italieni le acordară ofiţerilor britanici tot respectul cuvenit rangului şi-i chestionară sumar.

Todhunter fu condus cu maşina la Barăcile Cavaleriei, unde-l întâlni pentru prima oară pe de Wiart. Cei doi ofiţeri aveau multe de discutat, iar italienii le acordară libertate de mişcare în perimetrul barăcilor, ofiţerii şi soldaţii lor salutându-i de fiecare dată pe cei doi britanici care se plimbau de colo colo, încercând să găsească un înţeles situaţiei lor.[11121] Totul părea parcă ireal. De Wiart şi Todhunter primiseră camere cu baie comună şi luau masa cu ofiţerii italieni de două ori pe zi. Deoarece ofiţerii nu vorbeau engleză şi prizonierii nu vorbeau italiană, se descurcau toţi cum puteau cu puţina franceză învăţată la şcoală, cu excepţia lui de Wiart, care, fiind pe jumătate belgian, o vorbea fluent.

Edward Todhunter se sprijinea de balustrada navei, cu spatele la silueta înaltă şi slabă a lui de Wiart, care stătea lângă el şi scruta uscatul. în spatele ochelarilor, ochii lui Todhunter se umeziseră. Vaporaşul care-i ducea pe cei doi prizonieri de război britanici a făcut o escală în golful Napoli în 22 aprilie 1941, după ce a trecut pe lângă oraşul Sorrento de pe Insula Capri. Pentru Todhunter, era un moment emoţionant. „Vedeam Grand Hotel Quisisana, unde am stat, şi toate locurile pe care le-am cutreierat în plimbările acelea minunate. îmi doream să mă fi întors în timp cu paisprezece ani, să fi înotat până la ţărm şi să-ţi fi trimis o telegramă, ca să vii la mine", îi scria Todhunter soţiei sale, Betty, după câteva zile.[11^1]

în acel moment, sprijinit de balustrada navei, Todhunter se simţea atât de departe de casă şi de cei dragi, încât aproape că-i dădură lacrimile. îşi scoase ochelarii, se frecă repede la ochi şi luă o gură de aer curat şi sărat care-l linişti.

Călătoria lui Todhunter şi de Wiart a început în 16 aprilie când, după ce au luat prânzul în Barăcile Cavaleriei, au fost trimişi în portul Tripoli la bordul unui vaporaş cu aburi, de 5 000 de tone. Un ofiţer italian destul de îngâmfat şi scrupulos fu repartizat drept escortă, dar odată urcaţi la bord, acesta nu-i mai supraveghe din scurt, fericit că putea să meargă acasă în vizită imediat ce-şi trimitea oamenii aflaţi în grijă pe ţărmul italian, în siguranţă. De Wiart l-a botezat pe noul lor prieten Tutti Frutti.[111^]

Cei doi britanici primiră câte o cabină, însă nava rămase staţionată zile întregi. Mai fură aduşi la bord prizonieri britanici, printre care câţiva ofiţeri din Brigada de Puşcaşi şi Regimentul Regal de Tancuri, iar Todhunter şi de Wiart, care avea mare grijă de propria sănătate, se apucară să se plimbe pe ambarcaţiune, pentru a scăpa de plictiseala aşteptării.

Moralul lui de Wiart fu ridicat de un gest generos din partea unui general italian venit în vizită. Carton încă n-avea chipiu, al lui fiind în trusa aflată la bordul Wellingtonului doborât. Generalul italian îi făcu rost de un chipiu de ofiţer britanic „pe care l-a înfăşurat într-o banderolă roşie şi mi-a redat demnitatea".[11221]

Decizia de a rămâne staţionaţi într-un port inamic se dovedi greşită, deoarece avu loc un raid al RAF. Căzură bombe în jurul portului, dar niciuna nu ateriză în

apropierea navei. Oricum, toţi prizonierii şi italienii deopotrivă erau nerăbdători să scape de acolo. Nava a ridicat ancora în 19 aprilie şi a acostat lângă cheiul din Napoli în data de 21, după o traversare fără evenimente neplăcute.[11211] De Wiart s-a rugat să apară un submarin britanic, ca să-şi încerce norocul pe mare, însă n-a zărit niciun periscop.

în acea seară, Todhunter şi de Wiart puseră piciorul pe pământ italian. Tutti Frutti îi escortă până la un tren şi le dezvălui destinaţia finală - Sulmona, în regiunea Abruzzi. Ambii prizonieri se aşteptau la vreun lagăr, dar Tutti Frutti nu le oferi mai multe detalii. Cei doi ofiţeri britanici călătoriră singuri într-un compartiment de clasa I, prin zona rurală italiană cufundată în întuneric. După ce plecă din Roma, trenul începu să străbată munţii şi în vagon se făcu frig. Todhunter şi de Wiart simţiră schimbarea temperaturii, fiind îmbrăcaţi în uniforme pentru deşert.

într-o zi de joi, izbucni harababura în faţa Villei Orsini. Colonelul Mazawattee aproape alerga în timp ce intră pe porţile vilei fluturând într-o mână o foaie de hârtie şi în cealaltă batista murdară.

— Mulţi, mulţi, mulţi, ţipa el în engleză.

Vicemareşalul forţelor aeriene Boyd şi căpitanul de aviaţie Leeming intrară în curte ca să-l întâlnească pe locotenentul Ricciardi.

Mazawattee aproape ţopăia pe loc, nasturii uniformei abia ţinându-i burdihanul. Se grăbi spre Boyd şi-i flutură foaia de hârtie pe sub nas.

— Mulţi, mulţi, ţipa Mazawattee. Toţi de cel mai mare rang! Uitaţi, am aici numele lor!

— Ce Dumnezeu tot bălmăjeşti acolo? întrebă Boyd întinzându-se după hârtie, dar Mazawattee i-o smulse şi începu să citească numele de pe ea cu vocea lui cu accent puternic.

— Uitaţi, sir O'Connor, Richard; sir Neame, Philip; lord Carton de Wiart, Adrian. Uitaţi, sunt *foarte* mulţi - sir general Gambier-Parry, coloneii Combe, Todhunter şi lordul Younghusband. Foarte mulţi. Războiul s-a încheiat. Anglia nu mai poate continua. Nu, cu siguranţă, categoric.[1123]

Cu o faţă de parcă-i tuna şi-i fulgera, Boyd se ridică pe vârfuri, fiindcă nu era foarte înalt, şi-i aruncă o privire cruntă colonelului care nu-şi mai încăpea-n piele de bucurie.

— Pe Churchill nu l-aţi prins, nu-i aşa? tună Boyd.

Mazawattee rămase nemişcat, perplex, apoi plecă târându-şi picioarele şi bombănind despre mai mulţi prizonieri, mulţi paznici, multă sârmă ghimpată şi mai multe responsabilităţi.

Boyd se întoarse către Leeming, clătinând din cap.

— Nu cred o iotă, spuse el, serios. Pariez că ăştia au prins un colonel şi pe ceilalţi şi i-au imaginat.[323]

Leeming doar încuviinţă şi se întrebă cum rămânea cu evadarea lor planificată atât de meticulos

.Capitolul 4

Oameni de onoare

„Dacă oamenii pe care-i avem aici reprezintă un exemplu al forţelor britanice, nu văd cum am putea pierde războiul!"

Owen Tudor Boyd, vicemareşal al RAF Villa Orsini, 1941

Când căpitanul de aviaţie Leeming dădu prima oară cu ochii de silueta înaltă a lui Adrian Carton de Wiart în timp ce acesta cobora dintr-o maşină militară italiană la porţile vilei, în 23 aprilie *1941*[mâi], crezu că are vedenii. Nu înţelegea cum reuşise un general atât de bătrân, cu evidente probleme de sănătate, să se apropie de front, darămite să mai şi cadă în mâinile inamicilor.

De Wiart a ajuns de la gara din Sulmona împreună cu generalul de brigadă Todhunter şi a descoperit că vila era deja plină-ochi de cadre militare cu grade înalte. De la anunţul plin de entuziasm al capturării atâtor ofiţeri superiori Aliaţi făcut de colonelul Mazawattee, Villa Orsini a fost invadată de ceea ce Leeming descria cu sarcasm ca fiind „o adunătură de generali care sporovăiau continuu". Ca „şef al popotei", Leeming trebuia să organizeze totul pentru nou-sosiţi, asigurându-se că erau destule alimente la vilă şi suficiente paturi, tacâmuri şi aşternuturi. Mazawattee îl ajuta, însă căpitanul de aviaţie uită să comande jumătate din lucrurile esenţiale. Numărul prizonierilor din lagăr a crescut simţitor.

Mazawattee a mai vizitat o dată *Campo 78* din Sulmona şi a adus zece oameni care să îndeplinească rolul de „servitori" la vilă. Cu tot cu ofiţerii superiori, în vilă erau douăzeci şi unu de prizonieri.

Leeming păşi în faţă şi-i strânse lui de Wiart mâna pe care o mai avea, prezentându-se. Peticul negru şi mâneca goală erau completate, după cum îşi amintea Leeming, „de o mustaţă care-i dădea un aspect fioros şi o atitudine de parcă ar fi vrut să-l agaţe pe diavol de catarg".[1123]

Când află despre circumstanţele în care a fost capturat de Wiart, fu uluit. Bătrânul general şi-a pierdut cunoştinţa când Wellingtonul s-a prăbuşit în apă, pe urmă şi-a revenit în simţiri şi a înotat opt sute de metri, cu o singură mână, spre ţărm, trăgând după el un pilot mult mai tânăr şi cu un picior rupt. „Privindu-l, gândul îţi zbura la un pirat cu un pumnal în gură care se căţăra pe o parte a unei corăbii comerciale de odinioară".[11221]

Se iviră imediat probleme în privinţa aranjării dormitoarelor. Vila era mare, însă nu fusese concepută pentru a găzdui atât de mulţi oameni. Situaţia era înrăutăţită de faptul că, evident, ofiţerii superiori, oameni cu un anumit rang şi, desigur, de o anumită vârstă, aveau nevoie de camere proprii. Boyd o cedă pe a lui generalului Neame, care, fiind cel mai vârstnic, fu desemnat „tatăl lagărului". Vicemareşalul forţelor aeriene se mută în camera lui Leeming, ceea ce însemna că ofiţerul de rang inferior era nevoit să lase şi el camera liberă. Căpitanul de aviaţie se mută pe acoperiş, unde era un fel de seră, şi rămase acolo.

Cât fu ziua de lungă, soldaţi italieni şi englezi de alte ranguri, asudând şi înjurând, se agitară în jurul vilei. Au mutat mobilă, au cărat provizii şi s-au străduit, în general, s-o facă locuibilă, în timp ce Leeming, tot mai iritat, încerca să controleze tot felul de situaţii şi să se confrunte cu o listă lungă de cereri şi de plângeri din partea diverşilor generali şi comandanţi de brigadă.

Când Leeming îl conduse pe de Wiart în cămăruţa lui, medicul italian al lagărului stătea ascuns în spatele lui. Doctorul, cu cele mai bune intenţii, încercă să-i facă lui de Wiart un consult.

— Ia-ţi naibii mâinile de pe mine! zbieră de Wiart, privind mânios, cu singurul ochi, spre doctorul îngrozit.

Doctorul încercă să obiecteze, dar de Wiart i-o tăie scurt:

— Nu-ţi bate capul cu mine! Ai grijă de amărâţii ăştialalţi. Lor le place. Mie nu.^

Medicul se recunoscu înfrânt şi plecă spăşit de acolo. De Wiart pretindea că n-a rămas cu traume de pe urma prăbuşirii avionului.

— N-am fost nicicând mai bine, răspunse de Wiart când Leeming îl întrebă despre eventualele traume după prăbuşire. Nici urmă de durere de cap, continuă de Wiart, agăţându-şi bastonul de braţul mutilat. Cred că nişte ore petrecute în marea rece reprezintă leacul perfect pentru leşin.[11221]

Poate nu era de mirare că ordonanţele britanice l-au botezat curând „Long John Silver" pe indestructibilul general de Wiart.[11221]

Până la sfârşitul zilei, Mazawattee avea efectivul complet de prizonieri. Vila găzduia, într-adevăr, unii dintre cei mai buni lideri militari ai Imperiului Britanic. Generalii Neame, O'Connor, de Wiart şi Gambier-Parry, vicemareşalul forţelor aeriene Boyd, generalii de brigadă Todhunter şi John Combe, şi colonelul George Younghusband. Pentru Leeming era deprimant să audă numele de pe listă şi înţelegea astfel atitudinea îngâmfată a italienilor.

Dacă lui Mazawattee i se păru că Boyd era o povară, cu agasanta lui listă de plângeri şi recomandări, generalul Neame se dovedi curând a fi cu mult mai rău. Cu un simţ al umorului destul de răutăcios, Neame ajunse la concluzia că, dacă-l înţepa şi-l enerva mereu pe Mazawattee, şi pe italieni, în general, contribuia în cele din urmă la victoria Aliaţilor. în acest scop, „Cerneală Verde" a scris mai multe bilete comandantului, care au dus la dispute lungi legate de cutare sau cutare clauză a Convenţiei de la Geneva şi de drepturile prizonierilor de război, la modul general.

Spre onoarea lui, în loc să-i spună lui Neame să-şi ţină gura şi să-şi vadă de ale lui, Mazawattee intră în jocul generalului, însă nu câştigă niciuna dintre dispute. Italienii, indiferent cât erau de frustraţi şi de iritaţi, rămâneau mereu corecţi şi politicoşi, iar Neame şi ceilalţi prizonieri foloseau de multe ori acest lucru împotriva lor. Lui Neame îi mergea, pur şi simplu, mintea prea repede pentru un comandant.

Una dintre problemele care chiar îl scoteau din sărite pe Neame era supraaglomerarea vilei. Situaţia era, după părerea lui, intolerabilă, iar italienii trebuia să mute prizonierii pe o proprietate mai spaţioasă. Când se confruntă cu Mazawattee în legătură cu această problemă, comandantul recurse la vechea metodă pe care a folosit-o şi cu Boyd, şi anume de a fi de acord cu tot ce spuneau prizonierii, dar fără a face nimic concret. Leeming îl informase deja pe Neame despre această tactică a lui Mazawattee, dar Neame nu se putu abţine să nu forţeze nota şi să-l dea de gol pe Mazawattee ascultând răspunsurile tot mai ridicole pe care acesta le dădea.

— Sigur, sigur, şuieră Mazawattee, când Neame ceru o proprietate mai spaţioasă, vă dăm un conac *mare.* Acum vi se pregăteşte un *palazzo.*

— Un palat? se arătă mirat Neame, ridicând bănuitor dintr-o sprânceană.

— Sigur, sigur; un palat cu *mult* loc într-un parc *mare,* continuă Mazawattee, trăgându-se de gulerul uniformei, care dintr-odată părea mai strâns ca de obicei.

— Sunt căprioare-n parc? întrebă Neame.

Leeming, care stătea lângă general, se întoarse cu spatele, râzând cu gura până la urechi.

— Bineînţeles, răspunse comandantul, desfăcând palmele în faţă. Multe căprioare, *si,* multe.

— Şi piscină? continuă Neame.

— *Absolut* sigur, răspunse Mazawattee, cu faţa tot mai scăldată în sudoare.
— Când?
— *Perdonol*[323]
— Când plecăm? întrebă Neame nerăbdător.
— A, da, am înţeles. Imediat plecaţi, răspunse Mazawattee, încuviinţând triumfător, *ei bine...* peste câteva zile.[331]

În săptămânile care urmară, de câte ori ridica Neame problema mutării în prezenţa lui Mazawattee, avea parte de aceleaşi promisiuni deşarte. Discutând chestiunea cu locotenentul Ricciardi, un om „cu un aer distins şi discret, dar de o isteţime îngrijorătoare, care-i depăşea cu mult vârsta"[133], prizonierii fură asiguraţi că era planificată, într-adevăr, o astfel de mutare. Aveau să ajungă în nord, probabil în Lombardia sau Piemont. Astfel, prizonierii erau mult mai aproape de Elveţia. La o săptămână după sosirea celorlalţi generali, Boyd şi Leeming căzură de acord să amâne toate tentativele de evadare până când ajungeau la noul lagăr. Se părea că aveau să fie cu 320 de kilometri mai aproape de o ţară neutră. Elveţia părea o posibilitate mai tentantă decât micul şi bine păzitul Vatican.

Într-o dimineaţă de vară, locotenentul Ricciardi trase perdelele de la fereastra dormitorului şi rămase cu gura căscată de uimire. La geam atârna un pistol semiautomat Beretta, suspendat de o sfoară legată de piedica trăgaciului. înjurând, căută rapid prin cameră, având o senzaţie de nod în stomac. îi lipsea pistolul. Deschise geamul şi se aplecă. Sfoara ducea în dormitorul de deasupra lui. Dezlegă repede arma şi o examină. Era a lui; n- avea niciun dubiu. Scoase încărcătorul - era încă plin. Clătinând din cap, în semn că nu-i venea să creadă, rămase o vreme pe loc, scăldat în lumina soarelui de dimineaţă, cu pistolul greu în mână, încercând să-şi dea seama cum la pierdut şi de ce i-a fost înapoiat într-o manieră atât de ciudată. Nu află cine i la luat şi i l-a returnat printr-o astfel de metodă nemaivăzută.

De fapt, Ricciardi şi-a pierdut pistolul cu o zi înainte, când a plecat la picnic cu prizonierii. Şi de când a sosit lotul principal de generali în aprilie, paznicii se deosebeau cu greu de prizonieri. Boyd şi Leeming au discutat problema evadării cu Neame şi nou-sosiţii. De Wiart şi Dick O'Connor s-au împrietenit repede[133] şi au devenit complici, concepând tot felul de scheme de evadare. Cu toţii au tras concluzia că vor înceta să mai încerce până când vor ajunge la noul loc de detenţie.

Din Sulmona era dificil să se evadeze. Nu vila însăşi reprezenta o provocare, ci dispunerea ei. Cu excepţia Vaticanului, era departe de orice frontieră, iar coasta Mării Adriatice era bine păzită. Generalii aflară de la rarii vizitatori din *Campo 78,* marele lagăr de prizonieri de lângă Sulmona, că au avut loc acolo câteva tentative de evadare, însă cei care au scăpat au fost prinşi repede.[323]

În schimb, Boyd le sugeră să-i „adoarmă" pe italieni, să le dea falsa impresie că totul era în regulă, părând să coopereze cu ei. Relaţiile dintre paznici şi prizonieri deveniră mai cordiale, chiar amicale, fapt demonstrat de lungile plimbări şi picnicuri permise prizonierilor în apropierea vilei. Acestea ajutau la alungarea plictiselii pe care toţi prizonierii o simţeau din plin. înainte de a fi luaţi prizonieri au avut cariere active, solicitante şi responsabilităţi mari, dar în acel moment lipsa unei activităţi le măcina nervii. Todhunter îi scria mamei sale despre cât de cumplită devenise plictiseala. Prizonierii aveau nevoie să-şi ocupe timpul şi o puteau face cu cărţi sau cu „orice soi de porcărie de joc".[323] Aveau doar cărţi de joc, dame şi table ca să-şi petreacă serile. Ambasada Statelor Unite le-a promis echipament de badminton şi o masă de ping-pong, dar încă le aşteptau.

Italienii le permiteau să meargă la cumpărături în apropiere, în Sulmona, spre marea încântare a lui de Wiart, care-şi salvase doar hainele de pe el şi bastonul din bambus după prăbuşirea Wellingtonului în Mediterana. Magazinul lui favorit era Unione Militare, o versiune italiană a organizaţiei britanice nonprofit Navy, Army and Air Force Institutes (NAAFI), creată în 1921, de unde putea cumpăra îmbrăcăminte şi încălţăminte militară italiană de bună calitate.[323]

în acea vară, vremea fu în mare parte perfectă, cu excepţia unei perioade urâte în mai. „Am avut o săptămână cu o vreme înfiorător de rece care ne face... viaţa, în general, jalnică"[323], scria Todhunter tatălui său, cu amărăciune. însă odată ce vremea se însenină, reîncepură ieşirile, plimbările care făceau atât de mult bine moralului prizonierilor. Deşi erau bine păziţi pe durata acestor ieşiri, se părea că paznicilor le plăceau la fel de mult ca şi prizonierilor. Generalii erau suficient de vârstnici pentru a le fi taţi sau chiar bunici multora dintre tinerii recruţi italieni, care păreau năuciţi şi chiar jenaţi că erau nevoiţi să păzească nişte bătrânei atât de simpatici. Dar când apărea
câte-o ocazie, britanicii nu ezitau să profite de ea.

Pe durata unei plimbări lungi, Leeming îi cără pe umăr raniţa lui Ricciardi. Paznicii şi prizonierii aveau tendinţa de a munci cot la cot, ajutându-se reciproc să care mâncare şi alte provizii pentru picnic. Ricciardi îşi scosese mai devreme pistolul din toc şi-l înghesuise în raniţă, uitând de el. Leeming observă arma ascunsă printre conservele de mâncare pe care aveau de gând să le încălzească atunci când se instalau. Când nu era nimeni atent, luă repede pistolul din raniţă şi-l ascunse sub cămaşă.

Mai târziu în acea seară, reveniţi la vilă, Leeming îi arătă lui Boyd pistolul Beretta. Boyd rămase perplex.

— Va trebui să-l dai înapoi, spuse el.

— Să i-l dau înapoi, dar de ce, domnule? întrebă Leeming, uşor demoralizat.

— Când o să-şi dea Gussie seama că l-a pierdut, o să înceapă tot felul de cercetări. Dacă s-ar afla că îl ai tu, ar fi un lucru grav. Trebuie să i-l dai imediat înapoi, insistă Boyd.-[323]

Leeming înţelegea punctul de vedere al lui Boyd. însă nu putea, pur şi simplu, să meargă la Ricciardi şi să-i dea arma înapoi, care îi va raporta problema lui Mazawattee, iar Leeming avea să dea de belea. După ce se gândi o bucată de vreme, Leeming veni cu năstruşnica ideea de a suspenda pistolul de o sfoară la geamul dormitorului lui Ricciardi din camera de deasupra.

Livrarea bruscă şi neaşteptată a unui stoc mare de pachete de la Crucea Roşie la vilă, în 4 mai 1941, fu un eveniment important pentru prizonieri. Generalii de brigadă Todhunter şi Combe au primit sarcina de a le sorta. „John Combe şi cu mine semănăm destul de bine cu doi copii cam certăreţi care stăteau pe podea şi desfăceau cadourile de Crăciun"[323], îi scria Todhunter mamei sale. Conţinutul pachetelor era o completare a meniului conceput de Leeming şi cei doi bucătari, sergentul Baxter şi ajutorul lui, un fost bucătar de la hotelul de cinci stele Claridge, din Londra, preferat de către membrii Casei Regale şi considerat chiar o anexă a acesteia. Dar deja existau tensiuni între generalii înghesuiţi laolaltă în vila supraaglomerată.[343] „Te apuca râsul văzând nouă ofiţeri respectabili, de vârstă mijlocie, cum se certau că John şi cu mine n-am împărţit ciocolata în mod corect".[343]

Proviziile fură servite în seara următoare, când prizonierii dădură o petrecere pentru a sărbători ziua de naştere a lui de Wiart. Baxter făcu un tort folosind o

parte din preţioasa lor ciocolată de la Crucea Roşie şi adăugă ulterior în vârf literele „C de W" din spaghete. Dineul special oferit de Crucea Roşie a constat din conserve cu carne de pui şi cârnaţi.

Cei zece prizonieri de alte ranguri pe care i-a adus colonelul Mazawattee la vila de la *Campo 78* se ocupară de curăţenie şi de gătit pentru generali. în schimb, ofiţerii superiori se dedicară unor activităţi utile, care scoteau la iveală talente ascunse şi extrem de folositoare evadării.

Vicemareşalul forţelor aeriene Boyd şi colonelul Younghusband se dovediră a fi tâmplari excelenţi. Au construit coteţe şi ţarcuri pentru iepurii pe care generalul de brigadă Todhunter îi creştea ca să suplimenteze raţia de carne proaspătă destinată prizonierilor şi găinilor generalului de brigadă Combe[1143] Comandantul le permise prizonierilor să transforme un mic garaj într-un atelier de tâmplărie şi să cumpere o masă şi unelte. Ocazional, erau ajutaţi de doi paznici, unul care a construit dulapuri în viaţa de civil, iar celălalt, un lustruitor francez.

Generalul Neame, câştigător al Crucii Victoria, campion olimpic, explorator şi vânător, luă acul şi aţa-n mână şi se apucă să coasă goblenuri frumoase, spătare şi şezuturi pentru scaune. Un alt hobby al lui era să-i scoată din minţi pe italieni, şi se descurca de minune la ambele.

Todhunter fu incapabil să crească iepuri, cunoscuţi pentru rapiditatea cu care se reproduceau.

— Ăsta ar face-o căruţă de bani în Australia, glumi Boyd la popotă într-o seară. Păi, cred că guvernul australian l-ar plăti pe Todhunter cu oricât ar cere.[11431]

Combe se agita pentru cele şaisprezece găini ouătoare pe care le avea, cu devotamentul unei mame faţă de copiii ei. însă, ca şi în cazul lui Todhunter şi al iepurilor săi, producţia de ouă pentru masă se dovedi deficitară. Găinile lui Combe fie „nu se ouau", fie „îşi mâncau ouăle".-[3441] Găinile-l enervau cel mai tare pe sergentul Baxter, deoarece acopereau cu excremente treptele spre bucătărie.

Unii dintre prizonieri se apucară de grădinărit, încercând să facă ordine în grădina pe care au găsit-o la sosire plină de buruieni şi au început să facă parcele pentru a cultiva legume proaspete pentru masă. Astfel de munci fizice, deşi reprezentau o ieşire din rutina prizonieratului, erau importante şi pentru a le menţine condiţia fizică generalilor de vârstă mijlocie, fiind astfel pregătiţi pentru orice eventuală evadare. „Primul şoc al capturării a trecut, îşi amintea Leeming, entuziasmul instalării s-a potolit; viaţa a devenit monotonă.
Zi după zi, aceleaşi banalităţi, aceiaşi oameni, aceleaşi voci, aceleaşi gesturi, în mica noastră comunitate, izolată de lumea exterioară, au început să apară mici izbucniri de iritare, de nerăbdare".[11421]

Menţinerea în formă era luată în serios, şi nu doar de către Carton de Wiart, care, din cauza rănilor, nu era în stare să muncească, folosindu-şi doar o mână, ci de toată lumea. „înainte de prânz, dau ocol grădinii pe jos de douăzeci şi patru de ori, cât de repede pot, cred că-i vorba despre vreo şase kilometri, scria Todhunter. De obicei, fac vreo optsprezece ture dimineaţa şi apoi merg la o plimbare după-amiaza cu unul dintre ofiţerii de gardă".[11421]

Generalul de brigadă Todhunter, ca şi toţi prizonierii, cu excepţia lui de Wiart, începu să înveţe italiană. Dick O'Connor studia foarte serios şi curând avea să se exprime destul de fluent. Era evident că asta îi ajuta după ce vor evada. De Wiart nu putea fi convins. într-o zi, unul dintre ofiţerii italieni făcu greşeala de a-l întreba dacă nu voia să profite de „ocazia unică" de a învăţa limba ţării.

— Nu vreau să vă-nvăţ limba asta spurcată, zbieră de Wiart, drept răspuns.

1147)

în schimb, „Long John Silver" se bronza pe terasă sau studia şopârlele mici care-şi făceau veacul prin grădină. Generalul de brigadă Todhunter era unul dintre prizonierii, printre care se număra şi generalul O'Connor, care perseverau cu italiana. „Pentru a nu mă plictisi, învăţ italiana, dar fără prea mare succes", scria el acasă.[11421] El aduna şi articole din ziare şi reviste italiene şi le traducea cu mare efort în engleză, concepând un buletin informativ pentru ceilalţi prizonieri.[11421] începu să le scrie şi prietenilor, familiei şi diverselor organizaţii, ca să le ceară cărţi, pe care le-a adunat într-o mică bibliotecă, drept un alt sprijin în lupta cu plictiseala. Dar cărţile pe care le primi le considera doar o altă glumă nesărată. „Aveam un pachet cu cărţi, de la Crucea Roşie, pentru care eram recunoscători, însă era o selecţie destul de ciudată, cărţi adunate, cred, de la tot felul de instituţii britanice din Roma, care s-au închis între timp, scria Todhunter. în acest pachet era volumul I dintr-o lucrare amplă de *Sociologie aplicată,* volumul II din *Flora şi fauna Sardiniei,* o carte din 1885 despre mormintele papilor şi o carte cu ilustraţii destul de sumbre din parcul naţional Dartmoor realizate în 1901. Pe lângă acestea, *A Bachelor Girl in Burma - Celibatara din Birmania,* de Geraldine Edith Mitton, şi *The Work of the Church in the Malay Peninsular from 1900 to 1905 - Activitatea Bisericii în Peninsula Malay între 1900 şi 1905,* de Francis Septimus Hollis, episcopul Bisericii Anglicane din Labuan şi
Sarawak, provincii din Asia de Sud-Est, cu autograful autorului, ne-au umplut de încântare"[3521], nota Todhunter, plin de sarcasm.

Singurul prizonier care nu era în stare nici să muncească, nici să se bucure de colecţia aflată în dezordine, dar tot mai mare de volume a lui Todhunter era generalul de Wiart. „Unicul braţ îl împiedică să se ocupe de tâmplărie sau de grădinărit, iar unicul ochi îl împiedică să citească prea mult, nota Todhunter. Dar starea lui de spirit e de neclintit. E un bătrân sportiv extrem de galant totuşi".[3211]

Cel mai adesea, prizonierii se gândeau la mutarea din vilă într-un nou lagăr, mai aproape de Elveţia, sperând să aibă noi ocazii de evadare. Lunile treceau încet, însă nu se întâmpla nimic. „Tot nu există veşti concrete despre mutarea noastră, deşi aflăm că va avea loc în curând", scria Todhunter cu disperare în iunie 1941.[323] Repetatele asigurări ale lui Mazawattee în legătură cu acest subiect erau tot mai superficiale pe când prizonierii asudau în vara umedă din Abruzzo, cu temperaturi de 38°C la umbră.[323] Totuşi generalul Neame fu surprins când fosta lui ordonanţă, artileristul Pickford din Royal Horse Artillery - Artileria Regală Călare, fu găsit şi trimis la vilă de către italieni. Nu toată lumea era mulţumită de ordonanţa lui. Mazawattee i-a recrutat pe termen scurt şi fără pregătire pe mulţi dintre soldaţii ofiţerilor. „Am un tânăr genist capturat în satul egiptean Sollum, la graniţa cu Libia, în septembrie anul trecut, scria Todhunter. E foarte dornic să se afirme, dar cred că e un genist mai bun decât e ca valet".[323] însă toţi generalii erau foarte mulţumiţi de noul bucătar trimis ca să-l ajute pe sergentul Baxter. „Arată destul de ciudat pentru un soldat, dar a fost bucătar la hotelul Claridge înainte de război, deci trecem cu vederea".[323]

Ştirile nonfasciste din lumea exterioară ajungeau la vilă prin mijloace secrete. Statele Unite nu intraseră încă în război, aşadar, Ambasada Americană de la Roma continua să se poarte ca o putere protectoare, trimiţând diplomaţi şi un ataşat militar la vilă ca să se intereseze de starea prizonierilor. Guvernul italian era paranoic în legătură cu asemenea contacte. Colonelului Mazawattee i-au fost transmise instrucţiuni stricte conform cărora americanii trebuiau trataţi corect şi

politicos, însă nicidecum lăsaţi singuri cu prizonierii, ca să nu schimbe păreri despre mersul războiului sau alte tipuri de informaţii secrete vitale. Ricciardi îi însărcină pe subofiţerul Maresciallo şi pe sergentul Conţi cu urmărirea îndeaproape a demnitarilor veniţi în vizită şi cu depistarea oricăror nereguli. Dar în ciuda unor astfel de măsuri de siguranţă, prizonierii reuşeau să rămână, de obicei, singuri cu unul dintre diplomaţi pentru câteva minute printr-o şmecherie sau alta, timp în care americanul îi punea repede la curent cu ultimele noutăţi.[11221]

în mod surprinzător, un vizitator a fost un preot irlandez vesel şi exuberant, căruia-i plăcea să le spună prizonierilor poveşti deocheate. Hugh O'Flaherty, în vârstă de patruzeci şi trei de ani, îmbrăcat în reverenda roşie cu negru a unui monsenior catolic, făcea turul lagărelor de prizonieri din Italia în numele papei. Una dintre sarcinile lui era de a afla despre soarta celor declaraţi dispăruţi pe front. Dacă descoperea vreun soldat în viaţă în lagăre, încerca să-i liniştească familia prin intermediul postului Radio Vatican. Cu păr castaniu şi des, ochelari rotunzi şi un zâmbet permanent în colţul gurii, O'Flaherty era foarte popular şi, ca vorbitor de engleză, prizonierii de la Villa Orsini se ataşară puternic de el.

Generalul O'Connor concluzionase că era imperios necesar să ia legătura cu Biroul de Război din Londra şi se gândise mult cum să procedeze. El voia cu orice preţ să evadeze şi cerea ca guvernul britanic să trimită clandestin hărţi, paşapoarte şi alte echipamente utile la vilă, pentru a ajuta în cazul viitoarelor evadări din noul lagăr. Voia şi ca englezii să-i pună pe prizonieri în legătură cu unul dintre agenţii lor din Italia. în acest scop, el scrise o scrisoare Biroului de Război. Când O'Flaherty veni în vizită, O'Connor îl întrebă dacă avea să-i transmită scrisoarea ataşatului american al Apărării în Roma, colonelul Norman Fiske. O'Flaherty luă scrisoarea şi o ascunse în sutană. Era un act curajos, care, dacă ar fi fost descoperit, i-ar fi pus în pericol siguranţa şi, mai mult, ar fi intrat în conflict cu papa, care ţinea neapărat să menţină neutralitatea Vaticanului. Faptul că Fiske a acceptat scrisoarea de la O'Flaherty şi a trimis-o la Londra reprezenta şi o încălcare a politici izolaţioniste a preşedintelui Roosevelt de neimplicare în războiul din Europa, însă, potrivit unor reprezentanţi ai Ambasadei SUA la Roma, sângele apă nu se făcea.

Când însuşi Fiske veni în vizită la Villa Orsini, ca să verifice starea prizonierilor, O'Connor profită de ocazie pentru a transmite clandestin un raport lung despre campania din Deşertul Vestic, pentru autorităţile din Londra.

După ce Fiske îi strânse mâna lui O'Connor, generalul rosti cu o voce joasă:

— Foarte frumos din partea dumneavoastră c-aţi venit să ne vizitaţi. Uitaţi-vă sub capacul de WC![11221]

Fiske nici măcar nu clipi, ci continuă să converseze cu O'Connor şi cu ceilalţi ofiţeri, ca şi cum n-ar fi auzit nimic neobişnuit. Paznicii italieni nu observară nimic.

După o vreme, Fiske ceru permisiunea de a merge la toaletă şi fu imediat condus la o latrină de către unul dintre italieni. încuindu-se în toaletă, americanul găsi un pacheţel de documente exact unde a spus O'Connor, ascuns sub capacul de WC.

Scrisorile transmise în acest mod ajungeau la MI9, departamentul britanic de contrainformaţii militare care se ocupa de prizonierii de război şi era condus de pitorescul personaj Norman Crockatt din Londra. Crockatt a primit informaţii veridice despre prizonierii de la Villa Orsini până la momentul intrării Statelor Unite în război după atacul Japoniei de la Pearl Harbor, de la începutul lunii

decembrie 1941. în mod semnificativ, cu această ocazie va debuta o operaţiune de scriere a unor scrisori codificate între Londra şi generalii din Italia.

Locotenent-colonelul Winterbottom de la MI9 a conceput iniţial sistemul de scrisori codificate, iar anumiţi ofiţeri, mai ales membrii echipajelor şi comandanţii RAF, erau pregătiţi pentru a-l folosi în cazul în care, capturaţi fiind, aveau nevoie să păstreze legătura cu Londra din lagăre.[353] Winterbottom a colaborat cu un specialist de la Ministerul Afacerilor Externe pe nume Hooker, pentru a dezvolta un cod numit HK. Era destul de simplu de întrebuinţat şi „în mâini dibace era neobişnuit de greu de detectat. Tot ce trebuia să facă utilizatorul era să indice, prin modul în care scria data, că scrisoarea conţinea mesajul, să arate prin cuvintele de început care parte a codului o folosea şi apoi să scrie o scrisoare aparent normală, ca o conversaţie, din care să fie extras un înţeles ascuns cu ajutorul codului".[353]

Colonelul Mazawattee a contribuit fără să-şi dea seama la eforturile lui O'Connor şi MI9, permiţând unui tânăr ofiţer britanic dintr-un lagăr local să viziteze într-o zi vila. Aceste vizite, deşi rare, fură efectuate de alţi câţiva ofiţeri de rang inferior după ce generalul Neame a înaintat o petiţie către comandant în acest sens.

Primul vizitator fu un comandant de armată luat prizonier în timpul unui raid în Sicilia. în cele câteva ore petrecute la vilă, i-a învăţat pe O'Connor şi pe alţi câţiva oameni „codul Winterbottom", pentru a păstra legătura prin poştă cu MI9 de la hotelul Metropole, pe Northumberland Avenue, Londra. Italienii n-au aflat niciodată că prizonierii aveau o asemenea legătură secretă şi riscantă cu lumea exterioară. O'Connor primi, de asemenea, o scrisoare direct din partea Biroului de Război ca răspuns al cererii sale de ajutor, trimisă din nou clandestin cu foarte mare risc din partea colonelului Fiske.[3221]

Veni şi luna august şi cum nu exista încă nicio confirmare a mutării, moralul celor de la Villa Orsini începea să scadă încet-încet. Generalul O'Connor şi-a sucit glezna şi a şchiopătat câteva săptămâni, având o dispoziţie proastă, iar generalul de brigadă Todhunter s-a îmbolnăvit. Stătu la pat zece zile, cu lumbago şi o posibilă toxiinfecţie alimentară uşoară. Temperatura aerului era tot de peste 32°C la umbră.[323] Nu se întâmpla nimic, prizonierii, pur şi simplu, îşi efectuau detenţia. Toate activităţile legate de evadare au fost amânate până după mutare. Rutina şi plictiseala le puneau la grea încercare răbdarea şi stăpânirea de sine, iar monotonia era întreruptă doar de ieşirile zilnice la plimbare şi un picnic sub pază. Unii dintre prizonieri făceau faţă mai bine decât alţii. în schimb, generalul de Wiart se foia ca un tigru în cuşcă, iar Gambier-Parry era impulsiv, „răbufnind şi spunând exact ce-i trecea prin minte, dar regretându-şi imediat izbucnirile".[323] Cu atât de multe personalităţi importante captive într-o casă relativ mică, dezacordurile şi certurile erau frecvente în acea vară fierbinte, însă nimic din ceea ce a fost spus sub impulsul momentului n-a fost luat în seamă. Era doar un episod uşor de izolare colectivă, prelungită. „Unul dintre cele mai neplăcute aspecte ale vieţii de acest gen e faptul că nu te aştepţi la nimic concret, scria Todhunter. La urma urmei, orice infractor băgat la zdup ştie că, dacă se poartă cum trebuie, o să fie liber într-o anumită zi, dar aici vorbim de ziua următoare, anul următor etc."[323] Singura uşurare apăru la mijlocul lunii, când temperatura începu să scadă, ceea ce fu o binecuvântare pentru toţi prizonierii. „Vremea se răcoreşte, iar muştele se împuţinează, scria Todhunter. A plouat torenţial săptămâna asta... nopţile sunt mai răcoroase şi am trecut din nou la pătură în loc de un simplu cearşaf".[323]

Monotonia vieţii de prizonier fu întreruptă în 21 august de o petrecere aniversară comună, ţinută pentru generalii Gambier-Parry şi O'Connor. „Bucătarii noştri au făcut un tort, din câte-mi dau seama, din macaroane măcinate cu râşniţa de cafea, şi nu doar că l-au glazurat (fără zahăr pudră, desigur), ci au pus şi o medalie frumoasă de general-maior pe el. Seara, am avut parte de o cină aniversară... crochete de peşte, piersici la conservă, brânză şi cafea".[323]

La începutul lunii septembrie, zăpada se vedea pe dealurile dimprejur, iar peste vilă se abătu ploaia. Toţi se gândeau la acelaşi lucru: „Când n

emutăm?" Devenise singurul subiect de discuţie.

Capitolul 5

Avangarda

„Ideea unei călătorii era o adevărată încântare. Deşi am profitat toţi de ea la maximum, viaţa la Sulmona a fost teribil de plictisitoare. Cei mai mulţi dintre noi au acceptat că nimic nu se putea schimba şi refuzam să recunoaştem cât de sătui eram, de fapt, de viaţa noastră de la Villa Orsini".

John Leeming, căpitan de aviaţie

— A venit, ziua, băieţi, spuse generalul Neame emoţionat, intrând în camera de zi a prizonierilor, în 19 septembrie 1941. Am vorbit cu Mazawattee. A confirmat.

— Ce, scăpăm de idiotul ăsta? întrebă Boyd, ridicând ochii din buletinul informativ tradus cu migală de Todhunter.

— Nu, bătrâne, am veşti mult mai bune. Mutarea spre nord o să aibă loc.

Neame abia-şi putea ascunde entuziasmul.

— Nu iarăşi vechea poveste, mormăi Gambier-Parry, care ridică iritat ochii din cartea pe care-o citea.

— Plecăm în cinci zile, anunţă Neame.

Toţi cei din încăpere izbucniră în urale. Generalii şi comandanţii de brigadă săriră de pe scaune ca electrocutaţi. Se înghesuiră în jurul lui Neame, cerându-i mai multe detalii.

— Leeming o să meargă înainte cu o avangardă să aranjeze lucrurile pentru ziua de 23 septembrie, rosti Neame triumfător. îi ia cu el pe Baxter şi pe alţi doi subofiţeri. Plecăm în data de 24.[im]

— Dar *unde* se duce, băiete? întrebă de Wiart, mustaţa părându-i şi mai ţepoasă, cum era cu un cap mai înalt decât micul grup.

— Păi, se pare că bătrânul Mazawattee n-a glumit când a vorbit despre un palat, zise Neame. Mergem la un castel, băieţi, la 320 de kilometri nord de aici, în afara Florenţei:[am]

— Florenţa? se arătă mirat G-P şi ciuli urechile, întrucât perspectiva vizitării Galeriei Uffizi i-a stârnit interesul.

— Aşa a spus comandantul. *Castello di Vincigliata.* Tocmai am aflat de la Mazawattee că e un palat de vară aflat într-un parc mare. Ricciardi mi-a confirmat ce-a zis colonelul. A menţionat că-i un loc foarte frumos.[11221]

— Păi, astea sunt veşti minunate pentru noi, interveni Dick O'Connor, foarte vesel.

Florenţa era la doar vreo 400 de kilometri de graniţa cu Elveţia, iar O'Connor se gândea deja la un plan. Câţiva ofiţeri radiau de fericire, conştienţi că tocmai s-a ivit o ocazie de evadare.

Devenit brusc foarte serios, Neame începu să dea ordine legate de adunarea echipamentelor pentru mutare. îi informă pe Todhunter şi Combe că aveau să-şi ia şi animalele cu ei.

— Şi cu atelierul meu cum rămâne? întrebă Boyd, referindu-se la echipamentele de tâmplărie.

— Şi pe ăla îl iei. Nu lăsăm în urmă nimic care ne-ar putea ajuta să evadăm din noul lagăr.

— Parc-am fi un afurisit de circ ambulant, murmură de Wiart în barbă, îndreptându-se spre camera lui cu un pic mai multă hotărâre decât atunci când a coborât, cu chiu, cu vai, la micul dejun.

Cu câteva zile înainte ca John Leeming să plece cu avangarda de la Villa Orsini în data de 23, toţi locatarii din casa cea mare erau cuprinşi de agitaţie şi lucrau cu hotărâre. Generalii şi comandanţii de brigadă împachetau, reîmpachetau şi discutau constant despre mutare, sporovăind ca nişte turişti aflaţi pe picior de plecare într-o vacanţă foarte plăcută. După atâtea luni de zile în care s-au holbat la aceiaşi pereţi, aceleaşi grădini, aceiaşi munţi îndepărtaţi şi aceleaşi feţe, era de parcă tocmai ar fi fost eliberaţi şi entuziasmul lor era foarte mare. Erau atâtea de aranjat, de sortat şi de împachetat, de întocmit liste şi orare. Ceilalţi prizonieri cu grade mai mici se grăbeau să-i ajute pe ofiţerii de rang înalt, în timp ce colonelul Mazawattee nu se implica deloc. Comandantul era tot numai un zâmbet, pentru că nu trebuia să-i însoţească pe prizonieri la castel. Scăpat de o responsabilitate pe care a considerat-o prea solicitantă şi detestabilă de la bun început, Mazawattee era aproape copleşit de încântare la gândul că-şi lua rămas-bun de la dificilii prizonieri englezi, mai ales de la Boyd şi Neame, care s-au dovedit a fi ghimpi foarte ascuţiţi în coasta lui pentru atât de mult timp.

Toată lumea se bucura să audă că Gussie Ricciardi avea să-i însoţească pe generali la castel, ca aghiotantul unui nou comandant. Dar, cu tot entuziasmul şi nerăbdarea lor de a scăpa din vila supraaglomerată, prizonierii n-au băgat de seamă că doi dintre paznicii lor cu grade superioare şi-au cerut transferul, deoarece nu le-a convenit locul spre care se îndreptau prizonierii. Era o mişcare prevestitoare de rău pe care, din păcate, prizonierii n-au observat-o la acea vreme.

Leeming stătea pe bancheta din spate a unei maşini italiene de armată alături de sergentul Baxter. Autovehiculul tocmai ieşise pe porţile Villei Orsini şi rula către gara din Sulmona. Leeming se întoarse şi urmări prin geamul din spate cum ieşeau pe poartă. Nu vedea mare lucru. Era 3:30 dimineaţa, în 23 septembrie 1941, şi era întuneric beznă. Lângă şofer stătea sublocotenentul Ucelli, un tânăr ofiţer bogat a cărui familie înstărită i-a obţinut un transfer într-un loc unde păzea prizonieri, ca să nu lupte pe frontul din Libia. Nimeni nu prea dădea doi bani pe Ucelli, care era leneş şi a refuzat să locuiască la vilă alături de ceilalţi membri ai personalului, fiind adus cu taxiul în fiecare zi de la apartamentul în care stătea cu chirie în Sulmona.

în spatele maşinii lui Leeming era una identică, de culoare kaki, în care se aflau alţi doi soldaţi britanici de alte ranguri, sergentul Price, un galez din Rhondda Valley, şi caporalul Blackwell, escortat de sergentul Conţi, tânărul şi inofensivul ideolog fascist.

Leeming era foarte bucuros că a scăpat din vilă şi că n-avea să se mai întoarcă. El era la comanda micii avangarde care pleca spre castelul Vincigliata cu o zi mai devreme, cu scopul de a face pregătirile pentru sosirea ofiţerilor superiori şi a celorlalţi oameni. Va rămâne la castel ca să-i întâmpine pe generali, pe

comandanţii de brigadă şi pe ordonanţe şi să rezolve problema şederii lor acolo în perioada limitată de timp care i-a fost acordată de italieni.

Se lăsă pe spate pe banchetă. Portbagajele de pe ambele maşini erau ticsite cu valize şi cutii, iar vigilentul Baxter avea pe genunchi o listă cu inventarul prizonierilor şi un ciot de creion după ureche. Niciunul din cei doi nu vorbi prea mult, însă amândoi erau încântaţi să plece într-o astfel de aventură după atâtea luni de prizonierat. Mai era şi posibilitatea unei evadări-fulger dacă intervenea vreo ocazie.

După câteva minute, maşinile opriră la gara din Sulmona, unde un detaşament de paznici cu căşti din oţel, înarmaţi cu puşti cu repetiţie italiene Mannlicher-Carcano, stătea şi aştepta în întuneric. Luară poziţie de drepţi când Ucelli coborî din maşină. Prizonierii şi bagajele lor fură urcate într-un tren cu aburi care aştepta. Leeming şi Ucelli fură duşi într-un compartiment separat, iar Conţi şi cei trei subofiţeri britanici, într-un compartiment alăturat. Paznici înarmaţi patrulau pe coridoare, pentru a preveni orice tentativă de evadare.

Soarele răsări şi Leeming şi ceilalţi contemplau pe ferestrele vagonului peisajul rural pe lângă care treceau în viteză. Şi paznicii erau bine dispuşi, bucurându-se de călătorie şi de pauza luată de la rutina de la vilă. Ei erau la fel de izolaţi şi de plictisiţi ca şi prizonierii pe care-i păzeau. La ora 10 dimineaţa, trenul se opri încet lângă peronul gării din Roma. După ce locuiseră într-o casă izolată de la ţară atâtea luni de zile, agitaţia şi priveliştile unui oraş mare erau aproape copleşitoare şi au fost năpădiţi de o emoţie vie când au trecut pe lângă Forumul Roman şi mica enclavă a Vaticanului.

Leeming şi ceilalţi coborâră din tren şi Baxter stătea cu ochii pe câţiva paznici şi hamali care descărcau bagajele prizonierilor. El verifica meticulos fiecare obiect de pe listă înainte să fie încărcat în cărucioare. Trenul de Florenţa urma să sosească la prânz. Ucelli şi Conţi s-au făcut nevăzuţi pentru a-şi vizita logodnicele la Roma, dar neavând încredere în recruţii care-i păzeau, Ucelli i-a încuiat pe britanici în ghişeul de bilete, sub privirile atente ale câtorva funcţionari.

Căpitanul de aviaţie văzu imediat că avea şanse mari să evadeze. Deşi îmbrăcat în uniforma de la RAF, cu aripile de pilot deasupra buzunarului de la piept, considera că merita să facă o încercare.

Intenţiona să se îndrepte spre Vatican. Distanţa de la gară până în Piaţa Sfântul Petru era de vreo patru kilometri. Avea să-şi scoată chipiul şi tunica. Dacă-şi înfăşură chipiul în jachetă, probabil c-ar reuşi s-o ia la pas prin Roma cu o parte a uniformei ascunsă sub braţ, purtând doar cămaşa, pantalonii şi bretelele albastre de la RAF. Nu era cine ştie ce deghizare, însă urma să facă mai puţin de o oră pe drum, după propriile calcule, având în vedere că trebuia să se descurce într-un oraş necunoscut şi să evite poliţiştii care păzeau zona din apropierea Vaticanului.

Dacă avea să reuşească, Leeming urma să găsească în mod sigur adăpost la Misiunea diplomatică britanică, pe atunci condusă de trimisul extraordinar şi ministrul plenipotenţiar sir D'Arcy Osbourne. Sprintenul şi fercheşul Osbourne, în vârstă de cincizeci şi opt de ani, care urma să moştenească în 1943 titlul de Duce de Leeds, de la vărul său de-al doilea, era implicat în secret în găsirea unui adăpost pentru prizonierii de război aliaţi care evadaseră şi pentru evrei, folosindu-şi propriii bani ca să finanţeze aceste activităţi ilicite. Cu numele de cod „Mount", Osbourne lucra îndeaproape cu monseniorul irlandez Hugh O'Flaherty - care-i va întâlni mai târziu pe mulţi dintre prizonierii de rang superior de la castelul Vincigliata şi va rămâne cunoscut în istorie drept „Macul roşu de la

Vatican"[323] - şi cu diplomatul francez François de Vial. Aceştia vor reuşi să ascundă de italieni şi mai apoi de nazişti aproape 4 000 de oameni. Papa Pius al XII-lea a închis ochii la aceste activităţi clandestine şi, în 1940, a condamnat public atrocităţile germanilor din Europa ocupată. Vaticanul a fost recunoscut ca stat neutru în 1939 şi, deşi avea o suprafaţă mică, Mussolini l-a lăsat în pace, temându-se că va supăra populaţia italiană atacând direct inima romano-catolicismului. Protejat de o forţă militară constând în Nobila Gardă, Garda Pontificală Elveţiană, Garda Palatină şi Corpul de Jandarmerie, Vaticanul nu era un loc în care să pătrunzi cu dificultate în 1941, deoarece poliţia italiană patrula din când în când la graniţă, marcată doar cu o linie albă desenată pe sol, iar Piaţa Sfântul Petru era accesibilă. Pentru Leeming, reprezenta o ocazie foarte importantă dacă reuşea să scape de paznici şi să se îndepărteze de gară.

„Gabinetto?" îl întrebă Leeming în italiană pe unul dintre funcţionari.

Omul îl conduse spre toaleta pentru bărbaţi de lângă peron, aşteptându-l afară. Leeming era agitat. Incompetenţa armatei italiene de a lăsa prizonierii de război sub supravegherea angajaţilor civili ai căilor ferate i-a dat o ocazie unică. Avea de gând să se caţăre, efectiv, pe fereastra toaletei şi să plece, încuind după el uşa din lemn care scârţâia, se urcă pe vasul de toaletă şi deschise cu grijă fereastra murdară, privind afară. Dar în acel moment, speranţele îi fură năruite. Direct sub el, doi muncitori italieni stăteau pe o bancă lipită de peretele toaletei, mâncându-şi prânzul şi vorbind. N-avea cum s-ajungă prea departe coborând prin faţa acelor oameni, care l-ar fi raportat imediat. Nu putea nici să rămână prea mult timp în toaletă, altfel funcţionarul de la ghişeul de bilete ar fi început să bată cu pumnii în uşă. înjurând printre dinţi, închise încet geamul şi coborî de pe vasul de toaletă. Rămase în picioare câteva secunde, dezamăgit. Trebuia să se întoarcă la ghişeul de bilete. Poate că avea să se mai ivească o ocazie înainte să ajungă cu toţii la castel.

Ca o consolare, Leeming şi oamenii săi profitară de ocazie pentru a şterpeli toate formularele, biletele şi notiţele cu aspect oficial de sub nasul funcţionarilor, în mare parte ocupaţi cu servirea clienţilor printre grilajele din fier. Exista posibilitatea ca materialele respective să fie folosite pentru viitoare evadări.

Veni ora prânzului. Prizonierii n-au mai mâncat nimic de când au plecat din Sulmona cu ceva vreme înainte de răsăritul soarelui. Sublocotenentul Ucelli, revenit după vizită la îndatoririle lui, a aranjat ca alimentele să fie puse de către funcţionari la dispoziţia sergenţilor Baxter şi Price şi a caporalului Blackwell. Apoi s-a întors către Leeming şi l-a întrebat dacă dorea să i se alăture la prânz la restaurantul gării. Leeming fu sincer şocat, însă acceptă cu bucurie. Era vorba despre curtoazie profesională, ca de la un gentleman la altul. Toată situaţia era cumva ireală, cu Leeming ţinându-se după Ucelli spre restaurant, prin mulţimea de călători din gară. Era foarte ciudat să se aşeze şi să mănânce un prânz ca lumea, servit de chelneri cu jachete albe şi înconjurat de bărbaţi, femei şi copii.

„Eram în uniforma Forţelor Aeriene, uniforma unei ţări care era în război cu Italia de mai bine de un an, şi am intrat într-un restaurant aglomerat din Roma fără să arate cineva vreun semn de dezaprobare".[11221] Cu excepţia câtorva priviri stânjenite din partea comesenilor şi a câte unei încuviinţări sau zâmbet ocazionale, Leeming şi Ucelli fură trataţi destul de normal. De fapt, chelnerul se bucura să servească un englez şi-şi cerea scuze în repetate rânduri pentru slaba calitate a cafelei servite, turnând în secret puţin coniac în ceaşca lui Leeming. Şi totuşi, Leeming ţinu neapărat să indice în cartea lui că toate acestea se întâmplau într-o perioadă în care Italia câştiga războiul.[11211] Astfel de gesturi mărinimoase nu-l

costau nimic pe Ucelli sau armata italiană şi faptul că făcea paradă cu un ofiţer britanic capturat, într-un loc foarte aglomerat, demonstra poporului italian cât de bine mergeau lucrurile.

Gara din Florenţa era ticsită de oficiali care aşteptau avangarda britanică atunci când trenul se opri brusc lângă peron, scoţând aburi, după călătoria de la Roma. Se grăbeau să-i ducă pe Leeming şi pe oamenii lui la castel, însă descărcarea şi inventarierea bagajelor prizonierilor tărăgănară lucrurile, în timp ce sergentul Baxter, înarmat cu lista şi creionul său de încredere, bifa conştiincios tot ce era încărcat în şi mai multe maşini. Buna dispoziţie a lui Ucelli dispăru, iar firea lui leneşă şi obişnuită cu traiul bun, atât de cunoscută prizonierilor de la Villa Orsini, se impuse din nou în legătură cu problema bagajelor. Stoicul Baxter îi ignoră pe soldaţii şi oficialii italieni care strigau şi gesticulau, exasperaţi de abordarea metodică pe care o avea subofiţerul britanic, dar nimic de pe lume n-avea să-l clintească din loc până ce nu-şi încheia treaba.[3221]

Baxter termină, băgă lista sub braţ şi se duse în pas de defilare direct la Leeming, pocnindu-şi călcâiele şi stând în poziţie de drepţi în faţa lui.

— Toată lumea e prezentă şi totul e în regulă, domnule! tună Baxter în timp ce saluta repede ca la paradă.

— Foarte bine, Baxter, zise Leeming, salutându-l la rândul lui, apoi se întoarse spre sublocotenentul Ucelli şi spuse de parcă l-ar fi invitat la ceai: Suntem gata pentru dumneavoastră, domnule Ucelli.

Ucelli, care era roşu la faţă de furie după ce ţipase la Baxter şi la propriii oameni, se încruntă la Leeming, nereuşind să-şi ascundă dispreţul.

— *Avanii*[um], domn' căpitan de aviaţie, plecăm... acum! conchise Ucelli arătând spre cele două Fiaturi militare deja încărcate.

Baxter îi deschise lui Leeming portiera pasagerului înainte să urce şi el în maşină. Ucelli tropăi spre celălalt autovehicul şi se opri lângă portiera din faţă dreapta, aşteptând să i-o deschidă cineva. Cum n-o făcu nimeni, o deschise cu forţa şi se aruncă pe scaun, furios. Trânti atât de violent portiera, încât geamul alunecă şi se deschise singur.

Cincisprezece minute mai târziu, cele două maşini goneau pe frumoasele străzi ale Florenţei, pe lângă biserici şi alte clădiri impresionante. Nereuşind să se dumirească sau să admire priveliştile, prizonierii începură să vocifereze. Curând ajunseră în zona rurală şi şoferii se chinuiră să conducă maşinile supra-încărcate pe drumuri de munte şerpuite care duceau într-o pădure deasă de chiparoşi. Ocazional, treceau pe lângă pârâiaşe care clipoceau şi stânci uriaşe, drumul devenind tot mai dificil în vreme ce altitudinea creştea. Lăsară în urmă podgorii, apoi vile părăsite, ai căror proprietari englezi şi americani au fugit sau le-au pierdut când Italia a intrat în război de partea Axei. Trecură fulgerător pe lângă un alt pâlc de copaci, de data aceasta de măslini, înainte ca maşina să intre din nou într-o pădure de chiparoşi.[3241] După aceea, brusc, maşina lui Leeming, aflată în frunte, luă o altă curbă periculoasă şi căpitanul de aviaţie zări ceva enorm în vârful unui deal înalt. Era un castel impunător, din piatră cenuşie, cu zidurile crenelate, medievale, părând a avea peste treizeci de metri.[323] Două turnuri mari se înălţau deasupra zidurilor, străpunse de ferestre înguste pentru arcaşi. Leeming se aplecă în faţă,
încercând să vadă mai bine în timp ce maşina lua o altă curbă.

— Acolo mergem, Ucelli? întrebă Leeming, bătându-l pe umăr pe tânărul italian.

Ucelli se întoarse uşor în scaun, cu un rânjet dispreţuitor.

— *Si,* acolo *mergeţi*. Este castelul Vincigliata.

— Ia te uită, domnule! murmură Baxter de lângă Leeming, pe bancheta din spate. Parcă-i dintr-un afurisit de basm.

Sau de coşmar, sergent, rosti încet Leeming, simţind un nod în stomac pe când scruta noul loc de detenţie

.Capitolul 6

Menajeria ambulantă

„Din câte am auzit, o să locuim într-un castel medieval, care a fost, din fericire, locuit până de curând, când a murit proprietarul. Cred că o să fie confortabil şi se spune că se află într- un loc foarte frumos".[1123]

Edward Todhunter, general de brigadă

Un leu stătea ghemuit pe coapse, cu gura înţepenită într-un mârâit, dezvăluind un şir de dinţi albi, sclipitori, şi holbându-se la căpitanul de aviaţie Leeming. Acesta privi în jur cu un sentiment de groază, apoi întinse mâna şi atinse capul rece al leului. Piatra era fină la atingere, chiar şi după mulţi ani de uzură.

— După mine! spuse scurt sublocotenentul Ucelli.

Tânărul ofiţer italian trecu de Leeming şi se îndreptă spre nişte uşi de lângă mai multe scări mari din piatră a căror balustradă se termina cu impresionantul leu din piatră. Leeming avea un sentiment teribil că intra în bârlogul unei bestii în timp ce uşile din metal i se deschideau scârţâind în faţă.

Leeming şi ceilalţi prizonieri ajunseseră în faţa porţii principale a castelului cu câteva minute înainte. De aproape, fortăreaţa părea şi mai lugubră decât văzută de pe drumul şerpuit de jos. Cele două maşini străbătură un pod care trecea peste un şanţ fără apă aflat în faţa porţilor masive de la intrarea castelului.[323] Coborând din maşină, Leeming aruncă o privire în jur. Zidurile castelului se întindeau de ambele părţi, erau înalte şi prevăzute cu creneluri medievale. Piatra cenuşie era roasă de vreme şi ici-colo se zăreau smocuri de iarbă pe părţile laterale aflate la o înălţime ameţitoare. Porţile principale, mari cât două uşi de catedrală, se deschiseră încet spre interior, scârţâind parcă în semn de protest.

— La naiba! exclamă sergentul Baxter, de lângă Leeming. Castelul lui Dracula.

Leeming zâmbi neconvingător. Baxter lua situaţia în râs, dar tot ce mai lipsea pentru a completa o imagine horror a castelului erau câteva fulgere şi bubuitul tunetelor. Sergentul Price şi caporalul Blackwell îşi lăsară jos trusele de scule şi-şi aprinseră câte o ţigară. Amândoi aruncau priviri bănuitoare porţilor principale.

Câţiva soldaţi italieni cu puşti pe umeri se chinuiră să deschidă uşile grele ţintuite. Ucelli îi conduse pe Leeming şi pe cei trei subofiţeri britanici într-o curte interioară mică. Leeming constată mâhnit că zidul avea aproximativ doi metri grosime. în faţa lor erau nişte trepte din piatră şi un balcon. Un leu din piatră, ghemuit pe coapse, ca şi cum ar fi vrut să atace un vizitator prea îndrăzneţ, încheia elaborata balustradă din piatră.

— Te duce cu gândul la Trafalgar Square, nu-i aşa? murmură Blackwell, făcând un semn din cap către leu.

— Dacă mă-ntrebi pe mine, aşa a înţeles cineva să facă o glumă, răspunse sergentul Price, cu un accent galez puternic.

Lângă scară, sub balcon, erau alte uşi ranforsate. Acestea fură deschise, iar Leeming şi ceilalţi intrară într-o clădire sinistră dintre zidurile masive de apărare ale castelului şi fortăreaţa interioară înaltă. Leeming se uită în jur şi observă ferestrele pentru arcaşi săpate în fortăreaţă, turnurile înalte cu creneluri, statuile sparte şi ciopliturile roase de vreme. Aruncă o privire în sus, spre zidul exterior, şi-l estimă la vreo 4,5 metri înălţime. în partea de sus a zidului era o pasarelă din lemn.

— Avem musafiri, domnule, spuse Blackwell cu voce scăzută, indicând partea de sus a zidului de apărare printr-un semn din cap.

— îi văd, domnule caporal, zise Leeming.

Câteva santinele italiene se uitau în jos la grupul lui Leeming din poziţia lor impunătoare de pe pasarela din lemn. Distanţa dintre fortăreaţă şi zid era de vreo zece metri, ceea ce însemna că oricine intra sau ieşea din bastionul central al castelului era imediat văzut de santinelele de deasupra.[323] Contrastul dintre castelul gotic sumbru şi discreta şi aerisită Villa Orsini era evident.

— Iată comitetul de primire, domnule! spuse Blackwell, aruncându-şi ţigara şi strivind-o cu vârful bocancului.

— Bun venit, domnilor! se auzi o voce în spatele lui Leeming.

Căpitanul de aviaţie se întoarse şi urmări un ofiţer italian de cavalerie de statură medie, suplu şi foarte elegant, cu un zâmbet abia perceptibil întipărit pe faţă, cum traversa curtea. Bocancii lui lustruiţi răsunau ca un ecou pe dalele din piatră. în comparaţie cu aspectul neîngrijit al lui Mazawattee de la Villa Orsini, acest nou ofiţer arăta de parc-ar fi venit de la o paradă. Purta chipiul cu nonşalanţă, cu o curea neagră şi bretele încrucişate peste uniforma de un cenuşiu-verzui de care era atârnat un toc din piele în care stătea un pistol semiautomat Beretta.[11221] Cele două rânduri de medalii cu panglici colorate de deasupra buzunarului stâng de la piept indicau un ofiţer cu foarte multă experienţă. Butonii uniformei cu cele trei bare din aur cu stea desemnau rangul de prim-căpitan, unic în armata italiană. Trei bare aurii cu o stea îi apăreau şi pe ambele părţi ale gulerului. Neobişnuit pentru un italian, culoarea părului şi a ochilor era foarte deschisă, dându-i un aer de englez.[11221]

Alţi doi ofiţeri îl însoţeau. Pe chipiurile lor era insigna mare şi argintie a carabinierilor, Poliţia militară italiană. Ucelli luă imediat poziţia de drepţi lângă Leeming şi-i salută pe cei doi ofiţeri superiori înainte să se întoarcă spre căpitanul de aviaţie.

— Domnul comandant, spuse Ucelli, făcând un gest cu mâna către prim-căpitan.

— Montalto, zise comandantul, întinzându-i lui Leeming mâna înmănuşată.

— Leeming, răspunse ofiţerul britanic.

— E o plăcere să vă cunosc, spuse ducele de Montalto, iar Leeming observă că engleza-i era la fel de impecabilă ca şi manierele.

Leeming avea să descopere că Montalto a absolvit cursurile unei şcoli publice englezeşti, Cheltenham College. A fost selectat de guvernul de la Roma pentru poziţia pe care o ocupa, dintr-un motiv lesne de înţeles: cum castelul avea să găzduiască „personalităţi" britanice de notorietate, şi comandantul trebuia să fie „cineva". Şi având în vedere sângele lui de aristocrat, cât şi faptul că-i cunoştea atât de bine pe britanici, acesta părea candidatul perfect. în schimb, Montalto a considerat numirea în funcţie ca fiind un fel de insultă - era membru al unui regiment de cavalerie de elită şi voia să meargă pe front pentru a lupta.[11211]

— Iar acesta este ofiţerul meu de securitate, căpitanul Pederneschi, îl prezentă Montalto, întorcându-se spre următorul ofiţer superior de lângă el, care purta trei stele la guler şi trei bare la mâneci, însemne caracteristice unui căpitan obişnuit.

Pederneschi încuviinţă, dar nu întinse mâna; Leeming observă că ochii lui căprui, duri, îi priveau pe prizonierii britanici cu o ostilitate disimulată stângaci.

— Locotenentul Visocchi, continuă Montalto, indicându-l pe cel de-al treilea ofiţer, un tânăr abia trecut de douăzeci de ani.-[323]

Visocchi îl salută pe Leeming, care-i întoarse salutul.

— Ei sunt sergentul Baxter, care se ocupă de popotă, sergentul Price şi caporalul Blackwell, îi spuse Leeming lui Montalto.

Cei trei subofiţeri britanici luară poziţia de drepţi şi salutară. Montalto încuviinţă scurt şi le răspunse la salut.

— Aveţi multă treabă, nu-i aşa, locotenente Leeming? întrebă binevoitor comandantul.

— Da, domnule. Am primit ordin să mă ocup de aranjamentele pentru sosirea grupului nostru principal de mâine.

— Da, generalii. Sunt foarte nerăbdător să fac cunoştinţă cu ei. Excelent. Pederneschi, aici de faţă, vă va arăta împrejurimile şi vă va ajuta.

Ochii goi ai lui Pederneschi îi fixară pe cei ai lui Leeming cu intensitatea răutăcioasă a unei cobre, chipul fiindu-i la fel de împietrit ca al leului care păzea intrarea în fortăreaţă.

Montalto dădu să plece, însă se răzgândi.

— A, era să uit. Bine aţi venit la Castelul Englezului! spuse el, înclinându- se uşor înainte să plece.

Leeming găsi comentariul lui Montalto ca fiind extrem de straniu, dar nu zise nimic. Aruncă din nou o privire spre faţa încruntată a lui Pederneschi şi apoi la zidurile înalte, cenuşii, care se înălţau din toate părţile, inducându-i o senzaţie de claustrofobie. Mai mult, simţi din nou acel sentiment de groază şi neajutorare care i-a provocat un nod în stomac încă de când a văzut castelul din maşină. Cum aveau să evadeze dintr-un asemenea loc? „De fapt, am căzut din lac în puţ".[323]

Leeming, Baxter şi ceilalţi îşi petrecură prima noapte în nişte camere mici aflate în partea inferioară a fortăreţei castelului. Trezindu-se devreme în dimineaţa următoare, luară în primire dificila sarcină de a pregăti camerele pentru sosirea generalilor şi a comandanţilor de brigadă. Avea să fie o sarcină dificilă, pentru că erau foarte multe camere de mărimi diferite, răspândite pe câteva niveluri ale castelului. Leeming analiză cu atenţie problema şi se hotărî să aloce camere în conformitate cu rangul individului în cauză, deci cu cât era mai înalt rangul, cu atât era mai mare camera pe care o primea ofiţerul. I se părea că ar fi o soluţie bună, prin care putea evita sarcasmul şi discuţiile în contradictoriu. Practic, tocmai asta a generat înainte conflictele pe care el căuta să le evite.

Camerele nu erau deloc neplăcute. Fiecare încăpere avea covor şi mobilier de bun-gust, în stil florentin. însă umezeala le făcea să fie reci şi acest lucru se simţea mai ales în dormitoarele de la nivelurile superioare. Camerele erau încălzite cu radiatoare, calorifere electrice şi sobe din cărămidă, cu lemne.[3241] Ofiţerii aveau băi comune, iar cei de ranguri inferioare primiră „căzi de duş".

1185)'

Pe lângă dormitoare, în partea inferioară a fortăreţei erau mai multe încăperi comune, puse la dispoziţia ofiţerilor superiori.

Cum intrai în fortăreaţă, prima cameră era rezervată celor unsprezece ordonanţe ale generalilor. Era o încăpere lungă, cu paturi de campanie, bănci, tabureţi şi mese din lemn. Toaletele şi băile erau situate în apropiere. Mai jos de grădină, între nişte arcade medievale şi crenelurile castelului, se găsea bucătăria prizonierilor, cu echipament modern.[323] Bucătăria consta, de fapt, în două încăperi, într-una găsindu-se „echipamente moderne şi încălzire cu lemne", o spălătorie, un boiler şi „o rezervă destul de consistentă pentru vase şi accesorii de bucătărie".[323] A doua încăpere servea drept cămară. în spatele bucătăriei erau dulapuri, depozite şi sala de mese a ordonanţelor, care semăna cu camera de oaspeţi de la parterul unei case mari de la ţară.

Pentru generali, italienii au pus la dispoziţie o sală de mese spaţioasă, cu fotolii vechi din piele aşezate în faţa unei mese foarte mari şi grele din lemn. Alături era o cameră comună decorată cu fresce şi mobilă, inclusiv o canapea cu perne, odaie care ducea spre sala de fumat, cu un cuptor din piatră destul de mare încât să frigă un bou întreg, apoi spre săli de lectură şi scris. Aceste încăperi, mobilate cu fotolii şi tablouri, „creează o atmosferă foarte plăcută pentru citit şi meditaţie".[323]

La Villa Orsini, prizonierii se pregăteau să plece într-o scurtă călătorie până la gara din Sulmona, de unde aveau să ia trenul spre Roma şi de acolo spre Florenţa. Dar deplasarea nu se desfăşură fără piedici.

în faţa vilei era un veritabil munte de bagaje şi echipamente pe care ofiţerii superiori britanici le-au obţinut sau le-au construit pe durata prizonieratului. Cincisprezece lăzi mari erau stivuite lângă optsprezece valize şi douăzeci şi şapte de cutii din carton pline cu bunuri personale. Alături de acestea erau nenumărate pachete legate cu aţă, lângă mesele mari de lucru ale vicemareşalului forţelor aeriene Boyd. Pe mesele de lucru se aflau mai multe cutii cu unelte de tâmplărie. Sprijinite de partea laterală a vilei erau grămezi de scânduri pe care Boyd le folosise pentru a face mobilier şi rafturi.

Iepurii generalului de brigadă Todhunter stăteau impasibili în cuştile lor din lemn şi sârmă şi ronţăiau de zor salată verde şi morcovi, iar găinile generalului de brigadă Combe cotcodăceau şi ciuguleau în coteţele din lemn. Uriaşul câine alb, Mickey, stătea pe bordura de lângă cuşca lui mare, pregătindu-se şi el de plecare, în timp ce stăpânul lui, locotenentul Ricciardi, se străduia din răsputeri să-l calmeze pe colonelul Mazawattee, care alerga în jurul şi printre cutiile mari, asudând şi gesticulând simultan către generalul Neame şi ceilalţi ofiţeri superiori.

în faţa stivelor mari era parcat un mic camion militar italian, al cărui şofer stătea lângă oblonul coborât, gesticulând şi el şi certându-se cu prizonierii care-i dădeau atenţie. Era clar pentru generalul Neame şi camarazii săi că autovehiculul nu era suficient de mare pentru a transporta toate bunurile prizonierilor. Aici era marea problemă.

— *Generale* Neame, spuse Mazawattee îndreptându-se în pas alergător spre ofiţerul superior britanic. Trebuie să luaţi *numai* cât poate duce camionul.

Cu braţele încrucişate pe piept, Neame îşi lăsă privirea în jos şi clătină din cap.

— V-am zis deja, domnule comandant. Nu plecăm dacă nu ne luăm *toate* bagajele. Am specificat cât se poate de clar lucrul ăsta.

— *Nu* este posibil! Trebuie să luaţi doar ce poate fi dus cu camionul ăsta! exclamă Mazawattee nemulţumit, bătând dintr-un picior.[323]

Neame, cu o sprânceană ridicată a nedumerire, era de neclintit.

— Ăsta-i un circ penibil, colonele, e un circ penibil, spuse Neame, cu şiretenie. Trebuie să găsiţi mai *multe* mijloace de transport.

— Nu, *generale,* nu, nu, nu! Este imposibil!

Faţa lui Mazawattee era de un roşu aprins.

— *Ăsta e* singurul camion disponibil!

Apoi schimbă tactica, tonul devenindu-i brusc foarte rezonabil.

— Nu-i nicio grijă, *generale.* Nicio grijă. Mă voi asigura *personal* că *oricare* dintre bunurile dumneavoastră care nu pot fi încărcate în camion vă vor fi trimise mâine. Aveţi *cuvântul meu,* zise Mazawattee şi-şi scoase bărbia în faţă în stilul caracteristic lui Mussolini.

— Nu, domnule comandant. V-am expus foarte clar poziţia prizonierilor britanici. Nu plecăm fără bagajele noastre, *toate,* replică Neame, iar ceilalţi ofiţeri din apropierea lui încuviinţară sau îşi murmurară asentimentul.

— O să pierdeţi trenul, *generalei* exclamă Mazawattee.

Şi astfel, cearta continuă, părând a dura la nesfârşit, iar Mazawattee şi Neame deveneau tot mai furioşi şi mai contrariaţi.[11221]

Ultima imagine cu Villa Orsini pe care o văzură generalul Neame şi ceilalţi ofiţeri superiori era cea cu colonelul Mazawattee stând abătut în faţa intrării principale. Nefericita lui perioadă de responsabil al generalilor britanici s-a încheiat şi ar fi trebuit să se simtă uşurat. Dar a fost din nou învins. Generalul Neame i-a respins toate argumentele până când au fost procurate mai multe camioane care să ducă *toate* bunurile prizonierilor la gara din Sulmona. Mazawattee stătea deoparte, în timp ce Philip Neame supraveghea încărcarea camioanelor, dând ordine santinelelor italiene care erau obligate să-i ajute ca şi cum ar fi fost subordonaţii lui, şi nu cei care-i păzeau.[11211] Mazawattee era doar un spectator îmbufnat şi nemulţumit, până când micul convoi de camioane şi maşini supra-încărcate plecă, în sfârşit, cu motoarele mugind sub povara atâtor echipamente, bagaje şi oameni. Villa Orsini avea să rămână pustie o perioadă, până la sosirea altor prizonieri.

Ajungând la gara din Sulmona, generalii fură încântaţi să vadă că erau aşteptaţi de doi ofiţeri britanici de rang inferior. Erau trimişi de la celălalt lagăr de ofiţeri din Sulmona şi aveau însărcinarea de a însoţi grupul până la castel.

— Ranfurly, mă bucur *foarte mult* să te revăd, spuse Neame radiind de fericire, în timp ce-i strângea mâna locotenentului conte de Ranfurly.

Fostul lui aghiotant i-a fost, în sfârşit, trimis înapoi şi avea să rămână cu el pe toată durata prizonieratului. Celălalt ofiţer era locotenentul Victor Smith, un pilot din Flota Aeriană Armată a Marii Britanii, ramură a RAF, care a vizitat ocazional Villa Orsini pentru a fi contabilul prizonierilor. Ofiţerii mai în vârstă îl plăceau foarte mult.[11221]

Lordul Ranfurly a dus-o foarte greu de când nu l-a mai văzut pe generalul Neame în Africa de Nord. După ce Luftwaffe i-a transportat pe ofiţerii superiori în Italia, Ranfurly şi alte câteva sute de ofiţeri britanici ţinuţi prizonieri de către italieni au fost îmbarcaţi în camioane şi duşi la Benghazi. Vreo cincizeci de ofiţeri erau înghesuiţi în nişte colibe mici şi „sub nicio formă nu erau lăsaţi afară".[12221] Nu existau condiţii pentru spălat, iar raţiile de mâncare erau „un biscuit pentru câini" şi o conservă de carne de vită pe zi, împărţită la doi prizonieri. Apa de-abia ajungea şi în curând izbucni dizenteria.

„Italienii nu făceau nimic pentru noi dacă nu erau germanii pe-acolo"[323], scria Ranfurly cu amărăciune. După o săptămână de astfel de tratamente cumplite,

prizonierii au fost urcaţi în camioane Fiat şi au parcurs un drum de cinci zile spre câteva închisori pentru prizonierii de război din Subrata, la 32 de kilometri de Tripoli. Pe durata călătoriei prin deşert, prizonierilor li s-a permis să coboare din camioane doar pentru opririle de odihnă din timpul nopţii.[323]

în Subrata, Ranfurly şi ceilalţi fură trecuţi pe un regim de înfometare, primind doar două farfurii de supă pe zi. De asemenea, italienii furau de la ei. „Am raportat asta, scria Ranfurly, şi am fost trimis în camera ordonanţelor. Comandantul lagărului le-a dat hoţilor şase luni de carceră şi mie două pachete cu ţigări; a dat sentinţa întins în pat".[323]

Suferinţele prizonierilor nu s-au încheiat, pentru că, după zece zile în condiţiile cumplite din Subrata, ofiţerii britanici fură trimişi cu trenul la Tripoli, închişi, în grupuri de patruzeci, în vagoane de marfă neaerisite. Apoi mărşăluiră forţat opt kilometri până la docuri şi fură îmbarcaţi pe un vapor. în mod incredibil, prizonierii de război britanici primiră cabine la clasa I, mâncare bună şi permisiunea de a face exerciţii fizice pe punte. Probabil că asta s-a întâmplat deoarece un ofiţer de legătură german venea în fiecare zi la bord ca să verifice starea prizonierilor şi să le distribuie ţigări.[323] Urmă o traversare a oceanului de trei zile până la Napoli şi trecerea prin oraş cu autobuzul. Aflat într-un alt tren, Ranfurly se îmbolnăvi pe drumul anevoios către lagărul principal de prizonieri de război din Sulmona, după un marş de opt kilometri.[323] El află cu mare uşurare că italienii i-au aprobat cererea generalului Neame de a-şi primi înapoi fostul aghiotant.

Baronul Ricciardi îi conduse pe generali din maşini spre trenul lung cu aburi care era tras lângă peron. Un ofiţer italian mai tânăr, mai puţin prietenos decât Gussie, mergea ţanţoş pe-acolo, ţipând şi gesticulând în timp ce paznicii şi ordonanţele britanice începură să descarce micul munte de bagaje din camioanele care-i însoţeau. Alături de soldaţii italieni era şeful de gară, iritat, care făcuse ochii cât cepele văzând cum se descărcau pe peronul gării cutii, valize şi pachete.

Era clar pentru toată lumea că bagajele, animalele şi echipamentele nu puteau fi încărcate cu uşurinţă în trenul compus din câteva vagoane, fiecare împărţit în compartimente cu un coridor lateral. Generalul Neame se trezi târât într-un alt conflict cu italienii, până când şeful de gară, ridicând braţele neputincios, plecă în căutarea unui vagon de mărfuri, ca să-l aşeze garniturii trenului.

Odată aşat vagonul de mărfuri de vagonul paznicilor, începu complicatul proces al transferului tuturor bunurilor prizonierilor.[11221]

— Toate bagajele trebuie încărcate în vagon, îi spuse ofiţerul italian mai tânăr lui Neame, care stătea lângă „cufărul" lui de călătorie.

Enormul bagaj fusese cumpărat de Neame de la Roma special pentru o astfel de mutare şi se asemăna ca formă şi dimensiune cu un dulap.

— Ăsta nu, domnule locotenent, rosti Neame mieros. Ăsta rămâne cu mine.

— Dar, *generale,* nu e posibil. Trebuie să fie încărcat în vagon.

— Sub nicio formă, bătrâne, replică Neame cu braţele încrucişate şi cu o privire tăioasă.

Izbucni o nouă ceartă. Neame refuză cu obstinaţie să-i fie mutat cufărul. ® în cele din urmă, Gussie interveni şi permise să fie încărcat cufărul în compartimentul în care se afla Neame de către câţiva paznici nemulţumiţi. în acel moment, generalul de brigadă Combe le distrase atenţia italienilor, făcându-i să se uite de-a lungul peronului.

— Ştii, cred că găinile mele suferă,[12211] îi spuse Combe generalului de brigadă Todhunter.

Todhunter, care a supravegheat încărcarea cuştilor pentru iepuri şi preţioasa lor încărcătură, se îndreptă spre cel mai apropiat coteţ de găini şi aruncă o privire înăuntru.

— Par cam plictisite, zise el, fiind de acord cu Combe.

Combe îşi închisese găinile cu o seară înainte, iar faptul că trecuse atât timp fără să le scoată de acolo începea să-l îngrijoreze.

— Cred că le-ar prinde bine să-şi mai dezmorţească picioarele, murmură Combe şi, înainte ca Todhunter să răspundă, deschise uşile coteţului.

în câteva secunde, peronul se umplu de găini sprintene care umblau ţanţoşe, băteau din aripi şi se simţeau în largul lor. Ceilalţi prizonieri britanici izbucniră într-un hohot de râsete pe când oamenii lui Gussie alergau de colo colo încercând să le prindă, iar Combe fugea după ei, avertizându-i să fie atenţi şi să nu-i rănească păsările.

Oricum, epopeea cufărului gigantic al lui Neame nu s-a încheiat. Câţiva paznici transpiraţi l-au băgat cu mare dificultate, şi înjurând de mama focului, într-un compartiment, înghesuindu-l între suporturile de bagaje de deasupra. Uşuraţi că şi-au terminat treaba, paznicii au dat să plece.

— A, nu, nu, n-o să fie suficient, îi spuse generalul Neame tânărului ofiţer. E periculos, pricepeţi? zise el arătând spre cufărul de deasupra. Ăsta poate să cadă şi să omoare pe careva.[1223]

înălţându-şi privirea spre cer în semn de protest, italianul respiră adânc. Apoi, cu inima grea, se întoarse şi le ordonă oamenilor lui să dea jos cufărul. După eforturi considerabile, acesta fu pus de-a lungul scaunelor din compartiment, creând un zid în spatele căruia generalul Neame stătea în tăcere lângă fereastra vagonului. Problema era evidentă - cufărul îl împiedica pe comandantul escortei să vadă dacă Neame mai era în vagon, izbucni o nouă ceartă.

între timp, italienii au prins toate găinile lui Combe, cu excepţia unei ouătoare încăpăţânate pe nume Victoria. Găinile şi coteţele lor fură încărcate în vagonul de marfa, iar Combe fu înghiontit în vagonul de pasageri pentru a li se alătura celorlalţi ofiţeri. Victoria încă umbla liberă pe peron. îngrijorat, Combe se aplecă pe fereastră, încercând s-o vadă. în acel moment, şeful de gară suflă în fluier şi trenul cu aburi se puse anevoie în mişcare, cu roţile scârţâind pe şine şi vagoanele trosnind din încheieturi. Deodată, Combe văzu o siluetă îndreptându-se în fugă spre fereastră - era unul dintre hamalii din gară care au ajutat la încărcarea bagajelor prizonierilor. O avea pe Victoria în mâini, pe care i-o dădu repede lui Combe, pe când trenul prindea încet viteză.

— Fii binecuvântat, tinere, fii binecuvântat! strigă Combe, înghesuit în compartiment.

Luând o sfoară din buzunar, îi legă picioarele Victoriei şi o puse pe unul dintre suporturile pentru bagaje de deasupra. în acel moment în compartiment Neame şi comandantul de escortă încă se certau cu vocile ridicate în legătură cu poziţionarea cufărului de călătorie al generalului. Recunoscându-se înfrânt, tânărul ofiţer italian trecu peste obstacol şi se aşeză faţă-n faţă cu Neame. în timp ce se afla sub Victoria, cocoţată pe suportul de bagaje, găina stresată se găinăţă pe chipiul şi umărul ofiţerului.[12221]

— V-am spus că găinile mele nu-s în apele lor, îi zise Combe ofiţerului care se roşise la faţă.

— Stai liniştit, prietene! se adresă generalul O'Connor italianului, zâmbind cu gura până la urechi. De unde vin eu, ăsta-i semn de noroc.

Ofiţerul începu să se uite disperat prin tot compartimentul, apoi plecă în căutarea unei cârpe umede, urmat pe coridor de râsetele furtunoase ale generalilor şi comandanţilor de brigadă, dintre care câţiva se ţineau de burtă, iar alţii îşi ştergeau lacrimile de râs. Vorbind la modul general, era o încheiere potrivită pentru prizonieratul de la Sulmona.

Câteva ore mai târziu, trenul intră în gara din Florenţa, după un transfer la Roma. Toată lumea se mobiliză să-şi vadă noul cămin, pe care italienii continuau să-l descrie „cu atât de multă încântare, încât parcă-mi imaginam farmecul din *Decameronul,* spunea de Wiart, şi mă gândeam doar ce o să fac pe timpul zilei".-[1223]

— Să fiu al naibii, e bătrânul Tutti Frutti, spuse generalul de brigadă Todhunter către întreg compartimentul, mai ales către generalul de Wiart.

Pe peron stătea, într-adevăr, binevoitorul ofiţer italian pe care Todhunter şi de Wiart l-au botezat Tutti Frutti şi care i-a escortat pe vapor prin Libia către Villa Orsini cu câteva luni înainte.

Amândoi fură destul de emoţionaţi că ofiţerul şi-a făcut timp să-i întâmpine. Părea a fi un alt semn că începea să le meargă mai bine.

Bagajele şi animalele fură încărcate în câteva camioane trimise de la castel, apoi prizonierii britanici se urcară în maşini pentru drumul pe care-l aveau de făcut. Discuţiile încetară în timp ce convoiul, escortat de o motocicletă cu ataş, începu să coboare dinspre Florenţa spre zona rurală. Generalii şi comandanţii de brigadă stăteau în tăcere, privind pe ferestrele maşinilor, tatonând terenul şi întrebându-se dacă era sau nu un „loc bun de evadat".[1223] însă după aceea, ca şi în cazul lui John Leeming cu o zi în urmă, dădură cu ochii de castelul Vincigliata şi-şi pierdură nădejdea.

— Ştiţi ceva, băieţi, am o presimţire rea în legătură cu asta, le spuse generalul de brigadă Combe celorlalţi ofiţeri din maşină, scrutând zidurile masive din piatră şi turnurile cu creneluri ale castelului.

— „Lăsaţi orice speranţă, voi, cei care intraţi", murmură generalul O'Connor de lângă Combe, citând din Cântul III al *Infernului* lui Dante.

în ochi îi apăruse o expresie dură, împietrită, în timp ce scruta castelul de la fereastra maşinii. Vorbise în numele tuturor celor din grup.

Capitolul 7
Cuibul de vulturi

„Deşi castelul Vincigliata a fost o mare dezamăgire pentru noi, cu aspectul său impenetrabil şi dur, mutarea a fost un impuls şi o încurajare uimitoare pentru planurile noastre de evadare. Din momentul în care am ajuns la castelul Vincigliata, nu ne-am mai gândit la altceva".
Adrian Carton de Wiart, general-maior

Pe când maşinile şi camioanele care-i transportau pe generali virau pe drumul către castel, Dick O'Connor căuta cu privirea în toate direcţiile. Terenul din împrejurimi era plin de chiparoşi. Zidurile de un cenuşiu-maroniu ale perimetrului exterior al castelului erau umede de la o ploaie uşoară care a început să cadă de îndată ce caravana a traversat dealurile de deasupra Florenţei.

— Ce club de ţară! comentă sarcastic generalul O'Connor, neadresându-se neapărat cuiva şi revenindu-i în minte promisiunile lui Mazawattee.

Ca şi John Leeming cu o zi înainte, O'Connor scrută fortăreaţa, sperând să găsească o verigă slabă în sistemul de apărare al castelului, pe care prizonierii s-o

fructifice. Dar structura părea solidă. Era o fortăreaţă medievală florentină cu cinci niveluri deasupra solului şi două la subsol. în timp ce maşinile şi camioanele care-i transportau pe generali şi suita lor rulau în apropierea castelului, toată lumea observă grosimea zidurilor şi crenelurile de 5-10 metri înălţime, cu două turnuri spre nord-est şi nord-vest care încercuiau o fortăreaţă centrală înaltă. Ferestrele erau mici şi doar câteva aveau vedere spre soare.

în data de 24 septembrie 1941, generalii treceau fără să scoată un cuvânt prin câteva portaluri din interiorul mohorât al castelului. „Eram o adunătură de oameni tăcuţi şi posomorâţi, care intra în închisoarea ca o pivniţă"[1223], scria Carton de Wiart. Singurul moment vesel fu reîntâlnirea cu John Leeming, care-i întâmpină în faţa principalei zone de locuit.

Chiar dacă Leeming se bucura să-i vadă pe generali, entuziasmul îi scăzu cu repeziciune când începu să-i conducă în camere. Odăile n-aveau aceleaşi dimensiuni sau privelişti, aşa că, pentru a evita conflictele, el le-a repartizat după un considerent simplu: cu cât persoana în cauză avea rangul mai înalt, cu atât mai mare îi era camera. însă n-a ţinut cont de părerile generalilor, care au fost descrişi la sosire, cu o subtilitate admirabilă, ca fiind „obosiţi şi supraîncălziţi".[1223]

— Ascultă aici, Leeming, nu poţi să-mi dai o cameră mai potrivită pentru evadare? întrebă complice generalul O'Connor când i se arătă odaia.

La zece minute de la sosirea generalilor, planul de distribuire a camerelor gândit cu grijă de Leeming era ferfeniţă.

— Nu pot să dorm aici, Leeming, spuse generalul Neame, scrutând camera, cel mai mare dormitor din castel, în conformitate cu poziţia lui de „tată al lagărului". E mare cât o biserică, pentru numele lui Dumnezeu!

Vicemareşalul forţelor aeriene Boyd era extenuat după lunga călătorie. Fiind mai tot timpul bolnav de când a căzut prizonier, se apropie de Leeming şi zise obosit:

— Mă doare undeva unde dorm. Dacă e mai uşor, schimb camera mea cu una dintre celelalte.[1223]

— Asta-i o afurisită de temniţă, omule! mârâi de Wiart când i se arătă noua locuinţă subterană. Aproape vine iarna, o să-ngheţ aici.[1223]

Generalul Neame, care a trăit o mare parte din viaţă în zone cu climă tropicală şi, prin urmare, nu suporta frigul, avea aceeaşi obiecţie ca şi de Wiart. Amândoi cerură camere mai mici, care să se încălzească mai uşor. Problema lui de Wiart fu rezolvată rapid, fiindu-i oferită o cămăruţă în vârful turnului central. îşi dădură repede seama şi că multe dintre camere nu erau doar friguroase, ci şi pline de umezeală.[1213] Colonelul Younghusband, care nu se plângea de nimic, luă „camera-biserică" a lui Neame, fiind mulţumit de spaţiu, după înghesuiala de la Villa Orsini.

— Este mai bine în altă parte, băiete?[1231] întrebă generalul de brigadă Combe, după ce-i fu prezentată camera de către Leeming, care încerca să-şi păstreze calmul şi începea să se simtă tot mai mult ca un manager de hotel de mâna a treia.

Generalul de brigadă Todhunter puse piciorul în prag şi refuză să-şi schimbe camera. Doar generalul Gambier-Parry era mulţumit şi făcu schimbul cu de Wiart.

„îmi place să cred că erau obosiţi după călătoria lungă din Sulmona",[12121] scria Leeming cu bunăvoinţă, retras în camera lui cu o durere de cap supărătoare şi bombănelile generalilor răsunându-i încă în minte. Părerea împărtăşită de toată lumea era că Leeming stricase totul.

în dimineaţa următoare, după ce s-au odihnit bine, prizonierii începură să- şi exploreze noul cămin. Activitatea fu deprimantă, pentru că, aparent, primele lor impresii despre castel erau corecte.

— Afurisitul ăla de Temple-Leader ne-a făcut viaţa grea, comentă generalul de Wiart, stând în curtea castelului şi uitându-se în jur. Ce loc mizerabil![12121]

Comentariul ducelui de Montalto la prima întâlnire cu Leeming, când a descris castelul Vincigliata drept Castelul Englezului, a fost elucidat rapid după o discuţie cu baronul Ricciardi. Leeming le-a povestit apoi generalilor. Castelul era foarte vechi, datând tocmai din secolul al XlII-lea. A fost iniţial proprietatea unei familii florentine de viţă nobilă, înainte să fie transmis unei alte familii, Usimbardi, cunoscută pentru introducerea prelucrării sticlei în Florenţa. Şi-a schimbat din nou proprietarii când familia de bancheri Buonaccorsi a obţinut castelul. în 1345, când băncile florentine s-au prăbuşit - din cauza datoriilor acumulate de regele Eduard al III-lea al Angliei -, castelul a fost vândut familiei de negustori bogaţi Albizi. O ramură a acestei familii a deţinut castelul până pe la mijlocul secolului al XVII-lea, când fortăreaţa era o ruină. în 1827, castelul şi pământurile din jurul său au fost vândute lui Lorenzo da Rovezzano, iar ruina a devenit loc de pelerinaj pentru artişti şi scriitori la modă, care călătoreau 12 kilometri de la Florenţa pentru a o vedea. Soarta castelului s-a schimbat radical când un englez a dat de ruinele lui şi s-a apucat imediat de reconstrucţia clădirii medievale.

John Temple-Leader s-a născut într-o familie de negustori bogaţi şi a intrat în Camera Comunelor din tinereţe. Liberal şi susţinător al chartiştilor, o mişcare politică ce milita pentru extinderea drepturilor clasei muncitoare britanice, formulate într-o „chartă" a poporului, cariera politică a lui Temple- Leader n-a fost înfloritoare şi, deşi avea relaţii bune şi era respectat, n-a rezistat în Camera Comunelor. Era un om fascinat de Europa şi istoria ei şi era prieten apropiat cu exilatul Napoleon al III-lea, cunoscut şi ca Louis- Napoleon, nepotul lui Napoleon Bonaparte şi viitor împărat al Franţei. De asemenea, iubea arta şi antichităţile; un alt prieten apropiat îi era pictorul englez de origine italiană Dante Gabriel Rossetti. în 1844, la vârsta de doar treizeci şi patru de ani, Temple-Leader a părăsit brusc scena politică şi Marea Britanie şi a plecat spre Europa, de unde n-a mai revenit.

După un scurt sejur la Cannes, s-a stabilit în Florenţa, unde a cumpărat câteva case şi vile pe care le-a readus cu migală la gloria de odinioară, umplându-le cu vastele sale colecţii de artă şi antichităţi. Castelul Vincigliata, aflat în ruină, l-a cumpărat în 1855. Având o viziune a unui castel din poveşti, lui Temple-Leader i-a fost necesară o perioadă de cincisprezece ani pentru a consolida zidurile vechi şi mucegăite şi turnurile ce stăteau să se prăbuşească, în locul acestora din urmă a înălţat două turnuri uriaşe, a amenajat crenelurile, pivniţele şi porţile mari. Castelul era înconjurat de un şanţ cu apă, situat pe panta unui deal, pe 283 de hectare de teren.[12141] în 1875, apreciatul scriitor american Henry James a vizitat castelul şi a admirat lucrările de reconstrucţie ale lui Temple-Leader. „Această imitaţie complicată n-are vreun scop aparent, scria James, dar chiar dacă ar fi incompletă, mai puţin reuşită sau strălucită, tot mi-ar plăcea. O operă atât de frumoasă se justifică de la sine; aparţine actelor de eroism ale culturii".[12151]

Cu o astfel de recomandare răsunătoare din partea unui scriitor renumit, nu era de mirare că nou amenajatul castel al lui Temple Leader a atras multe dintre cele mai cunoscute personalităţi care făceau Marele Tur[1213] prin Europa, inclusiv membri ai familiilor regale. în 1888, regina Victoria a semnat în cartea de oaspeţi şi a inspectat în amănunt terenul. Temple-Leader a fost răsplătit de către guvernul

italian pentru eforturile sale de conservare a unor obiective din Florenţa şi din împrejurimi, unde s-a instalat până la sfârşitul secolului al XlX-lea o comunitate destul de mare de emigranţi britanici. Regele Victor Emanuel al II-lea l-a decorat cu Ordinul Coroanei Italiei, în grad de cavaler.

Dar după moartea lui Temple-Leader în 1903, proprietăţile sale au trecut pe numele nepotului fratelui său, Richard Luttrell Pilkington Bethell, baron de Westbury, pe care nu-l interesau clădirile sau conţinutul lor. Toate au fost vândute. Castelul s-a degradat din nou, apoi a fost împrumutat guvernului italian pentru a fi folosit ca lagăr de prizonieri de război în 1941. Până în acel moment, comorile artistice ale castelului au fost înlăturate în mare parte, cu excepţia leilor din piatră care păzeau poarta principală şi a frescelor şi gravurilor acesteia, grădinile cândva perfect amenajate au fost lăsate în paragină şi întreg locul avea un aspect şi un aer de grandoare ştearsă şi
irelevanţă înecată în praf.

însă Temple-Leader le-a făcut, practic, cadou italienilor închisoarea perfectă. La lucrările meticuloase de reconstrucţie şi remodelare au fost folosite cele mai bune materiale, de aici rezultând o clădire foarte rezistentă, care era, asemenea unui castel medieval, aproape impenetrabilă şi deci ideală pentru a ţine oameni închişi.

„Imaginează-ţi un castel vechi restaurat în cel mai prost stil victorian - îi scria lordul Ranfurly soţiei sale - cenuşiu şi şters, cu creneluri înalte şi un turn într-un colţ".[12171]

Zidurile castelului, cu 5 000 de metri pătraţi de creneluri, trasau un dreptunghi cu o lungime de 91 de metri şi o lăţime de 73 de metri deasupra versantului dealului, oferind privelişti impunătoare la câţiva kilometri în jur, inclusiv în jos, spre Florenţa, unde se vedea acoperişul aurit al Domului Catedralei Santa Maria del Fiore în zilele senine.[12121] Dincolo de dealul pe care se înălţa castelul era o mică vale, apoi un alt deal cu multe vile locuite în trecut de emigranţi britanici, după care urma comuna Fano. Spre vest era „o îngrămădire de stânci cu câteva sute de metri mai înaltă decât castelul"[12121], pe care prizonierii britanici aveau s-o boteze „Cariera". Urma apoi satul Fiesole, pe un deal aflat la o distanţă mică de ieşirea din Florenţa, în partea de est a castelului se găsea satul Settignano, cu râul Arno curgând spre Pisa şi Marea Mediterană.

Castelul era prevăzut cu şapte niveluri, cinci deasupra solului şi două la subsol. Zidurile aveau 762 de centimetri grosime. Prizonierii erau ţinuţi în partea de sud a clădirii, unde erau dormitoare şi chilii, iar şase metri mai jos era o grădină interioară decorată cu arbuşti de tisă[12221]. în nord-vestul fortăreţei erau o capelă şi o sacristie, zidite cu cărămidă. în partea de nord era un turn cu două porţi prin care se intra în curtea exterioară a castelului şi un alt turn în nord-vestul masivelor ziduri exterioare, cu înălţimi cuprinse între 4,5 şi 6 m, în funcţie de altitudinea dealului, şi o pasarelă interioară din lemn pentru ca santinelele să patruleze între gheretele de pază. Garnizoana era în partea de nord a fortăreţei, delimitată de propriul zid interior din cărămidă, înalt de trei metri, cunoscut drept „Zidul Alb", fiindcă era tencuit.[12211] Paralel cu zidul din vest al castelului era o grădină exterioară delimitată de un alt zid cu o poartă în capătul de nord, care ducea la un drum public.

Nu erau bazine de înot, contrar descrierii spectaculoase pe care a făcut-o colonelul Mazawattee la Sulmona. Iniţial, prizonierilor nu li s-a permis plimbări şi nici nu li s-a oferit spaţii de joc, cu excepţia unor locuri ciudate şi strâmte. Grădina

era plină cu buruieni. Singura zonă plăcută pe care o puteau folosi prizonierii era un spaţiu plat de deasupra arcadelor din partea de sud a castelului, unde puteau să stea să se bronzeze, având o priveliştе minunată asupra Florenţei. Singurul punct forte al locului era instalaţia modernă, despre care generalul de brigadă Todhunter a aflat că a fost pusă de un proprietar american cu câţiva ani înainte.[1223]

Pe prizonieri îi uimiră două lucruri la castelul lui Temple-Leader. în primul rând, ferestrele mici ale fortăreţei, care transformau locul într-unui întunecos şi friguros.[1223] în al doilea rând, castelul era ca o vizuină cu pasaje şi camere de dimensiuni inegale, cu multe zone scoase din uz sau închise. în contrast cu descrierea entuziastă a lui Henry James din 1875, Carton de Wiart avea o părere proastă în legătură cu castelul, în 1941. „Nu ştiu dacă stilul folosit la castelul Vincigliata este baroc sau rococo, dar ştiu că regina Victoria a luat prânzul acolo, că regina Elisabeta n-a dormit acolo şi ştiu şi mai bine că este unul dintre cele mai îngrozitoare locuri din câte am văzut".

12241

Faptul că erau mereu sub observaţie începu să solicite la maximum nervii prizonierilor. Castelul nu li se părea generalului Neame şi celorlalţi mai potrivit decât Villa Orsini. „Ei cred că noul loc de detenţie e prea înghesuit - se arăta într-un raport de inspecţie al Crucii Roşii - şi, pe lângă asta, zidurile şi pasarela înconjurătoare care domină grădina castelului şi de pe care sunt urmăriţi neîncetat de santinele contribuie foarte mult la sentimentul de prizonierat".[1223]

Prizonierii observară în curând că la castel era o cu totul altă rutină decât la Villa Orsini. Se făcea un apel de două ori pe zi, când întregul contingent de prizonieri se aduna pentru numărătoare în curte, aveau loc inspecţii la întâmplare şi existau reguli foarte stricte legate de întreruperile de curent, fiind păziţi de două sute de carabinieri italieni. Cu toate acestea, erau cu toţii uşuraţi de faptul că noul lor comandant era un gentleman şi, în mod evident, un anglofil. Generalul Neame află cu încântare că ducele de Montalto a fost educat la Cheltenham College.[1223] Locotenentul Ricciardi ocupă noua funcţie ca membru al personalului castelului, alături de mereu suspiciosul căpitan Pederneschi şi tânărul sublocotenent Visocchi, care vorbea, în mod ciudat, engleza cu un puternic accent scoţian, deoarece a studiat în Glasgow înainte de război.[1223]

Primul comitet de evadare se întruni la câteva zile după sosirea prizonierilor. Instalaţi fiind, puteau să conceapă alte planuri de evadare.

— Ei bine, domnilor, se pare că ne confruntăm cu o provocare mult mai mare decât aceea din Villa Orsini, spuse generalul Neame, conducând şedinţa. Nu cred că se aştepta nimeni dintre noi la aşa ceva, zise el referindu- se la castel.

Ceilalţi încuviinţară sau mormăiră aprobator. Deşi erau cu aproape 320 de kilometri mai aproape de Elveţia, castelul reprezenta o provocare foarte serioasă pentru cei care voiau să evadeze.

— în mod clar, macaronarii vor să ne ţină închişi pe toată durata detenţiei, continuă Neame sumbru.

Fură date instrucţiuni. Fiecărui prizonier i se ceru să studieze castelul şi deplasările şi obiceiurile paznicilor. Trebuiau să caute un punct slab în apărarea castelului, care să permită o tentativă de evadare.

— Avem nevoie de multe idei, domnilor, spuse Neame răspicat.

Viaţa de la castel se asemăna foarte mult cu cea de la Villa Orsini. Ordonanţele se ocupau de gătit, cumpărături şi curăţenie sub supravegherea lui Leeming, în timp ce generalul Neame îşi asumă conducerea lagărului, asistat fiind de generalul

de brigadă Vaughan, mâna lui dreaptă. Fură instalate cotețe pentru găini şi cuşti pentru iepuri şi animalele erau îngrijite de către ofiţerii superiori. Vicemareşalul forţelor aeriene Boyd îşi redeschise atelierul de tâmplărie. Generalul de brigadă Todhunter se apucă să strângă cărţi pentru ceea ce avea să devină într-o zi o bibliotecă de 1 000 de volume, iar generalul Gambier-Parry începu să-i instruiască pe ceilalţi în artă, inclusiv în arta falsurilor, şi în muzică, a doua lui pasiune. Seara, mai făcea şi câte o partidă de pocher, însă aşa cum nota lordul Ranfurly, „joacă extraordinar de prost şi-i luăm toţi banii"[12221]. După plictiseala din Sulmona, toţi de la castel se simţeau motivaţi de apropierea de Elveţia, fapt evident în câteva planuri de evadare prezentate comitetului secret al lui Neame.

— Aşa, Dick, spune-ne ce planuri ai, îi zise Neame generalului O'Connor într-o seară de la sfârşitul lunii septembrie 1941.

Ofiţerii se întâlneau din nou în secret după cină. Câteva săptămâni, O'Connor şi Carton de Wiart au discutat de-a fir a păr teoria din spatele unei noi scheme. Era vremea să-şi prezinte ideea lui Neame şi celorlalţi membri ai Comitetului, în vederea aprobării.

O'Connor şi de Wiart s-au împrietenit repede şi au ajuns să pună la punct planuri de evadare. „Ideile şi conceperea planurilor ne-au dat o energie şi o vitalitate pe care nu le-am fi dobândit altcumva, scria de Wiart. Personal, fără acest gând, îmi închipui c-aş fi fost nemulţumit, irascibil şi ţâfnos sau aş fi ajuns într-o stare de apatie, cum mi se întâmplă în spital, după o perioadă de convalescenţă, când începe să-mi fie groază de ideea de a mă recupera şi mă mulţumesc să rămân în pat, dacă s-ar putea, pentru totdeauna".[1223] Toată lumea făcea faţă prizonieratului în moduri diferite, dar planificarea evadărilor îi reunea şi le dădea un scop concret, pe care nu-l găseau în niciuna dintre activităţile desfăşurate la castel, de la grădinărit la creşterea animalelor şi la muzică, la tâmplărie şi pictură. Mai presus de orice, le dădea speranţă.

— Avem, după părerea mea, toate motivele să credem că patru dintre noi pot evada, spuse Dick O'Connor la şedinţă, începând să prezinte schema noului plan întocmit de el şi de Wiart. Evident, mai sunt de făcut multe pregătiri, însă aş vrea să v-arăt ce idei ne-au venit mie şi lui Carton.

— Te rog, Dick, îl îndemnă Neame, aprinzându-şi o ţigară.

Ceilalţi ofiţeri luaţi prizonieri se adunaseră în camera de zi şi stăteau în fotolii confortabile. Mobilierul învechit al castelului avea o grandoare ofilită. [12321] La orele serii, ştiau cu toţii că italienii intrau rareori în castel. Veneau uneori noaptea ca să verifice dacă toţi prizonierii erau în camerele lor şi dormeau, dar în momentul acela n-aveau de ce să se deranjeze.

— Carton şi cu mine propunem o evadare pe ferestrele aflate chiar în spatele vostru, spuse O'Connor, arătând cu degetul.

Toţi întoarseră capetele spre ferestrele întunecate aflate de-a lungul unui perete al sufrageriei de la parter, situată în partea de nord a fortăreţei centrale a castelului, cu faţa spre clădirea paznicilor şi cele două turnuri din colţ.

— Echipa este formată din şase oameni. Patru vor forma grupul de evadare, cu doi asistenţi, zise O'Connor, întorcându-se din nou spre masă. După ce vor ieşi pe una dintre aceste ferestre, membrii echipei vor traversa grădina şi vor ajunge la Zidul Alb, care are, aşa cum ştiţi, vreo trei metri înălţime, deci vor căra o scară. Odată ajunşi sus pe zid, membrii echipei vor trage scara după ei şi se vor folosi de ea ca să ajungă în partea italiană a castelului. Apoi echipa se va furişa spre zidul exterior şi va urca pe creneluri pe scările din apropierea turnului de la poartă.[1223]

O'Connor făcu o pauză, privind atent feţele din jurul lui.

— Evident, un lucru de genul ăsta poate fi făcut doar la adăpostul întunericului şi sub o altă acoperire, adăugă el, trasând o linie cu degetul de-a lungul mustăţii albe.

— La ce acoperire te gândeşti, Dick? întrebă Neame.

— O să aşteptăm o noapte cu vânt puternic şi ploioasă. Vântul o să acopere zgomotul făcut de noi, iar ploaia o să-i ţină, sperăm, pe paznici în gheretele lor[1223], răspunse O'Connor.

— Cum propui să cobori de pe zidul castelului? îl iscodi Neame.

— Păi, aici intră în joc cei doi asistenţi, îl lămuri O'Connor. O să legăm o frânghie de creneluri şi fiecare om o să coboare pe ea până la şanţul fără apă de-afară. în acel capăt al castelului, e o înălţime de vreo patru metri şi jumătate. Pe urmă asistenţii vor arunca frânghia sus şi vor veni înapoi pe traseul ăsta, ca să ne acopere urmele.[1223]

— La naiba! Păi, băieţii ăştia o să-şi asume un risc mare, fu de părere Neame. O să facă drumul de două ori.

— Aşa e, Phil, confirmă O'Connor. Cu toate acestea, dacă e aplicată corect, metoda în cauză poate fi folosită de mai multe ori.

— Păi, aş vrea să mă ofer voluntar ca unul dintre asistenţi, dacă mă primiţi, propuse Neame. Treaba asta o să necesite şi ceva forţă fizică, deci cred c-ar trebui să-i cerem sergentului Baxter să fie al doilea asistent. E tânăr, într-o formă bună şi, probabil, cel mai puternic dintre noi.

— Şi eu mă gândeam cam la fel, Phil, replică O'Connor. E un tip pe cinste. O să-l rog mai târziu.[1223]

— Aşadar, la cine te-ai mai gândit să facă parte din echipa de evadare, în afară de tine şi de Carton? întrebă Neame.

— Staţi aşa, domnule, interveni unul dintre generali. Nu vreau să fiu bădăran, însă nu vi se pare că domnul Carton nu e în stare de aşa ceva?

Generalul de Wiart îşi întoarse brusc capul în direcţia opusă, furios la auzul acelui comentariu impertinent. Tună că avea de gând să meargă şi orice fitecine care era de altă părere n-avea decât „să facă asta şi aia!"[1223], scria Leeming mai târziu. Limbajul lui de baracă îi făcea chiar şi pe soldaţii căliţi să crape de ruşine. „Cred că are recordul mondial la cuvinte spurcate"[1223], îi scria lordul Ranfurly soţiei sale. Când se atrase atenţia, nu fără logică, asupra faptului că un om cu un singur braţ n-avea cum să coboare fără ajutor patru metri şi jumătate pe o frânghie, O'Connor explică:

— O să legăm frânghia de mijlocul lui Carton, iar generalul Neame, Baxter şi cu mine o să-l coborâm până la sol. Fiind cel mai mic de statură şi cel mai uşor, voi trece ultimul peste zid.[1223]

— Aşa da, rosti de Wiart tăios, încă iritat de faptul că i-a fost pusă la îndoială abilitatea.

— Cum rămâne cu santinelele de pe creneluri? întrebă generalul de brigadă Todhunter.

— în locul prin care o să urcăm noi, cea mai apropiată santinelă e cam la 45 de metri. Aşa cum am menţionat, din cauza vremii nefavorabile, santinelele vor fi cel mai probabil în gheretele lor. S-ar putea să fi observat, domnilor, că paznicii noştri, în momentul de faţă, nu sunt atât de atenţi pe cât ar trebui să fie. Nu cred că se-aşteaptă de la noi, bătrâni soldaţi de campanie, să facem ceva atât de nebunesc cum ar fi o evadare.[1223]

Ceilalţi ofiţeri râseră cu poftă.

— Pe cine mai iei cu tine? întrebă Neame.

— Pe Boyd şi pe Combe, răspunse O'Connor.

Cei doi încuviinţară în tăcere, ştiind deja de plan de câteva zile. Echipa era diversă. Redutabilul O'Connor trăia fiecare clipă pentru evadare. Se gândea numai la asta. De Wiart vedea întreaga situaţie ca pe un joc, iar firea lui de aventurier o găsea plăcută. Vicemareşalul forţelor aeriene Boyd afişa o mină sobră şi serioasă. Era „în esenţă un realist şi voia să aibă un răspuns pregătit pentru orice situaţie care ar fi putut să apară".[1223] Considera evadarea ca fiind de datoria lui, deşi se îndoia serios cu privire la şansele concrete de reuşită pe care le aveau în legătură cu ieşirea din Italia. Generalul de brigadă Combe, deşi se agita mereu cu găinile lui, era neclintit ca stânca în privinţa intenţiei de a evada.

— Păi, domnilor, avem multe la care să ne gândim, rosti sec Neame. îmi place planul tău, Dick, şi sunt de părere că, după nişte pregătiri minuţioase, ai toate şansele să dai o lovitură ca lumea. Va trebui să analizăm terenul pe care-l traversăm, ca să vedem dacă sunt locuri unde ne putem ascunde, şi să facem teste de zgomot în nopţile cu vânt puternic.

O'Connor şi ceilalţi consimţiră.

— V-aţi gândit la deghizări?

— De fapt, avem printre ordonanţe un croitor excelent, domnule, interveni generalul de brigadă Combe. Soldat Dwyer. Cred că ne poate ajuta să încropim nişte costume pentru evadare.[1243]

— încă n-am vorbit despre destinaţia finală, care cred că va fi frontiera cu Elveţia, preciză Neame.

— Din calculele mele şi ale lui Carton, o să ne ia douăzeci şi una de zile ca să ajungem la frontieră în pas de marş, spuse O'Connor. Deci ne vom pregăti pachete cu raţii de hrană pe baza acestei durate. Deja am început să facem raţiile corecte, după greutate şi înălţime.

— Dar hărţi şi busole? întrebă Neame.

— O să-l rugăm pe bunul nostru doctor să ne ajute cu hărţile, răspunse O'Connor, referindu-se la ofiţerul medic din armata italiană de la castel, doctorul Egon Bolaffio.

Din discuţiile purtate cu prizonierii era clar că Bolaffio era un susţinător înflăcărat al cauzei Aliaţilor şi un antifascist declarat. Probabil că era de încredere. Datorită funcţiei-cheie pe care o avea, doctorul putea veni şi pleca după bunul plac, fără să trezească inutil interesul paznicilor, şi foarte important, ca ofiţer italian, nu era percheziţionat. în acel moment se punea problema dacă doctorul era pregătit să ajute în mod direct la o evadare. O'Connor şi conspiratorii lui riscau să fie prinşi împărtăşindu-i doctorului o parte din planul lor, dar era un risc pe care şi-l asumau chiar dacă după aceea erau băgaţi la carceră. La urma urmei, pentru doctor, miza era mult mai mare decât pentru oricare dintre prizonieri. Dacă era prins că ajuta la o evadare, Bolaffio se putea aştepta să fie pus la cel mai apropiat zid şi împuşcat.[12411]

— Odată ce facem rost de hărţile necesare, putem apela la serviciile lui G- P pentru a le reproduce.

G-P rânji şi încuviinţă. Abilităţile artistice ale lui Gambier-Parry erau deja foarte apreciate de toţi prizonierii, însuşiri care se pretau atât de uşor la copiere şi falsificare.[1243]

— Leeming a fost de acord să facă busolele, spuse Boyd, întorcându-se spre aghiotantul său.

— Bună treabă, Leeming, zise Neame.

Leeming ştia că avea să fie o provocare, însă deja făcuse o schemă preliminară şi se gândise la materialele disponibile.[1243]

— Aşadar, avem multe de făcut, conchise Neame la finalul şedinţei. Mai e ceva ce vreau să adaug înainte să ne despărţim. Aşa cum ştiţi, mă declar în favoarea oricărui „spectacol" care-i enervează la maximum pe italieni. Chiar dacă n-ajungeţi în Elveţia, simplul fapt că-i treceţi pe băieţi dincolo îi va forţa pe italieni să aducă trupe suplimentare, care ar putea fi folosite mai bine altundeva, zise el şi toţi mormăiră aprobator. îi vom arăta lui *II Duce* şi gloatei sale turbate că nu suntem pregătiţi să-i lăsăm să-şi ducă la bun sfârşit planurile cu detenţia noastră, aşa cum se aşteaptă, fără îndoială.

Şedinţa se încheie şi ofiţerii se îndreptară spre camerele lor, toţi având sentimentul că au reuşit, în cele din urmă, să treacă de un hop. Dispuneau de un plan după care puteau lucra şi, deşi mai aveau multe de pus la punct, era un plan solid. Mai mult decât atât, aproape toată lumea avea să fie implicată într-un fel sau altul, fie că făcea sau nu parte din echipa de evadare. în sfârşit, după lunile de letargie şi timp pierdut de la Villa Orsini, aveau un scop bine definit. Acest lucru îi revigoră, dând un nou sens existenţei lor de prizonieri, altfel ştearsă. Totul părea atât de simplu, cum ar fi putut da greş?

Doctorul Bolaffio îşi ţinu cuvântul faţă de prizonieri. O'Connor schimbă în linişte o vorbă cu ofiţerul medic pe durata uneia dintre vizitele lui în camera prizonierilor, care, de obicei, aveau loc de două sau trei ori pe săptămână[12441], iar Bolaffio era bucuros să-i ajute. După câteva zile, reveni la O'Connor şi-l conduse în camera lui.

— Luaţi astea, spuse tânărul Bolaffio, desfăcându-şi nasturii din partea superioară a tunicii şi scoţând de acolo un pachet turtit de hârtii.

O'Connor aruncă o privire rapidă „hârtiilor" şi fu uimit să descopere un set complet de hărţi militare italiene ale regiunii dintre castel şi frontiera elveţiană.

— Cum naiba aţi pus mâna pe aşa ceva, domnule doctor? întrebă uimit O'Connor.

— De la cartierul general din Florenţa, răspunse Bolaffio. Le-am „împrumutat". Dar trebuie returnate în curând, înainte să li se observe lipsa. Cât va dura ca să le copiaţi, generale?

— Ne puteţi acorda o săptămână? întrebă O'Connor, profund impresionat de curajul şi isteţimea doctorului.

— Ar fi prea mult o săptămână, zise Bolaffio, făcând o grimasă. Trei zile, generale, după care mă întorc după ele.[1243]

Brusc, cei doi conspiratori auziră paşi pe coridorul de lângă cameră. O'Connor ascunse repede hărţile sub pat. Bolaffio începu să-l consulte când căpitanul Pederneschi intră pe uşa întredeschisă. îi ţintui cu privirea pe cei doi, cu o pereche de mănuşi din piele de ied într-o mână şi cealaltă mână pe tocul din piele al pistolului.

— Da, n-aveţi de ce să vă faceţi griji, generale O'Connor, spuse Bolaffio rar, pipăind gâtul lui O'Connor. în câteva zile o să vă simţiţi în regulă.

— Sunteţi bolnav, *generale*? întrebă Pederneschi, privindu-l tăios pe O'Connor.

— Mă cam doare gâtul, căpitane, răspunse O'Connor răguşit.

— Păi, ar trebui să aveţi mai multă grijă... la vârsta *dumneavoastră,* replică Pederneschi, cu un ton uşor sarcastic.

— Sunt prea bătrân pentru prostii dintr-astea, se plânse Owen Boyd, care asuda şi gâfâia urcând treptele din interiorul fortăreţei centrale a castelului.

— Eu ce să mai zic, bătrâne, mârâi Carton de Wiart la fel de epuizat, aflat chiar în spatele lui Boyd. Sunt cu opt ani mai în vârstă decât tine, doar ştii!

— Gândiţi-vă la obiectivul final, băieţi! gâfâi generalul de brigadă Combe în spatele lui de Wiart.

— Singurul... lucru... la care... mă gândesc, îngăimă Boyd, e micul dejun şi un loc unde să-mi aşez... dracului... fundul.

— Asta-i treaba cu voi, cu piloţii, glumi de Wiart, vă petreceţi jumătate din viaţă stând pe cur în înaltul cerului şi cealaltă jumătate, sprijiniţi cu curul de scaunul unui bar!

— Tupeistul naibii! gâfâi vicemareşalul forţelor aeriene Boyd. Oricum, sunt... prea... obosit... ca să mă cert cu tine.

— Câte trepte-s până-n vârf? strigă generalul O'Connor din spatele oamenilor care urcau.

— O sută... cincizeci şi şapte, anunţă de Wiart rânjind.

— îţi place asta, nu-i aşa, Carton? replică O'Connor.

— Nimic nu se compară cu o urcare înviorătoare de dimineaţă, răcni de Wiart, care transpirase foarte puţin. Mă întrec cu voi până-n vârf, boşorogilor!

Rezistenţa celui mai bătrân locuitor al castelului era uluitoare. Parcă nici măcar nu i se tăiase răsuflarea.

— Dumnezeu să ne mântuiască! mârâi Boyd în timp ce silueta înaltă a lui de Wiart trecea pe lângă el urcând treptele din piatră. Cred că... domnul Carton... o să fugă... tocmai până-n Elveţia.

Antrenamentele de rezistenţă au început la scurt timp după ce generalul Neame a dat undă verde pentru trecerea Zidului Alb. S-a calculat că echipei care urma să evadeze avea să-i ia douăzeci şi una de zile ca să traverseze ţara la pas pentru a ajunge la graniţa cu Elveţia şi la libertate. Fiecare om trebuia să care raţii şi echipamente într-un rucsac cu greutatea estimată la aproximativ unsprezece kilograme.[12421] O'Connor şi de Wiart concepură repede un set de exerciţii ca să aducă echipa la nivelul maxim de rezistenţă fizică pentru proba pe care o avea de trecut.

Fură făcute rucsacuri de probă, umplute cu cărămizi vechi pentru a simula greutatea trusei de evadare. în fiecare dimineaţă, O'Connor şi de Wiart se trezeau la 5:30 şi porneau în pas de marş în sus şi-n jos pe treptele înalte din piatră din interiorul fortăreţei centrale cu şapte niveluri, de la pivniţe la creneluri.

Ceilalţi ofiţeri şi soldaţi supravegheau locul pentru a se asigura că exerciţiile fizice nu le erau întrerupte de apariţia bruscă a unui paznic italian. [12471] Era o rutină chinuitoare pentru nişte oameni de vârstă mijlocie care se pregăteau să evadeze. Combe, cel mai tânăr dintre ei, avea patruzeci şi opt de ani, în vreme ce de Wiart avea peste şaizeci şi trei.

Generalii deprinseră, totodată, şi câteva abilităţi care, de altfel, erau mai potrivite pentru soldaţii tineri decât pentru ofiţerii superiori de vârstă mijlocie. Odată ajunsă pe zidul exterior al castelului în timpul tentativei de evadare nocturne, echipa de patru oameni ar fi trebuit să coboare pe frânghie patru metri şi jumătate până dincolo de zid. Găsiră un loc liniştit unde să exerseze şi, după câteva

săptămâni, generalii erau în stare să se caţăre în sus şi-n jos pe frânghie ca nişte artişti de circ, cu excepţia lui de Wiart.

Au căzut de acord ca generalii Neame şi O'Connor, asistaţi de corpolentul sergent Baxter, să-l coboare pe eroul fără o mână până la sol. Perfecţionară tehnica necesară pentru a reuşi. „Baxter era un halterofil înrăit, scria de Wiart, făcea fiecare exerciţiu şi mi-a coborât trupul de şaizeci şi nouă de kilograme şi peste un metru optzeci de parc-aş fi fost un bebeluş într-o păturică".[12421]

Fereastra folosită pentru a ieşi din sufragerie fu pregătită cu grijă, fiindu-i unse balamalele, ca să nu scoată niciun sunet în noaptea evadării. Cele mai multe eforturi au fost depuse pentru croirea veşmintelor necesare evadării. Soldatul Dwyer, croitorul lagărului, munci săptămâni la rând retăind şi vopsind părţi din uniforme astfel încât cei patru oameni să pară nişte civili obişnuiţi. Fură făcute multe experimente cu umplerea şi reumplerea rucsacurilor celor care urmau să evadeze, pentru a afla încărcătura şi mărimea corectă. Gambier-Parry se specializă în producţia de hărţi şi itinerarii desenate de mână după hărţile pe care doctorul Bolaffio le-a „împrumutat" cu mult curaj de la cartierul general. Pe pânză de in hărţile puteau fi desfăcute şi arătau anumite districte prin care evadaţii aveau să treacă în drumul lor spre Elveţia. în plus, erau rezistente la apă.[1243]

Una dintre cele mai importante piese de care avea nevoie fiecare prizonier era o busolă, fără de care hărţile erau inutile. Căpitanul de aviaţie Leeming primi sarcina de a face patru busole mici. Găsi ideale cutiuţele din bachelită care conţineau cremă de ghete. După ce le goli, puse fiecăreia un ac magnetizat, cu vârful marcat cu puţină vopsea fosforescentă, care să indice nordul pe întuneric. Apoi le adăugă câte un capac din sticlă, făcut din bucăţi măcinate şi modelate cu migală, furate de Leeming de la ferestruicile din zone inaccesibile ale castelului. A modelat sticla pe zidurile aspre ale castelului, o muncă obositoare, care a necesitat câteva săptămâni. Pe urmă, fiecare busolă a fost introdusă într-un recipient cu apă douăzeci şi patru de ore, pentru a-i fi testată impermeabilitatea.[12221]

Neame stabilise provizoriu „Ziua Zero", ziua evadării, în toamna anului 1941. Până în 7 noiembrie, iarna „şi-a intrat în drepturi cu o vreme foarte rece, nota Todhunter, care mă face pe mine şi pe toată lumea să ne fie foame".[12211] Pachetele de la Crucea Roşie au fost livrate neregulat pe durata iernii, iar Todhunter a slăbit foarte mult, pierzând nouă kilograme şi jumătate din aprilie.[12221] Vremea şi criza de hrană laolaltă făceau viaţa prizonierilor destul de mohorâtă. „Castelul nostru e destul de friguros... şi e aproape imposibil de încălzit".[12221]

Din cauză că pregătirile pentru evadare au durat foarte mult, până aproape de Crăciun, hainele de civili, frânghia, busolele şi hărţile n-au fost gata. Era prea târziu ca să se mai poată gândi la o evadare. în nordul Italiei era multă zăpadă şi o vreme umedă pe durata iernii, iar cei patru membri ai echipei care urma să evadeze n-ar fi supravieţuit în frig aproape o lună. N-aveau de ales decât să aştepte primăvara.

Crăciunul deveni o perioadă de reflecţie pentru prizonieri, ale căror gânduri se îndreptau în mod firesc spre case şi familii. „într-un fel, zilele obişnuite sunt uşor de suportat, dar doar atunci când nu prea ai ce să faci simţi ce înseamnă cu adevărat să fii prizonier, îi scria lordul Ranfurly soţiei sale în a doua zi de Crăciun a anului 1941. Din fericire, am fost destul de ocupat cu pregătirea surogatului nostru de sărbătoare şi n-am avut timp de prea multe gânduri".[12241]

Generalii celebrară destul de frumos Crăciunul, datorită unor provizii consistente de vin şi băuturi spirtoase. Au sosit cadouri de la organizaţia caritabilă

pentru tineret Young Men's Christian Association (YMCA) - jocuri de societate, instrumente muzicale şi două seturi complete de badminton. Din păcate, pachetele au ajuns prea târziu pentru festivităţi. Corespondenţa venea, iar Ranfurly nu era singurul indignat de cum erau percepuţi de către cei de acasă, prieteni şi rude. „Foarte mulţi ne scriu, vorbind foarte serios, şi ne spun: «Ce bine de voi că vedeţi toate acele galerii de artă din Florenţa!» Suntem indignaţi! Am văzut Florenţa doar din gară!
Vorbim totuşi despre o *închisoare]"*[12^1]

Prizonierii au îngrăşat chiar câţiva curcani pentru Crăciun, pe care i-au tăiat şi gătit. „Bucătarii s-au întrecut pe ei înşişi şi chiar s-au străduit să încropească plăcinte cu carne tocată şi budincă de prune, însă au avut mare grijă cu ingredientele, nota Todhunter. Am bănuieli serioase c-au luat ceva porcării cu coloranţi şi le-au făcut să treacă drept fructe confiate!"[12221] Divertismentul era lăsat la latitudinea prizonierilor. „După cină, ai râde să vezi grupul nostru destul de serios de bătrâni domni jucând mima, îi scria Todhunter tatălui său. Până la urmă s-a ajuns la o serie de scheciuri-fulger, inspirate mai ales din Vechiul Testament, toate foarte amuzante. Cred totuşi că n-ar fi avut succes la o petrecere de la Women's Institute".[12271]

Un mare şoc urmă imediat după Crăciunul din 1941, când ducele de Montalto anunţă că fusese detaşat în Libia. Prizonierii s-au ataşat de aristocratul italian în primele trei luni de prizonierat la castel, Neame descriindu-l ca „un ofiţer de primă clasă... care ne-a tratat foarte bine".[12221] Datorită acestui comportament exemplar, Neame l-a invitat pe Montalto să se alăture ofiţerilor superiori la cină, la castel. Montalto a acceptat şi s-a bucurat de o cină plăcută în compania generalilor. Dar în rândul celorlalţi ofiţeri şi paznici italieni începu să se zvonească despre un incident survenit la cină. Neame s-a ridicat în picioare şi a toastat pentru rege, pentru regele *britanic,* iar Montalto, vrând, fără îndoială, să nu jignească pe nimeni, s-a ridicat şi el în picioare, conştiincios, alături de toată lumea din jurul mesei şi a băut în sănătatea regelui George al Vl-lea.[12221] Un membru profascist al personalului a transmis informaţia autorităţilor din Roma, care au decis, nu fără temei, că Montalto trebuia să plece. I s-a făcut bagajul şi a fost trimis pe front, unde, ca o ironie a sorţii, a fost capturat de britanici şi a devenit prizonier de război. A fost înlocuit în 3 februarie 1942 de un om cu origini mai modeste, un fascist radical, anglofob, prim-căpitanul Tranquille de la Bersaglieri[12221], un corp de infanterie de elită, ai cărui membri purtau în luptă ca emblemă pene negre de cocoş în partea dreaptă a căştilor.

Tranquille a fost detestat din prima clipă de majoritatea prizonierilor britanici, generalul Gambier-Parry descriindu-l ca „semănând cu unul dintre melcii ăia fără cochilie pe care-i găseşti sub câte-o piatră". Un om slab, cu trăsături ascuţite, acviline, şi o cocoaşă pronunţată, Tranquille era permanent încruntat şi se dovedi un comandant zelos, având misiunea de a-i urmări foarte atent pe

prizonieri. în această privinţă îl completa cu vârf şi îndesat pe ofiţerul său de securitate fascist, căpitanul Pederneschi. Generalul Neame era mai puţin aspru în exprimarea părerii despre Tranquille, numindu-l „un ofiţer eficient şi corect, care organiza şi conducea bine castelul"[12211], ceea ce era adevărat, însă omul nu era plăcut. Cât despre Pederneschi, Neame nu era singurul care şi-a dat seama curând ce-i putea pielea acelui om. „Aparent binevoitor, nota Neame, dar îşi putea ieşi repede din fire dacă era provocat". [12221] Prizonierii intenţionau să-l provoace de multe ori pe căpitanul Pederneschi să-şi iasă din fire în săptămânile şi lunile care aveau să urmeze

.Capitolul 8

încercare şi eroare

„Una dintre principalele îndatoriri ale unui prizonier de război este de a-şi provoca paznicii să pună cât mai multe santinele. Astfel, cu cât sunt mai mulţi paznici, cu atât sunt mai puţini soldaţi italieni pe câmpul de luptă, deci un avantaj pentru Aliaţi. Aşadar, ne făceam datoria".

James Hargest, general de brigadă

— *Generale* Neame, trebuie să vă informez că vor sosi mai mulţi prizonieri la castel în 13 martie, spuse Tranquille pe un ton plictisit, în ziua de 9 martie 1942.

— Mai mulţi prizonieri? Ştiţi cum îi cheamă? întrebă Neame, stând în faţa biroului comandantului.

— Toţi sunt generali de brigadă, zise Tranquille, ignorând întrebarea. Doi britanici, doi din Noua Zeelandă. îi puteţi întâmpina la poartă când vor sosi. O să-l rog pe locotenentul Visocchi să vă informeze când vor ajunge la castel. Coloneii Younghusband şi Fanshawe vor fi transferaţi către un alt lagăr pentru a face loc.[1223] Asta e tot, *generale*.

Tranquille, cu figura-i sumbră, îl salută pe Neame, fără chipiu, apoi se lăsă încet în scaunul de la birou, silueta-i deşirată şi cocoşată făcându-l să semene cu un vultur posac.

Neame plecă din biroul comandantului foarte emoţionat. Patru feţe noi aveau să schimbe mult în bine calitatea discuţiilor dintre prizonieri, care au devenit plictisitoare după atâtea luni de stat împreună, deşi era regretabil că Younghusband şi Fanshawe plecau. Lipsa amândurora avea să fie simţită din plin.^ Se spera ca nou-sosiţii să aducă veşti proaspete despre război şi

desfăşurarea acestuia, dar Comitetul de Evadare miza pe competenţa şi experienţa acestora, ca să le folosească în propriul avantaj. Când Neame îi anunţă pe ceilalţi, avură loc discuţii aprinse la popotă. Ziua de 13 se anunţa foarte interesantă.

Noii prizonieri sosiră de la gara din Florenţa în două maşini escortate de o motocicletă. Ieşiră din maşini cu expresii de groază şi fascinaţie nedisimulată întipărite pe feţe în timp ce priveau castelul de aproape, o reacţie deosebit de cunoscută prizonierilor ajunşi acolo în anul anterior. Paznicii efectuară o percheziţie înainte ca prizonierii să fie introduşi în lagăr. Generalul de brigadă James Hargest încă stătea pe bancheta din spate a maşinii de armată italiene, cu geamul coborât, când generalul de brigadă Douglas „Pip" Stirling, de la Brigada I Blindate britanică, trecu pe lângă el, coborând din cealaltă maşină.

— Mi-au luat afurisiţii de ochelari de teren, şuieră mânios Stirling, mai mult în şoaptă.

Hargest era îngrijorat. Ascunsese un teanc de bancnote italiene şi o busolă militară într-o conservă veche de carne de vită pe care o „aranjase" ca să pară nedesfacută.

în vârstă de cincizeci de ani, James Hargest era un soldat decorat pe câmpul de luptă, dar şi politician, fapt care-l făcea unic printre prizonierii de la castel. Născut în Noua Zeelandă, în 1891, a fost grav rănit în bătălia de la Gallipoli în 1915 şi decorat cu Crucea Militară, pe urmă a comandat un batalion pe Frontul de Vest, care i-a adus prima dintre cele trei distincţii DSO. în 1931, a fost ales membru al Parlamentului pentru Invercargill, cel mai sudic şi cel mai vestic oraş din Noua Zeelandă, iar când războiul a izbucnit în 1939, s-a înrolat din nou voluntar pe front. A fost respins din motive medicale şi doar datorită intervenţiei personale a prim-ministrului Noii Zeelande a ajuns la comanda Brigăzii a 5-a de Infanterie, parte a Diviziei a 2-a de Infanterie a Noii Zeelande, care mergea în Grecia. Hargest a fost criticat pentru felul în care şi-a condus brigada în lupta pentru aerodromul Maleme pe durata invaziei germane a Cretei, însă i s-a acordat o banderolă pe lângă decoraţia DSO. Apoi şi-a dus brigada în Africa de Nord, unde a fost capturat.

Hargest intră într-o cameră mică a castelului. La uşă erau o masă şi un scaun, iar Tranquille se aşează acolo, cocoşat, aşteptându-i pe prizonieri.

— O să fiţi controlat, comandant Hargest, anunţă Tranquille pompos, arătându-i câţiva paznici mătăhăloşi.

Hargest urmări cum îi erau puse gentile de călătorie pe masa din faţa lui de către ordonanţa sa, soldatul Howes, apoi băgă mâna în buzunar şi-i dădu cheile lui Tranquille.

— Vreţi să mă dezbrac? întrebă Hargest.

— *Si,* răspunse Tranquille.

Hargest se conformă repede, pe urmă scoase preţioasa conservă dintr-un buzunar şi o puse şi pe ea pe masă.

Două santinele îl percheziţionară cu dexteritate şi Hargest îşi ridică mâinile într-un gest şovăitor de cooperare. Tranquille le ordonă brusc oamenilor lui să se oprească.

— Dacă îmi daţi cuvântul că n-aveţi la dumneavoastră arme, busole, ochelari sau documente, o să opresc căutarea.

Hargest îl ţintui cu privirea pe Tranquille.

— N-am nimic de genul ăsta asupra mea, căpitane, dar nu sunt sigur în ceea ce priveşte trusa mea.[12221]

Tranquille ordonă să fie percheziţionate gentile lui Hargest. Nu găsi bunuri de contrabandă. Hargest se aplecă în faţă şi luă conserva de vită.

— Mă gândeam că asta v-ar ridica probleme[12221], rosti el imperturbabil.

Tranquille abia se sinchisi să arunce o privire falsei conserve, pentru că mai văzuse sute în pachetele de la Crucea Roşie livrate la castel. Prizonierii primeau şaizeci de pachete o dată la două săptămâni.[12221]

— Nu, comandante, e în regulă.[12221]

Hargest îşi luă paltonul şi băgă conserva într-un buzunar. Fu condus pe o uşă laterală şi în spatele porţii principale, unde-l aştepta un mic comitet de primire. Pip Stirling era deja adâncit în conversaţie cu generalul de Wiart, în timp ce Neame, O'Connor şi lordul Ranfurly îi strânseră, fiecare, mâna în semn de bun venit.

— Jim Hargest, Brigada a 5-a de Infanterie a Noii Zeelande. Iar el este Reg Miles, alt Kiwi[12221], îl prezentă comandantul pe omul sprinten, cu aspect de dur, de lângă el.

— Bert Armstrong, Brigada a 5-a de Infanterie a Africii de Sud, anunţă ultimul ofiţer care ieşi din birou, un individ masiv, cu faţă veselă, care şchiopăta uşor când mergea. Toată lumea îmi spune O Baas[12221], spuse Armstrong cu un accent sud-african puternic.

— Pe voi când v-au prins, băieţi? întrebă O'Connor.

— Pe mine m-au capturat în Tobruk, în decembrie '41. Eram cu regimentul la Belhamed, precizã Hargest.

— Sidi Rezegh, noiembrie '41, spuse Armstrong, frecându-şi piciorul sănătos.

— Tot în Tobruk şi eu. Fir-ai al dracului să fii, Rommel! zise Stirling.[12211]

Lordul Ranfurly era deosebit de încântat să-i vadă pe neozeelandezi. Bunicul său fusese guvernator general al Noii Zeelande între 1897 şi 1904, iar tatăl lui Ranfurly fusese aghiotantul guvernatorului general. Dan Ranfurly vizitase Noua Zeelandă înainte de război.[12221]

— Bun venit la azil, băieţi! le spuse Neame. Haideţi să vă arătăm unde o să staţi! Trebuie să fi fost o călătorie cumplit de grea. Probabil c-o să vreţi să vă odihniţi un pic înainte să înceapă ceilalţi prizonieri să vă agaseze cu pălăvrăgeala. în ultima vreme n-am mai primit musafiri şi veşti.

Generalii de brigadă neozeelandezi Hargest şi Miles primiră nişte camere mici în fortăreaţa înaltă a castelului, în care au locuit servitori pe vremea lui Temple-Leader. Hargest începu curând să discute cu generalul O'Connor.

— Miles şi cu mine suntem categoric hotărâţi să evadăm, domnule, spuse Hargest despachetând câteva lucruri în dormitorul său cu podeaua din cărămidă, pe când O'Connor stătea lângă fereastra mică. Evident, nu vrem să facem de ruşine pe nimeni care a început deja să se pregătească. Planurile lor au prioritate.

— Păi, Hargest, avem un plan în curs de desfăşurare. Sunt implicat eu, generalul de Wiart, vicemareşalul forţelor aeriene Boyd şi generalul de brigadă Combe. Am lucrat la el câteva luni de zile, îl lămuri O'Connor. De fapt, sperăm să reuşim să scăpăm în următoarele două nopţi.[1223]

O'Connor îl puse la curent pe Hargest cu detaliile planului de escaladare a Zidului Alb. Hargest era impresionat. Se părea că bătrânii generali se pricepeau. El şi Miles erau de acord să-şi lase la o parte planurile de bază pentru misiunea lor până când acţiona O'Connor şi-şi oferiră serviciile pentru planul existent. Miles îşi găsi curând de lucru. Gambier-Parry era suprasolicitat, încercând să facă hărţi

pentru toată lumea, iar Miles era un copiator excelent. Avea să reproducă o hartă care să-i ajute cu orientarea pe teren după evadarea de la Zidul Alb.

La o săptămână după sosirea lui Hargest şi Miles, generalul Neame anunţă că venise „Ziua Zero", a evadării. Dimineaţă, începuse să plouă tare, iar printre generali umbla vorba că vremea era propice planului lor. Pe durata întregii zile, diverşi ofiţeri fură văzuţi privind cerul de la ferestrele scăldate de ploaie sau stând la intrări care duceau la arcade sau la terasă. Mijeau ochii urmărind starea vremii sau fumau ţigări ori pipe. Un flux constant de rapoarte meteorologice făcute de amatori ajungea în sufragerie sau în camera de fumat, menţinând pe toată lumea în stare de alertă. Cina fu servită, iar ploaia se revărsă pe toată durata acesteia. Mulţi îşi continuară rutina de a se plimba până la intrare şi a verifica lumina care dispărea treptat de pe cerul cenuşiu, încărcat, lăsând loc nopţii. Aşteptarea era cumplită. La ora 9 seara, generalii Neame şi O'Connor, ultimii care ieşiseră, se întoarseră în sufragerie, unde ceilalţi generali erau adunaţi în faţa şemineului pe fotolii şi canapele.

— Ei, pornim? întrebă Carton de Wiart, neprotocolar.

Neame clătină încet din cap, deznădăjduit.

— îmi pare rău, băieţi, vântul s-a oprit, iar ploaia abia mai picură.[12241]

— La naiba! exclamă plin de frustrare generalul de brigadă Combe, cu glas puternic şi lovind cu pumnul în braţul fotoliului.

Toţi cei aflaţi în cameră îi împărtăşeau dezamăgirea. Neame n-avea altceva de făcut decât să amâne tentativa de evadare până când apăreau condiţii meteo favorabile. Aşadar, trebuiau să mai aştepte.

După câteva zile, prietenosul ofiţer medic militar italian, doctorul Bolaffio, îşi efectua una dintre obişnuitele vizite la castel. Cum nu exista o infirmerie şi având, probabil, în vedere nu doar rangul înalt al prizonierilor, ci şi vârstele lor, Bolaffio a fost însărcinat cu vizite regulate la lagăr, ca să verifice starea de sănătate a tuturor prizonierilor. Pentru cazurile urgente, lui Bolaffio i-a fost pusă la dispoziţie o motocicletă militară cu ataş cu care să ducă pacienţii direct la spitalul din Florenţa.[1223]

Adesea singur cu prizonierii, Bolaffio era deosebit de agitat cu ocazia vizitelor.

— *Generale* Neame, am aflat că la castel va fi o percheziţie, spuse doctorul şoptind printre dinţi.

— Percheziţie? se arătă Neame surprins. Când?

— Nu ştiu sigur, probabil săptămâna viitoare. Au venit ordine de la Roma la cartierul nostru general din Florenţa. Vor fi trimişi specialişti să percheziţioneze castelul.

— Aţi aflat ceva despre motivul acestei percheziţii subite? întrebă Neame, cu gândul deja îndreptându-se spre mâncarea, documentele şi hainele pentru civili ascunse prin tot castelul în vederea tentativei de trecere a Zidului Alb.

— Nu vă faceţi griji, *generalei* Roma nu vă bănuieşte de nimic pe dumneavoastră, pe prizonieri. Sunt doar noile instrucţiuni la care trebuie să ne conformăm. La fel e şi în celelalte lagăre din Italia. Deci, dacă aveţi ceva periculos, să-l ardeţi repede - mai ales documente.[12221]

— Mulţumim pentru avertisment, zise Neame, strângând mâna doctorului cu căldură. Ne sunteţi un prieten bun.

Neame întruni o şedinţă a Comitetului de Evadări mai târziu în acea zi şi căzură de acord să fie verificate toate ascunzătorile pentru a se asigura că grupul de căutare, când va veni, nu va găsi niciunul dintre materialele care puteau

compromite evadarea. Odată dusă la bun sfârşit treaba, nu mai aveau altceva de făcut decât să aştepte până când soseau copoii de la Roma.

— *Generale* Neame, spuse maiorul Bacci, salutând prompt.

Bacci era ofiţerul de la carabinieri care supraveghea toate lagărele de prizonieri de război din regiunea Florenţei începând cu data de 24 septembrie 1941.[12221] Sosise la castel cu câteva momente înainte ca oamenii săi, veniţi cu trei camioane pline, să înceapă percheziţia-fulger. Bacci părea uşor stânjenit din cauza sarcinii primite din partea autorităţilor militare de la Roma.

Ofiţerii superiori britanici stăteau într-o cameră mare. Prim-căpitanul Tranquille a dat ordine ca ei să rămână în acea încăpere pe durata percheziţiei castelului şi a postat câţiva paznici ca dovadă că ordinul era serios.[12221] Apoi a sosit Bacci, care şi-a prezentat imediat complimentele ofiţerului superior britanic.

— Regret, *generale,* începu Bacci, un ofiţer între două vârste, arătos, cu o mustaţă subţire şi o uniformă splendid croită. Sper că o să înţelegeţi că asta n- are nimic de-a face cu mine, spuse el desfăcându-şi palmele. N-ar fi trebuit să mă gândesc niciodată la aşa ceva. însă am ordine foarte clare de la Roma. Am explicat că aşa ceva este inutil cu ofiţerii superiori, dar Roma nu înţelege asta.

în timp ce Bacci vorbea, Neame şi ceilalţi încuviinţau.

— Mă iertaţi, domnilor, îşi încheie Bacci explicaţia. Am ordine. îmi permiteţi să le execut?[12221]

Neame consimţi solemn.

— O să vă strig pe rând când oamenii mei vă vor percheziţiona camerele. După încheierea percheziţiei, veţi aştepta în curte, preciză Bacci. *Generale* Neame, vă rog!

Neame plecă primul şi fu condus în camera lui, care fu percheziţionată atent de către câţiva dintre oamenii lui Bacci. Nu fură găsite obiecte de contrabandă, apoi Neame fu condus jos, în curte, şi lăsat să aştepte.
Când Neame reveni printre camarazii lui de detenţie, Dick O'Connor se întoarse spre ceilalţi, palid ca o stafie.

— Oh, Doamne! murmură O'Connor.

— Ce s-a întâmplat, Dick? întrebă Gambier-Parry.

— Camera mea, mormăi O'Connor, ca pentru sine, înainte să se trezească la realitate şi să-l apuce strâns de braţ pe G-P. Camera mea... Am lăsat nişte documente acolo.

— Ce documente? întrebă generalul de brigadă Todhunter cu un nod în stomac.

— Un traseu aproximativ al evadării, răspunse O'Connor, cu glasul stins. L-am lăsat în sertarul de la noptieră.

— Dumnezeule! exclamară simultan Todhunter şi Combe.

— Ce putem face? întrebă G-P. Nu putem ieşi din camera asta, uşa e păzită.

— Următorul care e scos trebuie să-l avertizeze pe Phil, zise O'Connor, revenindu-şi. Phil va trebui să urce la mine în cameră, să recupereze documentele şi să le ascundă.[12221]

— Să sperăm că individul ăsta, Bacci, nu te-alege pe tine următorul, Dick, rosti de Wiart pe un ton ameninţător.

— Şi eu am nişte scrisori în cameră, interveni generalul de brigadă Combe.

— Ce scrisori?

— Scrisori de adio, răspunse Combe, aproape tresărind în timp ce vorbea.

— Scrisori de adio? Către cine mama dracului? se răsti de Wiart.

— Către Ricciardi şi un alt ofiţer prietenos, îl lămuri Combe, iar ceilalţi prizonieri îl priviră cu uimire şi confuzie. Păi, au fost oameni corecţi, la naiba, şi m-am gândit că n-ar fi frumos să nu-mi iau rămas-bun de la ei cum se cuvine[1223], adăugă Combe încercând să se apere.
Ofiţerilor li se permitea să scrie două scrisori şi să trimită două vederi pe săptămână rudelor şi prietenilor.[12221] Modul neobişnuit în care Combe a profitat de această facilitate era uluitor.
— Eşti nebun de legat! şuieră de Wiart, clătinând din cap în semn că nu-i venea să creadă.
— Nu contează asta acum, interveni vicemareşalul forţelor aeriene Boyd. Problema mai presantă e ce facem în acest sens?
— Acelaşi lucru pe care-l facem şi cu documentele lui O'Connor. Următorul care iese din camera asta ar trebui să-l avertizeze naibii pe Phil.
— Ăă... am şi eu o problemă, interveni generalul de brigadă Miles.
— Nu cumva ai scris şi tu scrisori? întrebă de Wiart.
— Nu, domnule. Este vorba despre o hartă... îl ajutam pe G-P să copieze o hartă. E în buzunarul uniformei mele, pe spătarul scaunului din biroul meu.
— Mai e cineva? întrebă de Wiart ameninţător, privind cu dezgust prin cameră. Generalul de brigadă Armstrong băgă mâna în buzunarul uniformei şi scoase un teanc de bancnote.
— Am aici cinci mii de piaştri egipteni[1223], spuse el arătând banii.
— Păi, scapă de ei, omule! tună de Wiart furios. Asta e valabil şi pentru ceilalţi dintre voi. Ascundeţi orice vă incriminează.
Ofiţerii îşi verificară repede buzunarele şi într-un minut diverse documente şi bani fură ascunşi în colţişoare din camera mare, chiar şi în cenuşa din şemineu.[1223] Generalii abia terminaseră, când uşa sufrageriei se deschise brusc şi intră maiorul Bacci. îi privi atent pe toţi cei adunaţi acolo, oprindu-se o clipă asupra generalului O'Connor. Toată lumea îngheţă... singurul sunet era ticăitul pendulei mari de deasupra şemineului. Apoi Bacci privi rapid spre Combe, a cărui faţă era pământie.
— General de brigadă Combe, strigă Bacci.
Privirea lui Combe o întâlni pe a lui. Stomacul i se întoarse pe dos în timp ce se apleca să pună pipa în scrumieră.
— Nu vă simţiţi bine? întrebă Bacci.
— Bine? Ba da... adică nu... adică e foarte... foarte apăsătoare atmosfera de-aici, se bâlbâi Combe.
Bacci ridică dintr-o sprânceană.
— Vă rog să luaţi loc, comandante. *Generale* Gambier-Parry, veniţi cu mine, vă rog, spuse Bacci degajat.
Uşurat, Combe se prăbuşi în cel mai apropiat fotoliu. în timp ce G-P era scos din cameră, se întoarse şi-i făcu un semn scurt din cap lui O'Connor. întreg planul de evadare, gândit şi îmbunătăţit în luni de zile de muncă asiduă, era în acel moment în joc. Generalii aveau o singură şansă de a-i împiedica pe Bacci şi pe copoii lui să-l descopere.
— Phil, avem o problemă, zise Michael Gambier-Parry cu voce scăzută, îndreptându-se spre locul unde stătea generalul Neame în curte.
G-P tocmai revenise din camera lui, percheziţionată de oamenii maiorului Bacci, fără vreun rezultat.
— Băieţii au făcut în pantaloni de frică în sufragerie, continuă G-P. Se pare că Dick a lăsat nişte documente folositoare evadării în sertarul noptierei.

— Poftim? întrebă Neame, încercând cu disperare să-şi ascundă şocul de un paznic italian aflat în apropiere, care aruncă o privire în direcţia celor doi generali.

— M-a întrebat Dick dacă n-ai putea să urci repede până la el în cameră şi să le muţi într-un loc mai sigur, adăugă G-P.

Neame deveni imediat conştient de situaţie, dar şi de dificultatea lucrului pe care G-P şi O'Connor îi cereau să-l facă. însă ideea de a sta cu mâinile în sân nu era o opţiune - trebuia neapărat să ia măsuri.

— Bun, rămâi aici, G-P, spuse Neame revenindu-şi din şoc.

Apoi se îndreptă spre uşa care ducea către dormitoare. în timp ce se apropia, santinela se îmbăţoşă şi-l privi cu asprime. Soldatul italian îşi coborî puşca de pe umăr şi se pregăti să-l confrunte.

— *Gabinetto... gabinetto,* zise Neame cu voce tare, arătând spre clădire şi cerând permisiunea de a folosi toaleta.

Paznicul înţelese şi se relaxă, făcându-i semn cu mâna s-o ia înainte. Neame se strecură rapid în zona pentru prizonieri. Era o linişte de mormânt. Pe urmă auzi un zgomot estompat de paşi: mai mulţi oameni coborau pe treptele din piatră pe care se pregătea să urce ca să ajungă la camera lui O'Connor. Maiorul Bacci şi grupul lui de căutare trebuiau să fie la acelaşi etaj ca şi camera lui O'Connor. Neame îşi dădu seama că era posibil să dea de ei. Făcându-şi curaj, începu să urce pe vârfuri, atent să nu scoată vreun zgomot până când ajungea la următorul palier.

Lipindu-se de colţ, privi cu coada ochiului în jurul şi de-a lungul coridorului care ducea către dormitoarele câtorva dintre generali, inclusiv al lui O'Connor. Pe culoar nu era nimeni, însă se auzeau oameni vorbind în italiană şi zgomote de mobilă mutată într-una dintre camerele din capăt. Era nevoit să rişte. Vedea uşa dormitorului lui O'Connor, aflată la o distanţă mică - doar câţiva paşi şi avea să fie înăuntru. Mişcându-se repede, merse pe vârfuri pe coridorul care ducea către dormitorul lui O'Connor şi puse mâna pe mânerul uşii. Chiar în acea clipă, un soldat italian apăru în pragul uşii dormitorului din capăt. Era întors cu spatele către Neame şi vorbea tare cu altcineva. Neame încremeni... dacă soldatul se întorcea, l-ar fi prins. încet,
Neame răsuci mânerul uşii de la dormitorul lui O'Connor, care scârţâi alarmant de tare, apoi ţâşni în dormitor şi închise uşa după el. Aşteptă câteva secunde să audă dacă se apropiau paşi, dar nu percepu nimic - scăpase.

Se îndreptă imediat spre noptieră. Scoase pachetul de documente şi-l vârî în buzunar, trăgându-şi puloverul peste ele. Cu gândurile năvălindu-i în minte, luă o decizie rapidă. Avea să le ascundă pe acoperiş, sub o ţiglă. Se apropie de uşă şi ascultă. îi auzea din nou vorbind pe soldaţii italieni în capătul culoarului. Deschise puţin uşa şi aruncă o privire afară. Coridorul era pustiu, soldatul intrase în dormitor. închise încet uşa dormitorului lui O'Connor, apoi se furişă pe scări şi urcă. Odată ajuns pe acoperiş, ascunse repede documentele lui O'Connor sub o ţiglă desprinsă înainte să se întoarcă pe unde venise. Nu dădu peste vreun soldat pe scări. Avu noroc. Ajunse înapoi în curte şi se îndreptă spre G-P, a cărui faţă adâncită în gânduri era un semn rău.

— Am uitat să-ţi spun, zise G-P, Combe a lăsat nişte documente în cameră. Scrisori. A scris două scrisori...[1223]

Neame clătină încet din cap, nevenindu-i să creadă.

— Nu mai scap şi de data asta, spuse Neame.

Expresia feţei lui G-P sugera că nu era de acord, dar n-aveau de ales.

— Păi, haide să vedem ce va fi, zise Neame cu hotărâre.

Pe urmă se îndreptă din nou spre uşa păzită, ţinându-se cu mâna de burtă.

— *Disinterial Gabinettol Presto*! Dizenterie! Toaleta! Repede![1223]

Paznicul fu îngrozit şi-l lăsă imediat pe Neame să treacă. Mişcându-se repede, acesta îşi croi cu grijă drum spre camera lui Combe, fără a fi văzut, înşfacă scrisorile şi se îndreptă iar spre acoperiş. Bacci şi oamenii lui erau ocupaţi în alte dormitoare, iar Neame nu se întâlni cu nimeni pe scări.

Ajuns în curte, în siguranţă, deşi roşu la faţă şi scăldat în sudoare fiindcă urcase de două ori până pe acoperişul fortăreţei, Neame se întâlni cu alţi câţiva generali ale căror camere fuseseră percheziţionate. Stăteau pe-acolo, căzuţi pe gânduri.

— Se pare c-am scăpat basma curată, murmură Boyd. Splendidă treabă am făcut, apropo.

însă percheziţia continua.

Generalul de brigadă Hargest fu luat înainte ca prietenul lui, Miles, să fie chemat să vadă cum îi era percheziţionată camera. Plănui să recupereze harta pe jumătate terminată din buzunarul lui Miles. Dar întrebarea era cum? Oamenii lui Bacci percheziţionaseră camera lui Hargest, iar Bacci începu să-l conducă pe neozeelandez spre treptele care dădeau în curte. în timp ce mergeau, Hargest deschise o discuţie politicoasă cu Bacci, cu mintea răvăşită. Brusc, îşi dădu seama de soluţia problemei. Atât Hargest, cât şi Miles au mers la cină îmbrăcaţi doar în cămăşi, lăsându-şi uniformele în camere. Amândoi erau cam de aceeaşi statură şi aveau chiar şi o serie similară de panglici la medaliile de deasupra buzunarelor stângi de la piept. Pe când Hargest şi Bacci coborau treptele de piatră, Hargest acţionă.

— Se face cam frig, nu vi se pare, domnule maior? întrebă Hargest oprindu-se.

înainte ca Bacci să apuce să răspundă, Hargest porni repede înapoi în sus, pe scări.

— Mă duc după tunică[12221], îl lămuri Hargest şi dispăru după colţ.

Bacci murmură ceva, însă nu-i ordonă să se oprească. Hargest porni cu paşi repezi pe coridor şi ţâşni în camera lui Miles, chinuindu-se să ia pe el uniforma kaki a prietenului său, apoi se grăbi să ajungă din nou în locul unde maiorul Bacci îl aştepta nerăbdător.

Castelul era un loc foarte mare şi, după ce căutară în dormitoarele ofiţerilor superiori, Bacci şi oamenii lui se îndreptară spre dormitoarele celor de alte ranguri şi spre sufragerie, camerele de zi şi bucătărie. Orele treceau cu greu, dar nu fu găsit nici măcar un obiect incriminator. Bacci şi oamenii lui începură să-şi piardă răbdarea. Spre seară, Bacci simţi nevoia de o pauză, aşa că urcă pe parapet pentru a lua o gură de aer proaspăt şi a fuma.[12221]

Maiorul admira amurgul, bucurându-se de câteva momente de linişte şi singurătate. Brusc, văzu ceva ce nu părea în regulă. O ţiglă de pe acoperiş nu era tocmai plată. Se îndreptă spre locul cu pricina, aruncându-şi ţigara, şi ridică ţigla grea din teracotă. Dedesubtul acesteia, făcute teanc, erau documentele generalului O'Connor. Le examină rapid. Nu-i venea să creadă ce ţinea în mână - un plan detaliat de evadare în zona *italiană* a lagărului, în care erau implicaţi şase oameni. Era deopotrivă foarte încântat de descoperire, dar şi profund dezamăgit. Generalii britanici l-au păcălit - s-au pretins domni onorabili, însă au plănuit o evadare în tot acel timp. Spuse în gând o rugăciune de mulţumire pentru acea descoperire - dacă

planul de evadare ar fi fost pus în practică şi un grup de generali britanici ar fi scăpat în zona rurală a Italiei, ar fi fost aspru pedepsit de către autorităţile militare de la Roma. Ordonă imediat o percheziţie minuţioasă a acoperişului fortăreţei. Găsi curând cele două scrisori de adio ale generalului de brigadă Combe, care aveau să fie o lectură foarte interesantă pentru autorităţi.[12221] Când plecară de la castel în noaptea aceea, membrii grupului italian de căutare aveau „triumful întipărit pe feţe".[1231]

Pe lângă faptul că dezvăluiau că generalii între două vârste plănuiau să evadeze, documentele secrete descoperite de Bacci indicau şi că locotenentul Ricciardi şi doctorul Bolaffio nutreau, fără niciun dubiu, simpatie pentru prizonieri. Fură luate măsuri imediat. Ricciardi, deşi n-ajutase în niciun fel la tentativa de evadare, fu transferat în Africa de Nord. Plecarea lui Gussie i-a întristat mult pe generali, care-l considerau un prieten apropiat.[1223] Mai ales Combe se simţea groaznic în legătură cu toată situaţia. Singura consolare era Mickey, uriaşul câine alb al lui Gussie, care avea să rămână la castel. Şi doctorul Bolaffio plecase, asupra lui planând suspiciuni din partea oficialilor. Neame a scris în 1943 că, după război, Bolaffio ar fi trebuit să primească merite oficiale din partea Marii Britanii pentru ajutorul oferit cu curaj în alcătuirea planurilor de evadare a prizonierilor.[1223]

Un motiv mai serios de îngrijorare era planul cu lunile de pregătiri şi antrenamente meticuloase pentru escaladarea Zidului Alb, plan ajuns irevocabil în mâinile inamicilor. „A fost o tragedie c-a trebuit să scrie cineva despre asta"[1223], nota Neame, cu o subtilitate remarcabilă. Se hotărî ca din acel moment, indiferent cât de complexă era o operaţiune de evadare planificată, să nu mai fie nimic trecut pe hârtie.[1223]

Maiorul Bacci îşi înteţi eforturile de a percheziţiona castelul. Ceea ce iniţial a reprezentat o simplă formalitate şi un inconvenient penibil pentru ambele părţi a devenit un efort susţinut din partea italienilor pentru a descoperi echipamente de evadare. Castelul avea să fie făcut bucăţi dacă era necesar. Numărul santinelelor, cu baionetele puse pe puşti, crescu simţitor. Percheziţiile ulterioare au scos la iveală nişte bani italieni şi alte documente. Bacci fu atât de meticulos, încât aduse muncitori italieni la castel, care au scos cu grijă fiecare ţiglă de pe acoperiş, pentru ca spaţiul de sub ea să fie inspectat înainte să fie pusă la loc.

Neame şi ceilalţi îşi dădură seama că percheziţia interminabilă va continua până când Bacci mai găsea ceva care să aibă vreo valoare, deci se hotărâră să- 1 lase să descopere nişte haine civile false de-ale soldatului Dwyer, sperând că ele îl vor mulţumi.[1223] Câteva articole de îmbrăcăminte care puteau fi înlocuite uşor fură adunate laolaltă şi ascunse într-o cavitate de sub nişte trepte. Doi dintre generali aduseră vorba despre asta în prezenţa unuia dintre ofiţerii italieni, care căută şi găsi repede obiectele. „După aceea, tot interesul în legătură cu vânătoarea a început să se diminueze"[1223], scria Leeming
despre toată acea situaţie nefericită.

în dimineaţa următoare, o maşină de personal opri la castel. Prim- căpitanul Tranquille ordonă să se facă apelul şi întregul contingent de prizonieri britanici fu adunat în curte. Conducerea Ministerului italian de Război de la Roma hotărâse că generalii aveau nevoie de un avertisment oficial în legătură cu comportamentul lor în calitate de oaspeţi ai lui Mussolini. Astfel, a fost trimis la castel comandantul unităţii militare din Florenţa, generalul-maior Chiappe, pentru a-i mustra pe prizonieri.[1223]

întrucât erau prezenţi Chiappe şi ofiţerii lui de stat-major, comandantul a cerut ca prizonierii să defileze în uniformă completă. La ora 11 prizonierii fură aliniaţi înaintea generalului şi a oamenilor săi. Generalul Neame se întoarse către prizonieri.

— Contingent britanic, drepţi!

Generalii şi cei de alte ranguri luară rapid poziţia de drepţi. Neame se răsuci prompt pe călcâie şi se întoarse cu faţa către ofiţerii italieni, care salutară. Neame îi salută şi el.

— Le puteţi da pe loc repaus oamenilor dumneavoastră, *generale,* spuse prim-căpitanul Tranquille.

— Contingent britanic, pe loc repaus! zbieră Neame.

Aghiotantul lui Chiappe îi înmână „mustrarea oficială"[1223], apoi comandantul unităţii militare din Florenţa începu să citească. După ce descrise planurile mârşave şi necinstite pe care le urziseră prizonierii, fu evidenţiată zădărnicia acestui proiect.

— Guvernul italian regretă severitatea acestei mustrări oficiale, citi Chiappe, dar trebuie precizat că ofiţerii superiori britanici s-au comportat foarte prost şi s-au făcut de ruşine prin fărădelegile lor. Prin prezenta, vi se ordonă să încetaţi orice tentativă de evadare şi să renunţaţi imediat la asemenea idei ruşinoase.-[323]

Chiappe se opri, oftă şi-i înmână foaia de hârtie aghiotantului său. Comandantul Tranquille îi scrută pe prizonieri, un zâmbet abia perceptibil apărându-i pe buzele subţiri. Netezindu-şi uniforma, generalul-maior Chiappe vorbi din nou:

— Aş vrea să vă spun, domnilor, că în aceleaşi circumstanţe aş fi procedat la fel ca Domniile Voastre. Ar fi posibil să beţi un pahar de vin cu mine?[1223] întrebă Chiappe zâmbind larg.

Italienii nu mai voiau să rişte nimic cu iluştrii lor prizonieri. La câteva zile după descoperirea planului de escaladare a Zidului Alb, veniră electricieni din Florenţa pentru a pune becuri noi pe acesta, precum şi pe zidurile castelului. Fură făcute găuri în partea de sus a Zidului Alb şi înfipţi stâlpi din fier în ciment. Unsprezece şiruri de sârmă ghimpată fură agăţate apoi de stâlpi şi mai fu postată o santinelă la zid, ca să stea cu ochii pe el ca un şoim.

Când prizonierilor li se permitea să iasă din castel în plimbări sub escortă prin zona rurală din împrejurimi, erau obligaţi să poarte uniforma completă în loc de hainele lor de zi cu zi, pentru a preveni orice tentativă de evadare.[323]

Santinelele începură să se agite. La câteva nopţi după ce a fost descoperit planul de evadare, unul dintre paznicii de la castel a tras două focuri în cineva sau ceva din exteriorul şanţului fără apă, crezând, probabil, că era un evadat. Nu s-a găsit niciun cadavru în urma acestui incident, iar Tranquille l-a mustrat aspru pe paznic

.Capitolul 9

Incursiune în subteran

„Dick O'Connor era cel mai entuziast ticluitor de planuri, iar Jim Hargest şi Reg Miles îl urmau îndeaproape".
Sir Philip Neame, general-locotenent

— Poţi să mă ajuţi, Bain? întrebă John Leeming.

Sergentul RAF cu părul roşcat tocmai ascultase povestea lui Leeming despre o descoperire uluitoare pe fundul fântânii de la castel. Bain, un om de bază când venea vorba despre ajutorul oferit în organizarea evadărilor de la castel, era mai mult decât bucuros să-şi ajute un coleg pilot de la RAF.

Toate castelele au nevoie de o sursă de apă proaspătă, iar castelul Vincigliata nu reprezenta o excepţie. Deşi străvechiul castel avea canalizare şi electricitate, acesta încă-şi păstra fântâna adâncă în curtea prizonierilor, chiar dacă nu mai era utilă. Pereţii erau înnegriţi, murdari şi plini de muşchi, iar fundul se distingea foarte greu.

— Cum aţi găsit-o, domnule? întrebă Bain, referindu-se la noua şi uimitoarea descoperire a lui Leeming.

— într-o zi m-am aplecat peste marginea fântânii şi am văzut ceea ce părea a fi o deschizătură din piatră sau cărămidă, chiar deasupra nivelului apei stătute de la fund.

— Sunteţi sigur că nu v-au jucat ochii vreo festă, domnule? întrebă irlandezul, serios.

— La început, aşa am crezut. Dar nu, sunt absolut sigur că deschizătura e acolo, Bain.

— Cât de mare credeţi că e?

— Pare cât o intrare mică, în mod sigur destul de mare pentru un om, răspunse Leeming, încă încântat de descoperirea lui.

— Şi vreţi să vă ajut să aruncaţi o privire, nu? întrebă Bain, scărpinându- se gânditor în bărbie.

— Aşa-i. Ai vreo idee?

— Păi, mai întâi, ar trebui să ne uităm bine la deschizătura aia, spuse Bain. Cam cât de adâncă estimaţi că-i fântâna?

— Vreo doisprezece metri, răspunse Leeming.

Bain îl însoţi până la gura fântânii şi aruncă o privire în jos, lăsându-şi ochii să se obişnuiască încet cu întunericul. După câteva secunde se întoarse către Leeming.

— Aveţi dreptate, domnule, în mod sigur este o deschizătură deasupra apei stătute de la fund.[1223]

— întrebarea e cum ne putem confirma bănuielile? zise Leeming.

— Ce-ar fi să coborâm o lumânare în fântână? propuse Bain. Aşa o să ne uităm mai bine la intrarea asta a dumneavoastră. încropesc ceva simplu şi încercăm mai târziu în după-amiaza asta, când e mai multă linişte la castel.

— Bună idee! exclamă Leeming. Aş vrea să văd cu ochii mei deschizătura înainte să prezint descoperirea asta Comitetului de Evadare.

Decizia fu luată. Sergentul Bain fixă de o centură, cu o frânghie, o lumânare mare cu tot cu suport şi mai târziu în acea după-amiază, când nu era niciun paznic italian prin zonă, el şi Leeming coborâră cu grijă dispozitivul rudimentar de iluminat în fântână.

— O văd, şopti Bain printre dinţi în timp ce fasciculul de lumină se bălăngănea încolo şi-ncoace, dezvăluind apa întunecată şi pereţii plini de muşchi.

Aş zice că deschizătura are vreo 900 de centimetri înălţime şi vreo 600 lăţime, domnule.[1223]

Leeming confirmă observaţiile lui Bain şi făcu imediat legătura - o deschizătură trebuia să dea într-un pasaj... dar încotro ducea?

Imediat ce Leeming confirmă existenţa pasajului din fântână, îi informă pe generalul Neame şi pe vicemareşalul forţelor aeriene Boyd. Neame, care era impresionat de cunoştinţele lui Leeming în legătură cu fântânile medievale[12221], alcătui o echipă cu care să exploreze fântâna. Pe lângă el şi Boyd, echipa era compusă din Leeming, sergenţii Baxter şi Bain, generalul O'Connor şi neobositul sergent Price.[12221] Ultimul om fu adus în echipă deoarece Neame simţea că, fiind din sudul Ţării Galilor, Price ştia câte ceva despre minerit şi avea să fie un ajutor nepreţuit pentru asemenea activităţi subterane.

Deasupra gurii fântânii era un scripete ornamental din fier, foarte vechi, folosit iniţial pentru a ridica găleţi cu apă din puţul adânc. Cu toţii aveau reţineri destul de mari faţă de acel scripete, care n-a mai fost utilizat în mod sigur de câteva decenii. Boyd fu ales să coboare primul, probabil datorită faptului că era mic de statură. într-o dimineaţă, chiar înainte de răsărit, când în castel era o linişte de mormânt, echipa se strecură până la gura fântânii şi, întrebuinţând o frânghie, pe care o ţinuseră ascunsă de la evadarea eşuată de la Zidul Alb, o legară de străvechiul scripete. La un capăt al frânghiei au făcut câteva bucle, în care puteau fi prinse picioarele persoanei care cobora.

— Gata, jos cu tine, John! îi şopti Neame lui Boyd, scoţând aburi pe gură în aerul foarte rece. Şi mult noroc!

Cu o expresie hotărâtă întipărită pe faţă, Boyd încuviinţă, se căţără pe gura fântânii şi se agăţă de frânghie. Sergentul Baxter şi câteva dintre ordonanţe se chinuiră cu celălalt capăt al frânghiei de care atârna greoi Boyd.

— Bun, lăsaţi-l jos! şopti Neame, iar echipa lui Baxter începu să coboare frânghia.

Boyd dispăru brusc în fântâna întunecată, ceilalţi înghesuindu-se în jurul deschizăturii şi urmărind coborârea.

— Mă... învârt! se auzi strigătul speriat al lui Boyd după ce coborî trei metri. Nereuşind să dea drumul frânghiei ca să atingă pereţii, Boyd începuse să se rotească necontrolat.-[3221]

— Ridicaţi-mă! îi spuse Boyd lui Neame, alarmat.

Neame dădu ordinul şi Boyd, destul de ameţit, fu adus înapoi la suprafaţă.

— Mai încercăm o dată? întrebă Neame după câteva minute.

— Desigur, răspunse Boyd hotărât. Dacă-mi dă cineva un băţ, pot să opresc nenorocitul ăsta de învârtit.

Fu adus repede un băţ, iar Boyd fu coborât din nou.

— Dumnezeule mare! şuieră O'Connor auzind zgomotul infernal scos de străvechiul scripete în timp ce Boyd coborâse mai mult de şase metri.

— Stop! îi şopti Neame lui Baxter.

Neame se aplecă peste gura fântânii şi strigă la vicemareşal, care atârna de frânghie:

— Ţine-te bine, Boyd, vom încerca din nou!

Apoi i se adresă lui Baxter:

— Gata, coboară-1!

Sergentul Price învârtea roata veche fixată de scripete, însă fiecare jumătate de rotaţie producea un scârţâit atât de puternic, încât trezea şi morţii.

— Stop! ordonă Neame din nou.

Avu loc o discuţie în grabă, în vreme ce Boyd, căruia începeau să-i amorţească braţele de la efortul de a se ţine de frânghie, atârna la şase metri deasupra apei întunecate de pe fundul fântânii.

— Aduc nişte ulei, domnule, spuse sergentul Bain. Aşteptaţi un minut!

Se grăbi înăuntru şi se întoarse în câteva minute cu o sticlă cu ulei pentru păr, pe care o turnă pe piesele mobile ale scripetelui.[323]

— Trageţi-l înapoi! ordonă Neame, iar Boyd, extenuat, fu adus la suprafaţă.

Runda întâi fu câştigată categoric de străvechiul puţ, dar fiind hotărâţi să nu se lase înfrânţi, membrii echipei căzură de acord să mai încerce o dată de dimineaţă, la revărsatul zorilor.

A doua încercare avu mai mult succes. Scripetele fu reparat cu grijă de către sergentul Bain, pentru a evita repetarea groaznicului tărăboi din dimineaţa anterioară. De data aceasta, fu ales O'Connor pentru operaţiune. Era alegerea ideală, generalul fiind scund, vânos şi neînfricat.

O'Connor fu coborât fără incidente. Ceilalţi membri ai grupului nu-l văzură atingând fundul fântânii, pentru că era foarte puţină lumină în dimineaţa aceea. însă după câteva legănări, frânghia slăbi brusc. Trecură zece minute foarte tensionate, răstimp în care Neame şi ceilalţi membri ai echipei de la suprafaţă aşteptară în linişte deplină. Nu-şi făcu apariţia niciun italian, dar se lumina tot mai tare şi castelul avea să se trezească în curând la viaţă. Deodată, frânghia încordată le atrase atenţia. O'Connor intrase din nou în acţiune. Neame dădu ordin să fie tras sus.

— E mai mult decât am fi putut spera, zise O'Connor transpirat şi murdar în timp ce se căţăra peste marginea puţului. Leeming are dreptate. Chiar există o intrare. E străveche şi cred că are cam un metru şi jumătate înălţime şi aproape un metru lăţime.

— Există şi un pasaj, domnule? întrebă Leeming, agitat.

— Da, răspunse O'Connor cu un zâmbet larg. Merge direct spre grădină, de la zid, pe o distanţă de cel mult zece metri. însă există o problemă.

Ceilalţi se priviră întrebător.

— Pasajul e blocat de un zid din cărămidă, adăugă O'Connor. Pare destul de nou în comparaţie cu pietrele alea străvechi dăltuite din pasaj. Dar vestea bună e că zidul nu e prea gros. Cred c-am putea să-l spargem fără prea mare bătaie de cap.[1223]

Neame se întoarse către Leeming, zâmbind larg.

— Datorită ţie, John, s-ar putea să avem un drum spre libertate. Ai făcut o treabă al naibii de bună!

Neame îi strânse puternic mâna lui Leeming. Nimeni nu ştia exact ce anume se ascundea după acel zid umed din cărămidă, însă Neame şi echipa lui erau hotărâţi să afle.

— John, pot vorbi cu tine? îl întrebă generalul Neame pe Leeming, degajat, după ce membrii echipei de la fântână se împrăştiaseră care încotro şi castelul se trezise la viaţă. Ştii dulapul ăla mare construit într-o nişă din pivniţă? îl iscodi el referindu-se la o zonă locuită a castelului, aflată cu două niveluri mai jos.

Leeming ştia exact despre ce dulap vorbea generalul, deoarece el, ca şi toţi ceilalţi prizonieri, explorase fiecare colţişor al clădirii în căutarea posibilelor rute de evadare. Dulapul era fixat într-o nişă situată de-a lungul unuia dintre coridoarele care duceau spre dormitoare.[12121]

— E ceva ciudat cu acel dulap, spuse Neame.

Ca membru al corpului militar Royal Engineers, părerea lui despre asemenea lucruri era respectată de toată lumea.

— Cum aşa, domnule? întrebă Leeming, căruia încă-i stătea mintea la tunelul pe care îl săpaseră până la fântână şi la zid.

— Păi, nu ştiu dacă ai observat, dar partea din spate a dulapului e tencuită.

— Da, domnule, ţin minte, rosti Leeming absent.

— Nu ţi se pare cam ciudat? La urma urmei, şi nişa, şi tavanul sunt din piatră.

— Dacă mă gândesc mai bine, da, chiar pare ciudat, confirmă Leeming şi începu să se concentreze pe noua problemă.

— Mă gândesc c-ar trebui să ne uităm ce se-ascunde sub tencuială, spuse Neame. Te-ar interesa să faci asta?

Leeming era puţin şocat.

— Credeam că trebuie să merg cu echipa de la fântână, domnule, zise el, uşor demoralizat.

— I-am trimis pe vicemareşalul forţelor aeriene Boyd şi pe sergenţii Price şi Bain să facă următoarea coborâre mâine-dimineaţă, replică Neame, fără vreo explicaţie. Aş vrea ca tu, Bain şi sergentul Baxter să vă uitaţi la peretele dulapului în după-amiaza aceasta, când cei mai mulţi dintre noi vom fi plecaţi la plimbarea zilnică şi la castel va fi linişte. Crezi că vei reuşi?

— Dacă spuneţi dumneavoastră, domnule, răspunse Leeming, căruia i se părea că toată situaţia semăna cu o misiune secretă.

„Probabil că ştie bătrânul ce face", se gândi el.

— Foarte bună treabă, zise Neame, atingându-şi nasul cu degetul arătător. Cred că zidul ăla nu e ceea ce pare la prima vedere.

Mai târziu în acea după-amiază, când generalii îşi făceau plimbarea zilnică sub escortă, Leeming, Bain şi Baxter se strecurară în pivniţe ca să-şi înceapă explorările. Leeming îşi trecu palma peste suprafaţa albă din ipsos a peretelui din spatele dulapului, apoi o ciocăni cu încheietura pumnului. Părea destul de solidă.

Sergentul Baxter scoase un ciocănel şi, lucrând rapid, dărâmă o mică secţiune din tencuială, scoţând la iveală un perete roşu din cărămidă aflat dedesubt. Cu nişte unelte improvizate, cei trei prizonieri sfărâmară mortarul care fixa una dintre cărămizi, până când, după multe şoapte şi asudat din greu, reuşiră s-o scoată. Leeming îşi lipi faţa de gaură. Vedea doar un culoar întunecat, însă simţea un curent uşor de aer.

— Aşa, băieţi, haideţi să facem gaura mai mare, ca să pot intra prin ea, îi îndemnă Leeming pe cei doi sergenţi.

După încă o jumătate de oră de spart mortarul tare şi de tras de cărămizi, gaura părea să aibă dimensiunea potrivită pentru ca Leeming, care avea o constituţie robustă, să se strecoare prin ea.

— Mult noroc, domnule! îi ură Baxter, înainte ca subofiţerii să-l ridice pe Leeming şi să-l treacă prin gaură.

Leeming se înţepeni când era pe jumătate intrat în gaură, aceasta nefiind destul de largă, dar un brânci din partea celor doi sergenţi musculoşi dislocă încă o cărămidă şi el căzu grămadă pe partea cealaltă, leoarcă de sudoare.

Pe urmă acesta se ridică, lăsându-şi ochii să se obişnuiască în semiîntuneric. Era în interiorul unui pasaj din piatră. „Zgâriat, însă cuprins de un entuziasm

nebunesc... m-am târât prin pasaj. în faţa mea, vedeam lumina zilei, întrezăream conturul unei deschizături, al unei uşi".-[1311]

Ajunse la deschizătură şi la lumină, dar pentru câteva secunde nu reuşi să îşi dea seama unde se află. Mult deasupra se ridica puţul fântânii, iar sub deschizătură era o băltoacă de apă întunecată. Atunci îşi dădu seama: „Tunelul de la puţ ducea către nişa din pivniţe!"[1321] A fost un moment care l- a umplut de dezamăgire - dintr-o lovitură, două potenţiale rute de evadare din castel s-au dovedit a fi fundături.

Leeming coborî fără tragere de inimă înapoi în pasaj, spre zidul din cărămidă. Le spuse lui Bain şi Baxter ce găsise, iar aceştia-i împărtăşiră necazul.

— Şi ce-o să facem cu asta? întrebă Leeming, făcând semn către gaura mare a tunelului săpat în peretele nişei. Dacă află macaronarii despre asta, neam ars.

De când descoperiseră planurile de escaladare a Zidului Alb, italienii supravegheau mai atent atât prizonierii, cât şi castelul.[313]

Grupul lui Leeming puse la loc cărămizile, însă rămase problema creată de tencuiala stricată. Timp de o oră, încercară cu diverse metode de camuflare, inclusiv amestecarea prafului de ipsos cu apă, chiar şi „ungerea cărămizilor cu noroi". Aceste experimente făceau ca tencuiala deteriorată să iasă şi mai mult în evidenţă, putând fi astfel descoperită de italieni. „Când tocmai începea să ne cuprindă disperarea, Bain a fugit spre bucătărie şi, în ciuda protestelor lui Horsey, bucătarul nostru, a luat o budincă mare de orez care fusese pregătită pentru cină, îşi amintea Leeming. Ajuns înapoi la zidul din ipsos, a mânjit cărămizile cu budincă, pe urmă, răzuind şi netezind amestecul, l-a lipit de marginile colţuroase ale ipsosului din jurul găurii tunelului".-[313] Fu adăugat un retuş final: cei trei luară bucăţi de ipsos spart de pe podea, zdrobindu-le şi aruncându-le peste budinca de orez care se usca. Spre norocul lor, italienii n-au descoperit gaura.

Avuseseră loc trei încercări de evadare şi niciuna dintre ele nu s-a finalizat. Eşecul primei tentative, escaladarea Zidului Alb, a dus doar la o înăsprire a măsurilor de siguranţă impuse de italieni, iar acest fapt avea să facă tentativele de evadare ulterioare mai dificile. Descoperirea de către maiorul Bacci a traseului schiţat de generalul O'Connor i-a făcut pe italieni să-şi schimbe părerea. Iniţial, ei credeau că generalii britanici nu erau decât nişte moşneguţi simpatici ce doreau să-şi petreacă prizonieratul în linişte şi pace. După prima tentativă, ofiţerii superiori englezi erau văzuţi drept instigatori care puteau oricând, fie zi, fie noapte, să pună în aplicare un plan diabolic de evadare. Pentru comandantul Tranquille şi comandantul local Bacci, ca să nu mai pomenim de generalul Chiappe din Florenţa, o evadare a unor prizonieri atât de importanţi aducea cu sine repercusiuni serioase de la Roma, din partea lui Mussolini însuşi. Dar britanicii nu luară în seamă îndemnul lui Chiappe de a se potoli şi începură în curând planurile pentru o altă strategie de evadare.

Generalii de brigadă Hargest şi Miles, care au sosit mai târziu la castel, aveau destul de multe lucruri de aflat despre adunarea echipamentelor de evadare. Deşi n-a fost pusă la cale o strategie clară de evadare, toţi prizonierii au considerat că era o idee bună să adune în continuare haine civile, mâncare şi hărţi pentru inevitabilul moment al unei alte „Zile Zero".

Hargest şi Miles au ajuns la castel doar cu uniformele militare şi cu nişte pături primite din partea armatei britanice. Italienii le-au interzis prizonierilor să-şi cumpere articole de îmbrăcăminte din oraş. Unii prizonieri îşi achiziţionaseră îmbrăcămintea civilă din Sulmona, însă Hargest şi Miles au fost nevoiţi să-şi

croiască toate hainele necesare. Vicemareşalul forţelor aeriene Boyd le oferi o pereche de pantaloni vechi de un albastru-deschis de la RAF, însă cei doi neozeelandezi au decis să-şi facă haine din pături. Pijamalele fură folosite pe post de model, iar păturile fură transformate încet în tunici. Din materialul rămas de la pături au croit şi şepci de muncitori, cu tot cu cozoroace, folosind carton de la cutii de bomboane de ciocolată. Cu toţii se întrebau cum aveau să reziste astfel de obiecte improvizate pe o vreme nefavorabilă.-[313]

Hargest n-avea pantaloni de civil, aşa că încercă să vopsească o pereche de pantaloni de armată într-o nuanţă nespecifică unui cadru militar, folosind cremă de pantofi amestecată cu cerneală. A rămas cu mâinile atât de pătate, încât s-a văzut nevoit să poarte câteva zile o pereche de mănuşi din lână la toate paradele.[313]

Ascunzând mâncare într-o gaură întrebuinţată pentru inspecţia burlanelor de sub sala de mese a altor ofiţeri, Hargest şi Miles au adunat câteva conserve de carne de vită, câteva cuburi de supă şi două kilograme de ciocolată de la Crucea Roşie.

Neozeelandezii, la fel ca toţi cei de la castel, au început să discute şi să analizeze şi ei direcţia în care s-o ia în cazul unei evadări. Cea mai la îndemână opţiune era Elveţia. Hargest şi Miles îşi propuseră să ajungă în cel mai apropiat loc din Elveţia, oraşul de graniţă Chiasso, din apropierea lacului Como. Distanţa era de aproximativ 370 de kilometri. Hargest descoperi o modalitate inedită de a afla mai multe despre regiunea spre care ţinteau. Italienii ştiau că neozeelandezii veneau dintr-o ţară muntoasă, aşa că „era firesc să discutăm despre acest gen de peisaj cu ofiţerii italieni, cărora le plăcea să stea la taclale".[313] Au reuşit să adune multe informaţii valoroase pe durata acestor discuţii nevinovate. Dar Hargest şi Miles aveau, de fapt, nevoie de hărţi cu traseul către Elveţia, mai ales din cauză că multe dintre hărţile copiate cu migală de G-P au fost confiscate de Bacci şi oamenii lui. Hargest şi-a adus aminte că a citit cu ani în urmă *Garibaldi and the Thousand,* scrisă de George Macaulay şi având ca subiect formarea Italiei moderne. Acea carte conţinea câteva hărţi ale frontierei. „Cum studiam limba, am întrebat dacă îmi poate fi pus la dispoziţie un exemplar în italiană"[3121], scria Hargest, al cărui truc funcţionă. Câteva săptămâni mai târziu, sosi o versiune în limba italiană a cărţii, cu tot cu hărţile frontierei. Cartea îi fu dată lui Gambier-Parry, care se apucă de desenat hărţi de mână, după ilustraţii.

Ca şi Leeming şi britanicii, Hargest şi Miles au explorat săptămâni întregi fiecare cotlon al castelului, încercând să găsească ceva care să-i ajute în evadare. Boyd li se alătura adesea. Observară că erau încăperi în castel inaccesibile prizonierilor. Pornind de la ideea că trebuia să existe un nivel mai jos decât acele încăperi parţial subterane, de fapt, nişte pivniţe, şi că una dintre acele încăperi trebuia să facă legătura cu mai multe niveluri ascunse, fură făcute câteva săpături în scopuri exploratorii.

Prima ţintă a lui Miles, Hargest şi Boyd a fost o intrare blocată cu cărămidă „care ducea din vechea bucătărie printr-o spălătorie mică în sala de mese folosită de oameni drept dormitor".[3121] O stivă mare de şezlonguri fu întrebuinţată pentru a acoperi gaura mare făcută de Boyd şi Hargest în perete.

Pentru pregătirea unei evadări, era important ca observatorii, cunoscuţi în limbajul codificat al prizonierilor drept „figuranţi", să fie utilizaţi ca să-i avertizeze pe ceilalţi de apropierea paznicilor. în acest scop, sergentul Howes şi celelalte ordonanţe instruiră câţiva figuranţi pentru a proteja zona în care se făceau săpături. întrebuinţând unelte de tâmplărie şi un cuţit de măcelărie, Hargest şi

Boyd făcură o gaură în tencuiala zidului şi apoi, încet şi cu grijă, o alta în învelişul din cărămidă de dedesubt. în spatele zidului era o uşă solidă din lemn de stejar, ranforsată cu oţel. Săpăturile se opriră, iar oamenii se întoarseră în camerele lor „pentru a ne gândi la această dificultate aparent imposibil de depăşit".[323]

în dimineaţa următoare, reîncepură săpăturile. Găurirea zidului de zece centimetri grosime, se dovedi a fi dificilă şi necesita timp îndelungat. Prizonierii dădură câteva găuri la distanţă mică una de cealaltă, apoi, cu ajutorul unui fierăstrău, făcură un spaţiu suficient de mare încât să intre un om prin el.[323] Ducerea la bun sfârşit a acestei misiuni dură câteva zile, iar uneltele de tâmplărie ale lui Boyd se uzară foarte tare tăind suporţii din oţel ai uşii. Când gaura fu lărgită suficient, cel mai mic şi mai suplu dintre soldaţii ataşaţi pe lângă ofiţeri pentru servicii personale fu ridicat ca să dea la o parte nişte mobilă care le stătea în cale. Pe urmă ceilalţi se căţărară şi ei prin gaură. Hargest şi Boyd descoperiră de cealaltă parte a uşii „o bucătărie veche cu o construcţie foarte complexă, cu tot cu un proţap uriaş, dar fără scări."[12221] Operaţiunea era sortită din nou eşecului. Cărămizile şi ipsosul fură puse la loc, veştile dezamăgitoare fiind transmise generalului Neame şi celorlalţi.

Cum posibilitatea evadării pe cele două căi subterane ieşise din calcul, gândurile tuturor se îndreptară din nou spre zidurile castelului. Deşi italienii au descoperit schiţa planului de escaladare a Zidului Alb înainte de a apuca să fie pus în practică, teoria de a trece peste ziduri n-a fost abandonată de prizonieri. Unul dintre aceştia era Dick O'Connor, cel care a conceput iniţial planul de escaladare. După părerea lui, o evadare prin escaladarea zidului încă era posibilă, indiferent de măsurile suplimentare de siguranţă luate de italieni pentru apărarea castelului. Marea întrebare era cum aveau s-o facă. O'Connor petrecu săptămâni întregi analizând această problemă spinoasă şi începu să se gândească la o soluţie inovatoare.

în acelaşi timp, şi alţi prizonieri luaseră în calcul zidul, însă, în loc să plănuiască o metodă de a trece *peste* el, ei intenţionau să ajungă la libertate trecând *prin* zid. Cheia reuşitei, din punctul lor de vedere, erau iepurii.

într-o zi, Jim Hargest identifică o oportunitate când se afla la nivelul inferior al arcadelor curţii interioare a clădirii unde erau cazaţi prizonierii. Zidul înconjurător al castelului, care avea cam 91 de centimetri grosime, fusese străpuns şi prevăzut cu ferestre, probabil în vremea lui Temple-Leader, pentru a oferi oamenilor care stăteau la nivelul inferior al arcadelor o privelişte splendidă asupra Florenţei aflate în depărtare. în perioada transformării castelului în lagăr pentru prizonierii de război, acele două ferestre au fost zidite cu mortar întărit cu ipsos.

Iepurii fură luaţi în calcul deoarece crescătorul lor, generalul de brigadă Pip Stirling, care preluase îndatorirea generalului de brigadă Todhunter, ţinea mai multe cuşti pentru iepuri lipite de zidul din dreptul uneia din ferestrele astupate. Hargest alese să lucreze doar cu doi ofiţeri pentru tentativa de evadare - cu Boyd şi cu compatriotul neozeelandez Reg Miles.

Hargest îl rugase pe Stirling să facă o stivă din câteva cuşti goale peste cele ocupate, în aşa fel încât să creeze un zid din lemn înalt de trei metri, lăsând un spaţiu suficient de mare faţă de zid, pentru a permite unui om să lucreze în secret. Singurul dezavantaj al planului lui Hargest erau santinelele italiene de pe pasarela fixată de partea interioară a crenelurilor castelului. O dată la câteva minute, o santinelă se plimba pe pasarelă, ajungând într-un loc aflat mult deasupra punctului în care se afla Hargest. Aşa că el trebuia să ştie când se întâmpla asta, pentru a se

putea opri din lucru şi a înceta orice zgomot până în momentul în care santinela îşi schimba direcţia şi se îndepărta, nemaiauzind nimic. Sergentul Howes se oferi să facă pe figurantul. Stătu toată ziua sub soarele dogoritor desenând schiţe şi făcându-i lui Hargest un semn pe furiş de câte ori se apropia santinela.[323]

înarmat cu un cuţit mare de măcelărie, căruia Boyd îi pusese un mâner solid din lemn, Hargest se strecură în spatele barierei de cuşti, acoperit de Stirling, care se îngrijea de iepurii lui. Lucrând repede, el râcâi ipsosul care acoperea mortarul ce ţinea două dintre pietre laolaltă. Totul părea prea simplu.

Mai târziu în seara aceea, Neame îşi făcu pe neaşteptate apariţia în camera lui Hargest, pentru a discuta cu el.

— Umblă vorba, Hargest, că lucrezi la un plan de evadare care implică zidul, rosti Neame, degajat.

Neame era destul de supărat, pentru că Hargest şi asociaţii lui nu voiau să le împărtăşească detaliile planului celorlalţi prizonieri. Motivul era că Boyd considera că toate planurile de până atunci eşuaseră şi din cauza faptului că prea multă lume ştia de ele, ceea ce ducea la discuţii neatente şi scăpări. Neame era de părere că toată lumea trebuia să primească informaţii - că prizonierii de la castel erau prea puţini la număr ca să nu colaboreze la orice plan de evadare.

— Nu-mi place secretomania asta, rosti Neame simplu. Sper că-ţi vei face cunoscut planul. Totuşi poţi să-mi spui elementele de bază?

Hargest înţelegea poziţia lui Neame, însă era de acord şi cu punctul de vedere al lui Boyd în legătură cu discuţiile şi faptele necugetate.

— După ce facem o gaură în spaţiul de la fereastră, încercăm să trecem prin ea, ţinându-ne de o frânghie legată de ceva din interior. Odată trecuţi dincolo, vom fi cam la trei metri şi jumătate de sol, în exterior. Putem să coborâm folosind frânghia.

— Ai încercat vreodată să treci printr-o gaură cu fundul înainte şi să ajungi la trei metri şi jumătate de sol fără să faci gălăgie? întrebă Neame pe un ton îngrijorat.

— Nu, n-am încercat, răspunse Hargest, dar pare uşor.

— Ei, zise Neame, pe un ton obosit, încearcă, pentru a fi sigur.[12241] în sinea lui, Neame nu credea că planul lui Hargest era bun[12221], dar, având în vedere în acel moment şirul lung de încercări ratate, orice încercare trebuia luată în calcul. Boyd încropi o cutie din lemn de dimensiunile aproximative ale găurii pe care trebuia să se strecoare şi testară evadarea cu fundul înainte. După câteva încercări nereuşite, reuşiră să-şi perfecţioneze tehnica.

între timp, continuau lucrările la zid. După două săptămâni de săpături atente, Hargest, Miles şi Boyd desprinseră câteva dintre pietrele mari, râcâind mortarul care le ţinea laolaltă. Pietrele fură lăsate la locul lor - aveau să fie desprinse complet abia când venea momentul evadării. însă apoi se produse dezastrul.

Seara, la îndemnul lui Neame, Hargest făcu o schemă a planului pentru ceilalţi prizonieri. în dimineaţa următoare, câţiva dintre prizonieri fură scoşi în afara castelului pentru o plimbare. Când trecură pe lângă locul în care Hargest şi echipa lui făceau săpături, câţiva dintre prizonieri se opriră şi aruncară priviri fugare spre zid. Doar că paznicii observară. Maiorul Bacci fu informat.[12221]

A doua zi dis-de-dimineaţă, Bacci şi un pluton de carabinieri intrară în pas de marş în castel şi se îndreptară direct spre peretele cu arcadă. Din fericire, Hargest şi oamenii lui nu începuseră încă să lucreze. Discutând cu prim- căpitanul Tranquille, Bacci ordonă generalului de brigadă Stirling şi câtorva ordonanţe să

înlăture imediat stiva de cuşti pentru iepuri din apropierea zidului. Bacci şi Tranquille presupuneau, probabil, că prizonierii se foloseau de cuşti pentru a escalada zidul. Bacci examină cu atenţie zidul din spatele cuştilor. Observă repede că unele pietre erau desprinse dintr-o fereastră astupată, dar nu crezu că prizonierii le dislocaseră.[12221] Aşadar, dădu ordine să fie cimentate la loc. Mai rău de-atât, Tranquille postă o altă santinelă la zidul exterior pe timp de noapte şi puse mai multe reflectoare pe pasarelă.[12221]

Capitolul 10

Şase secunde

„în ciuda dificultăţilor, planul părea posibil, deşi conţinea un număr foarte mare de necunoscute".
Sir Richard O'Connor, general-locotenent

— Dacă nu putem evada noaptea, atunci ar trebui să încercăm să evadăm ziua-[323], concluzionă Dick O'Connor în faţa Comitetului de Evadare, care se întrunise. încă sunt de părere că teoria din spatele planului de escaladare a Zidului Alb este viabilă. Deşi ofiţerii superiori au făcut mari eforturi de a trece pe sub sau prin zidurile castelului, adevărul este că n-a reuşit nimeni.

Ceilalţi încuviinţară. De la descoperirea tentativei de escaladare a Zidului Alb, ghinioanele se ţineau lanţ, fiecare posibilă cale de evadare la care se gândiseră fiind încheiată cu o fundătură sau parţial descoperită de italieni. Moralul era scăzut şi, mai rău decât atât, italienii erau suspicioşi.[323]

— Zidul, domnilor, rămâne cea mai bună soluţie pe care o avem de a scăpa de-aici şi cred c-am găsit *metoda.*

Ceilalţi erau foarte curioşi. Reputaţia lui O'Connor de om cu o hotărâre vecină cu o încăpăţânare perseverentă în legătură cu descoperirea metodelor de evadare era recunoscută de toată lumea. Generalul era de neoprit când îşi făcea planurile, iar întorsăturile de situaţie din ultima perioadă nu-i tăiaseră din elan.

— Ilustrul nostru comandant nu crede că e posibil să evadăm ziua-n amiaza mare, aşa că reduce numărul santinelelor pe timpul zilei, crescându-l în timpul nopţii[323], spuse O'Connor, complice.

— îmi pare rău, Dick, cred că omul s-ar putea să aibă dreptate, interveni generalul Gambier-Parry din capătul mesei.

— Prostii, G-P! replică O'Connor. Faptul că are prea multă încredere în el e o slăbiciune, deci permite-mi să-ţi prezint planul meu.[333]

Stând la masa din sufragerie alături de ceilalţi membri ai Comitetului de Evadare, O'Connor băgă mâna într-un buzunar al uniformei şi scoase o foaie de hârtie pe care trasase o hartă rudimentară a castelului, marcând şi gheretele santinelelor. Continuă să-şi prezinte noua strategie de evadare:

— Santinelele de la ziduri patrulează în ritmul lor, fără o rutină regulată, aşa că nu poate estima nimeni unde o să fie într-un anumit moment, corect?

îi întrebă O'Connor pe membrii grupului.

— De acord, zise generalul Neame, de lângă O'Connor.

— Greşit, îl contrazise O'Connor. Va fi un moment al zilei în care vom putea şti exact unde va fi fiecare... când va avea loc schimbarea.

Era vorba despre acel moment, programat din oră în oră, când se schimbau santinelele.

— Pe durata schimbării, fiecare santinelă e în ghereta sa, adăugă O'Connor şi arătă cu creionul spre turnul A. începând de-aici, santinelele se vor schimba în sensul acelor de ceasornic, luând-o pe platformă în jos şi coborând, în final, către

zona din capătul Zidului Alb, aflată în apropierea turnului B. Schimbul constă într-un caporal şi patru soldaţi. După cum aţi văzut cu toţii, are loc o scurtă ceremonie de predare, după care grupul, cu caporalul în frunte şi cu ultima santinelă schimbată în spate, continuă să se îndrepte rapid, în pas de marş, spre următoarea santinelă care urmează să fie schimbată.[3341]

O'Connor făcu o pauză.

— Este evident că nu se poate folosi o scară pentru a ajunge la partea de sus a zidului fără s-o vadă o santinelă, iar înălţimea până la pasarela din lemn e mult prea mare ca să poată fi escaladată fără ajutor, continuă O'Connor.

Ceilalţi studiau desenul sau se uitau atenţi la faţa lui O'Connor. în mintea lor începea să prindă contur un plan.

— Evadarea la care mă gândesc mă are iniţial în prim-plan doar pe mine, spuse O'Connor, cu gravitate, deşi o să am nevoie de ajutor. Cred că, dacă vom reuşi, vom mai putea scoate doi oameni în aceeaşi zi. M-am gândit foarte mult la stratagema asta şi cred că locul cel mai bun de unde aş putea fi ridicat pe pasarela de pe creneluri e banca asta din piatră, zise O'Connor, arătând-o cu creionul. O să am nevoie de doi oameni care să mă ridice.

Generalii de brigadă Combe şi Miles se oferiră voluntari.

— Băieţi, voi o să staţi *pe* banca asta, de aproximativ 45 de centimetri înălţime, şi o să mă ridicaţi direct.

Din fericire pentru toată lumea, generalul Dick era scund şi vânos.

— Am ales banca asta şi din alt motiv, continuă O'Connor. E destul de aproape de uşa principală care duce în curte, deci putem scoate repede echipamentele necesare pentru evadare fără să riscăm prea mult să fim văzuţi. Am observat şi că peretele din partea asta a castelului obstrucţionează complet vederea santinelei de-aici, din ghereta 3, spuse O'Connor, indicând cu creionul, în cazul în care flăcăul rămâne chiar în afara gheretei şi nu se îndreaptă spre ghereta 2, aici.[12221]

— Văd încotro vrei să ajungi cu asta, Dick, interveni Neame. O să încerci să evadezi în timpul schimbării santinelelor.

— Aşa e, Phil. E singurul moment în care toate santinelele sunt în gheretele lor. Asta înseamnă că tentativa mea de escaladare a zidului trebuie să aibă loc doar în momentul ăla, precizâ O'Connor.

— N-o să ai mult timp, bătrâne, fu de părere generalul de Wiart. Schimbarea durează, de obicei, foarte puţin.

— Am luat asta în considerare când mi-am făcut calculele, Carton, replică O'Connor.

Era clar că O'Connor voia să se folosească de paznicii care mărşăluiau ca de un paravan între el şi santinela din ghereta 2. Intenţiona să escaladeze zidul imediat după trecerea paznicilor; astfel, paznicii care mărşăluiau aveau să fie între santinela numărul 2 şi el şi vor obstrucţiona vederea santinelei. Era deci improbabil ca ea să privească în urmă. Tropotul bocancilor grei avea să-l acopere şi mai mult pe O'Connor.[12221]

— Şi cum rămâne cu santinela din ghereta 3? întrebă Neame.

— Ar *putea* fi o problemă. Dacă se îndreaptă chiar şi un metru şi jumătate spre ghereta 2, orice mişcare de pe platformă sau de pe zidul de deasupra băncii o să fie vizibilă pentru ea. De asemenea, se înţelege de la sine că santinela numărul 1 trebuie oprită din a se îndrepta către capătul perimetrului său de la ghereta 2, de unde ar putea să vadă ce se întâmplă.[12221]

— Deci reuşeşti să treci de santinele fără să fii văzut, spuse Gambier- Parry, dar cum vei coborî de pe zid *fără* să fii observat?

— Evident, o să folosesc o frânghie, însă trebuie fixată în aşa fel încât să nu fie văzută din interiorul zidului, răspunse O'Connor. Am hotărât să întrebuinţez următoarea metodă. Dacă vă uitaţi pe diagrama mea, am marcat aceste puncte de pe zid cu X, Y şi Z, zise O'Connor şi arătă cu creionul, în timp ce toată lumea se îngrămădea să vadă. Punctele astea au fost cândva creneluri. S-ar putea să fi observat că Temple-Leader le-a astupat cu cărămizi roşii care au cam 15 centimetri lăţime la faţada exterioară a zidului.[12221]

Tocmai acea atenţie la detalii îl făcea pe O'Connor candidatul cel mai bun pentru evadare.

— Crenelul de la „Z" e gol. Mă gândeam c-ar fi posibil să cioplesc o bucată din lemn de aceeaşi formă şi dimensiune ca ghiveciul, să vopsesc în roşu partea cu faţa spre interior şi să fixez un cârlig în capătul exterior al bucăţii din lemn, suficient de puternic încât să ţină greutatea mea şi a frânghiei.[323]

— Genial, Dick, absolut genial! spuse Neame rânjind.

— Dacă pot să împing bucata din lemn prin deschizătură şi să fixez o frânghie de cârlig, ar trebui să ajung până la sol. Şansele de a fi descoperit sunt foarte mici, pentru că partea din spate a bucăţii din lemn va fi camuflată printre celelalte ghivece. Şi e la fel de puţin probabil ca frânghia să fie văzută atârnând din exterior, deoarece toate santinelele de la nivelul solului ies doar noaptea şi pe lângă ziduri trec puţini oameni ziua. Mai sugerez şi ca frânghia să fie camuflată pentru a se asemăna la culoare cu zidul castelului.[343]

— Dar cum ai de gând să treci frânghia şi bucata de lemn peste zid? întrebă generalul de brigadă Combe.

— O s-o înfăşor pe umărul stâng şi sub braţul drept[343], răspunse O'Connor. Bucata din lemn va fi ataşată de cârlig printr-o centură de sfoară legată de mijloc. O să iau şi o mică valiză pe care să mi-o leg în spate ca pe un rucsac pe durata coborârii.

— Cum rămâne cu hainele? întrebă generalul de brigadă Miles. Adică n-o să te fâţâi prin curte în haine civile.

— Cam aşa ceva, consimţi O'Connor. O să fiu nevoit să ies în uniformă şi apoi s-o dezbrac în timp ce stau pe bancă. O să port haine civile pe dedesubt, iar tunica o să fie ascunsă sub bancă.

— Ei bine, Dick, e un plan extraordinar, spuse Neame, dar conţine destul de multe necunoscute.

— Şi frânghia? întrebă generalul de brigadă Todhunter. Am pierdut câteva în nenorocitele alea de percheziţii de când cu harababura aia de la Zidul Alb.

— Ordonanţa mea, Stones, şi marinarul timonier Cunningham au început deja să mă ajute la confecţionarea lor. Lordul Ranfurly a binevoit să ne doneze cearşafurile lui. Din ele vom face frânghii lungi de cincisprezece metri în total. Estimez că vom avea nevoie de cel puţin opt metri şi jumătate ca să acoperim gaura din cealaltă parte a zidului. Cu cât sunt nevoit să car mai puţină frânghie, cu atât e mai bine.[343]

— Deci aranjamentele care trebuie făcute sunt câteva şedinţe de antrenament pentru Combe şi Miles, ca să mă ridice de pe o bancă. Avem câteva secunde la dispoziţie, deci trebuie să lucrăm ca o echipă bine închegată. V-aş fi recunoscător pentru nişte sugestii legate de cum să împiedicăm santinela din ghereta 3 să se apropie de ghereta 2.[343]

— Păi, mă ofer eu să încerc s-o distrag dinspre ghereta 2, zise Pip Stirling.

Urmă o discuţie sinceră despre planul lui O'Connor. Se decise că generalul avea să încerce să evadeze la ora două după-amiaza într-o zi pe care o vor stabili ulterior. Generalul de brigadă Combe va pleca la 4 după-amiaza, iar vicemareşalul forţelor aeriene Boyd, la 6. Avantajul lui Combe şi Boyd era că bucata din lemn şi frânghia lui O'Connor aveau să fie deja la locul lor. Tot ce trebuiau să facă era să ajungă pe creneluri şi să coboare pe partea exterioară a zidului.[3441]

Primul lucru pe ordinea de zi era confecţionarea frânghiei pentru evadare. Ranfurly oferi nişte cearşafuri, care fură transformate în frânghii de către ordonanţa lui O'Connor, soldatul Stones, din fostul regiment 11 Husari al generalului de brigadă Combe, şi de către marinarul timonier Cunningham, trimis la castel ca frizer.[343] Pregătirea lui Cunningham în ceea ce privea nodurile marinăreşti şi frânghiile se dovedi deosebit de folositoare. Tăie cearşafurile în fâşii înguste de aproximativ doi metri lungime şi cinci centimetri lăţime şi le împleti. Frânghia obţinută era rezistentă, uşoară şi foarte flexibilă.[343] Singura problemă era culoarea crem a frânghiei - trebuia neapărat să i se dea o nuanţă mai închisă înainte de evadare.

O'Connor, Miles şi Combe începură imediat antrenamentul. Se estimă că O'Connor avea la dispoziţie aproximativ şase secunde în care să fie ridicat pe pasarela de pe parapete şi să se facă nevăzut în deschizătură. Era un interval foarte scurt de timp, dar O'Connor fu de părere că, dacă el, Combe şi Miles reuşeau să-şi perfecţioneze ridicarea de pe bancă, aveau şanse de reuşită. Evident, asemenea şedinţe de pregătire trebuiau ascunse de ochii italienilor, deci fu folosită camera lui O'Connor. Un şifonier înalt era sprijinit de un perete şi acest dulap avea să joace rolul zidului exterior al castelului, în partea de sus considerându-se a fi pasarela paznicilor. O bancă din lemn fu adusă în camera lui O'Connor şi aşezată sub şifonier. Cei trei vor sta pe bancă, apoi, la semnalul dat, O'Connor îşi va încorda picioarele şi se va forţa să se ridice pe vârfuri, cu faţa către şifonier. Miles din stânga şi Combe din dreapta se vor apleca imediat şi-l vor prinde de glezne, după aceea îl vor ajuta să se caţăre pe şifonier.

Mai târziu, cei trei exersară cu O'Connor purtându-şi valiza în spate şi frânghia încolăcită în jurul mijlocului, cu bucata din lemn agăţată în cârlig de talie. După şedinţe asidue de antrenament, O'Connor fu sigur că va reuşi să treacă peste zid în cele şase secunde pe care le avea la dispoziţie.[1243] Fură ţinute şi şedinţe de antrenament cu oameni odihniţi care să se ocupe de ridicat, permiţându-le astfel lui Neame şi Boyd să încerce să evadeze după aceeaşi metodă la intervale de două ore după O'Connor. Dacă totul decurgea conform planului, trei ofiţeri superiori britanici aveau să fie liberi în zona rurală a Italiei înainte ca inamicul să le descopere absenţa.

Problema culorii frânghiei fu rezolvată într-o seară de către O'Connor, care pătă materialul ţinându-l într-o cadă plină de cafea şi dându-i astfel o nuanţă mai închisă. Apoi atârnă funia lungă încolăcită de tavanul toaletei. Avea de gând s-o ascundă după ce se usca şi merse jos, la cină, ca de obicei. O'Connor era obosit după programul de antrenament, iar conversaţiile gălăgioase de la popotă nu făcură decât să-i accentueze oboseala. în fiecare seară era la fel, aceleaşi partide zgomotoase de table la care de Wiart era expert. Neame şi Boyd se certau în legătură cu armata sau aviaţia. G-P pălăvrăgea despre artă sau muzică, iar Combe şi Miles se contraziceau. Fiind foarte multe personalităţi puternice închise laolaltă într-un spaţiu mic, se iscau dispute adesea arţăgoase. O'Connor se scuză şi se duse

la culcare. Avea o presimţire sumbră că era ceva în neregulă, însă nu-şi putea da seama ce. Obosit, se lăsă pradă somnului.

La un moment dat, deschise brusc ochii. Era întuneric beznă, în puterea nopţii. Cineva era în toaleta lui şi făcea un scandal infernal, dărâmând lucruri şi ţipând. Pe urmă înţelese: uitase să ascundă frânghia lăsată la uscat în toaletă! O siluetă ieşi cu paşi împleticiţi, trecu de dormitorul său şi ajunse pe coridor. Sublocotenentul Visocchi se pierduse cu firea şi striga după ajutor.

în tot castelul începură să se aprindă luminile şi în câteva minute zgomotul bocancilor cu ţinte ce răsunau pe treptele de piatră anunţă sosirea soldaţilor italieni, cu baionete fixate pe puşti. O'Connor stătea lângă pat când comandantul Tranquille, care-şi încheia în grabă nasturii uniformei, dădu buzna în camera lui, urmat de căpitanul Pederneschi şi de câţiva paznici. Funia din toaletă fu dată jos şi luată numaidecât.

O'Connor a uitat cu desăvârşire de „verificarea nocturnă", în timpul căreia un ofiţer făcea ture la miezul nopţii pentru a controla dacă toţi prizonierii dormeau şi totul era în regulă. Sublocotenentul Visocchi era de serviciu.
Intrând în camera lui O'Connor, s-a uitat în tăcere la el cum dormea, pe urmă a mers pe furiş la toaletă acestuia, să-şi facă inspecţia de rutină. Dar n-a văzut frânghia care atârna prin încăperea întunecoasă. O buclă i s-a încolăcit în jurul gâtului, iar Visocchi s-a zbătut înspăimântat, în timp ce laţul i se strângea tot mai mult. A crezut că-l strangula cineva, însă până la urmă şi l-a scos şi a fugit din cameră ţipând.[343]

Maiorul Bacci fu convocat imediat din Florenţa şi sosi exact în momentul în care la castel era făcută o percheziţie. Toţi prizonierii fură treziţi cu brutalitate de luminile aprinse şi de carabinieri care deschideau sertare, se uitau pe sub paturi şi făceau percheziţii minuţioase. Jim Hargest se apucase de desenat hărţi, deşi îi lipsea talentul artistic al lui Gambier-Parry. Unele dintre acele hărţi fură descoperite în camera lui de către oamenii lui Bacci şi confiscate. Când aceştia au intrat în camera lui G-P ca s-o percheziţioneze, l- au găsit pe general aşezat pe pat, cu o expresie furioasă întipărită pe faţă. Sperând să-l calmeze pe G-P, comandantul a deschis subiectul hărţilor.

— *Ah, generale,* iertaţi-ne! rosti Bacci pe un ton liniştitor. Peste ce credeţi c-am dat în camera lui Hargest? Tocmai peste hărţile alea frumoase pe care le faceţi dumneavoastră!

— în cazul ăsta, tot ce pot să spun, tună G-P, cu faţa roşie de furie, e că n- ai dreptul să mă judeci! Cum îndrăzneşti să sugerezi c-aş desena aşa ceva? Dac-ai cunoaşte câtuşi de puţin arta...

Dar Bacci, alarmat, a ieşit pe coridor înainte ca G-P să apuce să termine fraza. Când îl văzu pe căpitanul de aviaţie Leeming, Bacci era încă şocat de reacţia vehementă a lui G-P.

— Exagerează atât de tare! spuse el agitat. îi arde să vorbească de artă într-un moment ca ăsta![343]

Fu efectuată o percheziţie completă a castelului sub supravegherea lui Bacci, însă cu excepţia funiei lui O'Connor şi a hărţilor lui Hargest nu mai fu găsit nimic. Prizonierii primiră încă o vizită din partea generalului-maior Chiappe, comandantul unităţii militare din Florenţa, care le reaminti că încercările de evadare erau inutile şi se luă decizia ca pedeapsa pentru tentativa lui O'Connor să fie amânată cu o lună până când lucrurile aveau să se liniştească.

Generalul Neame contrazise ideea că prizonierii voiau să le facă probleme, explicând de ce O'Connor şi ceilalţi au fost descoperiţi cu echipamente de evadare. Doi dintre prizonieri au primit scrisori din partea unor vechi prieteni din India, misive care făceau referire la un prânz din Dehra Dun şi la care au participat doi generali italieni ţinuţi prizonieri în apropiere.[3^3] Faptul că generalii italieni se distrau şi aveau ocazia de a socializa în afara lagărului li s-a părut nedrept lui Neame şi celorlalţi. Neame profită de ocazie pentru a face o comparaţie între aceştia şi lotul de prizonieri de la Vincigliata într-un raport scris în termeni duri către legaţia din Elveţia.

„Suntem ţinuţi din scurt de restricţii meschine, scria Neame cu indignare, şi trăim înconjuraţi de ziduri foarte înalte, care colcăie de santinele, ca să nu mai vorbim de faptul că ne sunt invadate dormitoarele şi suntem deranjaţi în fiecare noapte de ronduri nocturne. Singurele noastre ieşiri din această închisoare sunt plimbările pe trasee prestabilite, sub escortă strictă, de multe ori mai numeroasă decât prizonierii". O problemă deosebit de spinoasă era apropierea de Florenţa. „Ne este interzisă orice cale de a scăpa de monotonia prizonieratului, cum ar fi vizitarea unor locuri din faimosul oraş Florenţa, atât de renumit pentru operele sale de artă, şi orice contact sau privelişte care are legătură cu civilizaţia".-[3211] Neame făcu o comparaţie între castel şi Villa Orsini.

„înrăutăţirea tratamentului nostru de când am plecat din comuna Sulmona şi până când am venit în Florenţa a fost semnificativă. La Sulmona aveam mult mai multă libertate, de care nu abuzam, eram trataţi cu mult mai multă politeţe, iar solicitările mele primeau mereu atenţia cuvenită din partea ofiţerului superior".[1223]

Aşadar, nu era de mirare, din spusele lui Neame, că prizonierii, „împinşi să ia măsuri din cauza condiţiilor insuportabil de stricte, plănuiau să evadeze, dispuşi fiind să accepte orice risc în loc să continue să îndure condiţiile enervante de aici".[323]

Reg Miles păruse deprimat în ultima vreme, iar prietenul lui, Hargest, îşi dădu seama că era din cauză că au trecut doi ani de când singurul său fiu, Reginald, pilot în Flotila Aeriană Armată, a murit când s-a scufundat portavionul *HMS Glorious*. Era important să încerce să se ţină ocupat, pentru că viaţa unui prizonier de război - în mare parte lipsită de utilitate şi ţeluri - afecta moralul unui om şi-l lăsa pradă depresiei şi prea multor gânduri. Aşa că mătăhălosul Miles, împreună cu Combe, se apucă din nou să-l ridice pe O'Connor pe şifonier, rămânând în alertă în ceea ce privea operaţiunea de evadare. Nimeni nu-şi permitea luxul de a se relaxa, dacă voiau o evadare în care timpul să joace un rol atât de important.

Comandantul Tranquille ordonă ca prizonierii să nu mai primească aşternuturi de rezervă şi ca ofiţerul care făcea „verificarea nocturnă" să fie însoţit de doi carabinieri. Marinarul timonier Cunningham profită de pauza de o lună pentru a face noi frânghii.

După câteva alarme false, fu stabilită o nouă dată pentru „Ziua Zero" a operaţiunii: 24 iulie 1942.[3M}] Cu cât data se apropia, cu atât creştea tensiunea între cei implicaţi. Toată lumea conştientiza că miza era mult mai mare în acel moment. Italienii ştiau că prizonierii erau implicaţi în activităţi de planificare a unei evadări. Şi toată lumea ştia că paznicii primiseră ordine să tragă în oricine trecea peste ziduri. Acest lucru făcea ca tentativa lui O'Connor să-i pună viaţa în pericol. De asemenea, însemna şi că, dacă momentul era câtuşi de puţin greşit calculat, chiar şi cu o secundă sau două, cineva putea fi rănit sau chiar ucis. Nu era loc pentru absolut nicio marjă de eroare.

Guvernul italian fu iritat de plângerile generalului Neame în legătură cu tratamentul aplicat ofiţerilor superiori din Marea Britanie şi Comunitatea Naţiunilor. în timp ce O'Connor şi echipa lui se pregăteau pentru „Ziua Zero", un oficial italian din Ministerul Afacerilor Externe a scris guvernului elveţian cum stăteau lucrurile din punctul lui de vedere: „Generalul Neame este deţinut împreună cu camarazii săi într-o fortăreaţă, se bucură de toate condiţiile aferente rangului său înalt (baie alăturată dormitorului, sufragerie adecvată, o altă cameră pentru relaxare etc.) pe lângă libertatea de mişcare compatibilă cu exigenţele supravegherii, care a devenit o necesitate în urma unei tentative recente de evadare.. ."i^

Italienii se simţiră deosebit de ofensaţi de ideea că ofiţerii lor superiori căzuţi în mâinile britanicilor erau trataţi cu mai multă îngăduinţă decât le arătau ei lui Neame şi prietenilor săi. „Generalii italieni care sunt prizonieri de război în Imperiul Britanic... s-au plâns frecvent de tratamente, atât morale, cât şi materiale, nepotrivite cu rangul şi vârsta lor.. ."iaşgi Misivele lui Neame au reprezentat o distragere birocratică utilă în timp ce era pregătită strategia de evadare a lui Dick O'Connor.

Guvernul britanic fu târât în scandal şi adresă o plângere directă elveţienilor în numele lui Neame. „Lipsa intimităţii acordate generalilor britanici, plimbările lor sub escortă strictă şi interzicerea vizitelor în oraş nu se pot compara cu condiţiile puse la dispoziţia generalilor italieni în locurile în care sunt deţinuţi în clădiri separate, unde se bucură de intimitate completă, tuna reprezentantul Departamentului pentru Prizonieri de Război de la Biroul de Război. Mai mult, prizonierii italienii au o libertate deplină de mişcare şi permisiunea de a merge la magazine şi de a cumpăra ceea ce au nevoie".[12221] Neame a iniţiat acest război al declaraţiilor cu scopul de a forţa autorităţile italiene să facă mai puţin severe unele dintre măsurile de securitate pentru prizonierii de la castel, însă demersul lui s-a soldat cu un eşec.

în 25 iulie 1942, Dick O'Connor îşi ciugulea prânzul în „Ziua Zero". Nu-i era foarte foame. Câţiva dintre ceilalţi ofiţeri care participau la evadare erau la fel de agitaţi. O'Connor aruncă o privire spre ceas - 1:30 după-amiaza. Evadarea urma să aibă loc peste o jumătate de oră. Urcă în camera lui pentru a se pregăti. Mai întâi îşi îmbrăcă hainele civile, trăgându-şi uniforma peste ele. Era o zi toridă de vară şi începu în curând să transpire. Valiza care conţinea proviziile îi fu dată lui Hargest, care coborî cu ea în curte şi o ascunse într-o găleată cu pământ. Frânghia, încolăcită, fu ascunsă şi ea în mod asemănător, Hargest ducând găleţile la bancă şi vârându-le sub ea, unde nu puteau fi văzute. Dacă le observa vreun paznic, ar fi argumentat că era pământ pentru ghivece. Apoi Hargest se aşeză pe o altă bancă, de unde vedea când schimbul de santinele trecea pe deasupra capetelor lui O'Connor, Miles şi Combe, aflaţi pe banca din piatră, pentru a le da semnalul. între timp, Pip Stirling se duse cu paşi repezi spre zidul de dedesubt, unde patrula santinela numărul 1, şi începu să strângă frunze, crengi şi gunoi, pentru a crea o diversiune cu un mic foc de tabără.

Exact la ora 1:58, O'Connor ieşi vioi din fortăreaţă şi se îndreptă relaxat spre banca din piatră, aşezându-se între Miles şi Combe.[12221] Nimeni nu spuse un cuvânt. Privirea lui O'Connor era aţintită asupra lui Hargest, pe când Stirling se agita în jurul grămezii pentru foc, neaprinzând-o încă. Minutele treceau monoton. O siluetă cu un aspect ciudat începu să se plimbe pe terasă, mişcându-şi braţele în cercuri şi alergând. îmbrăcat cu câteva pulovere kaki, nepotrivite cu o zi atât de călduroasă,

Adrian Carton de Wiart îşi aranjă peticul negru cu singura mână rămasă şi-şi continuă exerciţiile fizice, atent la tot ce era în jur. La poarta care ducea în partea inferioară a castelului, unde era cazarma italiană, Dan Ranfurly, alături de doi soldaţi, se apucă să sorteze lemnele de foc în grămăjoare, gata de a fi folosite. Philip Neame stătea sus, pe parapet, ticluindu-şi în linişte planul complex şi urmărind desfăşurarea evadării. Brusc, garda de schimb a italienilor apăru cu mare zgomot şi în frunte cu un caporal începu să-şi croiască drum în jurul zidurilor, în sensul acelor de ceasornic, schimbând paznicii. O'Connor îşi ţinu respiraţia ascultând tropăitul cizmelor paznicilor, care răsuna tot mai puternic pe pasarela de deasupra lui.

Ajungând în colţul de sud-vest al terasei, soldaţii italieni se opriră pentru a schimba santinela din ghereta numărul 1 şi apoi merseră mai departe. Purtau uniforme bine croite, verzi, descheiate la gât, cu cămăşi şi cravate de aceeaşi culoare, cu pantalonii băgaţi în jambiere din lână şi cu căşti din oţel pe cap. Mărşăluiră de-a lungul zidului şi trecură curând pe lângă locul unde stătea O'Connor pe bancă, spre ghereta numărul 2. O'Connor scăpă repede de uniforma militară şi-şi legă valiza şi frânghia.

Membrii echipei de evadare erau conştienţi că, dacă santinela nouă din ghereta numărul 1 va rămâne pe loc sau se va îndrepta spre partea inferioară a terasei, de-a lungul zidului de vest, câmpul vizual va fi complet acoperit de partea superioară a treptelor. Deci Dick se va afla într-un punct din care nu putea fi văzut.[353] Dar dacă santinela va merge de-a lungul zidului spre sud, după doar trei paşi va da cu ochii de prizonierii de sub zid. Astfel, tentativa de evadare avea să fie imposibilă. Şansele lui Dick depindeau întru totul de capriciile santinelei italiene. Caporalul şi paznicii de schimb ajunseră la ghereta numărul 2 şi stăteau cu spatele spre locul prin care O'Connor intenţiona să traverseze zidul. Toată lumea îl urmărea, tensionată.

Hargest, mai ales, era cu ochii pe santinela numărul 1 ca un şoim. Cu un nod în stomac, văzu cum aceasta începu să se îndrepte brusc cu paşi lejeri în direcţia „greşită". Hargest făcu un gest scurt cu mâna ridicată spre grupul lui Dick, aflat pe bancă, semnalul pentru a rămâne pe loc. Pip Stirling observă şi el ce se întâmpla şi reacţionă repede. Căută prin buzunare, apoi se întoarse şi strigă către paznicul care trecea pe deasupra lui: „Avete *un fiummifero?*"[LM1] Ideea de a-i cere un chibrit unui paznic era o manevră destul de îndrăzneaţă din partea lui Stirling, însă cacealmaua funcţionă. îi fu aruncată o cutie cu chibrituri. Salutându-l degajat, Stirling se ghemui şi aprinse cu un băţ de chibrit micul foc de tabără. Pe urmă azvârli cutia cu chibrituri pe pasarela santinelelor, strigând vesel: *„Grazie!"*[Dm] Santinela o luă într-acolo în pas lejer, îşi recuperă chibriturile, după aceea se ridică şi se uită în jos, spre foc, unde Stirling arunca mai multe bucăţi de lemn în flăcările care se înteţeau. Focul era exact unde stabilise Hargest.

— Daţi-i drumul, domnule[323], îl îndemnă Hargest cu o voce scăzută pe O'Connor.

Ochii generalului se măriseră, iar fruntea îi era scăldată în sudoare în timp ce-l scruta pe Hargest. încuviinţă, apoi urcă repede pe bancă, aşa cum exersase de atâtea ori în cameră, încordându-şi picioarele şi forţându-se să stea pe vârfuri. Miles şi Combe se ridicară în picioare pe bancă, ţinându-l pe Dick între ei. în câteva secunde, îl împinseră pe platforma din lemn a santinelelor. Era mai înaltă decât la antrenamente, iar Dick se chinui o secundă sau două să se caţăre, valiza şi frânghia trăgându-l în jos. Pe când dădea din picioare şi încerca să ajungă sus,

bucata din lemn, cu cârligul metalic din jurul mijlocului său, se răsuci. Din doi paşi, traversă pasarela şi ajunse în deschizătură. în dreapta lui, santinela numărul 2 tocmai fusese schimbată. O'Connor se chinui câteva secunde să dea drumul frânghiei care se încolăcise în jurul bucăţii din lemn.[323] „Până la urmă, am desprins bucata din lemn şi am băgat-o foarte repede în deschizătură, am luat frânghia de pe umăr şi am aruncat-o în jos peste zid, ţinând un capăt în mâna stângă."[323]

O'Connor se mai chinui alte câteva secunde să poziţioneze bucata din lemn, cu urechile ciulite ca să audă un eventual strigăt de avertizare, însă nu se întâmplă nimic. Ştergându-şi repede transpiraţia de pe faţă, apucă strâns frânghia din cearşafuri a lui Cunningham şi se strecură prin deschizătură. Vedea solul, la nouă metri dedesubt. Se uită în ambele direcţii de-a lungul zidurilor din piatră ale castelului. Era linişte deplină. Se lăsă pe spate, ţinând strâns frânghia cu ambele mâini, cu picioarele lipite de zid, şi începu să coboare cu stângăcie. îl cuprinse un sentiment de euforie... doar câteva secunde şi avea să fie jos, în libertate

.Capitolul 11

Stafia se îndreaptă spre vest

„Nu cred că vreun grup de prizonieri care voia să evadeze a muncit mai din greu şi mai constant decât grupul nostru, şi aici îi includ şi pe oamenii de treabă care s-au oferit voluntari să ne ajute, ştiind că nu vor participa la evadarea finală". James Hargest, general de brigadă

— A scăpat![3^3] le şopti Jim Hargest printre dinţi lui Miles şi Combe, care s-au reaşezat pe bancă.

Hargest se uită în stânga lui. Santinela numărul 1 privea de sus focul de tabără al lui Pip Stirling. Hargest scrută apoi pasarela de pe parapetul din dreapta lui. Santinela numărul 2 privea în dreapta, la patruzeci de paşi distanţă de locul în care Dick O'Connor s-a strecurat prin deschizătură. Ceva era în neregulă.[323] Paznicul se îndreptă spre poziţia lui Dick, luând de pe umăr puşca Mannlicher-Carcano, calibru 6,5 mm. în clipa aceea, Hargest şi-a dat seama că paznicul a văzut ceva. Conştientiză că trebuia oprit, cât mai repede posibil.

Se întoarse şi-i şopti lui Miles:

— Santinela numărul 2 a văzut ceva. Du-te repede, intercepteaz-o şi, pentru numele lui Dumnezeu, distrage-i atenţia![323]

Miles se conformă imediat, dar paznicul era concentrat pe lumina albă fulgerătoare pe care o văzuse şi-l ignoră pe uriaşul sud-african.

Ceea ce a zărit paznicul cu coada ochiului era mâna sau o bucată din haina lui O'Connor, care i-a trecut ca fulgerul prin faţa ochilor, pe când generalul se chinuia cu bucata din lemn şi frânghia încolăcită.[3^3] Santinela se îndreptă spre cea mai apropiată deschizătură şi rămase cu gura căscată de uimire. O siluetă scundă, îmbrăcată în haine şterse, care căra o valiză din piele, prinsă în spate ca un rucsac, cobora de-a lungul unei funii maronii.

Extrem de surprins, paznicul se aplecă prin deschizătură şi îndreptă puşca spre silueta de dedesubt, trăgând piedica armei cu un ţăcănit puternic, metalic.

Foarte concentrat în timp ce cobora pe o parte a zidului castelului, Dick îşi dădu seama că situaţia devenise serioasă când auzi un strigăt puternic de deasupra. Strângând frânghia cu toată puterea, privi în sus şi văzu capul şi umerii paznicului italian aplecându-se peste o deschizătură aflată la o distanţă mică. Puşca-i era aţintită direct asupra lui O'Connor, care atârna de frânghie.
13691

— *Arresto, arrestol* ţipă italianul, ordonându-i lui O'Connor să se oprească. *Fermati o sparol*

Deoarece a studiat asiduu limba italiană de când a fost luat prizonier, O'Connor a înţeles exact ce striga paznicul: „Opreşte-te sau trag!" Nu mai avea nevoie de vreun avertisment.

Alarma fu dată şi O'Connor văzu curând sub el mai mulţi soldaţi cu căşti, înarmaţi până în dinţi, care alergau spre locul unde capătul frânghiei sale zăcea încolăcit în iarbă. îndreptară puşti cu baionete fixate spre el şi păreau că strigau toţi deodată.[12221] Din gesturile lor haotice, pricepu că voiau să coboare imediat. O secundă sau două, nu se mişcă, rămânând atârnat de frânghie, cu picioarele bine înfipte în zidul castelului, cu dureri puternice în braţe din cauza efortului de a se menţine drept. Un tumult de sentimente îi trecea prin minte. Iarăşi a fost dat de gol. însă acea experienţă nu-l va opri în niciun chip să nu mai încerce. Atât timp cât rămânea prizonierul italienilor, va căuta orice mijloc ca să evadeze.

înghiţindu-şi dezamăgirea, coborî cu stângăcie la sol, unde fu luat în primire imediat de către italienii roşii la faţă şi agitaţi.[12211] După ce-l lăsară fără rucsac şi-l percheziţionară cu brutalitate, italienii din jurul lui O'Connor tăcură brusc şi se dădură la o parte. O'Connor se întoarse şi-l urmări pe căpitanul Pederneschi, cu pistolul Beretta scos, îndreptându-se într-acolo, cu bocancii negri lustruiţi lună. îl ţintui pe O'Connor cu ochii-i căprui ageri. Sub cozorocul chipiului, pe faţă-i era întipărită o expresie răuvoitoare.

Toată lumea căzu de acord că Pederneschi se pierdu de tot cu firea după tentativa de evadare a generalului O'Connor. Atât Neame, cât şi O'Connor scriau că Pederneschi „era pe jumătate nebun de atâta agitaţie"[12221]; fără îndoială, ca ofiţer de securitate, a fost umilit fiindcă O'Connor a escaladat zidul castelului. Pe lângă faptul că a ţipat la O'Connor într-o combinaţie neinteligibilă de engleză şi italiană, motiv pentru care generalul Neame s-a plâns comandantului (ofiţerul italian, spunea el, a făcut de ruşine valorile cavalereşti ale ofiţerilor britanici)-[323], Pederneschi şi-a vărsat furia pe nefericitul paznic care a zădărnicit planul de evadare. Ofiţerul de securitate „a devenit aproape isteric, şi-a vărsat nervii pe bietul paznic, făcându-l în toate felurile şi încuindu-l în cameră pe durata nopţii".[323]

O'Connor fu trimis în biroul comandantului pentru a fi interogat la scurtă vreme după tentativa eşuată de evadare, apoi închis în dormitorul lui în timp ce roţile birocraţiei italiene se puneau în mişcare.[323]

A doua zi, 25 iulie, generalul Chiappe mai făcu o vizită la castel, de data aceasta pentru a împărţi pedepse. Santinela închisă de căpitanul Pederneschi fu eliberată, Chiappe dându-i o recompensă de 500 de lire fiindcă a dat dovadă de stăpânire de sine şi n-a deschis focul asupra generalului britanic care încerca să evadeze.[323] Din nou, întreg lagărul, inclusiv Dick O'Connor, fu adunat în curte pentru o mustrare oficială.

— Domnilor, spuse Chiappe, cu o voce puternică al cărei ecou se lovea de zidurile fortăreţei şi uitându-se direct la O'Connor. N-are rost să încercaţi să evadaţi. Castelul este bine păzit; nu veţi scăpa din el cu viaţă. Şi chiar dacă o faceţi, n-o să ajungeţi la frontiera cu Elveţia.[323] *Generale,* pedeapsa dumneavoastră pentru tentativa de evadare este de treizeci de zile în regim de izolare, care vor fi executate într-o altă fortăreaţă.

O'Connor nu spuse nimic - nu se aştepta la mai puţin decât durata regulamentară de închisoare pentru o asemenea escapadă.

— *Generale* Miles, *generale* Combe şi *generale* Stirling, adăugă Chiappe, pentru că aţi ajutat prizonierul să evadeze, sunteţi condamnaţi la zece zile în regim de izolare, care vor fi executate în camerele dumneavoastră.[323]

Generalul O'Connor avea să-şi execute pedeapsa la *Campo 5* în comuna Gavi-Serravalle Scrivia din Piemont, la 32 de kilometri de oraşul-port Genova. Până la castelul Vincigliata erau 265 de kilometri. Tentant, noua fortăreaţă se afla la doar 160 de kilometri de lacul Como şi frontiera elveţiană. O'Connor fu escortat de la castel către *Campo 5* de către un colonel de infanterie din personalul generalului-maior Chiappe, însoţit de doi carabinieri.-[323] Ciudatele capricii ale războiului ieşiră la iveală când O'Connor observă că printre medaliile colonelului italian era Crucea Militară Britanică.[323] I-a fost acordată în Primul Război Mondial, când cele două ţări erau aliate. Colonelul arătă spre cele câteva medalii de pe uniforma lui O'Connor şi atinse una dintre ele. Era Medalia italiană de argint pentru vitejie pe câmpul de luptă[12211], cu care O'Connor a fost decorat de către armata italiană în octombrie 1918 după o ofensivă pe râul Piave. Doi foşti aliaţi erau duşmani de moarte - cel puţin în teorie.

La *Campo 5,* generalul O'Connor fu băgat într-o celulă întunecoasă care avea să-i servească drept cămin timp de o lună. Era mobilată cu un pat mic, o masă, un scaun şi două oale de noapte. Prin cele două ferestruici cu gratii intra puţină lumină. I se permitea să facă exerciţii câte două ore în fiecare zi pe parapetul fortăreţei, iar mâncarea îi era trimisă din lagărul principal, unde erau deţinuţi mulţi prizonieri britanici. Chiar dacă îi era interzisă comunicarea cu ceilalţi deţinuţi, O'Connor încălca interdicţia aceasta scriind mesaje bucătarilor luaţi prizonieri pe gamela în care îi era pusă mâncarea.[12221]

Pe când O'Connor se chinuia într-o celulă de închisoare, securitatea de la castelul Vincigliata fu sporită. Numărul de santinele active pe timp de zi crescu, iar platforma santinelelor, care ocolea partea interioară a crenelurilor, fu înconjurată cu unsprezece şiruri de sârmă ghimpată, creând, efectiv, o zonă în jurul căreia patrulau paznicii şi făcând imposibilă urcarea pe platformă.

Un şir de sârmă ghimpată fu fixat de stâlpi mici din metal poziţionaţi la un metru şi jumătate distanţă în interiorul zidului înconjurător al castelului.[12221] Căpitanul Pederneschi explică prizonierilor când treaba fu terminată:

— Asta este linia morţii, rosti Pederneschi sumbru, arătând spre sârmă cu mâna înmănuşată. Niciun prizonier n-are voie să treacă de ea. Dacă o faceţi, veţi fi *împuşcaţii*

Comandantul ordonă percheziţii riguroase în camere şi în truse, dar datorită ingeniozităţii prizonierilor în ascunderea echipamentelor ilicite de evadare, nu fu găsit nimic.[12241]

în 3 august, la castel sosi un nou ofiţer, chirurgul-căpitan Ernest Vaughan, de la Indian Medical Service[12221], capturat la Tobruk. Generalul Neame a făcut o cerere pentru un doctor britanic care să-şi exercite profesia în lagăr, cerere care i-a fost aprobată. Vaughan se dovedi a fi un susţinător înflăcărat al evadărilor şi un doctor excelent.[12221] îi fu pus la dispoziţie un dispensar în castel, însă se plânse că pachetele sanitare de la Crucea Roşie conţinând echipamente medicale şi medicamente erau insuficiente.[1223]

Către sfârşitul lunii august, frunzele începură să-şi schimbe culoarea şi în curând aveau să cadă. Prizonierii erau îngrijoraţi de această privelişte. Vara făcea loc toamnei şi avantajul oferit de „Acoperirea naturală", esenţială pentru evadaţii care traversau ţara la pas, începea să dispară. Un asemenea moment marca, efectiv, sfârşitul sezonului prielnic evadărilor până în primăvara anului 1943. Dar aveau timp să plănuiască o altă evadare şi întrebarea era: prin ce metode? Toate tentativele de până atunci au fost un eşec total.

Generalul de Wiart a insistat mult timp că era nevoie ca eforturile de evadare să fie redirecţionate departe de zidurile castelului, adică în interior, şi a devenit tot mai interesat de capela astupată cu cărămidă alăturată sufrageriei mari de la parterul fortăreţe! Diverşi prizonieri au emis ipoteza că existau cavouri subterane sau încăperi sub castel care puteau fi folosite pentru a evada. O găselniţă fericită se dovedi a fi o carte veche în italiană despre castelul Vincigliata, descoperită mucegăind într-un colţ. Fu studiată cu atenţie, sperându-se că avea să dezvăluie mai multe dintre secretele castelului.[323]

După ce O'Connor fu trimis în altă fortăreaţă, de Wiart îl abordă pe Neame şi-l rugă să conceapă un plan pentru a pătrunde în capelă şi a o explora. „Castelul ăsta, cu toate planurile lui nebuneşti, ar fi putut fi un labirint cu pasaje secrete, scria de Wiart, care să ducă în vârful celui mai înalt munte sau în budoarul unei doamne frumoase dintr-o vilă învecinată".[323] însă felul în care a fost conceput castelul îl îngrijora pe de Wiart. „Toate pasajele dădeau prosteşte unul în altul, ca un câine care aleargă în jurul cozii"[323], scria de Wiart. S-au auzit multe vorbe grele la adresa castelului şi a nenorocitului de englez care l-a reconstruit.

— întrucât am încercat să trecem peste zid atât ziua, cât şi noaptea, nu ne mai rămâne decât să trecem *pe sub* zid[331], spuse Carton de Wiart.

Neame fu de acord şi prezidă o şedinţă la care participară de Wiart, Boyd, Combe, Miles şi Hargest. Boyd şi Miles examinaseră deja zidurile exterioare ale capelei, care era situată în colţul din nord-vest al fortăreţei mari, şi încercaseră să facă schiţe ale planului lăcaşului de cult.[323]

— N-am idee cum naiba o să reuşim să intrăm în locul ăla nenorocit, zise vicemareşalul forţelor aeriene Boyd. Intrarea aia zidită cu cărămidă duce direct în curtea principală, deci n-avem cum s-o spargem fără să fim observaţi.

— Atunci, singura cale de intrare ar fi prin zidul fortăreţei, replică Miles.

— Dar n-avem idee cât de gros e zidul, fu de părere Combe. Şi având în vedere ansamblul castelului, cred că şi ăsta e destul de solid.

— Sugerez să-l examinăm mai întâi în detaliu, rosti Neame, cu calm, rotiţele din mintea lui de inginer începând deja să se pună în mişcare. Putem măcar să ne uităm prin grilajul ăla mic de deasupra uşii. O să încercăm mâine după-amiază, când cei mai mulţi italieni îşi fac *siesta.*[323]

Indiferent de eventualele probleme, „speranţa a renăscut în noi, scria Jim Hargest, şi, fără prea multe discuţii, am fost de acord să încercăm".[323]

în după-amiaza următoare, departe de câmpul vizual al santinelelor care patrulau pe zidurile înalte, Neame şi Comitetul Tunelelor porniră în prima expediţie de explorare în detaliu a capelei. Luând o masă din una dintre camere, Neame urcă până la grilajul fixat la vreo doi metri şi jumătate de sol. Oblonul opac din sticlă era deschis. Făcându-şi mâinile căuş, Neame îşi lipi faţa de grilaj, lăsându-şi ochii să se adapteze la întunericul dinăuntru.

— Văd un hol mic, rosti Neame, rar. Pe urmă, e o arcadă care duce la capelă.[323]

Miji ochii şi, datorită pregătirii lui de inginer, înţelese.

— Staţi aşa... holul e în *afara* zidului fortăreţei... arcada a fost tăiată *prin* zidul principal. Interesant! zise Neame, apoi sări de pe masă şi ceilalţi o duseră repede înăuntru. Haideţi să aruncăm o privire în sufrageria alăturată capelei! propuse el şi porni într-acolo cu paşi mari, cu ceilalţi în urma lui.

între zidul capelei şi sufragerie era o zonă de serviciu îngustă, dominată de un lift de serviciu şi un puţ. Neame aruncă o privire în puţul liftului. Văzu că în partea de sus a acestuia era o arcadă falsă, unde zidul era cu vreo 20 de centimetri mai subţire decât în celelalte locuri. Nu era zidul principal al fortăreţei.

— Dacă vrem să intrăm în capelă, cred că ăla-i singurul loc din care avem şanse să reuşim[323], rosti Neame serios.

Fu întrunită o nouă şedinţă a Comitetului Tunelelor a doua zi, după ce Neame se gândi noaptea la detaliile tehnice.

— Când liftul e poziţionat sus, explică Neame, locul unde o să facem o gaură e obstrucţionat. Chiar şi când liftul e jos, uşile închise ale puţului ascund zona care ne interesează. Şi lumina din lift e slabă - am putea s-o facem şi mai slabă?

— Pot să lipesc nişte hârtie peste fereastra aia mică din holul de serviciu, veni cu o idee Miles. Ar trebui să fie de ajutor.

— Excelent! spuse Neame zâmbind. Propun să facem un puţ şi un tunel prin podeaua capelei dacă nu găsim cavouri ascunse. Cred c-ar trebui să începem imediat să lucrăm la intrarea în capelă. Propun, de asemenea, să lucrăm în schimburi de câte doi.[323]

Neame îl numi pe Boyd responsabil cu operaţiunea de pătrundere în capelă. Mai fu adusă mână de lucru în persoana generalului de brigadă Todhunter. Erau trei echipe: Boyd-Miles, Combe-Todhunter şi Stirling- Hargest.[323] Alţii, inclusiv unele dintre ordonanţe, aveau să-şi ofere sprijinul la săpături.

Mai presus de orice, era nevoie de câţiva observatori, pentru ca oamenii care intrau capelă să nu fie descoperiţi în cazul unei vizite-surpriză din partea italienilor. O echipă de „îngeri păzitori" sau supraveghetori[3221], condusă de generalul de Wiart, care nu putea face săpături din cauza rănilor suferite, se organiză într-un dormitor cu vedere la Zidul Alb care ducea în sectorul italian al castelului. Dacă italienii aveau să intre în zona pentru prizonieri prin poarta de la Zidul Alb, echipa care făcea săpături putea fi avertizată imediat.[323]

Se decise ca săpăturile să fie încadrate în rutina zilnică a lagărului, în aşa fel încât să nu trezească suspiciuni. Italienii făceau inspecţii de două ori pe zi şi un

apel, prizonierilor le era servită masa la ore fixe, iar plimbările în jurul castelului şi în zona rurală din apropiere erau organizate după-amiaza, în cazul în care condiţiile atmosferice erau favorabile. Prezenţa era opţională, deci celor care lucrau în schimburi nu li se simţea lipsa dacă nu apăreau sporadic la câte o plimbare. Echipa de excavaţie putea săpa în siguranţă, sub supravegherea „îngerilor păzitori", de două ori pe zi: în intervalele 7:30-9:30 dimineaţa şi 14-16 după-amiaza.

Zidul de mortar din interiorul capelei, deşi era mult mai subţire decât cel al fortăreţei, se dovedi a fi foarte dificil de spart. Avea 76 de centimetri grosime. Era esenţial ca oamenii care lucrau să facă foarte puţin zgomot, pentru că pasarela pe care patrulau santinelele se afla la mică distanţă, la vreo douăzeci de metri depărtare.

Prizonierilor le lipseau uneltele corespunzătoare - găsiră doar câteva răngi scurte, improvizate, din fier, o daltă şi un ciocan de tâmplărie şi o lopată.[323] Răngile nu erau altceva decât nişte bare din fier ascuţite de sergentul Baxter, care a folosit aragazul pe post de furnal. Lordul Ranfurly a făcut lopata dintr- o bucată de tablă, fixându-i un mâner din lemn. Fu utilizat şi un cuţit vechi de bucătărie, căruia Boyd i-a pus un mâner solid din lemn. Resturile de material fură scoase iniţial cu găleţi de grădină, dar ulterior echipele le schimbară cu
găleţi din pânză, ca să atenueze zgomotul.[323]

Timp de cinci zile, echipa făcu o gaură mică în zid, apoi o lărgiră încet, până când ajunse la dimensiunea potrivită pentru ca o persoană să se strecoare în capelă. Lui Boyd îi reveni sarcina de a face un capac din lemn care să arate ca ipsosul, pentru a acoperi gaura.[323] Lordul Ranfurly construi un dispozitiv ca să fixeze capacul în pătratul tăiat cu grijă în ipsosul iniţial, întrebuinţă o sticlă cu apă introdusă într-un tub gol şi ataşată de panou cu o sfoară. „Pentru a deschide uşa, îşi amintea Neame, nu trebuia decât să tragi afară panoul şi să-l cobori în lift, până jos, iar ca să-l pui la loc, trebuia să-l ridici şi să-l fixezi, după aceea sticla îşi îndeplinea funcţia".[323]

Zgomotul *chiar* era o problemă. Echipele alcătuite din doi oameni stăteau deasupra liftului, care era folosit în mod obişnuit pentru a aduce mâncare sus, în sufrageria generalilor, de jos, din bucătăria servitorilor.[323] în timp ce ciobeau şi spărgeau ipsosul şi mortarul zidului, bucăţile cădeau pe tavanul metalic al liftului, făcând un zgomot teribil, amplificat foarte mult de puţul îngust al elevatorului. Orice mişcare a oamenilor care stăteau pe lift îl făcea să se legene şi să se lovească de pereţii puţului cu bubuituri puternice. O altă problemă era norul permanent de praf de ipsos - acesta ajunse în curând să strice mecanismul electric al liftului. Şoldul generalului de brigadă Hargest începu să-l doară şi-l împiedică să lucreze, însă Miles şi Stirling se descurcară.[323]

Odată intraţi, oamenii găsiră capela ca fiind destul de mare, cu ferestre fixate foarte sus în pereţi - atât de sus, încât nimeni din exterior nu putea vedea în interior. încăperea avea cam şase metri lungime, şase metri lăţime şi patru metri şi jumătate înălţime[323], cu un altar, iar pronaosul era situat mai jos decât nivelul capelei cu trei trepte. Era întunecată şi mohorâtă, ceea ce o făcea să fie o ascunzătoare ideală.[323]

Capela era plină de cutii vechi, mobilă prăfuită şi picturi lugubre în ulei. în mod evident, nu mai intrase nimeni în încăpere de ani de zile. Găsiră chiar şi o ladă de şampanie şi o sticlă de whisky. Nimeni nu se atinse de băuturile alcoolice. Dacă italienii descopereau săpăturile, doar o acuzaţie de furt le mai lipsea prizonierilor.

Cel mai priceput electrician din lagăr, sergentul Bain, fu adus să „repare" liftul - modifică mecanismul în aşa fel încât să fie coborât doar prin apăsarea butonului de jos, situat în cămara servitorilor. Aceasta era încă o tentativă de camuflare în caz că vreo santinelă curioasă s-ar fi uitat în puţul liftului. Bain deşurubă şi becul din partea de sus a puţului.[323]

Se punea problema de unde să înceapă tunelul. Neame excluse capela, pentru că ar fi trebuit să mute altarul. în schimb, se înţelese de la sine că alegerea corectă era pronaosul, aflat cu trei trepte mai jos decât nivelul capelei. Tunelul urma să treacă pe sub zidul din curte în loc să fie săpat pe sub zidul principal al fortăreţei (aşa cum ar fi trebuit să se întâmple dacă tunelul ar fi pornit chiar din capelă), iar Neame bănuia că fundaţia zidului din curte era mai slabă. Boyd avea să rămână responsabil cu săpăturile, pe când Neame urma să-şi asume rolul de inginer şi proiectant al tunelului. Prima sarcină era de a studia locul prin care va trece tunelul şi de a i se calcula dimensiunile.

După o discuţie aprinsă cu ceilalţi membri ai Comitetului Tunelelor, Neame propuse un plan final.

— Deci suntem de acord, spuse Neame grupului. Puţul iniţial va avea trei metri lungime şi va fi săpat sub podeaua pronaosului capelei. Apoi un tunel de 1,20 metri lungime şi 60 de centimetri lăţime se va deschide din puţ, trecând direct pe sub aleea care duce spre zidul exterior.[313]

Neame făcu o măsurătoare pe ascuns şi cu foarte multă atenţie, pentru ca santinelele să nu observe nimic. Distanţele fură verificate şi răsverificate, iar calculele lui Neame se dovediră a fi extrem de precise. Măsurarea diferenţei de nivel fu mult mai dificilă, „pentru că zona de teren denivelat care nu se vedea din castel şi puţul ascendent de la capăt erau mai adânci decât mă aşteptasem, scria Neame. Doi metri în loc de 1,37 metri, totul din cauza unui rond de flori ţinut la înălţime de fortificaţia din piatră din exteriorul zidului". [313] După alte câteva calcule se hotărî ca tunelul să fie săpat în pantă, „astfel încât să aibă patru metri adâncime când ajungea la zidul exterior". Intenţia lui Neame era de a ajunge la fundaţia zidului înconjurător, ceea ce-i lăsa două opţiuni: fie găurea baza zidului, fie excava pe sub ea, făcând un puţ ascendent spre exterior. „De asemenea, era esenţial să atingem şi să identificăm baza zidului exterior, ca să ne putem da seama unde ne aflam, deoarece voiam să ieşim la suprafaţă chiar în partea exterioară a zidului, ca să ne putem ascunde".[313] Acest lucru i-ar fi ajutat pe prizonieri, pentru că santinelele de pe zidul înalt de deasupra puteau vedea baza zidului doar dacă se aplecau peste un parapet - ceea ce n-avea să se întâmple în cazul în care prizonierii nu făceau zgomot. în total, tunelul urma să aibă zece metri lungime.[313]

Felul în care au făcut toate acestea era cu adevărat remarcabil, mai ales că Neame nu dispunea de uneltele potrivite. Dar sergentul Bain, despre care Neame a afirmat că şi-ar fi găsit uşor de lucru dacă n-ar fi fost capturat, făcu o serie de instrumente de măsurare din raportoare, pe care să le întrebuinţeze Neame, şi aveau şi o busolă cu reper prismatic, ideală pentru localizarea pe terenLi414}

Săpăturile la tunel demarară în 18 septembrie 1942. Onoarea de a-l începe le fu acordată lui Combe şi Hargest. Generalii de brigadă Todhunter şi Stirling făcură loc mutând din calea lor mobilă şi tablouri. Lucrările fură mult mai dificile decât se aşteptau. Muncitorii pe care Temple-Leader i-a angajat pentru a reconstrui castelul cu o jumătate de secol înainte erau meseriaşi pricepuţi. Combe şi Hargest s-au chinuit în prima fază de lucru doar ca să manevreze două dale bine prinse în

podeaua pronaosului capelei. Zgomotul era prea puternic, iar „îngerii păzitori" pe care de Wiart i-a postat deasupra auzeau destul de clar sunetele răzbătând prin toată clădirea.

Un supraveghetor fu plasat în sufragerie, pentru a sta cu ochii pe cele două intrări care făceau legătura dintre partea de castel destinată prizonierilor şi zona italienilor, iar altul în dormitorul lui Vaughan de la primul nivel al fortăreţei, ca să stea cu ochii pe santinele. însă rutina era obositoare şi ineficientă, aşa că de Wiart modifică planurile. Un om din dormitorul lui Vaughan va supraveghea porţile şi un altul urma să fie plasat în baia lui de Wiart, de unde avea să vadă mai bine santinelele de pe zid. Obloanele din ambele încăperi fură aranjate în aşa fel încât supraveghetorii să-şi îndeplinească îndatoririle fără a fi observaţi din exterior. Prin rotaţie, oamenii lucrau în ture de câte douăzeci de minute până când erau schimbaţi, păstrându-şi astfel forţele.[1413]

Pentru a îmbunătăţi paza efectuată de „îngerii păzitori", sergentul Bain încropi un sistem electric de alarmă folosind sonerii şi bucăţi de cabluri pe care prizonierii le-au recuperat sau le-au şterpelit de prin tot castelul. în dormitorul lui Vaughan şi în baia lui de Wiart fură instalate în secret butoane conectate la o sonerie de la capelă.[1413] Fu stabilită o serie de semnale care permitea supraveghetorilor să alerteze echipa care făcea săpături la apropierea primejdiei.

Un ţârâit însemna „Opriţi-vă temporar". Două ţârâituri - „Continuaţi". Trei ţârâituri dădeau semnalul pentru „Alarmă - ieşiţi la suprafaţă şi pregătiţi- vă de evacuare", iar patru ţârâituri erau cel mai serios avertisment: „Foarte grav - fiţi pregătiţi pentru orice."[313]

în ziua de 1 octombrie 1942, Dick O'Connor se întoarse de la *Campo 5.* Regimul lui de izolare a ţinut mai mult decât prevedea sentinţa, probabil din cauza unor neînţelegeri la nivel administrativ. Totuşi asta nu i-a ştirbit câtuşi de puţin dorinţa de a evada; dimpotrivă, eşecul recent îl făcu să-şi dorească şi mai mult să scape. „M-am bucurat enorm să-mi revăd prietenii, scria O'Connor, şi am fost încântat să aflu că au avansat deja destul de mult cu un nou plan de evadare".[14121]

Vicemareşalul forţelor aeriene Boyd îi spuse lui Neame că nu mai voia să fie la comanda operaţiunilor de excavare, din cauza unor conflicte cu ceilalţi, şi conducerea săpăturilor îi fu încredinţată unui muncitor de rând pe durata operaţiunilor. Dick O'Connor li se alătură, înlocuindu-l pe generalul de brigadă Todhunter, care renunţase, iar Neame îi ceru charismaticului O'Connor să preia comanda echipelor de muncitori. Generalul de Wiart avea să continue să organizeze şi să comande santinelele. Ca de obicei, generalul Dick era nerăbdător să se apuce de treabă.

La începutul lunii octombrie, generalul de brigadă Todhunter îşi sărbători a 42-a aniversare şi, potrivit obiceiului, fu dată o petrecere în cinstea lui, care le distrase atenţia de la munca grea a săpatului de tuneluri. „Personalul de la bucătărie a făcut un tort cu glazură din ciocolată, cu stema Essexului pe el, scria Todhunter celor de-acasă, cu mândrie. La cină am avut *aperitive,* dintre care *felul principal* a fost *pâté de foie gras* la conservă, apoi şniţel vienez din carne de iepure prăjită cu cartofi şi nişte cârnaţi delicioşi la conservă cu pâine prăjită".[14121] Apoi Todhunter relată ce s-a întâmplat în continuare: „Mi-am dus tortul jos ca să-l termine ordonanţele şi m-am simţit un pic bătrân", nota el. Evident, ordonanţele îl considerau pe Todhunter genul de domn de la ţară, de modă veche, pasionat de vânătoare şi pescuit şi discutau cum să-i orneze tortul: când se apropie de popotă, el auzi pe cineva spunând cu o voce tunătoare: «Puteam să-i punem bietului bătrân

o puşcă pe tort şi tot ar fi fost mulţumit!»"[14221] Todhunter era unul dintre cei mai tineri ofiţeri superiori ţinuţi prizonieri la castel.

Într-o dimineaţă de la sfârşitul lunii octombrie 1942, Owen Boyd tocmai ieşea din tunel, după o tură de săpat. Se progresa foarte încet. între deschiderea puţului din pronaosul capelei în 18 septembrie şi revenirea lui O'Connor la castel, puţul vertical a avansat aproape un metru. Faptul că trebuia să se lucreze cât mai silenţios în cele două perioade scurte de săpături din fiecare zi încetinea munca. Din cauza dimensiunilor găurii, doar un singur om putea lucra, în timp ce partenerul lui stătea în apropiere pentru a-l schimba.[1423] Solul era din argilă solidă cu straturi orizontale de rocă. Lucrătorilor le era foarte dificil să treacă de rocă având la dispoziţie doar nişte unelte rudimentare şi ţinând cont şi de celelalte neajunsuri. Boyd era epuizat. La ora 8 dimineaţa, el urcă înapoi pe lift prin gaura din zidul capelei, înainte să iasă din puţ prin cămara alăturată bucătăriei ordonanţelor. întocmai celorlalţi, purta o pijama veche din lână când săpa, iar aceasta era murdară, plină de pământ şi argilă uscată.[323] într-o zi, când generalul Neame era îmbrăcat astfel şi s-a căţărat cu stângăcie din lift prin gaura din zidul capelei, unul dintre membrii echipei de excavaţie a făcut un comentariu în glumă: „Stafia se îndreaptă spre vest".[323] Era un comentariu foarte potrivit în acel moment, pentru că ei erau ca nişte strigoi, furişându-se prin castel la orice oră şi trecând prin pereţi.

Boyd purta şosete lungi peste pantalonii de pijama, pentru a-şi proteja picioarele de murdărie. Odată ieşit din tunel, şi-a scos şosetele şi le-a îndesat în buzunarele paltonului, pe urmă a încălţat în grabă o pereche de pantofi cu şireturile dezlegate. Nu se simţea îngrijorat pentru că se mişca în voie - „îngerii păzitori" ai lui de Wiart n-au dat niciun semnal de alarmă la soneria de avertizare din tunel.

Porni înapoi pe scări, spre camera lui. în timp ce cotea, dădu peste căpitanul Pederneschi. Boyd făcu un pas înapoi, amuţit de groază, cu inima bătând să-i spargă pieptul. Niciun ofiţer italian n-ar fi trebuit să intre în fortăreaţă fără un semnal de alarmă din partea unuia din cei doi supraveghetori de la primul nivel. Faptul că principalul câine de pază al castelului umbla pe-acolo ziua în amiaza mare îl făcu să se gândească imediat la o percheziţie sau la descoperirea planului lor de evadare. Pederneschi îl pironi cu privirea, examinându-l din cap până-n picioare, evident intrigat de îmbrăcămintea neobişnuită a acestuia.

— Vicemareşale Boyd, unde mergeţi? întrebă Pederneschi.

Boyd îşi băgă din reflex mâinile murdare în buzunare şi improviză rapid înainte de a răspunde.

— O carte, căpitane. Căutam o carte.[323]

— înţeleg, replică Pederneschi pe un ton neutru şi privirea îi coborî spre buzunarele lui Boyd. Şi unde este cartea dumneavoastră?

— N-am găsit-o, dă-o-n plata Domnului! se bâlbâi Boyd. Cred că am lăsat-o în cameră.

Pederneschi nu părea convins şi continua să-l privească pe Boyd din cap până-n picioare, cu ochii lui căprui, ageri.

— Cred că îmbătrânesc, spuse Boyd râzând agitat. încep să uit.

Pederneschi se relaxă şi zâmbi.

— A, da, teribil lucru e bătrâneţea, nu-i aşa?

— Aşa-i, murmură Boyd. Păi, mă scuzaţi, căpitane, trebuie să mă duc să mă îmbrac pentru micul dejun.

Boyd îşi făcu loc pe lângă Pederneschi şi urcă rapid scările, cu partea inferioară uşor murdară a unei perechi de pantaloni căptuşiţi, albi, ieşindu-i de sub haină. Pederneschi îl urmări plecând. Ofiţerul rămase pe loc câteva secunde, scrutând atent scările, gânditor, cu ochii uşor îngustaţi şi lipsiţi de expresie. Apoi se întoarse, ridică din umeri şi continuă să coboare spre parter.

Lecţia acelei presupuse cărţi şi a altor câtorva scăpări era că, fără îndoială, „din generali cu rang nu ies santinele bune!"-[32]

[3]Capitolul 12

Sub dom

„Cu pregătirea lui de inginer, Neame ne-a organizat munca şi a făcut totul cu foarte multă precizie".

Adrian Carton de Wiart, general-maior

Fecioara Maria, cu chipul senin şi liniştit scăldat în lumina slabă a capelei, cu mâinile împreunate în rugăciune, se legănă uşor şi frânghia legată în jurul mijlocului său se întinse. Din gaura din faţa statuii mari şi grele din marmură ieşi un om atât de murdar, încât hainele-i erau imposibil de deosebit de cap şi mâini. El se târî încet afară, agăţat de frânghie. Generalul de brigadă James Hargest rămase un moment pe podeaua rece a capelei, aşteptând să-şi recapete suflul. Era epuizat.

— OK, Reg, haide, du-te! spuse Hargest cu răsuflarea tăiată către partenerul lui de excavaţie, generalul de brigadă Miles, care aştepta lângă mica gaură din podeaua pronaosului capelei.

Câteva găleţi erau stivuite frumos în apropierea găurii, gata să fie coborâte şi apoi ridicate din nou la suprafaţă, pline cu material de pe urma săpăturilor. Pământul şi rocile umpleau tot mai mult spaţiul podelei dinăuntrul capelei, un morman fiind ţinut la distanţă de bucăţi de mobilă şi rogojină de cocotier. Toată camera mirosea a resturi mucegăite. Fecioara Maria stătea în linişte deasupra intrării tunelului. Era o statuie mare şi grea, legată de mijloc cu o frânghie, ca o ancoră, pentru a le permite membrilor echipei de excavaţie să urce pe ea şi să iasă la suprafaţă. Hargest se sprijini cu spatele de marmura rece şi ascultă. Curând, îl auzi pe Miles zgâriind şi săpând prin rocile şi argila întărită de la trei metri sub locul unde stătea şi se odihnea. în câteva minute desluşi vag în interiorul tunelului cunoscuta comandă „Găleată!" Hargest legă cu greu o găleată din pânză de capătul frânghiei mai mici şi o coborî prin podea.

Prima mare provocare pentru echipa de excavaţie a fost când a ajuns în puţul vertical de acces în tunel, la 1,80 metri sub pronaosul capelei. Loviră granitul dur, de neclintit.

— N-o să trecem niciodată de ăsta, declară generalul de brigadă Combe, ciocănind cu mânerul mistriei în stânca mare care ieşea la lumină cu fiecare nouă zgârietură.

Generalul Neame, proiectantul tunelului, împărtăşea pesimismul lui Combe. în mod normal, un asemenea blocaj putea fi eliminat doar cu explozibili.[1423] Se luă hotărârea de a se face săpături mai adânci, pentru a fi stabilite dimensiunile bucăţii de granit care-i împiedica să ajungă mai jos.

După alte câteva zile de săpături, constatară că stânca era foarte mare şi avea forma unui dom. Nu era un semn bun. Fu botezată în curând „Domul Sfântul Pavel", pentru că părea la fel de mare şi de neclintită ca o catedrală.

14271

— Va trebui să încercăm să trecem cumva de ea, zise Neame, cu faţa murdară şi încruntată.

Discutară chestiunea şi fu stabilită o metodă. Vor săpa pe orizontală, ca să vadă cât de mare era stânca. Dacă se întindea câţiva metri în fiecare direcţie, puteau să-i pună cruce tunelului.

Săpătorii s-au îndreptat către dom aducând cu ei bare din metal cu care au scos la iveală marginile stâncii. Utilizarea barelor era însă dificilă, pentru că fiecare lovitură reverbera până la fortăreaţă. „îngerii păzitori" care stăteau la primul etaj se holbau unii la alţii cu neîncredere: cum se făcea că santinelele n-auzeau zgomotele puternice din subteran? Degetele lor se agitau nervoase, gata să apese pe butoanele soneriei de alarmă pentru a-i anunţa pe ceilalţi să sisteze operaţiunea în cazul în care o santinelă ar fi aruncat vreo privire în direcţia capelei.

După câteva zile de activitate asiduă, Domul Sfântul Pavel se dovedi a fi o bucată mare de granit înconjurată de ceea ce Hargest numea „stâncă putredă". Aceasta fu spartă şi îndepărtată până când se puteau lega două frânghii de bucata solidă din mijloc. Fu nevoie de patru oameni care se chinuiră, asudând şi înjurând, ca să scoată bolovanul de granit din puţ şi a-l băga în capelă.

Generalul de Wiart continua să-şi perfecţioneze sistemul de alarmă format din supraveghetori. în fiecare dimineaţă, soldatul Collins, ordonanţa lui Dick O'Connor, verifica în grabă castelul, ca să se asigure că nu era niciun italian în zonele destinate prizonierilor. Şi soneriile de urgenţă erau testate înainte de intrarea în tură a primului schimb al zilei.

Garnizoana italiană funcţiona după programe fixe, aşa că, după observaţii atente, echipa lui de Wiart ştia ce constituia un comportament normal pentru macaronarii lor şi ce nu. Collins îi raporta lui de Wiart despre activitatea paznicilor la castel şi acesta transmitea prin sonerie echipei de excavaţie să înceapă săpăturile. La 7:30 dimineaţa, supraveghetorii vedeau o portiţă deschizându-se în Zidul Alb şi un subofiţer italian intra pe acolo ca să stingă lumina de deasupra treptelor care duceau spre arcadă. Apoi deschidea uşa care dădea în curte. Cincisprezece minute mai târziu avea loc schimbarea gărzii în curtea italienilor de dincolo de Zidul Alb. Era acordată o atenţie deosebită acestui moment, pentru că uneori ofiţerul de serviciu intra în zona prizonierilor. La ora 9 dimineaţa, un soldat italian se îndrepta spre bucătăria prizonierilor cu lapte proaspăt. Deoarece era aproape de tunel, un „înger păzitor" îi avertiza mereu cu un ţârâit pe membrii echipei de excavare din tunel. încetau imediat lucrul, iar unul dintre ei se întorcea întotdeauna spre celălalt şi murmura: „Lăptarul". în unele zile, erau scoase sau returnate rufe.

La sfârşit de săptămână, apărură nişte schimbări. în fiecare sâmbătă, la 8:30 dimineaţa, „sergentul de la cumpărături" îi lua flori generalului de brigadă Stirling. Acestea aveau să fie aduse la slujba religioasă ţinută de generalul Neame în sufragerie, duminică dimineaţa. în ultima zi din săptămână, la 7:45 dimineaţa, cei patru romano-catolici dintre prizonieri erau escortaţi la o biserică locală, pentru slujbă.[1423]

Prizonierii i-au observat foarte atent pe cei două sute de paznici pe durata detenţiei şi au ajuns să le cunoască obiceiurile. Paznicii ştiau că erau urmăriţi de cel puţin două perechi de ochi în timpul serviciului. Fiecare paznic era diferit. Unii erau foarte alerţi şi suspicioşi, alţii erau leneşi şi-şi petreceau vremea pălăvrăgind, citind scrisori sau chiar moţăind la soare.[1423]

Căpitanul Pederneschi rămânea imprevizibil. Apărea adesea pe neaşteptate în fortăreaţă, pândind ca o pisică şi încercând să observe semne ale unui comportament ilegal. Erau făcute percheziţii în fiecare noapte, dându-se ordine gărzilor să verifice grădina prizonierilor sau grămezile de gunoi. Nu găsiră nimic. Nici hărţi ascunse, nici frânghii improvizate, nici haine civile vârâte sub dale sau ghivece. Poate că italienii aveau impresia că i-au înfrânt pe britanici de când Dick O'Connor a eşuat în escaladarea zidului. Fortificaţiile consolidate de pe ziduri şi rutina mai riguroasă de pază dădeau rezultate. Dar italienii, fără a-şi da seama, erau păcăliţi că totul era în ordine,
deşi chiar sub nasul lor prizonierii asudau săpând un tunel.

Neame a estimat că puţul de intrare în tunel trebuia să atingă trei metri adâncime şi a stabilit data provizorie de finalizare a săpăturilor pentru 31 octombrie 1942. însă odată ce Domul Sfântul Pavel fu eliminat şi coborârea facilitată, adâncimea necesară fu atinsă cu câteva zile mai devreme decât era programată. Apoi se schimbă direcţia, iar tunelul începu să fie săpat în unghiuri drepte faţă de zidul fortăreţei. Solul era şi mai dur decât în puţul vertical, cu multe straturi de rocă dură.[14221] Din fericire, straturile de rocă erau crăpate, ceea ce însemna că, prin muncă asiduă şi răbdare, rocile puteau fi desprinse şi date la o parte. Straturile de rocă fură fragmentate după mai multe săptămâni de muncă epuizantă. Neame, un inginer minier cu experienţă din Primul Război Mondial, spunea că, în mod normal, o asemenea muncă ar fi necesitat „un târnăcop şi un burghiu de miner, plus un ciocan"[14211], însă prizonierii fură nevoiţi să se descurce cu un cuţit de bucătărie, câteva bare din fier şi nişte unelte de tâmplărie improvizate şi rudimentare.

Unele pietre erau destul de mari şi era nevoie de doi oameni pentru a le rostogoli în jos prin tunel, spre puţ, pentru a fi scoase. John Combe deveni expert în scoaterea pietrelor, la fel şi Boyd şi Miles, care se descurcară şi ei foarte bine la această muncă plictisitoare şi epuizantă.[14221] Zgomotul rămânea totuşi o problemă. De Wiart stabili nişte „zgomote de acoperire" - printre aceste diversiuni se numărau discuţiile cu voce tare purtate afară între ofiţeri, spargerea lemnelor pentru foc şi jocurile gălăgioase de tenis sau fotbal, toate concepute pentru a distrage atenţia santinelelor de pe zidul exterior şi de a acoperi orice zgomot din capelă.[14221] Aproape toţi prizonierii, indiferent de rang, erau implicaţi în aceste diversiuni, pe când săpăturile avansau de la o lună la alta.

De câte ori se apropia o santinelă de tunel, de Wiart le dădea un semnal prin sonerie membrilor echipei de excavaţie, pentru a le transmite să nu facă zgomot. Era enervant şi în curând chiar şi cinicul „Long John Silver" începu să simtă presiunea. De obicei, soneria începea să ţârâie pentru că de Wiart sau unul dintre „îngerii păzitori" observa o santinelă de pe zid oprindu-se şi dând impresia că asculta ceva din apropiere. Convins că santinela a auzit zgomotul făcut de săpături, de Wiart înjura şi apăsa pe sonerie, cu ochii aţintiţi asupra italianului şi cu inima bătându-i repede. Apoi santinela îşi pierdea interesul şi se îndrepta din nou spre gheretă, iar panica lui de Wiart dispărea.[14241] Un astfel de joc de-a şoarecele şi pisica a durat aproape şapte luni.

A săpa 12 centimetri pe zi era considerat un pas înainte prin argila şi roca dură. Uneori, dura o săptămână pentru a atinge acea distanţă minusculă. Deoarece tunelul era săpat în întregime de amatori de vârstă mijlocie, cu unelte improvizate, asta constituia o realizare care întrecea orice închipuire.

Lucrările la tunel avansau încet pe sub fundaţiile mari ale fortăreţei, despre care se descoperi că erau mai puţin adânci decât s-au aşteptat Neame şi ceilalţi pentru o clădire atât de mare. Tunelul a fost plănuit iniţial să aibă 1,27 metri înălţime, dar, pe durata săpăturilor, descoperiră că-l puteau reduce fără probleme la un metru. Cele două dezavantaje ale unui tunel mai mic erau lipsa curenţilor de aer şi căldura intensă.[1423]

Potrivit planului lui Neame, tunelul trebuia săpat într-o pantă, ceea ce însemna că se adâncea cu 1,21 metri când ajungea la zidul care înconjura castelul. însă două straturi groase de rocă solidă fură descoperite în noiembrie, deci lucrătorii efectuară săpături intense şi obositoare şi avansară doar câţiva centimetri pe zi. Deşi toate rocile erau fisurate şi crăpate, membrii echipei de excavaţie tot au fost nevoiţi să lărgească fisurile cu uneltele lor rudimentare sau să încerce să treacă de pietre săpând pe deasupra şi pe dedesubtul lor. Fu vărsată apă peste roci, pentru a scoate mai uşor la iveală fisuri, oamenii chinuindu-şi ochii la lumina lămpii improvizate, cu un singur bec, a sergentului Bain, care lumina în josul tunelului şi era fixată cu cabluri furate de la italieni. Folosirea apei însemna că oamenii erau nevoiţi să lucreze permanent în noroi, ceea ce le sporea foarte mult disconfortul şi le ameninţa sănătatea. Renunţară curând la metodă.[1423]

în fiecare duminică, generalul Neame măsura tunelul cu atenţie, întrebuinţându-şi uneltele improvizate şi notându-şi recomandările.[323]

în cea mai mare parte a lunii noiembrie, vremea fu ploioasă. „Ne pregătim pentru iarnă", scria generalul de brigadă Todhunter. Ploaia ne ţine „închişi în casă, ceea ce ne plictiseşte, însă cu cât vin mai târziu frigul şi zăpada, cu atât e mai bine".[323] Temperaturile în scădere aveau să facă lucrul la tunel tot mai anevoios, iar ploile torenţiale pătrundeau în puţul de intrare prin crăpăturile din capelă.

Săpăturile continuau într-un ritm frenetic şi începură pregătirile pentru al doilea Crăciun petrecut la castel. „Am primit o vizită din partea unor oficiali ai Ambasadei Elveţiei în această dimineaţă, ceea ce înseamnă o schimbare, scria Todhunter în data de 19 decembrie. Sunt foarte grijulii cu noi. Atât ei, cât şi cei de la Crucea Roşie au spus că s-ar putea să ne întârzie pachetele, dar suntem bine aprovizionaţi aici, aşa că o să ne descurcăm o vreme".[1423]

Când ultima echipă se opri din lucru în după-amiaza ajunului Crăciunului din 1942, prizonierii trudeau la tunel de aproape patru luni. în secret şi în condiţiile cele mai dificile cu putinţă, acel grup de generali şi comandanţi de brigadă a reuşit imposibilul. Ei au săpat un puţ la trei metri dedesubtul pronaosului capelei şi un tunel de şase metri lungime spre libertate.

— Estimez că va mai trebui să săpăm patru metri şi jumătate şi o să reuşim[14421], spuse Neame în noaptea aceea.

Nu părea mare lucru, însă fiecare om ştia că mai avea luni de zile de muncă grea dacă voia să fie gata pentru „sezonul de evadări" din primăvară. Distanţa de la pronaosul capelei la interiorul zidului exterior era de aproximativ zece metri şi jumătate.[14411]

— Având probleme cu straturile de rocă şi de argilă întărită, apreciez c-ar trebui să ieşim la suprafaţă pe la mijlocul lunii martie, adăugă Neame.

Câţiva ofiţeri ciocniră pahare de vin la auzul acestor veşti.

— S-avem un Crăciun fericit, domnilor, toastă Neame, ridicând paharul, şi o vacanţă binemeritată în Elveţia de Paşte în 1943!

în acea seară, generalii de brigadă Combe şi Stirling dădură o petrecere pentru ordonanţe, unde „a venit toată lumea şi s-a simţit bine. Am avut o bere cam

slabă şi un Moş Crăciun în persoana lui Armstrong, bătrânul sud-african care seamănă oricum leit cu el"[1443]

în ziua de Crăciun, ca un fel de cadou, tunelul fu deschis pentru inspecţie tuturor prizonierilor de la castel, inclusiv ordonanţelor. Odată postaţi supraveghetorii lui de Wiart la locurile lor, vizitatorii fură coborâţi în grupuri mici şi duşi într-un tur al tunelului. James Hargest îşi amintea de reacţiile prizonierilor mai tineri: „Erau toţi uluiţi de amploarea proiectului. Cei mai mulţi credeau că eram nişte bătrânei entuziaşti, însă ca mineri nu era mare lucru de capul nostru; dar după acea inspecţie şi-au dat seama că eram serioşi".[343]

„în ziua de Crăciun ne-am devorat curcanii pe care John [Combe] i-a crescut cu foarte multă grijă luni întregi. Au fost foarte buni, cu budincă de prune *ă la* Crucea Roşie. G-P a făcut nişte meniuri excelente, pictate de mână, cu acuarele, cu diverse preparate din carne de vânat, şi am avut şi un brăduleţ de Crăciun cu lumânări adevărate, aşa c-am încercat să sărbătorim
cum am ştiut noi mai bine".[14441]

în timp ce tunelul prindea contur, începură planurile şi pregătirile meticuloase pentru evadare. Mai întâi, şi cel mai important, trebuia să se decidă câţi oameni vor evada şi despre cine era vorba. Aveau să fie trei grupuri de câte doi oameni: de Wiart şi O'Connor, Miles şi Hargest, apoi Boyd şi Combe.

— Cum stăm cu hainele pentru evadare? întrebă Neame, care, în calitate de „tată al lagărului", a decis să nu evadeze, pentru că datoria lui era de a-i conduce şi a-i reprezenta pe toţi prizonierii de la castelul Vincigliata.

— Fiecare-şi face hainele lui, domnule, răspunse Jim Hargest. Ideea e că trebuie să trecem drept muncitori italieni. în acest scop, o să avem la noi şi „recuzita" adecvată. De exemplu, eu ies ca un zidar, deci am o mistrie şi un fir cu plumb de cărat după mine în valiză.

Noaptea, ascunşi în camerele lor şi după ce săpau în cele două ture de lucru din timpul zilei, evadaţii lucrau la croirea jachetelor şi a şepcilor de muncitori, modificând bucăţi din uniformă. Mai rămăseseră nişte articole de îmbrăcăminte de la tentativele anterioare de evadare, pe care le ascunseseră de italieni. Ideea era ca majoritatea evadaţilor să arate ca nişte muncitori, fără a părea însă jerpeliţi sau suspecţi.

— Se fac stive cu raţii, domnule, zise Reg Miles, referindu-se la depozitele ilicite de mâncare pentru drum, în mare parte cutii de ciocolată, tablete din ciocolată cu lapte din malţ şi biscuiţi de la Crucea Roşie.

— Dar documentele de identitate? întrebă Neame, întorcându-se către Gambier-Parry, care părea epuizat.

— Se rezolvă toate, băiete, răspunse G-P fără nicio emoţie, cu cearcăne negre sub ochii obosiţi.

G-P obţinuse un act de identitate italian real şi, folosindu-l ca model, reproducea cu fidelitate preţiosul document. Şi trebuia să facă şase copii.

întrucât pe G-P îl pasionau schiţele şi picturile, italienii, în naivitatea lor, i-au pus la dispoziţie tuşuri, vopsele, perii, creioane şi diverse tipuri de hârtie, dintre care o mare parte fu întrebuinţată mai ales pentru a crea hărţi şi documente de identitate foarte reuşite.[14421] însă crearea a şase acte de identitate necesita multe luni de concentrare istovitoare. O singură greşeală de scriere, de ştampilare sau de semnătură putea însemna luni de muncă aruncate pe apa sâmbetei. G-P se descurcă singur, pentru că nimeni din lagăr n-avea abilităţile lui, aşa că doar el era falsificator. Lucrând adesea seara, pe o lumină nepotrivită, gata în orice moment

să-şi ascundă „opera de artă" în cazul unei percheziţii, ochii îi obosiră. Făcu rost de o lupă care-l ajuta la munca migăloasă, dar spre finalul proiectului, nervii lui G-P începură să cedeze.-[343]

Singura problemă aparent imposibil de rezolvat cu care se confrunta G-P în producţia de acte de identitate italiene false era lipsa fotografiilor pentru paşapoarte. Autorităţile italiene nu permiteau prezenţa aparatelor de fotografiat, însă fiecare act de identitate trebuia să aibă lipită o poză standard alb-negru pentru paşaport. Ceilalţi prizonieri nu-şi puteau imagina cum avea să rezolve G-P această problemă. Dar îi subestimau abilităţile incredibile. Pe lângă pictură, G-P era pasionat şi de muzică. Organiza şi conducea corul castelului, cu intendentul companiei, sergentul Tom Morgan, ca tenor principal. După multe plângeri şi negocieri, prizonierii obţinură din partea maiorului Bacci un gramofon cu manivelă pentru camera lor de zi.[343] G-P ceru discuri, mai ales cu muzică clasică şi de operă. Organiza recitaluri săptămânale. într-o zi, scoţând un disc din suportul din carton, observă că pe verso erau poze alb-negru cu artiştii care realizaseră albumul. Chiar mai incredibil de-atât era faptul că pozele aveau aceleaşi dimensiuni ca fotografiile pentru paşapoarte şi erau tipărite pe exact aceeaşi hârtie. Ideea lui G-P era simplă: trebuia să găsească poze cu artişti care semănau cu evadaţii din tunel şi să le utilizeze pentru actele de identitate false.

El ceru mai multe discuri de operă germane şi italiene, adunând astfel o colecţie consistentă de poze din care să aleagă. Prizonierii formară un comitet, care analiză atent copertele discurilor, încercând să găsească feţe care să se asemene cu ale celor şase oameni din echipa de evadare. în cele din urmă, găsiră chipuri asemănătoare cu fiecare om, inclusiv cu generalul de Wiart, fără petic. De Wiart se dovedi a fi cel mai greu de potrivit cu cineva, până când G-P găsi o fotografie într-un ziar italian numit *Illustrazione*. Ca o ironie a sorţii, faţa care se asemăna cel mai bine cu a lui „Long John Silver" era a prim-ministrului României, mareşalul Ion Antonescu, conducător al Statului aliat cu Axa.[343]

Era important ca evadaţii să-şi memoreze noile identităţi sub acoperire şi acestea să fie simple. Ei fură încurajaţi să-şi creeze nume italieneşti. Jim Hargest alese numele „Angelo Pasco"[343]. Va ţine minte numele cu uşurinţă, deoarece era al unui prieten comerciant de peşte din Invercargill, Noua Zeelandă. Pasco era din Bologna şi avea meseria de zidar, aşa cum a menţionat Hargest anterior că se dădea drept un muncitor italian, cu o mistrie şi un fir cu plumb de cărat după el în valiză.

— Tirano, spuse Dick O'Connor arătând cu degetul pe una dintre hărţile pictate cu migală de G-P. Este o comună la graniţa cu Elveţia, în provincia italiană Sondrio.

O'Connor îşi prezenta planul de a merge pe jos, însoţit de Carton de Wiart, până în Elveţia. Boyd, Combe, Hargest şi Miles vor încerca să ajungă în Elveţia cu trenul.[14221] Generalul Dick şi Carton au ales totuşi varianta mai solicitantă a drumeţiei, ceea ce prizonierii numeau „muncă de cercetaşi", efectuată pe aproximativ 434 de kilometri spre nord. Din cauza peticului de la ochi şi a mâinii lipsă, de Wiart considera că ieşea prea mult în evidenţă călătorind cu trenul, deci O'Connor decise să-şi însoţească prietenul.[14211] „Aveam mai multe şanse de a ne evapora în munţi".[1453] Dar indiferent de planurile lor şi de condiţia fizică, alergatul în sus şi-n jos pe trepte cerea un mare efort din partea unui om cu dizabilităţi, în vârstă de şaizeci şi trei de ani, şi a însoţitorului său, de cincizeci şi patru.

— Ruta noastră este foarte simplă, spuse vicemareşalul forţelor aeriene Boyd. Avem de gând să mergem pe jos până la gara din Florenţa şi, călătorind incognito ca meseriaşi sau negustori ambulanţi, să urcăm într-un tren către Milano.

în timp ce vorbea, urmărea cu degetul pe hartă traseul din nordului Italiei.

— Schimbăm trenul la Milano pentru Como, destinaţia noastră finală fiind Chiasso, la graniţă. E la vreo nouă kilometri şi jumătate de Como, deci mergem pe jos. Chiasso se întinde peste graniţa dintre Elveţia şi Italia, cu partea elveţiană în interiorul Cantonului Ticino. Este comuna cea mai sudică din Elveţia, la 141 de kilometri vest de Tirano, adăugă el.

— Cum aveţi de gând să intraţi în Elveţia? întrebă generalul Neame.

— Păi, toate punctele de trecere a frontierei sunt păzite foarte bine *şi* de elveţieni, *şi* de italieni, răspunse Boyd. Evident, va trebui să evităm toate drumurile, podurile şi liniile de cale ferată care trec pe la frontieră. însă, din câte ne dăm seama, elveţienii n-au oamenii necesari pentru a păzi fiecare punct al frontierei, şi nici inamicul n-are, iar relieful nu permite o asemenea măsură. Ne întâlnim în munţi şi trecem printr-un loc nesupravegheat.

— La ideea asta ne-am gândit şi noi, zise O'Connor. O să înaintăm către nord din Tirano, printr-un punct de trecere nepăzit.

Pentru cei patru care voiau să meargă cu trenul, călătoria spre frontiera elveţiană avea să dureze câteva zile, fiind ştiut traficul de pe calea ferată pe timp de război. Vor duce cu ei nişte valize sau serviete mici. Marea provocare pentru ei era cumpărarea biletelor şi amestecarea cu populaţia. Pentru O'Connor şi de Wiart, călătoria avea să dureze câteva săptămâni, deoarece vor căra în spate o mare parte din lucrurile care le erau necesare. Aceştia calculară că rucsacurile lor vor conţine cel puţin unsprezece kilograme de mâncare, haine de schimb şi hărţi.[1423] Hrana lor consta în ciocolată de la Crucea Roşie, conserve de carne de vită, de supă şi aşa mai departe, adunate cu grijă în câteva luni.

Echipamentele de evadare ale celor trei echipe fură mutate în capelă, pentru a fi în siguranţă[1431], totuşi îşi făcură şi câteva rezerve, în caz că italienii descopereau tunelul.

Chiar după Anul Nou în 1943, Jim Hargest fu din nou obligat să întrerupă săpăturile, din cauza durerii de şold. în cele din urmă, ajunse la spital în Florenţa pentru o radiografie şi tratament, la recomandarea doctorului Vaughan. Cum era nevoie de două drumuri cu maşina în oraş pentru asta, Hargest le numi misiuni de recunoaştere pentru preconizata evadare prin tunel. La fiecare drum, el îl convinse pe caporalul care-l ducea cu maşina s-o ia pe un traseu diferit, cu pretextul că voia să vadă priveliştile Florenţei. Şoferul muşcă momeala, permiţându-i să observe cu atenţie intersecţiile şi pieţele. Informaţiile adunate aveau să se dovedească nepreţuite în planificarea unui traseu pe jos de la castel la gara din Florenţa.[323]

într-o zi de la sfârşitul lunii ianuarie 1943, vicemareşalul forţelor aeriene Boyd lucra la partea din faţă a tunelului. Dimensiunile acestuia s-au mai îngustat spre capăt, iar Boyd, un bărbat scund, dar bine clădit, cu umeri masivi, se chinuia să avanseze în spaţiul restrâns. Munca a devenit tot mai grea odată cu creşterea lungimii tunelului. Deşi era iarnă, sudoarea îi curgea de pe frunte şi de sub braţe pe când lucra de zor la partea din faţă cu cuţitul mare de bucătărie, desprinzând pietre rămase înfipte în solul din argilă întărită. în spatele său stătea ghemuit partenerul lui de săpături, Reg Miles, care aştepta cu o găleată din pânză pe jumătate plină, gata s-o ducă la puţul de la intrare pentru a fi scoasă la suprafaţă şi golită.

— Stai un pic, murmură Boyd, aproape ca şi cum ar fi vorbit singur.

Se opri din săpat şi luă o mână de pământ.

— Ce s-a întâmplat? întrebă Miles, aruncând o privire peste umărul murdar al lui Boyd.

Becul care lumina tunelul a fost adus spre partea din faţă cu o zi înainte de sergentul Bain, dar poziţia sa şi mărimea tunelului creau umbre şi pete întunecate.

— E umed, spuse Boyd uitându-se la Miles, cu faţa murdară ca a unui miner.

— Umed? repetă Miles, ridicând o sprânceană.

— Clar e umed. Ar fi bine să-l aducem aici pe Phil, zise Boyd.

Neame se chinui să ajungă în partea din faţă a tunelului şi atinse solul, într-adevăr, era umed.

— Ce înseamnă asta? întrebă Boyd nerăbdător.

— S-ar putea să fie o scurgere de la şanţul de evacuare a apei, răspunse Neame şi, cum pe feţele lui Boyd şi Miles n-apărură semne că ar fi înţeles, continuă: înseamnă, domnilor, că suntem aproape de zidul exterior al castelului.[323]

— Pentru Dumnezeu! Asta-i o veste minunată! exclamă Boyd şi-l bătu puternic pe Neame pe umăr cu mâna murdară de noroi. Cât mai avem?

— Mă duc să-mi aduc instrumentele, rosti Neam, gândindu-se deja la mai multe posibilităţi.

Deoarece spaţiul era un lux în interiorul tunelului, generalii de brigadă Stirling şi Hargest, care nu mai avea dureri la şold, lărgiră puţul într-un anume punct, pentru a crea spaţiu de trecere în sus şi-n jos.[323] Boyd, Miles şi celelalte echipe de excavare continuară să lucreze la partea din faţă a tunelului. După părerea lui Neame, până atunci au săpat o porţiune de zece metri şi jumătate lungime şi se aflau exact sub zidul exterior masiv al castelului. Pentru acea secţiune umedă era nevoie de nişte suporturi din lemn. [353] Plănuiau să excaveze până la fundaţia zidului şi să continue de-a lungul lui pe o distanţă de 1,80 metri înainte să cotească şi să facă o gaură de ieşire la 60 de centimetri dincolo de zid.

în a doua zi de săpături sub zid, membrii echipei de excavaţie dădură de baza dură a structurii, formată din două pietre foarte mari şi plate, ţinute laolaltă de un mortar la fel de dur.[323] Se hotărâră să folosească partea inferioară a zidului drept acoperiş pentru acea secţiune a tunelului.

în februarie şi martie 1943, înaintară pe sub zid, până când Neame ordonă o schimbare de direcţie, care făcu tunelul să se extindă cu 60 de centimetri, în unghi drept faţă de zid.[323] în acel moment, tunelul era la o distanţă necunoscută faţă de suprafaţă. Următoarea problemă era să afle exact cât mai aveau de excavat săpătorii în tunel ca să fie în libertate.

— Nu iarăşi! exclamă generalul de brigadă Stirling, în timp ce soneria din tunel scotea un ţârâit lung.

Asta însemna „Opriţi-vă temporar!" Deşi exasperat de opririle constante, Stirling se supuse şi rămase nemişcat. Ţinea cu ambele mâini una dintre barele din fier improvizate, cu care încerca să desprindă o piatră mare de deasupra când a sunat soneria. Semnal care anunţa că o santinelă, care stătea pe zidul aflat la doar şase metri deasupra locului unde era poziţionat el, a fost văzută de supraveghetorii lui de Wiart din fortăreaţă. De fiecare dată când se apropia o santinelă de tunel, suna soneria. Generalul Neame se temea că unele dintre unelte făceau destul zgomot încât acesta să treacă prin zid şi să fie auzit sau simţit de vreo santinelă atentă. Cu toate că întreruperile constante erau enervante pentru echipa de săpători, se dovedi a fi o măsură logică după atâtea zile de săpături la tunel.

Secundele trecură încet pentru Stirling, încremenit într-o poziţie incomodă. îi venise rândul să sape în sus, la doar 60 de centimetri în exteriorul zidului. Era o muncă istovitoare dintr-o poziţie atât de stânjenitoare. Stirling aştepta, cu urechile ciulite, permisiunea de a continua. Liniştea din tunel fu întreruptă brusc de două ţârâituri, care însemnau „Continuaţi".

— Afurisitul ăsta de timp! murmură Stirling şi se apucă iar să scoată piatra mare din pământul umed.

Dar apoi sună din nou soneria.

— Pentru numele lui Dumnezeu! înjură Stirling, încremenind.

Echipa de excavaţie a tunelului era aproape de sfârşit, dar acum parcă era mai greu. Erau nerăbdători să termine săpăturile la tunel, mai ales că se aflau foarte aproape de capăt.

Pentru a minimaliza pericolul ca puţul săpat spre suprafaţă să se prăbuşească peste membrii echipei de excavaţie, Boyd şi lordul Ranfurly au pus la punct un sistem de suporturi din lemn. Tâmplării „au conceput un suport fix din grinzi, la care se adăugau nişte cadre rabatabile, care se deschideau în exterior, explica generalul Neame, cu un plafon din plăci detaşabile, pentru ca atunci când o placă era scoasă şi o parte din sol era spartă cu o mistrie, cadrul să fie sprijinit în siguranţă de celelalte plăci".[14211] Cadrul din lemn pentru puţ fu extins în vreme ce oamenii săpau spre suprafaţă.

Când plafonul fu ridicat 60 de centimetri, Neame vru să afle exact cât de mare era stratul de pământ de deasupra capetelor lor. Nu era vorba despre a săpa spre suprafaţă şi a crea un orificiu de ieşire. Vor face asta de-abia când vor fi îndeplinite condiţiile pentru evadare. Neame sondă distanţa până la suprafaţă cu o bară de fixare a treptelor, goală pe dinăuntru. Nimic - tot erau la o adâncime prea mare.

După ce mai săpară un metru în sus, încercă din nou. De data aceasta, ajunse la suprafaţă. Se întoarse către cei câţiva oameni adunaţi în tunel în spatele lui, cu expresii nerăbdătoare întipărite pe feţele murdare de noroi.

— Un metru şi jumătate până la suprafaţă, anunţă Neame şoptind printre dinţi.

Prizonierii zâmbeau larg de bucurie şi-şi strângeau mâinile. înaintarea a fost deosebit de dificilă, pietrele mari şi grele blocând de câteva ori puţul şi necesitând toată ingeniozitatea membrilor echipei de excavaţie pentru a putea fi înlăturate.[1423] Se pare că nu le era dat să scape atât de uşor. Pentru moment, munca avea să continue într-un ritm frenetic. Singurul avertisment strident al soneriei îi smulse brusc pe Neame şi pe ceilalţi din visare. Priviră cu toţii spre tavan. Fiecare dintre ei era conştient că deasupra lor erau oameni înarmaţi

care aveau ordine clare să împuşte pe oricine pe care-l vedeau de partea nepotrivită a zidurilor. Şi-au adus cu toţii aminte de căpitanul Pederneschi, cu rânjetul lui, cum a arătat spre şirul de sârmă ghimpată ridicat la un metru şi jumătate în interiorul zidului exterior şi i-a avertizat sumbru: „Asta este linia morţii... Niciun prizonier n-are voie să treacă de ea. Dacă o faceţi, *veţi fi împuşcaţii"*

.Capitolul 13

Prin bezna îndoielii şi a suferinţei

„Munca [la tunel] a fost cumplit de grea şi numai o hotărâre de fier i-a împiedicat pe săpători să renunţe la luptă".
John Leeming, căpitan de aviaţie

La câteva zile după ce generalul Neame ajunse la suprafaţă, se porni o ploaie torenţială. Sufla un vânt puternic, iar rafalele de ploaie biciuiau castelul ca pe o navă aflată în larg, pe furtună. Apa curgea puhoi de pe acoperiş, formând băltoace mari în curte şi grădină, iar scurgerile şanţului fură inundate.

Fu trimisă o echipă să verifice tunelul. în timp ce coborau în puţul de intrare, ploaia răpăia puternic pe acoperişul capelei, mult deasupra lor. Generalul de brigadă Hargest văzu apa curgând în josul puţului. Făcându-şi loc de-a lungul tunelului, apa se aduna în cel mai jos punct al acestuia. îi raportă repede lui Neame, care veni să inspecteze.

După o verificare detaliată a tunelului, Neame le spuse celorlalţi că era o crăpătură în zidul castelului care permitea apei să ajungă în puţul tunelului. Le ceru lui Hargest şi Miles să facă un bazin de colectare în tunel, pentru a aduna cea mai mare parte din apă.[14221] Misiunea era foarte grea, cei doi generali de brigadă lucrând în frig, noroi şi apă de ploaie, dar se descurcară şi tunelul se uscă după câteva zile. Munca reîncepu la o zi după oprirea ploii.
14641

— Dumnezeule! exclamă vicemareşalul forţelor aeriene Boyd. Cum Dumnezeu ar trebui să trecem de grămada asta?

Tunelul era în acel moment la doar un metru şi jumătate de suprafaţă, potrivit sondei lui Neame, însă Boyd şi generalul de brigadă Miles se confruntau cu o problemă. Excavau încet ceea ce părea a fi un alt strat de rocă, ce trecea chiar de-a curmezişul plafonului puţului. Neame fu chemat să- 1 inspecteze. Probabil că sonda lui Neame a trecut printr-o crăpătură sau un orificiu ascuns. Boyd explică, nu fără temei, că excavarea unei mase atât de solide de rocă exact deasupra capetelor membrilor echipei reprezenta un mare pericol. El sugeră schimbarea direcţiei puţului de ieşire pentru a evita roca, dar Neame refuză să-şi închipuie o asemenea idee. Timpul era de o importanţă crucială. Erau deja în martie 1943 şi orice întârziere le-ar fi spulberat orice şansă de scăpare. Mai existau şi alţi factori de luat în considerare, după cum explica Neame: „Nu vedeam nicio şansă de scăpare în a săpa orizontal, în exteriorul pantei, şi n-aveam destul lemn pentru a face

schimbări de direcţie în galerie sau în puţ, şi cel mai probabil am fi dat de acelaşi strat de rocă".[1423]

Scopul misiunii era ca membrii echipei să găsească o modalitate de a sparge stratul de rocă şi de a înlătura resturile. Boyd şi Miles se oferiră voluntari pentru acea sarcină împovărătoare, deoarece au lucrat la îndepărtarea rocii pe durata construirii tunelului principal. Urmă o discuţie îndelungată despre cum să sprijine pietrele cu care aveau să lucreze astfel încât să prevină un accident. Boyd şi Miles trecură în cele din urmă de stratul de rocă săpând până când descoperiră crăpături. Fu nevoie de un efort colosal şi de un risc considerabil pentru a scoate acele pietre uriaşe, cântărind cam 20 de kilograme fiecare. De fapt, pietrele erau atât de grele, încât nu fură scoase din tunel, ci le rostogoliră până la baza puţului de intrare, depozitându-le acolo.

încet, dar sigur, plafonul puţului de intrare fu ridicat spre suprafaţă centimetru cu centimetru, cu mari eforturi. Neame continua să sondeze cu atenţie solul de deasupra capului, până când au mai rămas doar 15 centimetri. Apoi fu anunţată încetarea lucrului.[1423]

— Asta-i tot, spuse Neame întorcându-se spre micul grup de oameni adunat în puţ şi în tunel pentru a afla rezultatul ultimei sondări. Am terminat tunelul, domnilor.

Era 20 martie 1943. Membrii echipei de excavaţie au avut nevoie de aproape şapte luni de muncă neîndurător de grea pentru a săpa şaisprezece metri de puţuri şi un tunel adânc sub fundaţia marelui castel. Mai rămăseseră doar 15 centimetri de săpat, iar asta avea să se întâmple în noaptea evadării.

Puţul fu curăţat, iar lordul Ranfurly fixă un plafon solid, astfel încât să nu treacă nimeni peste puţul de ieşire, ca să nu se surpe cei 15 centimetri de pământ, dezvăluind astfel tunelul de dedesubt.

Ranfurly construi şi un capac pentru gura de ieşire. Capacul din lemn fu vopsit şi acoperit cu pământ şi ace de pin, pentru camuflaj. Intenţionau să folosească de câteva ori tunelul, deci era esenţial ca ieşirea să rămână ascunsă. Membrii echipei care au săpat tunelul puteau fi mândri de incredibilul lor efort ingineresc: un morman enorm de resturi se înălţa la trei metri în interiorul capelei.

— Trebuie să spun că-mi seamănă foarte bine, spuse Dick O'Connor.

Toţi mormăiră aprobator.

— Uite, are şi chelia mea, zise Hargest, atingându-şi cu o mână creştetul care începea să rămână fără păr. Howes a făcut o treabă excelentă.

Hargest, O'Connor, Neame şi ceilalţi deţinuţi din echipa de evadare stăteau în pragul dormitorului lui Hargest şi se uitau cu atenţie spre patul acestuia. O siluetă zăcea înfofolită sub plapumă şi avea un păr închis la culoare şi chelie. Priveliştea era obturată de o plasă de ţânţari care atârna peste pat, suspendată de un cadru din bambus.

— Seamănă izbitor, fu de părere Neame, încrucişându-şi braţele în timp ce scruta silueta din patul lui Hargest.

Neame se întoarse spre tânărul soldat care stătea chiar în cadrul uşii.

— Bună treabă, tinere! într-adevăr, foarte bună treabă, rosti Neame serios.

Soldatul J.E. Howes, ordonanţa lui Hargest, luă poziţia de drepţi.

— Vă mulţumesc, domnule, spuse el uşor stânjenit.

Silueta falsă din pat era un răspuns ingenios la o întrebare dificilă pusă de generalul Neame cu o lună înainte. Cei şase prizonieri din echipa de evadare plănuiau să iasă prin tunel în jurul orei 9 seara, în ziua stabilită. Dar exista o

problemă foarte gravă. Ofiţerul de serviciu, însoţit de un sergent, verifica dacă toţi prizonierii erau în paturi în jurul orei 1:30 noaptea, ceea ce le dădea membrilor echipei de evadare doar vreo patru ore în care să scape din castel şi să iasă din Florenţa înainte să li se descopere absenţa. Nu puteau pleca mai devreme de ora 9 seara, fiindcă aveau nevoie de întuneric complet şi, oricum, italienii îi verificau imediat după lăsarea serii. Trebuiau să găsească o metodă de a-l păcăli pe ofiţerul de serviciu să creadă că, de fapt, cei şase generali care aveau să evadeze erau încă în camerele lor. Apelul de dimineaţă nu era făcut până la ora 11 şi un avantaj de paisprezece ore le-ar fi prins bine.

în momentul în care italienii vor constata că unii dintre prizonieri lipseau, va fi transmisă o alertă către toate secţiile de poliţie, cazărmile, gările, porturile şi punctele de trecere a frontierei. Vor fi făcute publice descrieri ale oamenilor şi fotografiile lor, iar autorităţile îi vor căuta. Vor fi trimise patrule în toate locurile în care ar fi putut ajunge evadaţii, cum ar fi gările, de unde ei ar fi încercat să tranziteze, şi vor fi făcute verificări riguroase ale documentelor de identitate. Pentru cele două echipe care plănuiau să prindă un tren din Florenţa spre Milano şi apoi să schimbe trenul în Como, orice întârziere avea o importanţă crucială. Călătoriile pe timp de război se făceau cu trenuri supraaglomerate care aveau întârzieri, iar ei erau conştienţi că drumul lor spre nord putea fi unul anevoios.

Geniala idee de a face manechine fu propusă şi acceptată cu câteva săptămâni înainte de a fi terminat tunelul. Era important ca fiecare manechin să semene cât mai bine cu cel care urma să evadeze. Din fericire, câţiva prizonieri de la castel cunoşteau foarte bine trăsăturile membrilor echipei de evadare - ordonanţele lor din armată. Aşa că sarcina de a face manechinele reveni foarte tinerilor soldaţi care aveau grijă de ofiţerii superiori.

Soldatul Howes i-a cerut lui Hargest să-şi lase părul să crească, apoi a păstrat smocurile tunse de marinarul timonier Cunningham, frizerul castelului. Pentru a face capul, operaţiunea fu relativ simplă. Howes luă o batistă mare, o îmbibă în lipici şi lipi de ea smocurile din părul lui Hargest, lăsând pe creştet un început de chelie. După aceea batista fu lipită de o cagulă umplută şi o ureche din cârpă fu cusută într-o parte.[1423] „Corpul" de sub pătură fu realizat din nişte haine de-ale lui Hargest.

Fiecare manechin dintre cele şase era diferit. Generalul O'Connor şi comandantul de brigadă Combe aveau părul deschis la culoare, iar Miles şi de Wiart erau chei.[1423] De la distanţă, în lumina slabă şi pe timp de noapte, manechinele îi puteau păcăli uşor pe italieni. Neame se asigură că iluzia era şi mai puternică reducând lumina. Ceru plase de ţânţari pentru prizonieri, iar aceştia le montară noaptea, deşi n-a fost văzută nici măcar o singură insectă. Italienii se obişnuiră curând cu ideea de a vedea ofiţerii întinşi în paturi şi dormind profund îndărătul acelor plase. Dar dacă italienii s-ar fi apropiat de ele, ar fi observat că ceva nu era în ordine. Pe Neame şi pe ceilalţi, tocmai acest aspect îi îngrijora: evident, manechinele aveau să treacă de inspecţie doar dacă erau văzute de la distanţă.

în acest scop, Neame făcu câteva plângeri, atât către comandantul Tranquille, cât şi către Crucea Roşie, explicând că obiceiul ofiţerului de serviciu de a intra în camera unui ofiţer pe durata inspecţiei de la 1:30 noaptea deranja foarte mult somnul prizonierilor.[323] După multe certuri şi negocieri, Tranquille fu de acord să asigure un somn odihnitor prizonierilor vârstnici. Ca atare, ofiţerul de serviciu va deschide doar uşa camerei unui prizonier şi va folosi o lanternă portabilă pentru a

face o inspecţie rapidă. Acesta n-avea voie să verifice camerele prizonierilor. Neame şi ceilalţi ştiau că, fiind văzute printr-o plasă de ţânţari la lumina unei lanterne, manechinele aveau să fie confundate cu oameni adevăraţi.[14221]

După ce tunelul fu terminat, „evadaţii" îşi verificară vreo câteva zile deghizările, documentele şi hărţile. Căpitanul de aviaţie Leeming a mai făcut câteva busole mici ascunse în cutii din bachelită pentru cremă de pantofi, astfel încât toate echipele erau dotate corespunzător. Cu toţii aşteptau în acel moment ca generalul Neame să ia o decizie finală cu privire la evadare. El şi doar el era responsabil cu ordonarea „Zilei Zero".

Totul ţinea de condiţiile meteo favorabile. Vântul era esenţial pentru a masca orice zgomot pe care l-ar fi făcut „evadaţii" în timp ce săpau ultima porţiune de pământ din puţul de ieşire şi porneau în noapte. Ploaia era o a doua condiţie esenţială, prizonierii sperând ca astfel santinelele să fie obligate să rămână în gheretele lor în loc să patruleze pe parapetul castelului, la doar şapte metri deasupra ieşirii din tunel. Trebuiau să aştepte până când acele două fenomene meteorologice aveau loc în aceeaşi noapte.[14211]

— Deci suntem de acord ca Ranfurly să înlăture ultimii 15 centimetri de pământ din puţ, spuse generalul Neame. Voi ajuta atât cât va fi nevoie. O să începem săpăturile la 8 seara, ceea ce înseamnă că ne mai rămâne o oră până la momentul stabilit pentru evadare.

Ranfurly încuviinţă. El a fost selectat pentru ultimele săpături mai ales datorită înălţimii lui de un metru şi nouăzeci.

— Apoi o să camuflez gaura cu capacul special pe care l-am făcut, afirmă el.

— Toate veşmintele necesare evadării, actualmente depozitate în capelă, vor fi aduse în camere pentru ca membrii echipei să se schimbe în ele, continuă Neame.

— Şi manechinele? întrebă generalul de brigadă Miles.

— Şi acelea, puneţi-vă ordonanţele să le aducă şi să le pregătească pentru a fi puse în paturi.

Neame explică faptul că avea să fie stabilită o modalitate de avertizare, cu ajutorul unor „îngeri păzitori", în cazul apropierii vreunui italian, dar o asemenea eventualitate fu considerată improbabilă.

— Bine, haideţi să recapitulăm planul legat de tunel, zise Neame.

— Eu intru primul, domnule, spuse John Combe. O să plec în recunoaştere pe teren imediat ce ies din puţ.[1423]

— Urmez eu, zise Miles. O să lucrez cu John şi o să-i conduc pe ceilalţi membri ai grupului spre un loc izolat de drumul spre castel.

— Pe urmă e rândul meu, preciză vicemareşalul forţelor aeriene Boyd. În spatele meu vor fi Jim şi Dick, continuă el, referindu-se la generalii de brigadă Hargest şi O'Connor.

— Da, iar Hargest şi cu mine o să-l ajutăm pe Carton să iasă, spuse O'Connor.

— Pe urmă, o să astup ieşirea cu capacul special al lui Dan, o să mai presar nişte pământ pe el, o să şterg urmele de paşi şi o să mă îndrept către punctul de întâlnire, unde mă vor aştepta ceilalţi, zise Hargest.[1423]

Totul părea atât de simplu pe hârtie, însă dacă, într-adevăr, reuşeau să evadeze asta ar fi fost cea mai mare provocare de la ultima lor tentativă de a fi liberi.

— Plouă! rosti încântat Dick O'Connor în dimineaţa zilei de 28 martie.

Ceilalţi „evadaţi" şi ajutoarele lor se îndreptară spre ferestrele camerei de zi sau spre uşa care ducea în curte. O'Connor avea dreptate. Cerul era încărcat de nori şi începuse să cadă o ploaie uşoară. Deoarece era duminică, Neame avea să ţină, ca de obicei, slujba religioasă pentru prizonieri în sufragerie, la ora prânzului. G-P, responsabil cu muzica, va adăuga slujbei un imn religios al poetului danez Bernhard Severin Ingemann, în strânsă legătură cu însemnătatea zilei: „Prin bezna îndoielii şi a suferinţei trece-un grup de pelerini".[1423]

Două ore mai târziu, încă ploua.

— Ce zici, Phil? întrebă O'Connor nerăbdător.

Generalul Neame stătea la fereastră, cu braţele încrucişate şi holbându-se la ploaia care bătea uşor în geam. Rămase nemişcat o bucată de vreme. în spatele lui, „evadaţii" aşteptau un răspuns, stând aşezaţi sau în picioare în camera de zi, singurul sunet fiind acela al lemnelor care sfârâiau şi pocneau în şemineul mare din piatră. în acel moment, Neame se întoarse spre ei, cu o expresie hotărâtă pe faţă.

— Aşadar, băieţi... pornim la drum.

Generalii şi comandanţii de brigadă se treziră brusc la viaţă şi se îndreptară spre camerele lor discutând entuziasmaţi, pentru a face ultimele pregătiri înainte de plecare.

Generalul Neame continuă să fie atent la starea vremii în următoarele câteva ore, la fel ca mulţi dintre ofiţerii şi oamenii lui. Cum evadarea era stabilită la ora 9 seara, membrii echipei de evadare îşi verificară de două ori trusele şi hainele, cu noduri în stomac din cauza emoţiilor dinaintea plecării. Erau nerăbdători de a „trece la treabă" şi murmurele conversaţiilor în şoaptă semănau cu o mantră. Lordul Ranfurly se pregătea să intre în tunel şi să facă ultimele săpături, deschizând puţul spre exterior. însă la 7:30 seara veni vestea că toată lumea trebuia să se adune în camera de zi.

— îmi pare rău, băieţi, începu Neame, cu o mână pe placa din marmură de deasupra şemineului, s-a anulat „spectacolul".

— De ce? întrebă generalul de Wiart, destul de tăios.

Se auziră multe comentarii de nemulţumire printre ceilalţi oameni şi mulţi clătinau din capete, nevenindu-le să creadă.

— Voi m-aţi pus la comanda acestei operaţiuni şi mi-aţi dat autoritatea de a stabili „Ziua Zero", răspunse Neame.

Toată lumea tăcu, în semn de respect.

— Păi, vă spun eu de ce. Din cauza vremii... nu e cel mai potrivit moment.

— Aşa e, Phil, rosti Dick O'Connor pe un ton rezonabil, *tocmai* am fost la poarta din curte şi încă plouă.

— Da, ştiu, replică Neame, *dar* se potoleşte şi vântul s-a liniştit. Uite, ştiu prin ce treceţi, băieţi, însă nu pot să vă las să porniţi la drum până când condiţiile meteo nu sunt absolut perfecte. în momentul de faţă nu sunt tocmai cum ar trebui. Am muncit prea mult ca să riscăm să fim iar prinşi.

Spusele lui Neame aveau logică, însă dezamăgirea era greu de suportat de către oamenii care ardeau de nerăbdare să plece. Trudiseră intens aproape şapte luni la acel tunel, cu un singur gând în minte - noaptea în care aveau să se târască prin el spre libertate. Şi iată că sosise momentul mult aşteptat, dar li se spusese să mai aibă puţină răbdare. Câţiva încercară să-l facă pe Neame să se răzgândească, însă acesta le preciză ferm că *trebuiau* să aştepte.[1423] „Acest verdict a fost urmat de

o mare dezamăgire, scria O'Connor, pentru că unii dintre noi erau de părere că ratam o ocazie foarte bună. Dar generalul Neame a rămas foarte ferm pe poziţii şi dezamăgirea noastră s-a dovedit a fi de scurtă durată".[1423]

în ziua de luni, 29 martie 1943, cerul era luminos şi senin. „Meteorologii de serviciu" se postară curând la ferestrele şi uşile prestabilite, fumând ţigări şi pipe şi privind spre cer. Ziua părea compromisă, însă după-amiază, cerul începu să se înnoreze şi deveni încărcat. Norii întunecaţi prevesteau ploaia. Apoi începu să picure pe dalele din curte şi în curând ploaia căzu în rafale, trimiţând santinelele să se adăpostească în gherete. La ora 6 seara, ploaia continua să cadă, fără a da semne că s-ar opri. „Evadaţii" s-au retras în camerele lor după cină, abia îndrăznind să creadă că se va întâmpla ceva în seara *aceea,* mai ales din cauza anulării dezamăgitoare din seara anterioară. Oamenii stăteau pe paturi şi priveau în gol, simţindu-se ca nişte cai de curse agitaţi, care-şi muşcau zăbalele, dar erau forţaţi să rămână pe loc. Recitiră scrisorile celor dragi, fără să ţină cont prea mult de importanţa lor, priviră fotografii sau încercară să-şi ocupe minţile recapitulând pentru a mia oară planul şi rolul pe care-l jucau în acesta. Câţiva dintre ei se plimbau în sus şi-n jos pe podeaua din piatră a camerei, pufăind nervoşi din ţigară şi oprindu-se adesea în faţa ferestrei pentru a scruta întunericul umed.

— Jim, se auzi o voce din spatele lui Hargest.

Acesta se sprijinea de pervaz, căzut pe gânduri, şi mirosul ploii îi umplea plămânii cu un aer curat, în timp ce un vânt uşor îi sufla stropi pe faţă prin fereastra deschisă. Vocea îl făcu să tresară şi se întoarse repede. Generalul Neame stătea în pragul uşii.

— Cred c-ai face bine să te îmbraci, spuse Neame.

Hargest făcu un pas spre el, cu faţa lipsită de expresie.

— Se pare că noaptea asta o să fie bună[1423], zise Neame zâmbindu-i larg, pe urmă se îndreptă în josul coridorului spre camera altui „evadat" căruia să-i dea veştile îmbucurătoare.

Hargest se mişcă repede şi-şi puse pe el ţinuta pentru evadare pe care o ascunsese în cameră. Fuseseră deja postaţi supraveghetori pentru eventualitatea în care italienii şi-ar fi făcut brusc apariţia, deşi nici ofiţerii, nici paznicii nu erau aşteptaţi în zona destinată prizonierilor până la verificarea de la ora 1:30 noaptea.

— Trăsneascăi-i Dumnezeu! exclamă Dick O'Connor când îşi scoase rucsacul din ascunzătoare.

Şobolanii îl roseseră, făcând două găuri mari în el.

— Nu vă faceţi griji, domnule, vi-l repar într-o clipită, îl asigură ordonanţa lui, soldatul Stones.

în treizeci de minute, acesta petici găurile şi rucsacul fu din nou tocmai bun de folosit.[14221] Trebuia să fie aşa, deoarece O'Connor avea să care mai bine de unsprezece kilograme de alimente şi echipamente.

Pe când cei şase „evadaţi" îşi îmbrăcau hainele civile, ajutaţi de ordonanţele lor credincioase, verificându-şi din nou valizele şi rucsacurile, generalul Neame şi locotenentul Ranfurly, cel din urmă purtând doar o pereche de chiloţi, coborâră în tunel. „Evadaţii" merseră în sufragerie pentru o ultimă masă înainte de plecare, deşi n-aveau poftă de mâncare. Ranfurly făcuse sandvişuri şi pregătise ouă fierte tari, care fură distribuite prizonierilor ca raţii suplimentare, pentru a-i ajuta să treacă peste primele douăzeci şi patru de ore din călătoria lor.

Jim Hargest aduse o sticlă cu rom în sufragerie şi umplu şase sticluţe de medicamente, câte una pentru fiecare „evadat". Luă cu el, în valiză, şi o sticlă mică de vin roşu.[14221]

Sosise momentul plecării. „Evadaţii" strânseră mâinile celorlalţi ofiţeri, care încă n-aveau să plece, deşi se plănuia ca alţi şase oameni să încerce peste o zi sau două. Generalii şi comandanţii de brigadă dădură mâna cu ordonanţele lor, tinerii soldaţi care deveniseră ca nişte fii pentru mulţi dintre acei bătrâni luptători. în multe cazuri, luptaseră cot la cot ani de zile şi trecuseră prin chinurile şi încercările închisorii împreună. Deşi separaţi nu doar de vârstă şi de rang, ci şi de convenţiile sociale din acea perioadă, ordonanţele le deveniseră totuşi prieteni.

în subteranul castelului, Dan Ranfurly şi Neame trudeau la ultimii 15 centimetri de pământ şi pietre care-i ţineau prizonieri.

— Aşa, domnule, sunt pe poziţie, murmură Ranfurly, silueta lui înaltă întinzându-se spre puţul de ieşire.

Sub el, stătea ghemuit generalul Neame. Acesta aruncă o privire spre ceas. Trecuse puţin de ora opt seara.

— Bine, Dan, şopti Neame, continuă.

Ranfurly nu mai avea nevoie de vreun impuls. Ţinându-şi echilibrul pe marginile din lemn ale puţului, se întinse şi dădu la o parte copacul din lemn, descoperind pământul umed şi închis la culoare de deasupra. Apoi începu să sape cu vechiul cuţit de bucătărie, ajutorul său de încredere, pământul şi rocile căzându-i pe faţă şi pe umeri. Munci ca un apucat vreo zece minute, scobind pământul, în timp ce Neame se dădea înapoi în tunel, ferindu-se de noroiul care se prăbuşea de deasupra. Pe urmă se lăsă o linişte deplină.

— Domnule, şopti Ranfurly, abia auzit.

Neame se strecură cu grijă pe fundul puţului şi privi în sus. Faţa înnegrită de noroi a lui Ranfurly era aproape invizibilă în întuneric, cu excepţia dinţilor albi. Zâmbea larg şi arăta în sus cu vârful cuţitului. Neame îşi lăsă ochii să se obişnuiască. Văzu norii prin gaura pe care o făcuse Ranfurly în capătul puţului.-[323] Apoi vântul împrăştie norii, iar Neame zări pentru câteva secunde
0 stea albă, strălucitoare, sclipind pe cerul nopţii. Cu un zâmbet la fel de larg ca şi al lui Ranfurly întipărit pe faţă, îi făcu un semn cu degetul mare înainte de a dispărea înapoi în tunelul care ducea spre capelă, ca să dea veştile bune.

— Vine un ofiţer, şopti unul dintre „îngerii păzitori" în sufrageria aglomerată.

Toată lumea încremeni o secundă. După aceea începură să se împrăştie. Alerta fusese dată din camera generalului de brigadă Vaughan. Cei şase „evadaţi" îşi înşfăcară valizele şi rucsacurile şi fugiră din camere, îndemnaţi de ceilalţi. Trebuiau să-şi ascundă bagajele şi hainele pentru evadare înainte să sosească ofiţerul. Pentru a crea şi mai multă confuzie, generalul Neame trimisese vorbă din capelă către „evadaţi", cerându-le să se adune în tunel.

14811

Câteva minute mai târziu, toată lumea fu chemată înapoi în sufragerie. A fost o alarmă falsă. Un supraveghetor a văzut un subofiţer italian făcând ture pe pasarelă şi s-a panicat. Sosi un ordin care le transmitea „evadaţilor" să meargă la capelă.[323] Tensiunea începea să se simtă tot mai puternic. Din fericire, căpitanul Vaughan, noul şi îndrăzneţul medic militar de la castel, preluă comanda şi-i adună laolaltă pe „evadaţi", direcţionându-i spre capelă.

14831

Când cei care aveau să evadeze intrară în capela întunecată, îl găsiră pe lordul Ranfurly stând în capătul puţului. Refuză să dea mâna cu vreunul dintre ei, din cauză că era foarte murdar. „Evadaţii" şi-au protejat cu grijă hainele când s-au târât prin tunelul plin de noroi şi prin noaptea ploioasă care-
1 aştepta la celălalt capăt. Pentru a nu se murdări, fiecare purta o pijama cu câteva numere mai mare peste haine şi o batistă mare legată de şapca făcută manual. Pantalonii de pijama le erau băgaţi în pantofi, care erau acoperiţi cu şosete vechi.[323]

„Evadaţii" coborâră în tunel şi Ranfurly îl ajută pe fiecare cu bagajul. Mergând repede către puţul de ieşire, fură întâmpinaţi de generalul Neame în partea de jos, cu faţa scăldată într-o lumină foarte slabă.

— Bun, ştiţi ce-avem de făcut, le şopti el. Am primit un raport de la supraveghetorii noştri că toate santinelele sunt în gherete. Plouă destul de tare.

Generalul de brigadă Combe avea să plece primul. Căra servieta din piele, o frânghie încolăcită şi o pătură. Trebuia să întindă pătura la ieşire, pentru ca pantofii „evadaţilor" să nu lase urme în iarba udă în timp ce se căţărau în exterior, atrăgând astfel atenţia santinelelor care s-ar fi putut uita în timpul zilei. Apoi trebuia „să lege frânghia în jurul unui stâlp de pe zidul din piatră aflat chiar în josul dealului, sub pasarelă. Era ultimul nostru obstacol, care măsura un metru şi jumătate înălţime pe partea de sus a dealului şi vreo trei metri pe partea de jos a acestuia sau pe partea cu drumul. Frânghia ne trebuia pentru stabilitate; ne puteam ţine de ea în timp ce coboram".[1423]

Neame aruncă o privire spre ceas, apoi de-a lungul tunelului, unde şapte feţe sumbre şi tensionate, inclusiv a lui Ranfurly în capăt, îl priveau tăcute. Se uită din nou la ceas. Era timpul.

— Bine, John, i se adresă el lui Combe. Mult noroc şi ne vedem după război.

Combe, încărcat cu valiza, frânghia încolăcită şi pătura, murmură un răspuns, îi strânse scurt mâna lui Neame şi începu să urce spre puţul de ieşire, în spatele lui, cei şase oameni se târâră după el. în timp ce Combe se chinuia să ajungă în vârf, Neame ridică privirea spre puţ, pe urmă înălţă o mână pentru a-i ţine pe loc pe cei şase oameni.

La ora 9 seara, capul generalului de brigadă John Combe îşi făcu apariţia de dedesubtul zidului masiv al castelului. O ploaie curată, pură, minunat de răcoritoare îi biciuia faţa, iar aerul era proaspăt şi revigorant în comparaţie cu cel rânced din tunel. Un val de euforie îl cuprinse, pe când se chinuia să iasă din gaură şi să se apuce de treabă. Era în viaţă... şi era liber.

Capitolul 14

Un grup de pelerini

„Eram liberi... şi libertatea este preţioasă... merită cel mai mare preţ pe care-l poate plăti un om, iar în acel moment am gustat-o din plin".
Adrian Carton de Wiart, general-maior

Următorul om care ieşi din tunel fu generalul de brigadă Miles, care, pe lângă trusa personală, scotea şi capacul din lemn, camuflat cu grijă, pe care lordul Ranfurly îl făcuse pentru gaura de ieşire. Odată ce punea capacul lângă ieşire, Miles trebuia să-l ajute pe generalul de brigadă Combe să ajungă la zidul care împrejmuia drumul ce ducea la castel. Imediat ce ieşi, Miles dădu drumul capacului greu şi se furişă repede spre panta pe care John Combe stătea ghemuit în partea de jos a zidului. Apoi ieşi vicemareşalul forţelor aeriene Boyd, care avea doar valiza. Sarcina lui era de a sta de pază pe drum. Persista teama că italienii

puseseră pe timpul nopţii o santinelă în exteriorul zidului înconjurător. Generalul de brigadă Jim Hargest fu al patrulea. îşi ducea valiza, o frânghie lungă cu un cârlig din fier într-un capăt şi un sac plin cu ace de pin şi pământ. Când generalul Neame îi dădu semnalul pentru a începe să se caţăre spre puţul de ieşire, Hargest împinse valiza în faţa lui, strângând cu cealaltă mână sacul greu. Tunelul era ud şi alunecos şi era dificil de ajuns în vârf.-[323]

Hargest fu orbit de o lumină intensă când se căţără stângaci în afara puţului de ieşire. Fără ca prizonierii să ştie, italienii puseseră nişte becuri sub zid, care luminau foarte tare.[323] Aruncă agitat o privire spre zidul înalt al castelului. Nu se vedea nimeni, dar dacă vreun paznic s-ar fi uitat peste margine, „evadaţii" puteau fi văzuţi cu uşurinţă. încă ploua tare, iar santinelele stăteau la adăpost în gheretele mici din lemn de pe pasarelă. Hargest îşi puse valiza şi sacul pe pătură. Apoi luă frânghia pe care-o purta în jurul mijlocului şi o trecu din nou prin gaură, cu cârligul înainte. După câteva secunde, frânghia se încordă, ceea ce era un semnal pentru ca el să tragă. Raniţa grea a generalului de Wiart ajunse sus şi Hargest o desprinse din cârlig şi o puse pe pătură, alături de celelalte echipamente. Pe urmă introduse frânghia înapoi în gaură. De data asta trase în sus rucsacul generalului O'Connor. Hargest făcu o pauză, aşteptându-se să-l vadă ieşind prin gaură pe următorul om, însă, în schimb, auzi pe cineva şoptind printre dinţi:

— Frânghia!

în puţ, generalul de Wiart aproape ajunse la suprafaţă, când se opri, se aplecă şi-i şopti ceva lui Neame, aflat pe fundul puţului. Neame n-auzi ce spusese şi, crezând că omul fără un braţ rămăsese înţepenit, începu să-i împingă picioarele.[1423] Dar de Wiart se opuse şi se aplecă din nou.

— Am uitat porcăria aia de umbrelă a lui O'Connor![323] şuieră tăios Carton.

Neame se întoarse şi-l privi pe O'Connor, care-i dădu repede o umbrelă neagră, făcută sul.

— Păi, *chiar* plouă, spuse O'Connor în apărarea lui.

Neame ridică dintr-o sprânceană şi-i trimise umbrela nerăbdătorului de Wiart.

Sus, Hargest băgă a treia oară frânghia înapoi prin gaură, lăsând-o să atârne. O altă smucitură şi scoase la suprafaţă un baston şi umbrela neagră a lui O'Connor. Urmă de Wiart, care bodogăni în barbă ceva despre o „porcărie de umbrelă". Apoi îşi luă raniţa şi umbrela şi se îndepărtă la puţin timp după aceea. Ultimul ieşi O'Connor, care fu cumplit de surprins de lumini.

— Zici că-i Piccadilly[323] pe timp de pace[323], îi şopti el lui Hargest, pe urmă se îndepărtă la rândul lui şi se îndreptă către zidul dinspre drum, scăldat în întuneric.

Hargest luă pătura udă leoarcă şi o aruncă în gaură. Apoi puse capacul greu al lui Ranfurly peste gaura de ieşire şi goli conţinutul sacului peste el, oprindu-se câteva secunde pentru a împrăştia cu grijă materialul şi a camufla gaura. Mulţumit de munca lui, înşfacă valiza şi sacul gol şi porni pe urmele celorlalţi.[323]

în tunel, se lăsă o linişte deplină după ce Hargest fixă capacul peste gaură. Generalul Neame se opri câteva secunde pe fundul puţului de ieşire.

— Şi cam asta a fost, zise el adâncit în gânduri, înainte de a se îndrepta din nou spre capelă.

Mai avea mult de lucru.

— Toate bune, domnule? întrebă Ranfurly, plin de noroi şi doar în chiloţi.

— Da, puii au zburat din cuib, răspunse Neame. Haide, ar fi bine să te duci să te cureţi şi să-i ajuţi pe ceilalţi cu manechinele.

Era crucial ca secretul tunelului să fie apărat cu orice preţ. S-a planificat să fie trimişi alţi şase ofiţeri prin el în următoarele câteva zile, deci italienii trebuiau păcăliţi să creadă că primii şase au scăpat peste zidul exterior al castelului. în acest scop, Neame a plănuit o diversiune. Frânghia lungă pe care Hargest a folosit-o ca să tragă rucsacuri şi echipamente la suprafaţă avea să. fie lăsată chiar la poarta care ducea spre grădină, unde putea fi găsită cu uşurinţă a doua zi dimineaţă. Sperau ca italienii să muşte momeala şi să nu bănuiască nimic legat de un tunel.[1423] între timp, manechinele trebuiau mutate în cele şase dormitoare şi pregătite pentru inspecţia din timpul nopţii.

La poalele zidului din exteriorul castelului care ducea la drum, evadaţii avură un noroc chior. Poarta mare din fier, înaltă de trei metri şi jumătate, despre care toţi au crezut că avea să fie încuiată şi trebuiau deci să escaladeze zidul pentru a ajunge la drum, era deschisă. Trecură repede prin ea, apoi Boyd încercă s-o închidă. Dar poarta se întţepeni şi, probabil uitând pentru moment unde se afla, o trânti cu putere. Toţi se aruncaseră la pământ când poarta se închise în urma lor cu un zgomot puternic.[323] Boyd le aruncă o privire stânjenită în întunericul scăldat în ploaie şi-şi ceru scuze pe muteşte. Apoi toate privirile se îndreptară spre creneluri. Părea de neconceput ca nicio santinelă să nu fi auzit izbitura puternică. Nu distinseră nicio mişcare, distanţa, vântul şi ploaia acoperind zgomotul înainte să ajungă la posturile santinelelor, aflate la înălţime.

— Haideţi să ne mişcăm de-aici! spuse O'Connor.

Cei şase fugari se îndreptară în josul dealului spre pădurea scăldată în ploaie de la poalele castelului, învăluiţi de întuneric. înainte să plece, au lăsat la vedere trusa folosită la evadare pentru a da impresia că oamenii au trecut peste zid în timpul nopţii. După o vreme, escaladară un gard din sârmă şi intrară într-o livadă de măslini, pe urmă trecură cu stângăcie peste terase acoperite de mărăcini şi pătrunseră mai adânc în vale. O'Connor le făcu celorlalţi semn pentru o oprire, iar evadaţii scăpară repede de hainele ude şi murdare pe care le purtaseră pe deasupra, pentru a-şi proteja hainele civile, ascunzându-le în tufişuri împreună cu sacul gol al lui Hargest.[323] La cinci sute de metri distanţă, cărarea se bifurca în două drumuri şi acolo aveau să se despartă O'Connor şi de Wiart de celelalte două echipe.

Ploaia s-a liniştit şi cei şase oameni au rămas grupaţi câteva minute. Doar O'Connor şi de Wiart ieşeau în evidenţă prin hainele foarte diferite şi rucsacurile mari. Erau îmbrăcaţi ca nişte ţărani italieni, nu ca nişte muncitori mai acătării, aşa cum erau ceilalţi patru. De Wiart purta nişte pantaloni vechi din catifea cord care-i fuseseră daţi de către generalul Gambier-Parry, o cămaşă fără guler, un pulover vechi, paltonul şi o cârpă legată lejer în jurul gâtului pe post de eşarfa. în picioare avea bocanci de munte din piele maronie, pe care-i cumpărase din Sulmona, înainte de a fi transferat la castelul Vincigliata.[323] O'Connor era deghizat asemănător, amândoi purtând şi şepci de muncitori făcute manual. Se dădeau drept turişti austrieci aflaţi într-o drumeţie, ceea ce avea să explice accentele lor ciudate când vorbeau italiana şi părul deschis la culoare al lui O'Connor. Doar că pe documentele lor de identitate erau trecute nume italiene şi în dreptul localităţii lor de domiciliu figura Bologna. Aveau să alterneze cele două identităţi în funcţie de situaţie.

„Ne-am strâns mâinile în tăcere, îşi amintea de Wiart cu privire la despărţire, şi ne-am lăsat învăluiţi de întuneric".[323] Cu O'Connor alături, de Wiart porni spre

nord-est către Munţii Apenini. Aveau de gând să treacă marele drum principal care ducea din Bologna în Milano, între Modena si Reggio.[323]

Pentru celelalte două echipe, ţinta era gara din Florenţa. Când se despărţiră de O'Connor şi de Carton de Wiart, cei patru evadaţi rămaşi erau la nouă kilometri şi jumătate de destinaţie. Mergând repede prin noapte, trecură un pod deasupra unei mori şi ajunseră pe drumul spre oraş. Făcură o oprire scurtă, ca să-şi aranjeze ţinutele. îşi scoaseră şosetele vechi care le protejaseră pantofii şi picioarele pe durata evadării şi le aruncară în pârâul de la moară, umflat de ploaie, apoi se ghemuiră pe mal şi-şi spălară valizele de noroiul din tunel.[323] Era trecut de 10 seara.

Ajuns înapoi la castel, generalul Neame ordonă ca manechinele să fie puse în paturile ofiţerilor evadaţi.[323] Ordonanţele se conformară şi atârnară plasele de ţânţari, până când Neame făcu o inspecţie şi declară că totul era pregătit. Adevărata provocare urma să aibă loc la 1:30 noaptea, când italienii aveau să-şi facă inspecţia obişnuită.

Miles şi Boyd porniră într-un ritm alert pe drumul spre Florenţa. La un moment dat, Hargest îi ajunse din urmă.

— Uite, ar trebui să încetinim puţin, le spuse el.

Toţi purtau foarte multe haine groase şi paltoane, pe care le luaseră cu ei în cazul în care aveau să dea de zăpadă în Alpi pe durata trecerii în Elveţia, şi feţele le erau transpirate.

— Trenul nostru pleacă la o jumătate de oră după miezul nopţii şi mai avem nouă kilometri şi jumătate de parcurs.[12211]

Boyd protestă, argumentând că ei ar trebui să aibă nevoie de timp în plus dacă s-ar rătăci pe drumul spre Florenţa. Dar Hargest era hotărât şi astfel încetiniră. Considera că nu era o idee bună să ajungă prea devreme şi să fie epuizaţi - ar fi putut atrage atenţia inutil.

Continuară să mărşăluiască. Intrând în suburbiile cufundate în beznă ale Florenţei, începură să vadă oameni, unii croindu-şi drum prin întuneric cu lanterne, alţii mergând pe biciclete cu farurile acoperite. Curând pătrunseră în Florenţa, trecând pe străzi în mare parte liniştite în drum spre gară şi ajunseră la destinaţie. Hargest aruncă o privire spre ceasul de la mână.

— E ora 23:35, murmură el către ceilalţi la umbra unui bloc de apartamente vizavi de clădirea enormă a gării.

Trenul spre Milano avea să plece într-o oră.

— Păi, nu mai putem sta pe-aici, spuse Boyd. Am sări mai puţin în ochi dacă am aştepta înăuntru, în gară.

Ceilalţi fură de acord, îşi luară valizele, traversară nonşalant piaţa şi intrară pe uşile mari din fier şi sticlă de la intrarea în gară.

Gara din Florenţa zumzăia, plină de civili, soldaţi şi poliţişti agitându-se în jurul ghişeului de bilete. Câteodată, răsuna puternic câte un anunţ din difuzoarele vechi ale gării şi peste tot se auzeau zgomotele pasagerilor care cumpărau bilete, vorbind vrute şi nevrute, precum şi sunete metalice de trenuri care schimbau macazul, semnalele şuierătoare şi fâsâitul aburilor de la locomotive. Gara era luminată puternic, chiar şi în miezul nopţii. Evadaţii aruncară o privire spre capătul sălii mari, unde era casa de bilete. Câţiva reprezentanţi oficiali ai căilor ferate şi carabinieri stăteau prin jur, vorbind şi observând oamenii.

— Haideţi să ne despărţim o perioadă! propuse Miles.

Cei patru evadaţi se îndepărtară unul de celălalt pentru a aştepta separat. Hargest îşi testă deghizarea. Se îndreptă cu pas vioi spre un grup de soldaţi italieni care aştepta lângă un morman de saci cu echipamente. Fu încântat să observe că nu se uitară de două ori la el. Folosind semnale discrete, cei patru evadaţi se furişară afară ca să compare informaţiile adunate.[12221]

— Bun, cine cumpără bilete? murmură Boyd.

Nu răspunse nimeni.

— Foarte bine, o s-o fac *eu,* spuse Boyd iritat, spărgând tăcerea stânjenitoare a celorlalţi.

— Vezi să iei doar trei de clasa a IlI-a, interveni John Combe când Boyd se pregătea să intre din nou în gară. Eu merg la clasa a Il-a.

Combe era bine îmbrăcat în comparaţie cu camarazii săi, dându-se drept negustor ambulant. Urma să călătorească spre Milano într-un alt vagon, însă îşi plătea singur biletul.

Revenit în gara zgomotoasă şi supraaglomerată, Boyd îşi croi drum spre ghişeul de bilete. Era coadă, iar el se aşeză la rând. Repetă în minte replica de câteva ori, fiind convins că italiana lui era suficient de bună. Apoi îi veni rândul. Se postă în faţa uneia dintre micile ferestre cu gratii.

— *Tre biglietti di terza classe ritorno a Milano*[iăQ31], zise Boyd sigur pe sine.

Funcţionarul înţelese, dar apoi începu un discurs critic lung şi zgomotos într-o italiană sacadată, din care Boyd reuşi să înţeleagă cât de cât clar doar cuvântul „Bologna". Funcţionarul se opri din vorbit şi-l scrută pe Boyd, ca şi cum ar fi aşteptat un răspuns, însă mintea lui Boyd parcă se golise. Nu pricepuse ce-i spusese funcţionarul, nici măcar nu-şi dădea seama dacă-i pusese vreo întrebare sau îi dăduse, pur şi simplu, vreo indicaţie importantă. Boyd privi spre dreapta. Un carabinier se întoarse şi se uită la el, cu mâna pe tocul pistolului. Boyd auzea oamenii din spatele lui murmurând a nerăbdare. I se întoarse stomacul pe dos din cauza tensiunii nervoase. îşi umezi buzele şi murmură un *scusami*[3241] abia auzit înainte de a pleca de la fereastră fără niciun bilet. Simţea ochii carabinierului ţintuindu-l din spate în timp ce se îndrepta către ieşire.

După ce ajunse afară le mărturisi celorlalţi ce se întâmplase.[323]

— Probabil că-ţi dădea indicaţii să schimbi trenul la Bologna, fu de părere Miles. Nu-i nimic, cumpăr eu biletele.

Miles ieşi cu paşi mari în hol, însoţit de generalul de brigadă Combe, care fu nevoit să se ducă la alt ghişeu pentru a-şi cumpăra biletul dus-întors la clasa a Il-a.

în final, Miles şi Combe procurară biletele fără probleme.[323] Având destul timp la dispoziţie până la sosirea trenului, cei patru evadaţi se plimbară o vreme pe străzile Florenţei.

între timp, Dick O'Connor şi Carton de Wiart îşi vedeau de drum. Merseră vreo nouă kilometri până când de Wiart greşi direcţia şi se rătăciră. Orientarea pe hartă nu fusese niciodată punctul forte al lui de Wiart, aşa că O'Connor preluă controlul şi găsiră din nou drumul.[323]

Niciunul din cei doi generali nu intenţiona să se oprească pentru a se odihni pe timpul nopţii, deci ei continuară să meargă în pas alert. Trecură râul Sieve înainte să-şi croiască drum prin Borgo San Lorenzo, o comună cu peste 16 000 de locuitori, la 19 kilometri nord-est de Florenţa. La un moment dat, raza unui proiector străpunse brusc întunericul, ţinându-i pe loc în lumina strălucitoare. Amândoi încremeniră, temându-se că aveau să fie prinşi, dar lumina proiectorului

se îndepărtă străbătând zona rurală din împrejurimi, iar cei doi britanici se grăbiră să plece de-acolo.[323]

Curând, găsiră drumul principal către Bologna şi-l urmară spre nord-est. Uitându-se la ceasul de la mână, O'Connor îşi dădu seama că realizaseră un timp excelent.[323]

Stând în faţa gării din Florenţa, Jim Hargest se uită din nou la ceas, neliniştit.

— Mai sunt cinci minute până când pleacă trenul, murmură el către Boyd, Miles şi Combe.

Era 12:30 noaptea.

— Bun, păi, haideţi să urcăm, rosti Boyd sumbru.

Intrară cu paşi mari în gară şi-şi croiră drum pe porţile care duceau spre peroane, cu biletele în mâini. Mulţimea se îndreptă spre câteva porţi la care stăteau controlorii de bilete şi care erau păzite de carabinieri cu mutre plictisite. Cei patru evadaţi se luară după ceilalţi călători şi-şi prezentară biletele. Controlorii nici măcar nu le aruncară vreo privire, le verificară biletele şi le făcură semn să treacă. Erau mulţumiţi. Trenul spre Milano trebuia să plece la 12:35, cam cu o oră înainte ca ofiţerul de serviciu de la castel să-şi înceapă turele. Sperau ca prezenţa manechinelor să-i păcălească şi să nu fie tras niciun semnal de alarmă. Dacă era aşa, când inspecţia se va încheia, cei patru evadaţi vor fi deja pe drum spre nord.

Peronul era rece şi umed şi niciun tren nu-i aştepta pe membrii celor două echipe. Le era teamă să stea jos, ca să nu fie atraşi în vreo discuţie cu ceilalţi călători, şi se simţeau tot mai obosiţi din cauza stresului evadării. Hargest şi ceilalţi se uitau încontinuu la ceasuri, însă tot nu apăru niciun tren. La 1:30, el se întoarse spre Boyd şi-i murmură punându-şi mâna la gură:

— Verificarea nocturnă.

Boyd se uită la ceas şi încuviinţă. Dacă manechinele alea se dovedeau a fi bune de nimic, gara se va umple în curând de soldaţi care-i căutau. Era unul dintre locurile evidente de unde aveau să înceapă căutările după prizonieri de război evadaţi. Bătând din picioare şi încercând să-şi ţină de cald, Hargest privi porţiunile luminate de lângă peron. Tot nu venea nenorocitul ăla de tren.

Căpitanul Pederneschi, însoţit de un sergent, urcă tropăind treptele din piatră până la următorul nivel al dormitoarelor, făcând lumină în faţa lui cu o lanternă. Era 1.30 noaptea, iar în castel era o linişte de mormânt. Sergentul deschise prima uşă pe stânga şi Pederneschi lumină încăperea. O siluetă dormea după o plasă de ţânţari. Ofiţerul de securitate merse mai departe. Era la fel în fiecare cameră. Totul era în regulă. Căscă şi se frecă la ochi. Fusese o zi lungă şi urma să iasă din tură după ce verifica zona ordonanţelor. Se întoarse şi tropăi spre o altă parte a castelului, cu sergentul pe urme.

Generalul Neame stătea întins pe spate în camera întunecată, cu urechile ciulite, ascultând cum Pederneschi înainta pe coridor. Zâmbi - italianul a muşcat momeala, manechinele şi-au îndeplinit rolul. Neame se gândi la prietenii lui care au evadat şi se întrebă cum se vor descurca. Se gândi şi la ziua care urma şi la provocările cu care el şi ceilalţi prizonieri aveau să se confrunte. Privi nemişcat tavanul. Trecu mult timp până când adormi.

La cincisprezece minute după ce căpitanul Pederneschi şi-a început inspecţia, trenul spre Milano intră în gara din Florenţa, cu locomotiva pufăind. Hargest se uită la ceas - era 1:45 noaptea. „Eficienţi mai sunt şi fasciştii ăştia", chibzui el. Fiecare compartiment era plin până la refuz, la fel şi coridoarele. Imediat ce trenul se opri brusc, cu un scârţâit de frâne, cele câteva sute de oameni care aşteptau pe

peron se înghesuiră în faţă. Făceau zgomot, se certau şi se îmbrânceau, fiecare fiind hotărât să urce. Oamenii care încercau să coboare n-aveau nicio şansă, iar Hargest şi ceilalţi trei evadaţi fură luaţi pe sus în toată vânzoleala creată în timp ce încercau să se îndrepte spre un vagon. Trenul era atât de aglomerat, încât unii pasageri urcară chiar şi pe ferestrele vagoanelor. Ofiţerii evadaţi îşi băgară cu grijă genţile sub braţ şi-şi făcură loc cu forţa în tren, îmbrâncind în stânga şi-n dreapta. Ca prin minune, Boyd nimeri în coridorul aglomerat al unui vagon şi-l zări pe Jim Hargest în capătul celălalt. Trenul plecă din Florenţa la puţin timp după ce ajunsese. Pasagerii care înainte fuseseră gălăgioşi şi arţăgoşi se liniştiră, iar coridorul se umplu curând de râsete şi de ritmul melodios al conversaţiilor amicale în italiană.

Tocmai firea prietenoasă a italianului de rând reprezenta o problemă. Jim Hargest se trezi înghesuit într-un carabinier, care voia să înceapă o discuţie cu el. Hargest îl ignoră când îl întrebă ceva, însă carabinierul insistă şi-l trase de mânecă, punându-i încă o întrebare. Dându-şi seama că italiana lui proastă l- ar fi dat de gol, dar recunoscând că, dacă-l ignora pe omul care-i punea întrebări, nu va reuşi decât să-i trezească bănuielile, se aplecă spre carabinier şi-i zise într-o italiană răguşită:

— îmi pare rău, sunt surd.

Carabinierul consimţi, ridică din umeri şi se întoarse, începând să discute cu un alt om.[3121]

Distanţa de la Florenţa la Bologna, unde evadaţii trebuiau să schimbe trenul spre Milano, era de 72 de kilometri. Spre uşurarea lor, trenul o parcurse destul de rapid şi ajunseră la ora 3 dimineaţa, când aveau o legătură cu trenul dinspre Bologna spre Milano şi evadaţii se temeau c-o pierduseră. Dar nu luaseră în considerare călătoriile pe timp de război în Italia. Când sosiră în gara din Bologna, urmă o altă perioadă de aşteptare interminabilă, pe peronul rece, a trenului aflat în întârziere. îşi făceau griji că la ora 11 li se va simţi lipsa la castel la apelul de dimineaţă. Părea de neconceput ca ofiţerului italian care-i inspecta în sufragerie să-i fi scăpat şase ofiţeri. Apoi, când evadarea se confirma, va fi dată alarma şi gările vor fi blocate rapid de către soldaţi şi carabinieri care aveau descrierile ofiţerilor şi vor inspecta documentele călătorilor. întârzierile interne însemnau că Boyd, Hargest, Miles şi Combe erau, practic, cu jumătate de zi în urmă cu programul. Trebuia să fi ajuns în Milano la 6 dimineaţa şi la lacul Como, în apropiere de frontiera cu Elveţia, la ora 8. în planul lor iniţial, conceput cu ajutorul documentelor sustrase de la castel, aveau să treacă frontiera cam în acelaşi timp în care italienii şi-ar fi dat seama că lipseau, şi înainte ca starea de alertă să intre în vigoare.

Aşteptarea pe peronul gării din Bologna fu foarte incomodă pentru cei patru evadaţi de vârstă mijlocie. Nu dormiseră o noapte întreagă şi nu reuşiseră nici măcar să stea jos de când intraseră în tunelul prin care evadaseră din castel cu opt ore înainte. Trebuiau neapărat să facă rost de nişte mâncare caldă şi ceva de astâmpărat setea, aşa că Hargest fu lăsat să păzească genţile, în timp ce ceilalţi căutau băuturi răcoritoare prin gară.

— Astea sunt genţile dumneavoastră?-[3111] întrebă un poliţist feroviar italian băgăcios după ce-l bătu pe Hargest pe umăr.

Hargest răspunse afirmativ, iar poliţistul nu făcu altceva decât să încuviinţeze şi să meargă mai departe. Aceea nu fu singura întrebare căreia Hargest trebui să-i facă faţă cu italiana lui de nivelul unui şcolar, deoarece câţiva pasageri îl întrebară

când pleca trenul spre Milano. Fu uşurat când prietenii lui îşi făcură din nou apariţia, însă aceştia nu găsiseră nimic de mâncat şi de băut.

Trenul spre Milano plecă din Bologna la 5:20 dimineaţa. Urcarea în el fu la fel de chinuitoare ca şi în Florenţa şi fu cât pe-aci să se termine tragic pentru generalul de brigadă Hargest. Chiar când se urca într-un vagon, cineva din mulţime îi trase de valiză. Câteva secunde mai târziu, Hargest ţinea doar mânerul - valiza cu hainele, vinul, mâncarea şi uneltele îi dispăruse în mulţimea de călători grăbiţi. Luă repede hotărârea de a o recupera. Se aruncă precum un taur furios în marea de oameni, luă valiza cu forţa şi se urcă din nou în vagon. Când ajunse pe un coridor, era deja epuizat şi începea să se simtă rău. Prinse din nou mânerul valizei cu un şiret şi se lipi cu spatele de un perete, trăgându-şi sufletul. Privind în jur, îl văzu pe generalul de brigadă Miles în celălalt capăt al coridorului, arătând şi el epuizat şi cătrănit, în vreme ce Owen Boyd era înghesuit la vreo doi metri în spatele lui Hargest.[1213]

La revărsatul zorilor, generalii O'Connor şi Carton de Wiart erau încă pe drumul spre Bologna. Pe de Wiart îl durea un picior şi se înjură pentru prostia lui de a nu li se fi alăturat celorlalţi în mai multe plimbări sub escortă prin apropierea castelului.

— Ar cam fi timpul să îmbucăm ceva, nu crezi, O'Connor?[12121] întrebă de Wiart cu o grimasă uşoară din cauza durerii de la picior.

Cotiră de pe drumul spre Bologna şi urcară pe un deluşor plin de copaci şi de tufişuri, unde îşi scoaseră uşuraţi rucsacurile grele şi se aşezară pe iarbă. De Wiart se descălţă de bocanci. Făcuse o bătătură urâtă la degetul mare de la un picior.

— O să ne luăm un răgaz de câteva ore, spuse O'Connor. Cred că suntem destul de bine ascunşi de drum.

Scoaseră nişte mâncare. Merseseră pe jos peste 24 de kilometri de când evadaseră de la castel şi aveau de gând să continue după ce-şi recăpătau energia.

în trenul dinspre Bologna spre Milano, călătoria părea interminabilă. Spre deosebire de O'Connor şi de Wiart, generalii de brigadă Hargest, Miles şi Combe şi vicemareşalul forţelor aeriene Boyd nu puteau face nimic în privinţa vitezei de deplasare sau a unei deviaţii de la traseu. Erau prinşi în trenul lent şi cumplit de aglomerat şi deveneau tot mai conştienţi că timpul reprezenta o problemă. Jim Hargest fu luat la întrebări de un bătrânel italian care avea chef de vorbă. Se folosi din nou de trucul cu surditatea, dar moşul începu să facă glume pe seama lui cu toţi călătorii din vagon. Hargest nu voia cu niciun chip să fie în centrul atenţiei, însă nu se putea îndepărta. „Era afurisit omuleţul, îşi amintea Hargest, şi tare mi-ar fi plăcut să-i sucesc gâtul."[313]

Trenul făcea opriri regulate în staţii pentru ca pasagerii să urce şi să coboare. Pregătindu-se pentru călătorie, Hargest memorase numele oraşelor importante de pe traseu, deci la fiecare oprire avea grijă să ţină minte numele staţiei. Prima era Modena, urmată de Parma, Piacenza şi Lodi.[133] în cele din urmă, trenul trecu leneş, lăsând în urmă o dâră de aburi, pe un pod peste fluviul Pad, bariera naturală a nordului Italiei, care trecea prin Câmpia Lombardiei. Cerul se întunecă şi se încărcă de nori, iar ploaia torenţială începu să biciuiască în curând ferestrele vagoanelor, ca nisipul purtat de vânt.

în ciuda vremii, atmosfera din interiorul vagonului era veselă, iar italienii începură curând să povestească întâmplări şi să spună glume, sporovăind de zor. La un moment dat, un cuplu tânăr încercă să-i zică şi lui Hargest o glumă pe care o auzea tot vagonul, când bătrânelul interveni subit cu un zâmbet bolnăvicios întipărit pe figură:

— N-are rost să vorbiţi cu el. E surd. Oricum, cred că-i german.[313]

— Bun, Carton, haide s-o luăm din loc, anunţă Dick O'Connor după ce se odihniseră vreo patru ore.

îşi adunară echipamentele, se ridicară şi-şi luară pe umeri rucsacurile grele.

— Mă tem că de-acum încolo o vom lua prin tufişuri, spuse O'Connor.

Nu-şi mai puteau permite să meargă pe drumul principal spre Bologna, pentru că, pur şi simplu, riscau foarte mult să dea de poliţişti sau de carabinieri. Cei doi generali aveau să traverseze ţara „sus la deal şi jos la vale"[313], după cum îşi amintea de Wiart, văzând peisaje frumoase şi câte-un sat. Lunile de pregătire fizică intensă pe care cei doi generali au făcut-o pe treptele fortăreţei au dat roade, singurul inconvenient fiind bătătura lui de Wiart la degetul mare de la un picior. O parte din acea perioadă, O'Connor, mai ales, a urcat şi a coborât acele trepte din piatră de 75 de ori pe zi, „ceea ce, în înălţime, însemna aproape un kilometru şi jumătate - o activitate foarte *plictisitoarei*Dar pentru doi oameni ale căror vârste însumau peste o sută de ani, ei reuşiră curând să parcurgă distanţa până la punctul de trecere a frontierei din T i r a n o O ' C o n n o r avea umbrela făcută sul, legată de partea de sus a raniţei, iar de Wiart abia îşi ţinea echilibrul cu un baston rezistent, din cauza ochiului lipsă.

Jim Hargest se uită la ceas şi înjură în şoaptă. Cei patru evadaţi plănuiseră să ajungă în Milano la 6 dimineaţa pentru a prinde trenul de 8 spre Como, în apropierea frontierei cu Elveţia. Din Como, aveau de făcut o drumeţie de nouă kilometri şi jumătate spre oraşul de graniţă Chiasso şi spre libertate, însă în timp ce trenul oprea în marea gară principală din Milano, Hargest îşi dădu seama că pierduseră cel mai probabil trenul de legătură, rămânând la 64 de kilometri de Elveţia. Se uită la Miles, care stătea în apropiere. Când privirile li se întâlniră, Hargest îşi consultă scurt ceasul, apoi clătină din cap. Miles arăta jalnic. Era data de 30 martie 1943, ora 8:20 dimineaţa când Hargest, Boyd, Miles şi Combe, mohorâţi, coborâră din trenul spre Milano.

1520

1Capitolul 15

Gustarea de la ora 11

„L-am văzut pe Boyd şi pe Miles apatici şi îngrijoraţi, iar şoldul mă necăjea foarte tare".

James Hargest, general de brigadă

— Şi-acum ce facem? întrebă generalul de brigadă Reg Miles, cu o voce scăzută.

Se afla în interiorul gării principale din Milano, alături de Jim Hargest, Owen Boyd şi John Combe. Era periculos să stea prea mult acolo la discuţii, şi, în plus, se confruntau cu o dilemă. Era 8:30 dimineaţa, 30 martie 1943, iar timpul trecea. Evadaţii ştiau că la ora 11 va fi dată alarma la castelul Vincigliata, când italienii îşi vor da seama că lipseau şase prizonieri de la apelul de dimineaţă. în două ore şi jumătate, autorităţile italiene vor fi informate, iar în cel mult trei ore şi jumătate, descrierile şi fotografiile lor vor fi disponibile în toate secţiile de poliţie, de carabinieri, garnizoanele şi punctele de trecere a frontierei.

— Trenul spre Como a plecat în mod sigur, spuse Hargest frecându-şi ochii obosiţi. Haideţi să aflăm când trebuie să vină următorul.

Micul grup se despărţi şi se amestecă printre sutele de pasageri şi membri ai personalului feroviar care se agitau în gara mare. Miles se uită în grabă peste un

orar al trenurilor înainte de a se apropia din nou de ceilalţi, formând un grup strâns.

— Următorul tren spre Como pleacă abia la ora 12 fix, zise el.

Ştiau că, până la prânz, operaţiunile demarate de italieni pentru a-i găsi aveau să intre în vigoare.

— Nu putem să mai pierdem vremea pe-aici încă *trei ore şi jumătate,* murmură Boyd.

— Uite, spuse Hargest, suntem la vreo 64 de kilometri de frontieră. Haideţi să luăm un taxi o parte din drumul spre Como.[331]

— Şi după-aceea? întrebă Boyd, cu fruntea încreţită.

— Mergem pe jos, răspunse Hargest, răspicat.

Ideea fu considerată prea riscantă. N-aveau nici energia, nici echipamentele necesare pentru o asemenea misiune. Şi ar fi ieşit foarte mult în evidenţă pe drumurile principale odată ce italienii i-ar fi dat în urmărire.

— Păi, atunci, va trebui să mergem cu trenul. O să cumpăr eu bilete. Putem să aşteptăm pe peron, spuse Miles.

Ceilalţi fură de acord, iar Miles se îndreptă spre casa de bilete şi reveni câteva minute mai târziu. Dar când încercară să intre pe peron, sperând să se odihnească fără să mai fie văzuţi până când sosea trenul, paznicul le spuse să se întoarcă la prânz.[323] Cei patru evadaţi se despărţiră şi umblară pe-acolo o vreme, încercând să găsească o soluţie înainte de a se reuni.

— Am o idee, rosti Combe cu voce scăzută. Ţin minte c-am auzit că există o cale ferată privată spre Como dinspre *Gardo di* iVord[323].

Era destul de departe, la ieşirea din Milano. Ceilalţi nu păreau convinşi.

— Păi, merită încercat, zise Combe tăios. în orice caz, e mai bine decât să stăm aici toată dimineaţa şi să aşteptăm să fim prinşi.

— Cum ajungem în Gara de Nord? întrebă Miles.

— Luăm tramvaiul, răspunse Combe. Trece chiar prin faţa gării ăsteia. Sugerez să ne despărţim în echipele stabilite şi să ne descurcăm de-acolo.

Combe aruncă o privire în jur şi văzu imediat un bărbat destul de tânăr în haine civile, cu o pălărie din fetru, care se uita insistent la grup. îşi mută privirea când o întâlni pe a lui Combe, însă când acesta se uită din nou spre el, observă că-i scruta din nou, sprijinindu-se de un zid. Combe se hotărî să plece numaidecât.-[323] El şi Boyd ieşiră şi se îndreptară spre un tramvai care tocmai pornea. Hargest şi Miles îşi urmară prietenii în piaţă şi-i văzu traversând-o în fugă, apoi urcându-se în tramvai, unul prin faţă şi celălalt prin spate, în timp ce se punea în mişcare.[323] Niciunul din ei nu-l observă pe bărbatul italian care se grăbea în acea direcţie şi urcă şi el în partea din spate a vagonului.

— îi lăsăm câteva minute, pe urmă ne luăm după ei, spuse Hargest către Miles, care încuviinţă grav.

După o perioadă destul de lungă de aşteptat, Hargest şi Miles merseră pe jos spre staţie şi urcară în următorul tramvai care-şi făcu apariţia. Se simţeau bine - erau din nou în mişcare şi aveau *şi* un plan. Hargest se sprijinea de o bară de deasupra capului şi se uita pe fereastră. Era obosit, dar fascinat de Milano. Privea oraşul în timp ce tramvaiul hurducăia pe şine, trecând pe lângă teatrul de operă La Scala şi cunoscutul Duomo di Santa Maria Nascente, a treia biserică a creştinătăţii ca mărime.

Boyd şi Combe ajunseră în faţa Gării de Nord pe la 9:50 dimineaţa. Ca peste tot, şi acolo era aglomerat, plin de oameni care veneau şi plecau. Intrară şi aşteptară, sperând ca Hargest şi Miles să li se alăture. încercară să se comporte normal. îşi aşezaseră valizele lângă ei pe pardoseală şi păreau doi călători simpli de vârstă mijlocie care-şi vedeau de treburile lor. Combe aruncă o privire discretă în jur. Era coadă la bilete şi oamenii stăteau de vorbă. Lucrători ai căilor ferate, purtând, ca de obicei, uniforme, şi poliţişti erau şi ei prezenţi, iar un om de serviciu spăla pardoseala gării cu un mop. Combe îl văzu din nou pe tânărul din gară, care-i observase şi el în mod sigur pe Combe şi Boyd.

— Stai aici, murmură Combe în barbă. Mă duc să mă uit pe orar.

înainte ca Boyd să apuce să-i răspundă, Combe îşi luă valiza şi se îndreptă hotărât spre panourile cu sosiri şi plecări. Spera să-l îndepărteze pe cel ce-i urmărea pe Boyd şi pe prietenii săi, care aveau să sosească în mod sigur în câteva minute.[1223] Abia îndrăznind să privească în jur, Combe stătea în faţa panourilor în jurul cărora se strânsese multă lume şi se prefăcea că le consulta, cu inima bătându-i năvalnic. Aproape că reuşise să se calmeze, când o mână îl prinse de umărul drept şi cineva îl întrebă în italiană:

— Domnule, mă scuzaţi, puteţi veni cu mine?[1223]

Owen Boyd rămase câteva minute în gara aglomerată, întrebându-se unde naibii se dusese Combe. Nu se vedeau nicăieri Hargest şi Miles. Se întoarse încet şi se uită atent prin toată gara, căutându-l pe Combe. îi zări silueta înaltă lângă panourile cu informaţii. Vorbea cu un om mai scund, cu o pălărie din fetru, care-i arăta ceva ce avea în mână. Pe urmă Combe începu să se îndepărteze alături de omul scund, care-l ţinea de partea superioară a braţului, ca şi când l-ar fi condus.

— Bunule Dumnezeu! exclamă Boyd, uitând pentru o clipă să-şi păstreze calmul.

Apoi îşi dădu seama. Luându-şi repede valiza, se îndreptă în direcţia opusă şi se amestecă printre călători.

Când John Combe se întorsese şi-l văzuse pe acelaşi om care-l urmărise din gara principală, stomacul i se strânse de emoţie. Bărbatul nu zâmbi, ci scoase un act de identitate dintr-un buzunar interior al costumului ieftin de culoare închisă. Cuvântul *Polizia* era gravat proeminent pe partea din faţă. Când omul băgă mâna în jachetă, se văzu o umflătură uşoară, iar Combe zări o teacă pentru umăr şi un pistol automat.

— Vă rog să mă însoţiţi, domnule, rosti poliţistul în italiană.

Combe fu condus spre un birou din gară.[1223] în timp ce mergea, se uită în jur, însă nu-l văzu pe Boyd sau pe ceilalţi. Era recunoscător pentru asta. Spera ca Boyd să se facă nevăzut şi să-i avertizeze pe ceilalţi.

La câteva minute după ce Combe fu arestat, Jim Hargest şi Reg Miles coborâră dintr-un tramvai în faţa Gării de Nord şi intrară în gară. îi căutară o vreme, dar nevăzându-i pe Combe şi Boyd, presupuseră că ei ieşiseră deja pe peron. După ce-l văzu pe Combe reţinut, Owen Boyd se hotărî să-şi cumpere în grabă un bilet spre Como şi ieşi pe poartă.

Miles merse să cumpere bilete pentru el şi Hargest, ştiind că următorul tren spre Como avea să plece la 10:30 dimineaţa. Era cu nouăzeci de minute mai devreme decât următorul tren din gara principală din Milano, ceea ce însemna că evadaţii ar fi trebuit să se apropie de frontiera elveţiană în momentul în care era dată alarma la castelul Vincigliata. Aveau şanse să treacă frontiera până când italienii mobilizau destui soldaţi şi poliţişti pentru a porni pe urmele lor.

Jim Hargest intră la bufetul gării şi comandă două cafele şi nişte ziare. Pe urmă se aşează la o masă de la fereastră ca să-l aştepte pe Miles şi să stea cu ochii pe peron, încă sperând să dea de Combe şi de Boyd.[1223]

Miles se întoarse curând cu biletele, însă fără vreo veste despre ceilalţi. Cei doi neozeelandezi îşi savurară cafelele citind ziarele italiene, aruncând câte-o privire spre un ceas mare de pe peretele bufetului. Nu părea să-i observe nimeni; cafeneaua era plină de clienţi gălăgioşi şi de fum de ţigară.

Chiar înainte de 10:30, Hargest se ridică, împăturindu-şi cu grijă ziarul şi băgându-l sub braţ înainte de a-şi lua valiza. Miles îi urmă exemplul. Cei doi se îndreptară calm spre poarta peronului, prezentând biletele la control.

De data aceasta, garnitura compusă dintr-o locomotivă mică şi şase vagoane uzate ajunse la timp. Trenul era aproape plin, ceea ce era o uşurare în comparaţie cu aglomeraţia din Florenţa. Cei doi generali de brigadă îşi găsiră un compartiment şi se aşezară, scoţându-şi sandvişurile făcute la castel. Apoi, exact la timp, micul tren se zgâlţâi şi se puse în mişcare. Hargest se uită din nou la ceas şi făcu o grimasă. Se descurcau bine, chiar *foarte* bine. Dar ce Dumnezeu se întâmplase cu Boyd şi Combe?

Exact în acel moment, într-un birou al Gării de Nord din Milano, poliţistul în civil îl percheziţiona minuţios pe generalul de brigadă John Combe. Acesta stătea cu mâinile ridicate în timp ce poliţistul îi căuta prin buzunare, golindu- le conţinutul pe un birou din lemn plin de zgârieturi. Câteva monede şi un mic teanc de bancnote, câteva dintre hărţile lui Gambier-Parry şi actul de identitate falsificat cu atâta migală. Poliţistul inspectă actul de identitate cu mare interes, comparând cu atenţie chipul din fotografie cu cel al bărbatului înalt care stătea în faţa lui. Apoi îi adresă câteva întrebări în legătură cu identitatea sa, la care Combe răspunse sec. Poliţistul luă hărţile copiate şi le întoarse pe toate părţile.-[3321] Din întrebările pe care i le pusese era clar că-l bănuia pe Combe că nu era cine susţinea că era. Vocabularul în italiană al lui Combe era foarte limitat. La scurt timp, poliţistul ridică receptorul unui telefon negru de pe birou şi începu o discuţie aprinsă. Câteva minute mai târziu, sosiră doi ofiţeri de poliţie în uniformă. Combe fu informat că avea să fie dus la o secţie de poliţie pentru a fi cercetat acolo, apoi unul dintre poliţişti scoase nişte cătuşe şi-i legă strâns încheieturile, în faţă. Celălalt poliţist luă materialele de pe birou şi valiza lui Combe, iar omul în haine civile îl conduse afară. Pe când Combe era forţat să traverseze coridorul secţiei de poliţie, câţiva oameni se întoarseră şi-l priviră curioşi. Ajuns afară, fu înghesuit pe bancheta din spate a unui Fiat negru, care demară în viteză.

Deşi Hargest şi Miles nu ştiau asta, Owen Boyd era încă în libertate. Pierzându-şi din vedere prietenii pe peronul lung şi aglomerat, se strecurase în ultimul vagon şi se instalase într-un compartiment liniştit. Era în continuare extrem de hotărât să ajungă la frontieră, cu orice preţ. Avea cu el hărţile, busola şi nişte bani; era în mişcare şi până în acel moment nu atrăsese atenţia autorităţilor. Simţea că avea şanse foarte mari de reuşită, însă, ca şi Hargest şi Miles, se uita şi el din când în când la ceas şi calcula cât timp mai rămăsese până la apelul de dimineaţă de la castel. Micul tren se mişca enervant de încet, iar gândul că era în întârziere îl bântuia ca o nălucă.

Singurul gând al lui John Combe era de a câştiga timp pentru Boyd, Hargest şi Miles. Credea că putea face astfel dând răspunsuri evazive şi încercând să-i zăpăcească şi să-i enerveze pe poliţişti. Fiecare minut în care aceştia nu reuşeau

să-i descopere adevărata identitate însemna apropierea cu încă un pas mic de libertate a celorlalţi.[1231] Dar italienii nu-l lăsau pe Combe să scape uşor.
La secţia de poliţie, fu dus într-o cameră de interogatoriu, unde fu percheziţionat din nou, de data aceasta mult mai amănunţit. însă nu suficient de minuţios, pentru că italienii nu găsiră busola din bachelită a căpitanului de aviaţie Leeming, cusută într-un buzunar secret din partea din spate a hainei lui Combe, şi nici hărţile, ascunse la fel de bine.[1223]
— De ce aveţi un act de identitate fals, întrebă un anchetator în italiană, ţinând în mână opera de artă a lui Gambier-Parry.
Combe ridică din umeri ca un localnic şi desfăcu palmele. Pretinse că era omul din fotografie, doar un comerciant ambulant din provincia autonomă Bolzano, numită şi Tirolul de Sud.
— Mînţiţi! urlă anchetatorul, un poliţist în vârstă şi cu o mutră acră.
Bătu cu palma în birou, făcându-l pe Combe să tresară. De pe perete, un portret al lui Mussolini privea în jos cu o mină războinică nedisimulată. Anchetatorul miji ochii căprui.
— De ce eraţi în Gara de Nord? întrebă el pe un ton mai rezonabil.
Combe, care înţelegea cea mai mare parte din ceea ce fusese întrebat după ce petrecuse luni de zile învăţând italiana la castel, mormăi un răspuns în doi peri despre „muncă". Anchetatorul izbi din nou cu pumnul în masă.
— Minciuni! strigă el. îmi veţi spune adevărul! De ce aveţi hărţi cu nordul Italiei? Sunteţi spion, nu-i aşa?
— Sunt comerciant ambulant, răspunse Combe.
— Accentul dumneavoastră este foarte ciudat, zise anchetatorul. Cred că sunteţi spion străin.
Combe aruncă o privire în partea dreaptă, unde un ceas era agăţat de perete. Arăta 10:55 dimineaţa.
— V-am spus, sunt din Tirol, rosti Combe calm.
Ştia că, dacă reuşea să se mai prefacă măcar câteva ore, Boyd şi ceilalţi ar fi avut şanse să scape. Chiar dacă avea să se descopere în câteva minute că lipseau de la castel, va dura o vreme până când rotiţele birocraţiei italiene începeau să se pună în mişcare.
Anchetatorul oftă adânc şi-şi încrucişă braţele.
— în Italia, spionii sunt împuşcaţi, rosti el degajat.[1223]
La castelul Vincigliata, generalul Neame şi ceilalţi ofiţeri aşteptau cu nerăbdare în sufragerie apelul de la 11 dimineaţa. Manechinele fuseseră luate din paturi şi ascunse în capelă. Peste cinci minute ofiţerul de serviciu avea să apară pe una dintre porţile de la Zidul Alb. Neame îşi storcea creierii încercând să găsească o modalitate prin care să păstreze aparenţele unui efectiv complet al prizonierilor. Unul dintre supraveghetori trimisese vorbă că ofiţerul italian fusese văzut.

— E băiatul ăla nou, spuse generalul de brigadă Todhunter, aruncând o privire pe fereastră spre ofiţerul care se apropia.

Foarte tânărul sublocotenent Solera nu era deloc obişnuit cu castelul şi cu mendrele prizonierilor.

— Auzi, Ted, zise Neame către Todhunter. Haide să-l facem să creadă că este bine-venit. Haide să-l invităm înăuntru la gustarea de la ora 11. Să-i punem pe băieţi să tot intre şi să iasă, ca să dea impresia că suntem toţi.

Neame o zbughi spre uşă, cu gândul de a-l invita pe Solera la o cană de Bovril[12241], în timp ce Todhunter le prezentă repede planul celorlalţi. Se rugară cu

toţii ca Neame să-l ţină pe Solera ocupat cu conversaţia, pentru ca sublocotenentul să nu fie atent la numărătoarea prizonierilor.[12221]

Pendulul începu să bată. Todhunter aruncă o privire în direcţia lui.

— Unsprezece fix, murmură el în barbă. Aşa, băieţi, spuse el, uitându-se la generalul de brigadă Stirling şi la generalul Gambier-Parry, ar fi bine să ne rugăm la Dumnezeu să funcţioneze planul ăsta.

Tânărul sublocotenent Solera n-avu nicio şansă. La câteva secunde după ce intră în sufrageria prizonierilor, fu asaltat de generalul Neame şi de generalul de brigadă Todhunter şi-i fu pusă în mână o cană aburindă de Bovril. Fiind un tânăr amabil şi surprins şi măgulit de atenţia unui grup de eroi de război în vârstă, Solera nu-şi dădu seama că era păcălit. Pe când sporovăia de zor cu Neame şi Todhunter, discutând despre numeroasele probleme ale castelului, ceilalţi ofiţeri superiori se agitau prin sufragerie, apărând de peste tot, schimbându-şi puţin hainele înainte să revină. Dădeau impresia unui efectiv complet, iar Solera muşcă din plin momeala.[12221] Nu-şi făcu datoria, motiv pentru care avea să fie mustrat mai târziu de căpitanul Pederneschi. Când plecă, după cincisprezece minute, Solera raportă că toţi prizonierii britanici erau prezenţi.

Lui Neame nu-i venea să creadă ce noroc avea. Dacă nu-i lovea vreun ghinion, ofiţerii dispăruţi aveau să rămână neobservaţi de către italieni până la venirea serii.

în trenul dinspre Milano spre Como, generalii de brigadă Hargest şi Miles stăteau într-un compartiment, holbându-se apatici la peisajele rurale pe lângă care treceau. Soarele strălucea, ceea ce, după vremea ploioasă şi furtunoasă din ultimele două zile, părea a fi un semn bun. Erau amândoi epuizaţi şi profund recunoscători că stăteau jos şi se odihneau. Hargest simţise unele dureri la şold vreo câteva ore, totuşi cei doi începeau să-şi recapete încet energia. Dar tot erau îngrijoraţi şi aveau senzaţia că deasupra capului le atârna sabia lui Damocles, gata să le încheie sejurul plăcut şi să-i trimită înapoi în închisoare. N-aveau habar dacă-i aştepta vreun comitet de primire în gara din Como.[12271]

Era trecut de ora 11, deci erau nevoiţi să presupună că absenţa lor a fost deja raportată la castel. Nimeni nu ştia exact cât avea să le ia italienilor să alerteze gările, însă Hargest şi Miles ştiau că nu va dura mult până când ordinele şi descrierile vor începe să fie trimise prin telefon şi telegraf de la sediul carabinierilor din Florenţa. Trenul trebuia să ajungă în Como în aproximativ o jumătate de oră. N-aveau posibilitatea de a sări din tren înainte de a ajunge la destinaţie - Hargest nici nu se putea gândi să ia o măsură atât de drastică, din cauza problemelor cu şoldul. îi mai sâcâia şi faptul că erau îngrijoraţi în legătură cu ce s-a întâmplat cu vicemareşalul forţelor aeriene Boyd şi cu generalul de brigadă Combe. Dacă i-au prins italienii, poate că au fost deja identificaţi şi a fost dată alarma. Hargest îl urmări pe Reg Miles decojind încet un ou fiert adus cu el de la castel. Descoperi că-i pierise pofta de mâncare.

La cinci vagoane distanţă, Owen Boyd se simţea aproape la fel ca şi Hargest şi Miles. L-a văzut categoric pe John Combe arestat, iar Hargest şi Miles n-au mai ajuns. Ca şi cei doi neozeelandezi, se uita încontinuu la ceas, neliniştit - ora fatidică 11 dimineaţa trecuse, ceea ce însemna că era un om vânat. în mod sigur era aşa. Nu putea concepe să nu se ştie nimic despre şase ofiţeri dispăruţi după apelul de dimineaţă de la castel. Privi pe fereastră şi observă cum micul tren urca munţii. Peisajul era uluitor, dar îi era greu să se concentreze. închise ochii şi încercă să aţipească, însă, deşi epuizat, descoperi că era mult prea agitat ca să adoarmă.

Conştientiză că încă se afla într-un pericol extrem de mare şi că era în criză de timp.

Capitolul 16

Muncă de cercetaşi

„Am fost amenințat de câteva ori cu împuşcarea".
John Combe, general de brigadă

în Milano, continua interogatoriul generalului de brigadă John Combe, la sediul poliţiei. Fu percheziţionat din nou cu brutalitate şi dezbrăcat. Dar, ca prin minune, poliţia nu găsi nici busola, nici hărţile.[333] Interogatoriul devenea tot mai ostil şi violent, amenințările fiind punctate de câte-un brânci, în câteva rânduri, fu amenințat chiar şi cu execuţia dacă nu dezvăluia toate informaţiile. Deşi şocat de experienţa prin care trecea, era decis să reziste, dând astfel prietenilor săi o şansă înainte de a-şi dezvălui rangul şi statutul de prizonier de război. Credea că italienii jucau la cacealma, în ciuda faptului că o mică parte din el începea să se îndoiască de această presupunere. Poliţiştii ştiau că era ceva în neregulă, dar încă nu-şi dăduseră seama că era un prizonier de război evadat, probabil din cauza vârstei. Desigur, Combe aştepta dintr-o clipă în alta deznodământul după apelul de la 11 dimineaţa de la castel. Dar, ca printr-un miracol, nu s-a făcut legătura dintre el şi castelul Vincigliata. Pentru moment, rămase evaziv, iar italiana sa rudimentară şi atitudinea lui taciturnă îi enerva pe anchetatori.[333]

— Ai grijă, Reg! murmură Jim Hargest, lovind uşor cu piciorul în bocancul lui Miles.

Miles aţipise, dar se trezi tresărind.

— Como, spuse Hargest, făcând semn cu capul spre fereastră.

Trenul încetinise şi abia se târa pe ultimele câteva sute de metri de cale ferată în frumosul orăşel de pe marginea uluitorului lac italian cu acelaşi nume. Amândoi se aplecară în faţă în lumina soarelui care strălucea prin fereastră şi încercară să vadă peronul de care se apropiau. Era un moment
decisiv.

— O să ne dăm seama în curând, şopti Miles.

Apoi trenul trase lângă peron, oprindu-se încet. Neozeelandezii studiară atent peronul - era aproape pustiu. Hargest se aşteptase să apară ofiţeri de poliţie care să-i aresteze, dar nu era nimeni. Fie ordinul de alertă a fost dat târziu de la castel, fie, prin vreo minune, n-a fost încă observată lipsa celor şase ofiţeri. Cei doi generali de brigadă se uitară unul la altul uluiţi, cuprinşi de un sentiment de uşurare.

Se ridicară, luându-şi bagajele de pe suporturile de deasupra, şi ieşiră târşâindu-şi picioarele pe coridor. Miles se îndreptă spre uşa din faţă a vagonului, în timp ce Hargest porni spre uşa din spate. Era o măsură de precauţie elementară, astfel încât cei doi să evite să fie arestaţi în cazul în care cele mai sumbre temeri ale lor se adevereau, iar autorităţile i-ar fi aşteptat. Cu grijă, deschiseră uşile vagoanelor şi coborâră pe peron, amestecându-se printre ceilalţi pasageri care se dădeau jos din tren. Scrutară lungul peronului. Nu se vedeau poliţişti sau soldaţi. Hargest aruncă o privire spre ceas. Acesta arăta 11:55 dimineaţa. „A trecut aproape o oră de la apelul de la castel", se gândi el. Se îndreptă cu pas lejer spre Miles, care-şi aprindea o ţigară.

— O să merg spre ieşire şi o să-i aştept pe ceilalţi să plece, spuse el în barbă. Tu ia-o până în celălalt capăt al trenului şi vezi dacă au coborât.

Miles încuviinţă, îşi luă valiza şi merse pe lângă trenul oprit, aruncând câte-o privire prin compartimente şi văzând pasagerii cum coborau. Hargest străbătu peronul până la poarta de ieşire şi aşteptă, în caz că-şi făceau apariţia Boyd şi Combe.[343]

Când trenul a oprit în gara din Como, Owen Boyd s-a ridicat, şi-a pus şapca pe cap şi şi-a luat valiza. Era îngrijorat şi nu voia să fie întâmpinat de un comitet de primire neprietenos, aşa că a coborât din vagon în capătul peronului principal, ca măsură de precauţie.[3411] Nu-şi dădu seama că, în cealaltă parte a trenului, Reg Miles îl căuta chiar în acel moment.

Hargest şi Miles mai puteau sta doar câteva minute pe loc - dacă aşteptau mai mult, ar fi părut suspecţi. Mai exista şi teama că starea de alertă încă n-a fost transmisă de la castel şi ultimul loc în care trebuiau să fie când începeau percheziţiile era o gară publică. Miles se îndreptă către Hargest şi împreună predară biletele, apoi plecară din gară fără incidente. Nimeni nu ştia cu exactitate ce s-a întâmplat cu Boyd şi Combe, deşi era evident că n-au prins trenul dinspre Milano spre Como. Oare aveau să apară cu următorul tren? Oare au fost prinşi? Cei doi generali de brigadă neozeelandezi nu trebuiau să- şi bată capul cu asemenea întrebări şi griji. în acel moment era esenţial să nu fie prinşi.

— Sunt cam opt kilometri până în Chiasso, la frontieră, spuse Hargest către Miles, în timp ce ieşeau din gara în stil victorian, din cărămidă roşie, Como Nord Lago, şi se îndreptau spre bine-cunoscutul lac.

Mergeau lejer în lumina soarelui şi era greu de crezut că avea loc vreun război. Lacul se întindea în faţa lor, încadrat de dealuri verzi şi de silueta Alpilor în spate. Domul catedralei din Como, din secolul al XlV-lea, domina oraşul, înconjurat de clădiri din teracotă, de un galben-deschis, care ofereau o imagine a păcii şi a prosperităţii. Oamenii se plimbau de colo colo, iar cafenelele şi restaurantele erau pline. Războiul încă n-ajunsese în acest colţ din Europa. Purtându-şi în continuare paltoanele, Hargest şi Miles începură să transpire în aerul de munte, dar erau hotărâţi să ajungă în Chiasso.

După ce merseră de-a lungul unei porţiuni de mal, ieşiră din oraşul Como şi o luară spre drumul către Chiasso. Trecură pe lângă câţiva soldaţi şi poliţişti, care nu dădură semne că i-ar recunoaşte. Hargest îşi pierdu, din păcate, vinul când mânerul valizei i se rupse din nou şi sticla se sparse. Curând, cei doi generali de brigadă erau în zona rurală, urmând un drum care devenea tot mai abrupt. Zona era plină de vile şi grădini frumoase. Aveau de gând să meargă pe drum în cea mai mare parte a călătoriei spre Chiasso, s-o ia spre sud către comuna San Fermo della Battaglia, apoi să se îndrepte spre vest.[1243] Când ajunseră în zona rurală împădurită, cei doi evadaţi se hotărâră să părăsească drumul cât mai curând, ca să nu pară suspecţi. Erau îmbrăcaţi nepotrivit şi cărau valize în loc de rucsacuri de munte. Şi ştiau că zona de graniţă avea să fie plină de soldaţi şi de poliţişti - trecuseră deja pe lângă câteva grupuri.

Owen Boyd o luase şi el pe drumul spre Chiasso, deşi era cu mult în spatele lui Hargest şi Miles, pentru că a rămas o bucată de vreme în gara din Como. Avea de gând să ocolească zona din apropierea frontierei elveţiene până când găsea o linie de cale ferată care să treacă pe acolo, pe urmă să sară într-un tren şi să pornească spre libertate.[1243]

— Ridică-te! rosti anchetatorul cu asprime.

Generalul de brigadă Combe făcu aşa cum i se ordonase. Un alt poliţist îi puse din nou cătuşele, înainte să-l conducă din camera de interogatoriu pe un coridor

lung şi în soarele strălucitor de afară. Fusese deja interogat de câteva ori, însă nu-şi dezvăluise numele real nici după ce fusese ameninţat cu execuţia.[343] în faţa secţiei de poliţie din Milano era un camion negru. Şoferul deschise portiera şi-l înghesui pe Combe în interior, unde aerul era cald şi îmbâcsit, legând cătuşele pe care le purta de un lanţ de pe bancheta tare, pentru a-l împiedica să evadeze. Doi tineri italieni erau deja încătuşaţi înăuntru. După ce porniră la drum, Combe îl întrebă pe unul din prizonieri încotro se îndreptau.

— Mergem la închisoarea San Vittore, răspunse omul, amărât, înainte ca paznicul care stătea în spate cu prizonierii să-i spună să tacă.

San Vittore era principala închisoare civilă din Milano.[343] Trimiţându-l pe Combe la acea închisoare în loc de una militară, autorităţile dovedeau în mod clar că n-aveau habar de identitatea lui adevărată. Poate credeau că era un infractor de rând, poate un traficant de pe piaţa neagră sau un contrabandist, judecând după documentele false şi hărţi. Sau poate un spion. [343] Combe se hotărî să fie evaziv pentru a da timp camarazilor săi de drum să treacă frontiera. Calculă că mai avea de îndurat cel puţin două zile de chin din partea poliţiei italiene.[343]

Cu cât Hargest şi Miles se apropiau de oraş, cu atât drumul spre Chiasso devenea şi mai abrupt. în cele din urmă, după un marş obositor prin căldură, Miles zări o piatră mică şi albă, pe marginea drumului, pe care scria *Chiasso 1 km*. Cei doi neozeelandezi ieşiră de pe drumul principal şi trecură în zona rurală, traversând linia de cale ferată care ducea înapoi spre Como, apoi porniră din nou în sus pe deal. Străbătură cât mai ascunşi o râpă adâncă ce trecea pe dedesubtul drumului, umbrită de mult frunziş. Pe urmă mai urcară vreo opt sute de metri.[343]

— Haide să luăm o pauză! propuse Hargest, ştergându-şi cu batista sudoarea de pe frunte.

Se aşezară la umbră să se odihnească şi să mănânce câte ceva din puţinele provizii pe care le aveau. împărţiră o conservă de carne de vită de la Crucea Roşie şi băură puţina apă care le mai rămăsese.[343] îşi studiară cu atenţie hărţile. Totul se desfăşura conform planului. Hargest aruncă o privire spre dealul împădurit de deasupra lor.

— Bun, Reg, haide să mergem, spuse el, luându-şi valiza.

împreună, cei doi evadaţi începură să urce din nou. După mari eforturi, ajunseră în vârf şi fură răsplătiţi cu o privelişte uluitoare. Vedeau lacul Como în depărtare, în jos, cu soarele sclipind pe suprafaţa sticloasă a apei, şi telecabina îndreptându-se dinspre lac spre sătucul de munte Brunate, întorcându-se, zăriră câmpia plată a Lombardiei, de unde îi adusese trenul dinspre Milano. Pentru a ajunge în Elveţia, trebuiau să traverseze o vale adâncă. Se întoarseră şi priviră cu jind în direcţia libertăţii.

— Te duce cu gândul acasă, spuse Miles în timp ce scruta Alpii acoperiţi de zăpadă care tronau în depărtare ca un zid de granit.

Hargest fu de acord că privelişte a era foarte asemănătoare cu Noua Zeelandă. îi liniştea.[12221] Urcarea pe panta abruptă spre culmea dealului îi epuiză din nou, aşa că rămaseră pe loc, în vârf, pentru a se odihni şi a se bucura din plin de privelişti. Se uitară în valea pe care trebuiau s-o traverseze şi distinseră un drum şi o cale ferată spre oraşul elveţian Lugano. Vedeau şi ceea ce părea a fi un gard în zăpada străbătută de calea ferată. Era ciudat să zărească drumul spre libertate întins atât de clar în faţa lor - părea înşelător de simplu să traverseze valea şi să urce muntele abrupt din partea cealaltă, apoi să treacă de acel gard care, din poziţia lor, era o liniuţă neagră contrastând cu albul zăpezii. Dar o examinare mai atentă le dezvălui

că frontiera avea mai mult decât un gard - se vedeau mici clădiri, pe care Hargest şi Miles le luară drept barăci ale trupelor italiene de frontieră. în drumeţia lor, aveau să dea peste şi mai multe dovezi ale măsurilor defensive şi ale activităţii trupelor în valea şi versanţii munţilor aflaţi de-a lungul frontierei, ceea ce făcea ca deplasarea lor să fie tot mai riscantă.

Vicemareşalul forţelor aeriene Boyd îşi croia drum spre Chiasso înainte să se hotărască să urmeze linia de cale ferată care, potrivit hărţilor lui, trecea peste frontiera cu Elveţia. în cele din urmă, după nişte dificultăţi, se apropie de o bucată de linie aflată la mai puţin de un kilometru şi jumătate de frontieră şi se ascunse în nişte tufişuri, pentru a observa mersul trenurilor şi a încropi un plan ca să sară într-un vagon. Avea să-şi petreacă ziua aţipind iepureşte, ronţăind din mâncarea rămasă şi urmărind trenuri.[12211] Era foarte aproape de frontieră, însă ştia că orice faptă necugetată ar fi dus imediat la capturarea lui, aşa că va aştepta până la căderea întunericului înainte de următoarea mişcare. Hargest şi Miles aleseseră ruta mai puţin directă, făcând de un ocol lung şi complex prin munţii înalţi din apropierea oraşului Chiasso. în timp ce neozeelandezii o luaseră din loc, Boyd rămase ascuns în tăcere în nişte tufişuri, urmărind trenuri şi păstrându-şi energia pentru ultimul avânt spre libertate.

Hargest şi Miles se împiedicară şi se ghemuiră în timp ce-şi croiau cu grijă drum de-a lungul coastei înalte de deasupra văii. Aveau puţine locuri unde se puteau ascunde şi se temeau să nu dea de vreo patrulă italiană. Dovezile prezenţei armatei erau la tot pasul, mici grupuri de clădiri, garduri şi tranşee fiind împrăştiate de ambele părţi ale văii. Pentru doi oameni îmbrăcaţi zdrenţăros, care purtau pantofi obişnuiţi şi cărau valize vechi avea să fie greu de explicat ce căutau în ţinutul înalt din Alpi dacă aveau să fie luaţi la întrebări. Până la ora 3 după-amiaza, amândoi erau epuizaţi din cauza terenului şi a stresului şi se hotărâră din nou să se odihnească. Hargest îşi scoase mistria de zidar din valiză şi-l ajută pe Miles să sape câteva găuri în pământ, în care se întinseră acoperindu-se în grabă cu frunze moarte. Era cea mai bună opţiune pe care-o aveau. încercară să doarmă, dar, în ciuda epuizării fizice, niciunul din ei nu reuşi.-[353]

în jurul orei 4 după-amiaza, ei se ridicară cu frunze moarte prinse de haine şi de păr şi hotărâră să meargă mai departe, deşi erau încă foarte obosiţi. Traversară un drum pustiu şi se îndreptară spre o zonă împădurită mai înaltă, în timp ce urcau, se speriară când auziră deodată voci de bărbaţi în faţă. Se aruncară după nişte tufişuri şi se ghemuiră. Temându-se de prezenţa unei patrule, ascultară cu atenţie. Se auzeau bătăi de ciocan amestecate cu vocile unor oameni. Hargest se furişă cu grijă în faţă, ca să audă mai bine. Câţiva bărbaţi reparau un stâlp de electricitate.[353] Se strecură înapoi lângă Miles şi-i raportă cele auzite. Deşi oamenii erau civili, neozeelandezii concluzionară că nu era înţelept să fie văzuţi, existând posibilitatea ca vreun italian devotat regimului să le raporteze prezenţa autorităţilor. Pe furiş, generalii de brigadă ocoliră grupul de muncitori, fiind atenţi la trosnetul fiecărei rămurele şi la foşnetul frunzelor moarte în timp ce mergeau.

La castelul Vincigliata, totul se desfăşura normal. Italienii încă n-aveau habar că o evadare în masă a avut loc cu o noapte înainte. Rutina la castel era neschimbată. Generalul Neame a discutat cu ofiţerii superiori despre posibilitatea de a-i păcăli pe italieni şi în a doua noapte, punând înapoi manechinele în cele şase paturi goale, dar unii dintre ofiţeri erau de părere că îşi forţau norocul.

Problema care apăru avea legătură cu vicemareşalul forţelor aeriene Boyd.

Acesta trebuia să aibă o lecţie de italiană cu interpretul castelului la ora 6 seara. înainte de a evada, Boyd a avut inspiraţia de a-i scrie un bilet, motivându-şi absenţa din cauza unei stări de sănătate precare, şi i-a dat acel bilet lui Neame, ca să-l transmită mai departe în absenţa lui. Spera că interpretul sau vreunul dintre ofiţerii italieni n-aveau să-l viziteze ca să-i verifice starea de sănătate în urma acelui bilet. La ora 4:30, Neame trimise biletul, nădăjduind la un rezultat pozitiv.[12241]

în momentul în care biletul lui Boyd era trimis către interpretul italian de la castel, vicemareşalul forţelor aeriene era încă ghemuit în spatele unor tufişuri într-un loc înalt de deasupra căii ferate care intra în Elveţia. După câteva încercări nereuşite de a adormi, s-a gândit să observe atent trenurile care huruiau pe linia dinspre nord.[12221] Locomotivele cărau vagoane de marfă în Elveţia, dându-i lui Boyd ocazia de a concepe un plan îndrăzneţ. Văzu după o vreme că fiecare tren se oprea cam la opt sute de metri de frontieră. Când al treilea tren pe care-l observă făcu astfel, Boyd lăsă să-i scape o exclamaţie de surprindere. Dar nu reuşea să-şi dea seama de rostul acelei manevre. Trenurile rămâneau pe loc exact cinci minute, înainte ca locomotiva să scoată iarăşi aburi şi s-o ia pufăind spre frontieră. Vicemareşalul le cronometra uitându-se la ceas.

în acele cinci minute, nimeni nu părea să verifice trenurile, se opreau, pur şi simplu. Poate că era defectă linia, se gândea Boyd, uluit. Supraveghind continuu următoarele trenuri care se apropiau, îşi confirmă bănuiala. înţelese că se putea folosi de pauza de cinci minute pentru a ieşi din ascunzătoare, a-şi croi drum până la linie şi a se ascunde clandestin într-unui dintre vagoanele de marfă din spatele trenului. Constată cu încântare că, odată ce un tren pornea din nou, nu părea a se opri la frontieră, ci se îndrepta repede chiar în direcţia oraşului Lugano.[12221] Părea prea uşor. Boyd privi cerul, apoi îşi consultă ceasul de la mână. Va aştepta să se lase întunericul, pe urmă va acţiona.

La puţin timp după ce ocoliră grupul de muncitori din pădure, Hargest şi Miles dădură peste un om care tăia lemne în faţa unei ferme mici. Grăbindu- se să treacă de el, omul se opri, se sprijini în topor şi-i privi mirat. Cei doi trecură mai departe, apoi începură să urce panta abruptă şi împădurită a muntelui. „De câte ori mă uitam în urmă, îl vedeam pe tăietorul de lemne cum se uita atent la noi"[12221], scria Hargest. Senzaţia nu era plăcută.

Odată intraţi mai adânc în pădurea care acoperea pantele muntelui, văzură că nu mai erau observaţi. Cei doi neozeelandezi erau din ce în ce mai epuizaţi. Se trântiră pe un petic umbros de iarbă să-şi tragă sufletele. După atâtea luni de captivitate, drumeţiile pe munte erau foarte dificile, iar Hargest simţea tot mai acut dureri la şold. Deodată, răsună un foc de armă.-[353] Hargest şi Miles se feriră din reflex, pe urmă se grăbiră să se ascundă în spatele unor copaci. Zgomotul a răzbătut dinspre Como. Oare a fost raportată lipsa lor şi veneau soldaţii după ei? Generalii de brigadă nu îndrăzneau să iasă din ascunzătoare, ca să nu tragă cineva în ei, şi aşteptau, gâfâind de cald, cu inimile bubuindu-le în piepturi. Linişte. Nimic. Niciun ordin strigat, nici zgomotul oamenilor care urcau pe potecă. Apoi liniştea muntelui fu spartă de alte focuri de armă, destul de departe, iar generalii de brigadă ştiau din experienţă când se trăgea direct în ei. Se pare că *nu* era aşa. Poate că soldaţii exersau prin apropiere sau erau vânători prin pădure. Hargest răsuflă adânc şi se uită la Miles, care clătină din cap cu amărăciune. încet, se ridicară, scuturându-şi de pe haine frunzele moarte, îşi luară valizele şi-şi continuară urcuşul anevoios.

Hargest îşi verifică busola. Erau la sud-est de gara din Chiasso. Din poziţia în care se aflau, la sute de metri înălţime, vedeau bine gara. Habar n-aveau că nu departe de gară pândea Owen Boyd, care continua să se uite de unul singur după trenuri. Hargest şi Miles plănuiau să se îndrepte către sud-vest. Trecură pe o altă creastă lungă. Mişcându-se încet, Hargest calculă că trebuiau să meargă trei kilometri ca să ajungă la sud de oraşul de graniţă Chiasso.

La ora 5 după-amiaza, ei se opriră la sud de Chiasso, ca să se odihnească şi să ia o pauză de masă. Au găsit prin apropiere nişte ascunzători făcute de oameni - nişte tranşee vechi, abandonate, pline cu frunze erau la fel de primitoare ca aşternuturile din pene. Cei doi generali de brigadă se strecurară în ele, mulţumiţi. Mai mâncară câte ceva, însă erau însetaţi din cauza urcuşului îndelungat şi rămăseseră fără apă. Hargest avea o singură portocală de la castel, pe care o împărţi cu Miles, dar fructul nu le astâmpără setea.[353]

La castelul Vincigliata, un ţăran bătrân, unul dintre cei care lucrau pământul dincolo de ziduri, intra cu calul şi căruţa pe poarta exterioară a grădinii, aceeaşi poartă pe care prizonierii au găsit-o în mod misterios şi miraculos descuiată cu o noapte înainte. Neghiobul ăla bătrân a lăsat-o larg deschisă, iar un paznic a fost trimis s-o închidă şi s-o încuie. Santinela, cu o puşcă pe umăr, merse cu pas vioi spre castel cu un set de chei mari în mână. în timp ce închidea porţile înalte din fier, zări cu coada ochiului ceva. Se duse să vadă despre ce era vorba şi descoperi cu uluire o frânghie încolăcită lângă zidul de lângă poartă. O trase afară şi o examină în lumina slabă. Nu era o frânghie obişnuită, ci părea a fi făcută din cearşafuri de în cusute laolaltă. Apoi îşi dădu seama ce avea în faţă. Luând repede frânghia, santinela se îndreptă în pas de marş înapoi spre castel.[12221]

Câteva minute mai târziu, se prezentă în faţa biroului căpitanului Pederneschi şi salută.

— Ei, ce s-a întâmplat? întrebă Pederneschi pe un ton plictisit.

— Am găsit asta, domnule, răspunse santinela, punând frânghia pe birou.

Pederneschi se aplecă repede în faţă pe scaun şi o studie atent.

— Unde ai găsit asta, soldat? întrebă Pederneschi, cu ochii lucindu-i de încântare.

După ce santinela explică unde o găsise, Pederneschi sări în picioare, îşi puse în grabă chipiul şi se îndreptă spre uşă. Dădu ordine să fie aduşi un sergent şi mai mulţi soldaţi, plus Mickey, câinele locotenentului Ricciardi. Pederneschi avea o expresie hotărâtă întipărită pe faţă. Ceva se întâmplase, iar el avea de gând să afle ce anume. Se opri, deschise tocul din piele şi-şi scoase pistolul Beretta. îi verifică încărcătorul, apoi îşi puse pistolul înapoi în

Haide odată! se răsti el la santinelă înainte să pornească în pas de marş spre poartă, cu bocancii răsunându-i ameninţător pe aleea pietruită

.Capitolul 17

Mickey strică planurile

„Este posibil ca generalii britanici evadaţi să încerce acte de sabotaj şi să apară în acest scop în uniforme germane, sau italiene, sau în haine civile". Alertă Luftwaffe, Italia, 30 martie 1942

La câteva minute după ce a ieşit din birou, severul ofiţer care se ocupa de securitatea la castel, căpitanul Pederneschi, însoţit de câţiva paznici, a descins la locul unde santinela a găsit frânghia. Pederneschi stătea pe loc, admirând peisajul. Soarele apunea, aruncând umbrele serii asupra castelului şi a terenurilor din jurul său. Se pare că prizonierii britanici au încercat din nou să treacă peste zidul exterior al fortăreţei. Dar Pederneschi era confuz - niciunul dintre ei n-a fost raportat absent la apelul de la ora 11 dimineaţa. Era greu de închipuit că vreunul dintre prizonieri a imitat coborârea îndrăzneaţă a generalului O'Connor. De altfel, Pederneschi s-a asigurat că astfel de încercări n-aveau să mai aibă loc: a sporit numărul de santinele de pe ziduri, a ordonat să fie pusă sârmă ghimpată pe pasarelele din lemn şi să fie instalată „linia morţii" în partea interioară a zidurilor. A dat ordin paznicilor să se răspândească în jurul zidului exterior al castelului şi să caute urme. între timp, uriaşul câine alb, Mickey, adulmeca prin jur. Deodată, scurmatul lui Mickey în pământ şi lătratul i-au atras atenţia lui Pederneschi. Coada câinelui se mişca ameţitor de repede.

Căpitanul se îndreptă tropăind spre câine. Cu labele din faţă, Mickey încerca să sape, scheunând şi lătrând.[1231] Pederneschi prinse câinele de zgardă şi-l dădu la o parte, când auzi un sunet sec sub unul din bocanci. Bătu din nou uşor cu piciorul în pământ şi auzi din nou sunetul înfundat. Se ghemui imediat şi-şi trecu mâna peste suprafaţa solului. Ceva nu era în regulă. Plantele fură date la o parte, dezvăluind un capac din lemn.

Pederneschi îl îndepărtă, scoţând la iveală o gaură întunecoasă. Se auzea şi un sunet, zgomotul slab al unei sonerii electrice.[1223]

— Sergent, o lanternă, repede! strigă Pederneschi.

Sergentul alergă şi-i aduse o lanternă portabilă. Pederneschi lumină un puţ cu margini din lemn şi o scară.

— Un tunel! bâigui Pederneschi, foarte uluit.

Celelalte santinele se grăbiră într-acolo şi se uitau în gaură cu gurile căscate de uimire.

— Intră în gaura aia, îi ordonă Pederneschi sergentului, şi află unde-i este capătul.[323]

îi înmână lanterna gradatului, care coborî cu grijă scara şi dispăru.

— Voi doi staţi aici de pază până când vă dau eu liber, spuse Pederneschi către doi paznici. Ceilalţi veniţi cu mine! Trebuie să vorbesc cu comandantul.

— Au găsit tunelul! ţipă lordul Ranfurly alergând în sufragerie.

Se produse o mare harababură în curte, în timp ce soldaţii italieni, cu baionete ataşate de puşti, se postară în faţa capelei.

Pentru ofiţerii adunaţi acolo reprezenta, fireşte, o lovitură cumplită, însă aveau nişte treburi casnice de rezolvat înainte ca italienii să vină cu o falcă-n cer şi cu una-n pământ şi să percheziţioneze zona prizonierilor. Soneria pe care a auzit-o căpitanul Pederneschi n-ar fi trebuit să fie activă, pentru că Neame i-a ordonat sergentului Bain s-o deconecteze după evadare. Dar, cumva, a fost reconectată şi a luat-o razna, sunând încontinuu.[323]

— Puneţi-i pe băieţi să ardă manechinele, ordonă generalul Neame.

în următoarele câteva minute, manechinele fură luate din nou de pe cele şase paturi goale, iar capetele le fură aruncate pe foc de către ordonanţe în bucătărie sau în alte încăperi.[323]

Neame aruncă o privire spre ceasul de deasupra şemineului şi încuviinţă încet.

— Douăzeci şi una de ore, domnilor. Le-am dat un avantaj de douăzeci şi una de ore.

Era ora 6 seara. Date fiind circumstanţele, era o realizare extraordinară, ceea ce reprezenta mult mai mult decât ar fi putut spera, însă pierderea tunelului era o lovitură cumplită. Făcuseră deja planuri pentru evadarea altor şase ofiţeri prin el. Aflând de existenţa unui tunel de la căpitanul Pederneschi, comandantul Ricciardi ordonă să se facă imediat un apel al prizonierilor, ca o pregătire pentru percheziţionarea amănunţită a castelului după obiecte de contrabandă şi echipamente de evadare. Pederneschi era încântat - ştia că toţi prizonierii au fost declaraţi prezenţi la 11 dimineaţa, iar santinelele n-au raportat incidente pe ziduri sau la porţi. Pederneschi a dejucat o tentativă de evadare, în timp ce se îndrepta cu paşi mari spre fortăreaţa lângă care stătea Ricciardi, avea un zâmbet crud întipărit pe faţă.

Sublocotenentului Solera îi reveni sarcina de a-i aduna laolaltă pe prizonieri. Se apropie de Neame zâmbind triumfător, crezând, ca şi Pederneschi, că a fost dejucat un plan important.

— Ştiţi ce-a spus Mussolini, generale? declamă Solera cu mândrie. A zis că generalul cel mai bun este acela care are trupele pe câmpul de luptă cu cincisprezece minute înaintea adversarului său.[1223]

Sergentul trimis în tunel ieşi pe culoarul liftului. Când ofiţerii inspectară culoarul, descoperiră gaura care ducea în capelă şi mormanul de resturi înalt de trei metri. Era aproape de neconceput ca săpături de o asemenea anvergură să fi fost făcute chiar sub nasul lor. Fură puşi paznici la ieşirea din tunel.

La ora 6:30 seara fură număraţi prizonierii. Sublocotenentul Solera, care a raportat mai devreme că toţi prizonierii erau prezenţi, era cuprins de ruşine şi stătea în acel moment în poziţia de drepţi în faţa comandantului.

— Care e situaţia? întrebă Ricciardi, aruncând o privire triumfătoare şi răutăcioasă prin sufragerie, unde erau adunaţi Neame şi ceilalţi ofiţeri superiori.

— Lipsesc şase, domnule, răspunse Solera cu voce scăzută, abia îndrăznind să-l privească în ochi pe comandant.

— Ce? răbufni furios căpitanul Pederneschi.

Apoi se apucă să numere toţi prizonierii, inclusiv pe ordonanţe. Dar îşi dădu curând seama că multe dintre feţele cunoscute lipseau. Când se întoarse spre Ricciardi, Pederneschi era palid.

— *Chiar* lipsesc şase, domnule comandant.

— Cine? tună Ricciardi.

— O'Connor, Carton de Wiart, Boyd, Hargest, Miles şi Combe.

— Căutaţi în fiecare colţişor al castelului! strigă Ricciardi. Căpitane, veniţi imediat în biroul meu!

Pe când Pederneschi se întorcea ca să-l urmeze pe Ricciardi afară din încăpere, văzu cu coada ochiului faţa generalului Neame, care avea întipărit pe chip un zâmbet larg.

Owen Boyd se uită la ceas în lumina care dispărea rapid. Era 6:30 seara. Un alt tren de marfă pufăia încet pe lângă ascunzătoarea lui, scoţând o dâră lungă de fum negru, într-un contrast izbitor cu zăpada de un alb strălucitor care sclipea în ultimele raze de soare de pe crestele înalte ale munţilor. Vicemareşalul urmărea atent trenul în timp ce scârţâitul roţilor îi ajunse din nou la urechi, apoi trenul se opri în exact aceeaşi poziţie ca toate celelalte. Avea să se întunece în curând, iar odată ce apunea soarele, Boyd se va pune în mişcare şi va prinde următorul tren

care va face misterioasa oprire de cinci minute. Scrută peisajul rural, însă nu văzu pe nimeni. Era semn bun.

După ce merseseră pe jos toată noaptea şi toată ziua următoare, la ora 7 seara generalii O'Connor şi Carton de Wiart erau epuizaţi şi căutau un loc unde să se adăpostească. Dacă-i întreba cineva, erau simpli turişti austrieci în vârstă care se bucurau de o vacanţă de drumeţie în nordul Italiei. în amurg, O'Connor zări o fermă şi se hotărî să-şi încerce norocul. Ciocăni la uşă. Aceasta fu deschisă de un bătrân ţăran italian, care era surprins de straniii vizitatori străini, dar şi onorat, evident. O'Connor, care se descurca binişor cu italiana la nivel conversaţional după multele ore de studiu conştiincios, tocmai pentru a-l ajuta la evadare, îl întrebă pe fermier dacă putea să-i găzduiască peste noapte. Fermierul îi conduse în grajd, unde erau ţinute câteva vaci. O'Connor şi de Wiart se aşezară în paie, lângă staulul animalelor. Tocmai se pregăteau să-şi scoată puţina mâncare rămasă, când fermierul îi invită în casa mare, la masă.

Casa era locuită de o familie numeroasă şi cei doi evadaţi fură trataţi ca nişte oaspeţi de onoare. Soţia fermierului aduse pâine proaspătă şi porţii de paste şi spaghete, pe lângă vinul roşu din regiune. Conversaţia era animată, italienii fiind amabili şi volubili.

Brusc, uşa casei fu deschisă cu forţă şi intră un soldat italian. O'Connor se opri imediat din pălăvrăgit, iar de Wiart încremeni. Dar apoi soldatul zâmbi şi începu să-i îmbrăţişeze şi să-i pupe pe membrii familiei. Era unul dintre fiii fermierului, venit acasă în permisie. O'Connor „s-a ridicat cu desăvârşire la nivelul aşteptărilor şi a început să turuie în italiană, vorbindu-le celor ai casei de parcă erau de viţă nobilă, în vreme ce eu m-am mulţumit să mănânc şi să-l binecuvântez în gând pe Dick pentru că a fost mai conştiincios decât mine".
15671

— Vine cineva! şopti printre dinţi generalul de brigadă Miles. Trebuie să ne ascundem!

Mişcându-se repede, el şi Hargest se vârâră sub frunzele din tranşeele unde stătuseră.[1223] Auzeau voci de bărbaţi prin apropiere. Apoi paşi. Cei doi neozeelandezi abia îndrăzneau să respire, ţinând ochii strâns închişi şi aproape vărsând din cauza mirosului plantelor mucegăite. După câteva minute, se lăsă din nou liniştea, întreruptă doar de ciripitul păsărilor care căutau loc pentru a-şi face cuiburi, înainte de revărsarea zorilor. Hargest ridică atent capul.

— Drumul e liber, Reg, îi şopti el lui Miles.

Ieşind târâş din ascunzătorile lor, cei doi generali de brigadă începură să meargă de-a lungul coastei. Nu ajunseseră departe, când se auzi o sirenă. Suna atât de puternic şi de strident, încât le îngheţă sângele în vene.

Se speriară rău, pe urmă îşi dădură seama că, probabil, era un semnal de la vreo fabrică din vale, care marca sfârşitul zilei de lucru, nu ceva ce avea legătură cu sistemul defensiv al frontierei.[12221] în jocul acela de-a şoarecele şi pisica, nervii le erau încordaţi la maximum.

în cele din urmă, ajunseră la marginea pădurii, în faţa unei văi adânci. Hargest se uita obsesiv la ceas.

— Este 19:30, îi spuse el lui Miles, care încuviinţă.

Valea n-avea nicio ascunzătoare. Pe cealaltă parte, era un versant de deal împădurit, aproape vertical. Amândoi vedeau în depărtare ascunzători pentru trăgători, ameninţătoare, pentru că dealurile erau lipsite de vegetaţie.[12221]

— Sunt foarte însetat. Văd o baltă jos, la poale, zise Miles şi arătă spre locul în care ultimele raze de soare luceau într-un ochi de apă.

Nu mai aveau apă şi sufereau cumplit.[1231]

— Uite-acolo, spuse Hargest arătând cu degetul în depărtare, unde se distingeau câteva siluete lângă nişte colibe din lemn. Cred că aia-i o patrulă de graniţă.

într-adevăr, câteva siluete mici se zăreau mărşăluind prin peisajul alpin, întâlnindu-se apoi cu un alt grup de soldaţi.

— Care munte crezi că-i ăla? întrebă Miles, arătând în direcţia dealului împădurit masiv care traversa valea.

Hargest scoase o hartă şi o studie atent.

— Presupun că e Olimpino. Gardul de la frontieră ar trebui să treacă prin spatele lui.[1223]

— Ei bine, oftă Miles, va trebui să aşteptăm să se mai întunece ca să încercăm să trecem de zonele alea de patrulă.-[323]

Hargest fu de acord, iar cei doi se aşezară să aştepte. Timpul trecea încet.

Owen Boyd se uită la trenul abia sosit. în acel moment, întunericul se lăsase aproape de tot şi trenul nu era altceva decât o altă siluetă întunecată care străbătea partea de jos a văii. Singura lumină venea de la cazanul locomotivei, unde ardea focul, radiind căldură. Aşa cum era de aşteptat, trenul încetini şi opri exact ca şi cele de mai devreme. Boyd nu ezită. Sări în picioare şi porni repede pe versantul scurt, năpustindu-se pe linia de cale ferată spre partea din spate a trenului, unde un singur felinar ardea cu o lumină roşiatică, asemenea unui ochi malefic. Merse de-a lungul trenului spre penultimul vagon, conştient de zgomotul pe care-l făceau paşii săi pe pietrişul de lângă linie.

Se întoarse şi se uită de câteva ori în urmă în timp ce înainta. Mişcându-se repede, puse piciorul pe scară şi trase de mânerul uşii. Era blocat. înjură furios. Ştia că avea la dispoziţie doar câteva minute înainte ca trenul s-o ia din loc. Auzi pe cineva râzând, în faţă, spre locomotivă, şi ecoul răzbătu prin aerul liniştit al nopţii. Ţinându-se bine cu o mână, picioarele durându-l de la efortul de a se menţine în echilibru pe scară, trase de mânerul uşii cu toată puterea. Acesta cedă cu un pocnet sec, metalic, suficient de puternic încât să vină cineva dinspre locomotivă ca să investigheze. Cu grijă, închise uşa şi intră repede, tocmai când trenul porni cu o zgâlţâitură. Se ghemui lângă uşă, nevenindu-i a crede ce noroc avea. Reuşise.[323]

Prima etapă din procesul de capturare a evadaţilor fu demarată la puţin timp după descoperirea tunelului de la castelul Vincigliata. Toate punctele de comandă de la carabinieri, poliţie şi armată fură anunţate de evadare prin telegraf, iar alerta fu răspândită mai departe la posturi individuale prin telefon sau prin şedinţe de informare.

Fură luate imediat măsuri de întărire a pazei frontierelor cu Elveţia şi Franţa, fiind mobilizate echipe de căutare pentru a cerceta zona rurală. Pentru prima oară de când cu campania din Africa de Nord, germanii fură implicaţi în căutarea ofiţerilor superiori luaţi prizonieri.

Deşi trupele germane n-aveau să pătrundă în nordul Italiei decât în septembrie, Italia reprezenta o bază de provizii importantă pentru forţele germane din Africa de Nord, ceea ce însemna că erau multe unităţi în ţară. Cea mai importantă era *Luftflotte 2* a *Generalfeldmarschall*[1] ^[1]-ului Albert Kesselring, care controla câteva baze aeriene şi unităţi terestre ale forţelor aeriene din regiune. în curând, teleimprimatoarele de la sediul lui Kesselring şi de la

unităţile auxiliare începură să păcăne ca mitralierele, transmiţând o alertă care se răspândi cu repeziciune:

în seara zilei de 29 martie 1943, şase generali britanici capturaţi au evadat dintr-un lagăr pentru prizonieri de război din apropiere de Florenţa. Vorbesc bine germană. Este posibil ca generalii britanici evadaţi să încerce acte de sabotaj şi să apară în acest scop în uniforme germane, sau italiene, sau în haine civile.[i2Z2i]

O mare de lumini sclipitoare îi ului pe Hargest şi pe Miles. Deşi Italiei i se impuseseră reguli stricte de camuflaj, Elveţia, neutră, n-avea de suferit de pe urma acestor prevederi, iar Chiasso şi satele din împrejurimi erau scăldate în lumină. Trecuse foarte mult timp de când cei doi neozeelandezi văzuseră o asemenea privelişte.

Din cauza setei care-i chinuia, cei doi generali de brigadă ieşiră din ascunzătoarea înaltă şi coborâră în valea întunecată în căutare de apă. în cele din urmă dădură de o baltă. „Reg şi-a pregătit cana smălţuită şi a băgat-o în apă. Când a scos-o, a sărit ceva afară - o broască. Balta era stătută".[i2ZZ}] în acel moment erau într-un loc deschis şi făceau foarte mult zgomot împleticindu-se prin valea stâncoasă şi foarte bine luminată de luminile oraşului Chiasso.

— N-o să putem evita să fim observaţi, şopti Miles temător. Haide să ne întoarcem în tranşee şi să sperăm c-o să avem mai mult noroc mâine.

— Dar am stabilit să mergem mai departe, replică Hargest. Pe lângă asta, nu mai putem să stăm nici măcar o zi fără apă.

Căzură de acord să meargă mai departe. Singura apă pe care au găsit-o era cea din băltoacele făcute în urma ploii - cei doi generali de brigadă îşi băgară feţele-n noroi şi lipăiră mulţumiţi apa stătută.[1223]

O'Connor şi de Wiart se întoarseră obosiţi la grajdul fermierului, cu burţile pline şi cuprinşi de o moleşeală plăcută de la câteva pahare cu vin. Se aruncară pe paie. Bătătura urâtă de la degetul mare al piciorului lui de Wiart se transformase într-o rană, însă încercă să nu se mai gândească de la ea.

— Auzi, Carton, n-am idee cam cât am mers noi, spuse O'Connor scoţând o hartă din rucsac şi, după ce o studie o bucată de vreme, ridică privirea şi adăugă: Cred c-am parcurs vreo 53 de kilometri.[323]

— Al naibii de bună treabă am făcut! Şi mai cărăm şi grozăviile astea după noi, zise de Wiart arătând cu vârful unui bocanc spre rucsacul de 11 kilograme.

Dacă puteau menţine acelaşi ritm, aveau să ajungă la frontiera cu Elveţia cam în şapte zile.

În trenul de marfa, totul mergea conform planului. Boyd stătea ghemuit în întuneric, în timp ce trenul se îndrepta încet către frontieră, scoţând aburi. Dar, deodată, simţi cum trenul încetini din nou, scârţâind şi zgâlţâindu-se, apoi se opri. îl cuprinseră temerile. Poate aveau să verifice vagoanele la frontieră. Dacă era aşa, îl prindeau. Pe urmă, cu o altă zgâlţâitură, trenul începu să ruleze înapoi, îşi schimbă direcţia pe şine şi se opri iar, tras, probabil, pe o altă linie.[323]

Ciuli urechile şi ascultă ce se întâmpla afară. Auzi nişte zăngănituri şi bufnituri, urmate de linişte. După aceea trenul porni din nou, luând-o cu zgomot în direcţia Elveţiei. Problema era că vagonul în care se afla nu se mişca pe şine. Conştientiză, cu tot mai multă groază, că fusese decuplat şi lăsat pe o altă linie.[323] îşi blestemă ghinionul. Frontiera era la doar câteva sute de metri distanţă.

Rămase ghemuit lângă uşă, gândindu-se încotro s-o ia. Oare la următorul tren vor fi cuplate vagoanele? Sau vor rămâne pe acea linie toată noaptea? Era prins ca

un şobolan într-un butoi dacă aveau să fie verificate vagoanele. Pentru moment, se hotărî să aştepte puţin şi să vadă ce se va întâmpla înainte să acţioneze.

— Dumnezeule! şuieră Hargest, lipindu-se de versantul înzăpezit al dealului.

Reg Miles se duse lângă el. Hargest arătă cu degetul în faţă în întuneric. Era o gheretă de santinele. Cei doi generali de brigadă, epuizaţi, vrură să pornească spre ea.

— Aşteaptă aici, mă duc să arunc un ochi, spuse Hargest, apoi porni, ghemuit.

Ocoli ghereta, dar nu văzu nicio santinelă. Era părăsită. Se îndreptă într- acolo şi privi înăuntru. Goală.[323]

Hargest reveni la Boyd şi amândoi rămaseră în patru labe câteva minute, încercând să-şi găsească locul în întuneric. Din câte îşi dădeau seama, frontiera era de cealaltă parte a dealului pe care stăteau. Hargest se uită în sus pe panta abruptă. Era un stâlp mare în faţă, la o oarecare distanţă de ghereta santinelei. Se apropiară să-l cerceteze. Era cimentat în pământ. „M-am întins şi m-am uitat în sus, să-l văd în lumina Lunii, scria Hargest. Am înţeles imediat - *ne aflam* la frontieră".[1223] Era un gard de trei metri şi jumătate înălţime, pus pe versantul abrupt, iar în partea de sus atârnau clopoţei, astfel încât orice vibraţie să-i facă să sune.[12241] Hargest se întinse şi scutură uşor gardul. Clopoţeii zdrăngăniră puternic.

Se întoarse către Miles, care rămăsese înmărmurit în loc, privind obstacolul de parcă ar fi fost într-o transă.

— Repede, şopti Hargest, dă-mi cleştele de tăiat sârmă![12221]

Vicemareşalul forţelor aeriene Boyd se decise. Nu era genul de om care să stea, pur şi simplu, într-un vagon de marfă şi să spere că totul va fi bine. Pragmatic din fire, se hotărî că, dacă va trece frontiera, o va face de unul singur, fie că va sări în alt tren sau îi va imita pe Hargest şi Miles, al căror plan îi era bine cunoscut încă de la castel, şi să plece pe jos din Italia. Cu cât petrecea mai mult timp în interiorul vagonului de marfa, cu atât creşteau şansele de a fi descoperit şi capturat.

Cu grijă, trase puţin uşa vagonului şi se uită afară. Deşi era foarte întuneric, i se părea că era undeva pe o linie ferată de garare. Totul părea liniştit. împingând uşor uşa, se strecură uşor şi puse un picior pe scară. Odată coborât, trase cu grijă uşa la loc. Apoi se ghemui la pământ. Nu percepu nicio mişcare. Se ridică, îşi luă valiza şi se îndepărtă. Brusc, se aprinse o lanternă, scăldându-l în lumină. Pentru o clipă, se gândi să fugă, însă somaţia santinelei, în italiană, îl făcu să înţeleagă clar că omul era înarmat.[1223]

Boyd se opri în loc, ridicând mâinile deasupra capului. Santinela se apropie, cu bocancii scrâşnindu-i pe linia de cale ferată, până când ajunse la câţiva metri de Boyd. îl aţinti cu arma, apoi îl întrebă în italiană:

— Sunteţi general britanic?[1223]

Boyd era uluit. în mod evident, italienii au descoperit absenţa evadaţilor de la castel şi au înştiinţat toate forţele poliţieneşti şi militare. Boyd oftă adânc şi încuviinţă încet. Era la doar patru sute de metri de frontiera elveţiană.

Reg Miles scotocea prin geantă după un cleşte de tăiat sârmă pe care-l şterpelise de la un muncitor de la castel cu câteva săptămâni înainte. Jim Hargest aşteptă nerăbdător lângă gard până când Miles găsi

cleştele. Apucând gardul, Hargest îl ţinu strâns ca să nu mişte clopoţeii din vârf. Miles înaintă şi îngenunche în faţa gardului. Amândoi se uitară în ambele direcţii de-a lungul barierei. Hargest consimţi, iar Miles puse dinţii cleştelui peste prima bucată de sârmă. Apoi strânse. Sârma se desprinse brusc cu un păcănit puternic.[323] în acel moment, era cel mai plăcut sunet din lume

.Capitolul 18

O traversare pe timp de noapte

„Pentru prima dată după multe luni, sufletul mi-a fost învăluit de un sentiment de pace".

James Hargest, general de brigadă

— Treci dincolo! bâigui generalul de brigadă Reg Miles, rămas fără răsuflare după ce dădu la o parte bucăţile tăiate din gardul înalt de la frontieră.

Jim Hargest se ghemui şi se târî prin deschizătură, printr-un strat gros de zăpadă. După ce trecu, se întoarse şi întinse braţele.

— Hainele şi bagajele, Reg, spuse el, făcându-i semn să vină.

Mişcându-se repede, Miles înhăţă paltoanele, le făcu ghem şi le trecu prin gaură, urmate de valize. După aceea se uită în urmă şi, întorcându-se spre gard, „ţâşni ca un iepure".[323] Cei doi generali de brigadă săriră în picioare, îşi apucară bunurile şi o luară nebuneşte la goană pe panta abruptă, intrând în pădurea deasă de brazi.

Odată ajunşi printre copaci, se aşezară în zăpadă. Era o linişte deplină. Miles se întoarse către Hargest, cu faţa radiind în lumina Lunii.

— Jim, suntem în Elveţia!

Hargest îl privi cu un zâmbet triumfător întipărit pe faţă. Apoi rosti „o mică rugăciune de mulţumire. Inima îmi era plină de recunoştinţă".[323] îşi deschise mica valiză, scotoci câteva secunde prin ea şi scoase sticla de rom pe care o adusese cu el de la castel. Miles făcu la fel.

— Pentru libertate, Reg! toastă Hargest, ciocnindu-şi sticla de a lui Miles.

— Pentru libertate, Jim![323] repetă Miles, apoi traseră amândoi câte o duşcă de rom, savurând momentul.

în închisoarea San Vittore din Milano, generalul de brigadă John Combe îşi petrecea prima noapte în spatele gratiilor, ca un infractor de rând.

Coridoarele răsunau de strigăte şi uşi din fier trântite. Celula lui era spartană, doar cu un pat simplu şi o găleată pe post de toaletă. O parte din haine, tot echipamentul şi proviziile îi fuseseră luate. La ultimul interogatoriu, a ţinut-o cu hotărâre pe-a lui şi era clar că italienii n-au făcut încă legătura dintre el şi evadarea de la castelul Vincigliata. Dar, îngrijorător, poliţiştii îl informară că se putea aştepta la o condamnare între 2 şi 3 ani de închisoare pentru posesie de documente de identitate false. Se întoarse pe o parte pe salteaua tare şi încercă să adoarmă. Se gândi la camarazii săi şi se întrebă dacă şi ei au fost prinşi.[1223]

Vicemareşalul forţelor aeriene Owen Boyd a fost dus la o secţie de carabinieri din apropierea frontierei în urma reţinerii lui lângă linia ferată de garare. Era necăjit în legătură cu modul în care a fost prins, fiind la o aruncătură de băţ de libertate. Trusa i-a fost luată, cu tot cu hărţi şi cu documentul de identitate contrafăcut, însă Boyd şi-a recunoscut identitatea, arătându-le italienilor plăcuţa de identificare drept dovadă. Fu informat că avea să fie trimis la castel a doua zi, pentru a fi pedepsit.[1223]

Generalii O'Connor şi Carton de Wiart erau încă liberi. Dormeau pe paiele din grajdul unui fermier la doar 48 de kilometri de castel, sforăind zgomotos după un marş epuizant.[1223] Până în acel moment, n-au întâmpinat probleme şi erau optimişti, convinşi că puteau ajunge la ţintă, în oraşul de graniţă Tirano, în vreo şapte zile, *dacă* reuşeau să-şi menţină ritmul. înainte să adoarmă, O'Connor se gândi că toate antrenamentele dure, uneori obsedante, pe care le-au făcut el şi de Wiart la castel pe durata lunilor de pregătiri meticuloase dădeau rezultate.[1223] Erau în cea mai bună formă pentru doi bărbaţi vârstnici şi aveau starea psihică necesară pentru a reuşi.

Deşi generalii de brigadă Hargest şi Miles ajunseseră în Elveţia, trebuiau să se asigure că aveau să rămână acolo. Ideea de a lua legătura cu autorităţile britanice era de o importanţă crucială. Dar primul pas era acela de a se preda autorităţilor elveţiene şi de a lăsa rotiţele birocraţiei să se pună în mişcare. Se dovedi a fi mai uşor de spus decât de făcut. Erau în creierii munţilor, noaptea, neavând habar ce le rezerva viitorul şi fără niciun om de legătură în ţară. Prima lor provocare avea să fie de a coborî la o altitudine mai mică şi de a găsi o formă de civilizaţie.

Era foarte întuneric când cei doi neozeelandezi începură să coboare prin zăpadă şi printre copaci. Crengile îi loveau întruna în timp ce se împleticeau şi orbecăiau prin pădurea slab luminată. La un moment dat, Hargest alunecă, se rostogoli la vale, însă fără să-şi lase din mână valiză, până când se izbi de un copac. Apoi Miles se dădu şi el de-a dura, pierzându-şi chipiul în zăpadă.
15961

Cei doi rămaseseră fără apă de prea multe ore şi erau obosiţi şi deshidrataţi. După un urcuş îndelungat, ajunseră pe o cărare care ducea la un pârâu de munte. Se lăsară în genunchi lângă pârâu şi cu mâinile făcute căuş băură cu lăcomie apa îngheţată din Alpi înainte de a se spăla pe mâini şi pe faţă. Se odihniră lângă pârâu, mâncând ultima porţie de carne de vită la conservă şi pâine de la castel, pe urmă luară câte o înghiţitură de rom.

în loc să evite oamenii, aşa cum au încercat de când au evadat de la castel, erau nevoiţi să le caute compania, ceea ce li se părea ciudat. însă, ca o ironie a sorţii, se dovedi a fi dificil de găsit pe cineva căruia să i se predea la acea oră târzie. Primul sat în care intrară, Novazanno, era cufundat într-o linişte de mormânt. Neozeelandezii îşi astâmpărară din nou setea, de data aceasta la fântâna din sat. Din când în când, trecea pe lângă ei câte-o maşină, dar erau puţine semne de viaţă. Colac peste pupăză, mai începu şi ploaia.[323]

Temperatura scăzu şi cei doi începură curând să tremure din toţi rărunchii, uzi şi în căutare de adăpost. Găsiră un şopron părăginit, însă le era atât de frig, că nu mai putură suporta şi la 3 dimineaţa, ora Elveţiei (cu o oră în urma Italiei), generalul de brigadă Hargest se duse în cel mai apropiat sat şi bătu cu putere la uşa unui restaurant, înăuntrul căruia se auzeau cântece.[323]

Nu primi niciun răspuns. încercă din nou, stând în ploaie şi tremurând de frig.

— Hei! zbieră Hargest, izbind uşa. Mă auziţi? Suntem englezi.

Niciun răspuns. Se întoarse către Miles, care ridică din umeri.

— Hei, mă auziţi? strigă Hargest din nou. Suntem ofiţeri englezi. Puteţi deschide uşa?

Cântecele se opriră şi Hargest auzi nişte discuţii pe un ton scăzut din interiorul restaurantului. Oftă şi bătu din nou în uşă.

— Suntem doi generali britanici care au evadat din Italia. Avem nevoie de adăpost.[323]

Era pe cale să renunţe şi să încerce în altă parte, când cineva trase zăvorul de la uşă şi o deschise cu grijă. Trei bărbaţi elveţieni stăteau în prag, holbându-se la vizitatorii zdrenţăroşi, apoi unul dintre ei îi invită înăuntru. Hargest şi Miles se îndreptară imediat spre foc şi se ghemuiră, frecându-şi mâinile îngheţate deasupra flăcărilor jucăuşe.

Proprietarul şi membrii familiei erau puţin cam beţi, însă se treziră când le fu prezentată problema vizitatorilor străini. Hargest întrebă dacă el şi Miles puteau rămâne lângă foc până dimineaţă. Proprietarul, Antonio Soldini, le dădu o sticlă mare cu bere şi-i luă la întrebări. Apoi ieşi să dea un telefon. La întoarcere, Soldini se înveseli şi-i servi pe generalii de brigadă îngheţaţi de frig cu mai multă băutură şi cafea.[12221] Evident, vorbise cu poliţia locală, pentru că la puţină vreme după aceea veniră doi ofiţeri în uniformă care se alăturară chefului.

Hargest şi Miles îşi luară călduros rămas-bun de la Soldini şi de la familia lui şi plecară cu maşina poliţiştilor spre comuna Mendrisio. La secţie, li se reţinură toate bunurile, dădură declaraţii scurte şi apoi se cufundară mulţumiţi într-un somn adânc sub pături călduroase din lână.[12211]

La puţin timp după revărsarea zorilor, generalii O'Connor şi Carton de Wiart, cu rucsacurile legate strâns în spate şi cu picioarele înţepenite de atâta efort fizic făcut cu o zi înainte, părăsiră ferma la care se adăpostiseră peste noapte şi începură drumeţia.

Vremea era de partea lor, fiind senină şi însorită. Obiectivul lor era de a traversa marele drum principal dinspre Bologna spre Milano, între Modena şi Reggio. Aşa că o luară repede spre nord-est pe şoseaua dinspre Florenţa spre Bologna.[1223] Peisajul rural, cu numeroase văi, prinsese viaţă datorită unui covor de violete sălbatice. Faptul că erau în libertate, florile, aerul curat şi soarele îi însufleţea. „Eram mândri că evadaserăm din castel"[12221], scria de Wiart. Cei doi generali mărşăluiau într-un ritm vioi. O'Connor era responsabil cu orientarea pe teren, folosindu-se de una dintre busolele căpitanului de aviaţie Leeming şi de hărţile generalului Gambier-Parry, aşa că nu se rătăciră.[12241]

Mai târziu în dimineaţa zilei de 30 martie 1943, poliţiştii elveţieni îi treziră devreme pe generalii de brigadă Miles şi Hargest în celulele lor. După ce se spălară sumar, luară micul dejun şi băură câte-o cafea, cei doi neozeelandezi fură băgaţi în altă maşină şi duşi prin oraşul Lugano către cartierul general al armatei din Bellinzona, capitala cantonului Ticino. Odată ajunşi acolo, comandantul şi un colonel îi interogară cu atenţie. „Am dat declaraţii despre noi - nume, rang, unde am fost ţinuţi prizonieri şi alte detalii minore".[12221]

— Domnilor, spuse colonelul într-o engleză impecabilă, credem ceea ce ne-aţi declarat. Dar *chiar* aţi intrat neinvitaţi în Elveţia, şi fără documente, deci cu părere de rău va trebui să vă ţinem în continuare în arest.[323]

Veştile i-au şocat pe Hargest şi Miles, care s-au aşteptat să contacteze imediat autorităţile britanice şi să fie eliberaţi.

— Dacă ne daţi cuvântul dumneavoastră că nu veţi contacta Consulatul Britanic sau Legaţia Diplomatică Britanică din Berna, că nu veţi vorbi cu nimeni şi că nu veţi încerca să evadaţi, vă trimitem la un hotel până mâine.

Hargest şi Miles îşi dădură amândoi cuvântul.

— Ce se va întâmpla mâine, domnule colonel? întrebă Hargest.

— Mâine vă trimitem în Berna sub escortă, răspunse ofiţerul elveţian.[323]

Hargest şi Miles erau mulţumiţi - măcar erau cu un pas mai aproape de Legaţia Britanică.

— Domnilor, soldatul Knuzler, aici de faţă, va fi escorta dumneavoastră pe perioada şederii în Bellinzona.

Ernst Knuzler, un tânăr funcţionar militar rezervist care vorbea perfect engleza, luă poziţia de drepţi. Se schimbă în haine civile şi-i conduse pe generalii de brigadă la hotelul lor. Acolo, se răsfăţară cu băi aburinde şi luară masa în sufragerie. Ideea de a se amesteca printre oamenii obişnuiţi li se părea destul de ireală. După-amiază, Knuzler îi duse într-o plimbare până la vechile fortăreţe de deasupra oraşului. Priveliştea era uluitoare, cu vedere spectaculoasă spre lacul Maggiore. Pentru Hargest, era un moment deosebit. „Cum stăteam acolo cu picioarele peste parapet, am privit retrospectiv toate cele ce mi s-au întâmplat în ultimii trei ani. Pentru prima dată după multe luni, sufletul mi-a fost învăluit de un sentiment de pace.[323]

Mai târziu în acea seară, în timp ce generalii de brigadă Hargest şi Miles cinau la restaurantul hotelului, generalii O'Connor şi Carton de Wiart ajunseră la capătul unei zile îndelungate de mers pe un teren dificil. Ziua era pe sfârşite şi începeau să vadă tot mai multe sate în drumul lor, ceea ce nu era semn bun. Avuseseră de gând să păstreze un contact minim cu oamenii, ca să nu atragă inutil atenţia. După zile întregi de mers pe jos, arătau ponosiţi, hainele li se murdăriseră şi le crescuseră bărbile.[323] Pe lângă asta, nu arătau a italieni, iar peticul de la ochi şi mâna lipsă a lui de Wiart erau detalii ce ieşeau în evidenţă. O'Connor îşi făcea griji: nu ştia cât va mai ţine farsa cu „turiştii austrieci", mai ales dacă ar fi fost interogaţi minuţios.[133]

Găsirea unui adăpost deveni o prioritate odată cu lăsarea serii, dar, probabil, din cauza înfăţişării neîngrijite şi a atitudinii de străini, fură refuzaţi la trei ferme unde încercară să se adăpostească.[133] La a patra încercare, vorbiră cu o doamnă foarte binevoitoare, care părea îngrijorată de faptul că doi turişti în vârstă aveau nevoie de adăpost. Propuse, spre neîncrederea şi disperarea crescândă a lui O'Connor şi de Wiart, ca generalii să meargă la o baracă locală, unde soldaţii le vor oferi cu bucurie adăpost. „A fost nevoie de toată linguşeala lui Dick pentru a o convinge pe doamna aceea că avea un grajd absolut fermecător"[133], îşi amintea de Wiart. Deci, pentru a doua oară, cei doi generali se culcară mulţumiţi alături de vite şi, datorită epuizării, adormiră imediat. Se aflau la 112 kilometri de castel.

Generalii de brigadă Hargest şi Miles nu erau încă liberi. Şi-au dat seama de asta în dimineaţa zilei de 1 aprilie, în timpul unei călătorii cu trenul prin spectaculoasa trecătoare Saint-Gothardde, la o altitudine de 2 105 metri, în drum spre Berna. Când localnicii încercară să discute cu evadaţii, poliţia le interzise cu stricteţe neozeelandezilor orice formă de comunicare. Hargest şi Miles erau îngrijoraţi de faptul că, intrând ilegal în Elveţia, elveţienii *chiar* i- ar fi putut trimite înapoi în Italia.

începu să plouă chiar în momentul în care trenul trecu de lacul Zugersee şi intră scoţând aburi în frumosul oraş Lucerna. Acolo, Hargest şi Miles, alături de

escorta lor, schimbară trenul pentru Berna. La sosire, poliţia îi predă pe generalii de brigadă unei alte unităţi de Poliţie militară comandată de înaltul şi impunătorul colonel Schaffroth. Ducându-i într-o casă de la marginea oraşului.

Schaffroth îi interogă pe neozeelandezi timp de mai multe ore, până când fu convins că au spus adevărul în legătură cu identităţile şi poveştile lor. însă evadaţii fură dezamăgiţi în momentul în care, la sfârşitul interogatoriului, Schaffroth refuză să le acorde permisiunea de a telefona la Legaţia Diplomatică Britanică. în schimb, le spuse că aveau să fie duşi la hotelul Baren şi ţinuţi în aceleaşi condiţii ca şi înainte.[133] Era foarte frustrant pentru evadaţi să ştie că erau la mai puţin de un kilometru şi jumătate de Legaţia Diplomatică Britanică şi de un adăpost sigur.

O'Connor şi Carton de Wiart se treziră devreme şi, după ce luară un mic dejun nu prea consistent, din porţiile limitate de mâncare rămase, porniră la drum. Merseră orientându-se după busolă şi uitându-se mereu pe hartă. Primul lucru pe care-l observară fu numărul alarmant de mare al soldaţilor. Nu păreau interesaţi de generali, dar era tulburător să vadă atâţia soldaţi italieni în zona rurală. Spre prânz, O'Connor se opri.

— E o râpă adâncă drept în faţă, spuse el, arătând râul pe hartă. Aici e un pod. Pe-aici o să trecem.

Traversând repede porţiunea de teren până la vale, O'Connor şi de Wiart fură şocaţi. Se ascunseră în nişte tufe la câteva sute de metri de râpă şi o studiară în linişte.

Râpa era foarte adâncă şi ducea în jos spre un pârâu mic. Podul era suspendat deasupra prăpastiei şi, în mod normal, ar fi putut să treacă şi să-şi vadă de treabă în câteva minute. însă santinelele italiene, cu căştile sclipind în lumina soarelui, stăteau la ambele capete ale podului lung, sprijinindu-se în puşti. O'Connor şi de Wiart îi urmăriră cum opreau câte o maşină sau câte un camion şi verificau documentele şoferilor.[1341] Era evident că începuse vânătoarea ofiţerilor britanici evadaţi şi se înţelegea de la sine că, dacă încercau să joace la cacealma şi să treacă dincolo, chiar şi folosind paşapoartele falsificate de Gambier-Parry, se expuneau unui risc enorm. Merseseră atât de mult pe jos, încât părea o prostie să rişte şi să încerce să păcălească santinelele de pe pod.

— O să traversăm râpa mai în jos, departe de raza vizuală a santinelelor, zise O'Connor.

Dar era clar că o asemenea iniţiativă avea să-i întârzie. Se furişară din ascunzătoare şi ocoliră podul până când găsiră un loc liniştit. De Wiart privi în jos spre râpă de pe mal, făcând o grimasă.

— E al naibii de adâncă, bătrâne, murmură el.

— O să mergem încet, replică O'Connor, având şi el o expresie chinuită. Haide să ne-apucăm de treabă!

Era crucial să se grăbească. Dacă-i vedea cineva traversând râpa într-o asemenea manieră, ar fi fost limpede că aveau ceva de ascuns. Orice civil de rând ar fi folosit podul în loc să rişte să-şi rupă un picior pe versanţii stâncoşi şi abrupţi ai râpei.

— Sunt ofiţer britanic, îi spuse John Combe guvernatorului închisorii.

Ceruse să fie dus la guvernatorul închisorii San Vittore. După două zile în care stătuse închis într-o celulă şi pus în faţa unui viitor nesigur, generalul de brigadă Combe considera că le asigurase camarazilor lui un avantaj suficient. Venise momentul să termine cu prefăcătoria şi să-şi dezvăluie adevărata identitate.

Guvernatorul închisorii nu era convins de mărturia lui Combe şi în curând

fură chemaţi poliţişti pentru a-l interoga.

— Numele meu este John Combe, general de brigadă în Armata Britanică, le repetă el noilor investigatori. Am evadat din *Campo 12* de la castelul Vincigliata în data de 30 martie.

îi luă o vreme ca să fie crezut. Poliţiştii păreau mai interesaţi de faptul că fusese prins în posesia unor documente de identitate italiene false, iar sentinţa de 2 până la 3 ani de închisoare fu din nou adusă în discuţie.[133] însă Combe îşi cunoştea drepturile în conformitate cu Convenţia de la Geneva. După nişte conflicte birocratice, închisoarea primi confirmarea identităţii şi a statutului său de la Carabinierii din Florenţa. Combe fu informat că avea să fie trimis înapoi la Vincigliata în ziua următoare, pentru a fi pedepsit. După condiţiile groaznice din închisoarea civilă, Combe abia aştepta să ajungă din nou în mâinile militarilor italieni. Ardea şi de dorinţa de a afla veşti despre partenerii lui de evadare. în plus, era bucuros de victoria lui - rezistase unor interogatorii dure şi unor condiţii dure de detenţie, inclusiv câtorva ameninţări cu execuţia, dar reuşise să-şi inducă în eroare anchetatorii mai bine de două zile.[133] Deşi era necăjit că fusese capturat atât de devreme, se simţea mândru de performanţa lui din captivitate.

Vicemareşalul forţelor aeriene Boyd sosi înapoi la castelul Vincigliata în cătuşe. în timp ce era condus către porţile masive de la intrare, era neliniştit. Coborând din maşina militară, îi fură scoase cătuşele şi fu predat. Nu era nici urmă de maiorul Bacci sau de locotenentul Ricciardi şi căpitanul Pederneschi. Aparent, fuseseră eliberaţi din funcţii după ce şase ofiţeri superiori Aliaţi evadaseră chiar de sub nasul lor.[133] Noul comandant era maiorul Vivarelli, un ofiţer pe care generalul Neame îl descria drept „o fiinţă răutăcioasă, absolut insuportabilă".[133]

Vivarelli, un ofiţer fascist înrăit, ordonă imediat ca toţi prizonierii britanici din castel să fie închişi în camerele lor pentru 48 de ore. Toate exerciţiile fură anulate şi intrară în vigoare două verificări nocturne, pe durata cărora carabinierii făceau intenţionat gălăgie ca să-i deranjeze pe generali.[133] Neame a cerut imediat o întrevedere cu Vivarelli. „M-am certat cumplit de tare cu el, îşi amintea Neame, motiv pentru care am fost recompensat cu şapte zile de izolare totală de către şeful cartierului general italian, sub acuzaţia de «folosire a unui limbaj necuviincios pentru un prizonier de război şi de insultare a cartierului general italian»".[1223] în opinia lui Neame, Vivarelli „încerca în mod intenţionat să ne stârnească".[12211] Neame a consemnat mai târziu rezultatul acestor verificări nocturne într-o plângere oficială către Roma. „Sunt sigur că, din cauza acestor inspecţii la intervale neregulate, sufăr de insomnie şi sunt foarte tensionat".-[323]

La puţin timp după ce ajunse înapoi la castel, Owen Boyd fu adus în faţa lui Vivarelli, care, cu un rânjet pe faţă, îl condamnă la treizeci de zile de izolare.-[323] Era foarte clar că intrase în vigoare un nou regim la castel şi toţi cei implicaţi în evadare aveau să fie aspru pedepsiţi, mai mult pentru a reda onoarea italienilor decât pentru acuzaţia de tentativă de evadare. Veştile despre evadare ajunseseră tocmai până la Mussolini, care, aparent, era furios. Fierbând în suc propriu în regim de izolare „după ce fusese atât de aproape de reuşită... Boyd găsea această pedeapsă ca fiind cel mai greu de suportat; tânjea după cineva cu care să vorbească despre asta".[323]

Generalii O'Connor şi de Wiart se împiedicau, alunecau şi coborau cu grijă în râpa adâncă, de teamă să nu se prăbuşească în hău, din cauza rucsacurilor grele. Era cel mai dificil teren întâlnit de ei până atunci[323], iar cu un ochi lipsă, echilibrul lui de Wiart era precar.

Ajungând în siguranţă pe fundul râpei, cei doi evadaţi se odihniră înainte de a traversa micul pârâu şi de a urca la suprafaţă. Urcuşul fu mai uşor decât coborârea, dar erau din ce în ce mai epuizaţi şi se chinuiră s-ajungă din nou pe teren plat. Toată acea aventură le consumase timpul şi rezervele de energie.

Continuară să mărşăluiască până la lăsarea serii, când începură din nou să caute adăpost la localnici. O'Connor aproape că fu obligat să implore o femeie să-i lase să doarmă în grajdul ei, „dar judecând după expresia feţei ei şi după reţinerile nedisimulate, scria de Wiart, o fi crezut că era o pagubă pentru vaci".[323]

Aflaţi la un hotel în Berna, generalii de brigadă Hargest şi Miles fură treziţi devreme de către doi funcţionari ai armatei elveţiene, trimişi să le ia declaraţii. Asta dură câteva ore. Cei doi neozeelandezi se obişnuiseră deja să spună povestea evadării lor în Elveţia. în timp ce unul dintre funcţionari îşi împacheta maşina de scris, iar Hargest şi Miles se întrebau ce avea să se întâmple în continuare, uşa se deschise şi un tânăr căpitan din Poliţia militară intră în cameră. Salută protocolar şi se întoarse cu faţa către cei doi prizonieri.

— Comandant de brigadă Hargest, comandant de brigadă Miles, spuse căpitanul, băţos, sunt aici pentru a vă informa că sunteţi liberi.

înainte ca Hargest şi Miles să apuce să răspundă, ofiţerul continuă:

— Aveţi un vizitator. Să-i spun să intre?

— Da, sigur, zise Hargest, destul de şocat de veştile bune primite subit.

Intră colonelul Henry Cartwright, ataşat militar britanic. Le strânse mâinile amândurora cu căldură, felicitându-i pentru realizarea lor incredibilă. Hargest şi Miles îl recunoscură pe Cartwright datorită cărţii lui, *Within Four Walls,* pe care o citiseră amândoi. Cartea era literalmente un manual despre cum să evadezi dintr-un lagăr, fiind scrisă din experienţă. în timpul Primului Război Mondial, Cartwright încercase să evadeze de zeci de ori, reuşind în cele din urmă la a douăzeci şi treia tentativă. Se zvonea că germanii chiar se folosiseră de cartea colonelului pentru a face planuri legate de securitatea din lagărele lor destinate prizonierilor de război.[12221]

— E cineva care arde de nerăbdare să vă cunoască, rosti Cartwright vesel.

în cinci minute, Hargest şi Miles renunţară la echipamente şi la paltoanele lor ponosite, ducându-le în biroul lui Cartwright. Apoi se îndreptară către o casă mare dintr-o zonă mai bună a oraşului.

Intrară în holul ei uriaş, încadrat de nişte trepte impunătoare. Un valet îi conduse în camera de oaspeţi, unde câţiva bărbaţi şi femei elegante se întoarseră şi-i priviră. Hargest şi Miles se simţeau stânjeniţi în hainele civile zdrenţuite şi murdare din cauza călătoriei lungi. Erau palizi şi obosiţi după chinul cumplit prin care trecuseră. Un bărbat suplu, între două vârste, cu un costum cu dungi, cu croială impecabilă, care purta ochelari cu rame negre, se desprinse din mulţime şi se apropie de ei, cu faţa scăldată de un zâmbet larg.

— Comandant de brigadă Miles, comandant de brigadă Hargest, e foarte frumos din partea dumneavoastră c-aţi venit. Sunt Clifford Norton, ministrul de aici, se prezentă el şi le strânse mâinile. Aţi reuşit, continuă el, fără să dezvolte, deoarece oraşul se află sub suzeranitate britanică. Sunteţi *liberi.*

Hargest şi Miles erau copleşiţi. Ceilalţi oameni din încăpere izbucniră în aplauze la auzul comentariilor lui Norton. Hargest de-abia îşi putea stăpâni valul de emoţie care-l cuprinsese, iar Miles îşi ştergea ochii umeziţi.[12221] Chiar reuşiseră. Se aflau în siguranţă acolo. Curând, începură să strângă multe mâini şi să fie bătuţi

prieteneşte pe umăr, în timp ce mulţimea fericită, care râdea, se aduna în jurul lor, „chipuri de englezi, voci de englezi".[12221]

Epilog

Ziua de 3 aprilie 1943 trecu aproape la fel ca şi zilele anterioare petrecute pe drum pentru generalii O'Connor şi Carton de Wiart. îşi târşâiau picioarele, cu rucsacurile în spate, străbătând o ţară cu multe sate şi oraşe mici, pline de oameni. Trecură şi de secţia locală de carabinieri fără probleme.

După încă o noapte în care dormiseră într-un grajd de vite, O'Connor şi de Wiart porniră la drum devreme în dimineaţa zilei de 4 aprilie, dar după- amiază fură opriţi de un oficial fascist local care le ceru actele. Acesta fu marele test al abilităţilor de falsificator ale generalului Gambier-Parry. Opera lui trecu testul cu brio, ajutată fiind şi de cunoştinţele lingvistice ale generalului O'Connor. „Dick s-a ridicat pe noi culmi ale priceperii în limba italiană şi a turuit răspunsuri la întrebările la foc continuu ale individului ăluia nesuferit, scria de Wiart. Am început s-o fac pe surdomutul şi în curând oficialul s-a declarat mulţumit şi ne-a dat voie să trecem".[3221] Abilităţile de falsificator ale lui G-P fură lăudate îndelung de generalii care continuau să se îndrepte spre nord.

Până la căderea serii, ajunseră în apropierea oraşului Vignola, separaţi de acesta printr-un pod foarte bine păzit care traversa un râu. N-aveau nicio posibilitate de a-l trece luând-o în aval - apa era prea mare şi, colac peste pupăză, O'Connor nu găsi adăpost pentru noapte. în cele din urmă, fură nevoiţi să se descurce sub o căruţă în curtea liniştită a unei ferme.[1223]

Se treziră foarte devreme în data de 5 aprilie şi traversară podul înainte ca paznicii să fie postaţi acolo. La câţiva kilometri de Vignola, se opriră lângă un pârâiaş şi se spălară şi bărbieriră, pentru că înfăţişarea lor neîngrijită începea să atragă atenţia localnicilor. Ţara era tot mai populată, iar O'Connor se hotărî că era mai înţelept să meargă noaptea, când ieşeau mai puţin în evidenţă.

Ziua următoare, 6 aprilie, îi găsi în valea fluviului Pad, la sud de Verona. [1223] Se rătăciră în labirintul de sate mici şi se opriră să consulte o hartă. Doi carabinieri care treceau cu bicicletele pe-acolo îi observară şi coborâră de pe biciclete. Le cerură documentele. „Le-au analizat şi n-au găsit nimic în neregulă cu ele, însă în cele din urmă s-au dovedit a fi, ceva rar întâlnit, oameni cu intuiţie".[323] De Wiart bănuia că aspectul zdrenţăros al lui şi al lui O'Connor a atras atenţia poliţiştilor, deşi documentele lui G-P au trecut din nou testul. Dar carabinierii nu-i lăsară pe generali să plece, fiindcă erau captivaţi de rănile lui O'Connor. îl obligară să le arate ciotul. Sergentul carabinierilor a observat că pe actul de identitate al lui O'Connor era trecut oraşul Bologna, pe care el îl cunoştea foarte bine. în schimb, se dovedi în curând că O'Connor nu cunoştea deloc Bologna. Sergentul le spuse că trebuiau să-l însoţească la secţia locală de poliţie.[12241] „Am ştiut că jocul s-a terminat, scria de Wiart, însă când i-am informat pe carabinieri cu privire la identitatea noastră, aproape că ne-au îmbrăţişat şi au fost atât de copleşiţi de bucurie, încât au insistat să ne terminăm călătoria spre secţia de carabinieri într-o căruţă, făcându-ne o intrare triumfală".[12221]

Astfel au fost capturaţi ultimii evadaţi de la castelul Vincigliata. Merseseră pe jos 241 de kilometri, dovedind un curaj şi o tenacitate incredibile, cu atât mai impresionante având în vedere vârsta lor. Se simţeau mândri de realizarea lor, care, deşi marcată de regretul capturării, era o realizare uluitoare. „Nu mai eram oamenii care fuseserăm la început",[12221] scria de Wiart, cu sinceritate. „Eram foarte obosiţi, nota generalul Dick, dar am fi putut ajunge până la frontieră, mergând pe

jos".[12221] îi aştepta interogatoriul şi cele treizeci de zile obligatorii de izolare la castelul Vincigliata.

Ce s-a întâmplat după aceea... *Bertram Armstrong*

„O Baas" Armstrong a primit Distinguished Service Order în timp ce era prizonier în 1942, pentru profesionalismul de care a dat dovadă la comanda Brigăzii a 5-a de Infanterie Sud-Africană în Campania din Deşert. A evadat de la castelul Vincigliata alături de toţi ceilalţi prizonieri când Italia a rupt alianţa cu Axa în septembrie 1943, traversând Munţii Apenini spre Romagna, o experienţă foarte solicitantă pentru un om cu probleme la picior. Avansat la gradul de general-maior, Armstrong a fost numit în funcţia de şef al Cartierului General al Forţelor de Apărare a Uniunii Sud-Africane. A ieşit la pensie în 1953. A murit în Africa de Sud, în 1972, la vârsta de 79 de ani.

Owen Tudor Boyd

Boyd a ajuns în cele din urmă înapoi în Anglia după ce a evadat alături de generalii Neame şi O'Connor din Italia la sfârşitul anului 1943. Tocmai fusese numit într-un nou post de comandă RAF, când a murit în urma unui atac de cord în 1944, la vârsta de 54 de ani. Pentru reuşita evadării din castel în 1943, Boyd a fost citat în ordinele de zi.

Adrian Carton de Wiart

De Wiart şi-a ispăşit pedeapsa de 30 de zile în regim de izolare pentru că a evadat de la castelul Vincigliata în martie 1943. în luna august a aceluiaşi an, italienii i-au cerut să-l însoţească pe generalul Zanussi la Lisabona, în Portugalia neutră, pentru a se întâlni cu reprezentanţii Aliaţilor şi a discuta despre capitularea Italiei. Eliberat în Lisabona, de Wiart a fost trimis cu avionul acasă în Anglia. La puţin timp după aceea, Winston Churchill l-a numit reprezentantul său personal în faţa liderului naţionalist chinez Chiang Kai-shek, preşedinte al guvernului naţional din Nanjing, şi l-a avansat la gradul de general-locotenent. în drum spre Orientul îndepărtat, de Wiart a participat la Conferinţa din Cairo, alături de Churchill, preşedintele american Franklin D. Roosevelt şi Chiang Kai-shek, după care a ajuns în Chungking, Hong Kong, în decembrie 1943. A călătorit des cu avionul în India şi l-a întâlnit pe generalul O'Connor, care comanda trupele britanice în estul ţării, în 1945, de Wiart a fost decorat în grad de Cavaler al Imperiului Britanic.[323] în ultimele luni ale războiului a făcut turul frontului birmanez şi a fost şi la bordul crucişătorului *HMS Queen Elizabeth* pe durata bombardamentului Sabangului din Indiile de Est Olandeze. Ultima lui îndatorire militară a fost participarea la capitularea Japoniei în Singapore, în septembrie 1945.

Carton de Wiart s-a retras din armată în 1947, nu înainte să mai treacă o dată pe lângă moarte. Pe drumul spre casă a făcut o oprire în Rangoon[323] şi, în timp ce cobora nişte scări, a alunecat pe o rogojină de cocotier, a căzut şi s- a lovit tare, rupându-şi câteva vertebre şi pierzându-şi cunoştinţa. Internat în spital în Regatul Unit, s-a recuperat în cele din urmă. Pe durata internării medicii chirurgi i-au scos din corp mai multe fragmente de şrapnele din timpul Primului Război Mondial. Soţia lui a murit în 1949, iar în 1951 de Wiart s-a recăsătorit (a doua lui soţie a murit în 2006 la vârsta de 102 ani) şi s-a stabilit în Irlanda, unde a cumpărat Aghinagh House din comitatul Cork. Acolo, de Wiart a dus o viaţă liniştită la ţară, vânând şi pescuind. A murit în 1963, la vârsta de 83 de ani. Este îngropat pe pământurile de la Aghinagh
House.

John Combe

Şi-a ispăşit pedeapsa de 30 de zile de izolare la castelul Vincigliata, însă a evadat din nou în septembrie 1943. S-a alăturat partizanilor italieni din Romagna, până când a ajuns pe frontul Aliaţilor în mai 1944. în octombrie 1944, i-a fost dată comanda Brigăzii a 2-a Blindate, cu rangul de colonel. în 1945, înaintat la gradul de general-maior temporar, a comandat o perioadă scurtă Diviziile 78 şi 46 Blindate din Austria după capitularea Germaniei. A fost citat prin ordin de zi pentru evadarea din 1943. în octombrie 1946, rangul i-a fost făcut permanent şi a fost numit ofiţer superior adjunct la comanda trupelor britanice din Austria. Combe a ieşit la pensie în 1947 şi s-a căsătorit în acelaşi an. Numit Companion al Ordinului Bath[12421] în 1947, a fost decorat şi de Statele Unite ale Americii, fiind numit ofiţer al Legiunii de Merit în 1948. între 1945 şi 1957 a fost colonel onorific al Regimentului 11 de Husari, pe care l-a condus în deşert împotriva lui Rommel, şi a participat inclusiv la funeraliile regelui George al Vl-lea.

John Combe a murit în 1967, la vârsta de 79 de ani.

Michael Gambier-Parry

G-P a evadat în septembrie 1943 şi a găsit adăpost într-o mănăstire din Roma până când Aliaţii au eliberat oraşul. S-a retras din armată în 1944 şi a locuit în Castle Combe, în apropiere de oraşul Chippenham, din comitatul Wiltshire. Gambier-Parry a deţinut funcţia de guvernator al comitatului Wiltshire. A murit în 1976, la vârsta de 85 de ani.

James Hargest

Hargest şi Miles au rămas blocaţi în Elveţia multe luni, neputând să facă foarte multe după ce au evadat de la castel. Amândoi îşi doreau să se întoarcă pe frontul Aliaţilor, însă singura modalitate prin care o puteau face era să călătorească în secret prin Franţa ocupată de germani, spre Spania neutră, apoi spre Anglia, din Gibraltar. Hargest a părăsit Elveţia şi a ajuns la Consulatul Britanic din Barcelona. Ulterior, a trecut în Franţa, poposind în cele din urmă în siguranţă în Anglia în decembrie 1943. Pentru evadarea de la castelul Vincigliata şi trecerea prin Franţa, i s-a adăugat o a doua banderolă la distincţia DSO şi a fost numit Comandor al Ordinului Imperiului Britanic.-[3411] Din nefericire, fiul său, Geoffrey, a murit din cauza rănilor suferite în Italia, în bătălia de la Monte Cassino[343] din martie 1944. în 6 iunie 1944, Hargest a debarcat în Normandia ca reprezentant militar al Noii Zeelande ataşat Diviziei 50 de Infanterie Britanică (Northumbrian). în mod tragic, în timp ce se retrăgea de pe front în 12 august 1944, Hargest a fost ucis de un obuz german. Avea 52 de ani. A fost înmormântat în Franţa. Liceul din Invercargill, Noua Zeelandă, îi poartă numele.

John Leeming

John Leeming a evadat din castelul Vincigliata prin inovatoarea metodă de a se preface că era bolnav mintal. Şi a fost atât de convingător, încât armata italiană şi Crucea Roşie au recomandat repatrierea lui în Anglia în aprilie 1943, la câteva săptămâni după ce a evadat prin tunel. Leeming şi-a reluat imediat funcţia din RAF. După război, a devenit romancier de succes, inspirându-se adesea din experienţele lui ca prizonier de război de la Villa Orsini şi castelul Vincigliata. John Leeming a murit în apropiere de Manchester, în 1965, la vârsta de 69 de ani.

Reginald Miles

După ce a ajuns în Elveţia în siguranţă, în 1943, partenerul de evadare prin tunel al lui Jim Hargest a întâmpinat multe dificultăţi. S-a hotărât să încerce evadarea periculoasă spre Spania trecând prin Franţa, înaintea lui Hargest. A primit şi el distincţia DSO pentru evadare. Dar când a ajuns în Spania, deprimat şi

epuizat, bărbatul în vârstă de 50 de ani s-a sinucis, împuşcându-se în oraşul Figueres la data 20 octombrie 1943. A fost înmormântat cu onoruri militare în Spania. Miles a fost numit post-mortem Comandor al Ordinului Imperiului Britanic.

Philip Neame

Alături de Boyd, O'Connor şi alţi câţiva prizonieri de la castel, Neame a mers pe jos sute de kilometri spre sud, după armistiţiul italian, până când s-a întâlnit cu trupele Aliaţilor în comuna Termoli, în 20 decembrie 1943. Ajuns în Anglia în ziua de Crăciun, a descoperit că nu îl aştepta niciun serviciu. în august 1945, a fost numit guvernator al insulei Guernsey, de pe coasta Normandiei, cu rangul de general-locotenent, funcţie deţinută până în 1953. A fost colonel comandant al unităţii militare Corps of Royal Engineers, în perioada 1954-1955, şi din 1948 colonel onorific al Regimentului 131 (aeropurtat) de Ingineri, din cadrul Corps of Royal Engineers. Decorat în grad de Cavaler al Ordinului Imperiului Britanic în iunie 1946, în aceeaşi lună a fost decorat şi în grad de cavaler al Ordinului Sfântului Ioan. în 1955, Neame a fost numit reprezentant al reginei pentru comitatul Kent, unde a murit în aprilie 1978 la vârsta de 89 de ani.

Sir Richard O'Connor

Cu ajutorul partizanilor italieni, O'Connor a ajuns pe frontul Aliaţilor în Termoli, în 21 decembrie 1943. De Anul Nou a fost citat prin ordin de zi pentru tentativele de evadare. Promovat la gradul de general-locotenent, O'Connor a preluat comanda Corpului VIII pe durata Campaniei din Normandia. Sub conducerea lui, formaţiunea a luat parte la câteva bătălii cunoscute din jurul oraşului Caen şi în timpul intervenţiei americane în război, cum ar fi operaţiunile Epsom, Goodwood şi Bluecoat. Corpul VIII l-a sprijinit apoi pe Brian Horrocks şi Corpul XXX pe durata operaţiunii Market Garden din Olanda. în 27 noiembrie 1944, O'Connor a fost înlăturat de la comandă, pentru că s-a presupus că n-a fost destul de dur cu comandanţii americani din subordine şi i s-a ordonat să preia funcţia de ofiţer superior şi comandant suprem al frontului de Est, în India. El avea ca obiectiv controlul liniilor de comunicaţie ale Armatei a 14-a a lui Bill Slim din Birmania. în aprilie 1945, O'Connor a fost avansat la gradul de general, iar în octombrie a fost numit ofiţer superior şi comandant suprem al Armatei Indiei de Nord- Vest. între 1946 şi 1947, a fost numit general adjunct al forţelor armate şi aghiotant al regelui George al Vl-lea. O'Connor şi-a dat demisia în septembrie 1947, în urma unor neînţelegeri, însă a fost decorat la scurt timp după aceea cu Ordinul Bath cu gradul Knight Grand Cross (GCB).

După retragere, O'Connor a rămas foarte activ, fiind comandant al organizaţiei naţionale de tineret a armatei Marii Britanii, Army Cadet Force, din 1948 până în 1959, colonel al Regimentului de puşcaşi scoţieni, Cameronians, în perioada 1951-1954, guvernator al circumscripţiilor electorale Ross şi Cromarty - 1955-1964 şi înalt Comisar al Adunării Generale a Bisericii Scoţiei în 1964. în 1971, serviciile aduse Scoţiei i-au fost recunoscute când O'Connor a fost numit Cavaler al Ordinului Ciulinului-[343]. Generalul Dick a murit la Londra în 1981, la vârsta de 91 de ani.

Contele de Ranfurly

Dan Ranfurly a ajuns pe frontul Aliaţilor împreună cu generalii de brigadă Vaughan, Combe şi Todhunter în 30 mai 1944, după multe aventuri alături de partizanii italieni. A lucrat pentru compania de asigurări Lloyd's din Londra înainte să fie numit guvernator al Bahamasului de către Churchill, funcţie deţinută până în 1957. Cunoscutele jurnale din timpul războiului ale soţiei sale au fost publicate şi primite cu mult entuziasm de către critici. Contesa de Ranfurly a jucat un rol crucial în crearea unei organizaţii caritabile de promovare a lecturii în zone

defavorizate ale lumii, Book Aid Internaţional. Lordul Ranfurly s-a apucat de agricultură pe moşia lui din comitatul Buckinghamshire. A fost numit cavaler al Ordinului Saint Michael and Saint George (cunoscut şi sub acronimul KCMG)[343]. Dan Ranfurly a murit în 1988 la vârsta de 74 de ani.

Douglas Stirling

Pip Stirling a fost pus sub acuzare de tribunalul militar în 1943 pentru folosirea unui limbaj licenţios la adresa italienilor într-o scrisoare pe care a trimis-o acasă şi în care-i numea „bastarzi". A fost condamnat la câţiva ani de închisoare. Mulţumiţi de verdict, italienii l-au trimis înapoi la castel, unde toată povestea a fost trecută sub tăcere. Ca şi ceilalţi, Stirling a evadat în septembrie 1943 şi a ajuns pe frontul Aliaţilor. I-a scris ulterior generalului O'Connor, sperând să-şi asigure un post de comandant al unei brigăzi blindate în Normandia, însă fără succes. Pip Stirling a murit în anul 1958, la vârsta de 61 de ani.

Edward Todhunter

Evadând de la castelul Vincigliata în septembrie 1943, Todhunter s-a alăturat Brigăzii Garibaldi (comuniste) şi a ajuns pe frontul Aliaţilor în Ancona, în mai 1944. A deţinut funcţia de şerif al comitatului Essex, din 1964 până în 1965, şi a fost magistrat. Edward Todhunter a murit în 1976, la vârsta de 76 de ani.

Edward Vaughan

A ajuns pe frontul Aliaţilor în mai 1944, iar mai târziu în acelaşi an, i s-a încredinţat comanda regiunii Delhi din India şi a fost numit Companion al Ordinului Bath (CB). Din 1945 până în 1948, Vaughan a fost aghiotantul regelui George al VI-lea. S-a retras din armată în 1948 şi a murit în comitatul Sussex în 1953, la vârsta de 59 de ani.

Italienii

Maiorul Bacci a murit de cancer la numai câteva luni de la înlăturarea din funcţia de comandă în urma evadării din tunel.

Baronul Ricciardi a schimbat taberele în septembrie 1943, fiind ataşat unei unităţi indiene pe durata luptelor din Italia. A supravieţuit războiului.

Doctorul Bolaffio, care a riscat mult pentru a ajuta la tentativele de evadare ale britanicilor, a continuat să-şi practice meseria în regim privat după război. N-am găsit dovezi c-ar fi fost recompensat de către guvernul britanic pentru serviciile lui în urma cererii generalului Neame.

Generalul Chiappe a fost împuşcat de către germani după armistiţiul italian.

Nu se ştie ce s-a ales de ***locotenentul Ricciardi*** şi de ***căpitanul Pederneschi.***

Castelul Vincigliata

Creaţia monstruoasă a lui Temple-Leader, care i-a uimit pe prizonierii de război britanici, este încă pe dealul de la ieşirea din Florenţa, o prezenţă solemnă, oarecum frumoasă. Astăzi castelul face parte dintr-o afacere viticolă prosperă şi este folosit pentru organizarea unor nunţi de lux. Din exterior, s- au schimbat puţine lucruri comparativ cu

aspectul său din 1943. Tunelul a fost astupat cu beton şi capela, golită. Platforma din lemn pentru santinele din jurul zidului a fost demolată, iar cablurile şi proiectoarele au fost aruncate. Dar dacă mijiţi ochii în soarele Toscanei, încă vă puteţi imagina acea noapte ploioasă şi bătută de vânt din martie 1943, în care câţiva ofiţeri superiori britanici, reprezentând, poate, cei mai neobişnuiţi evadaţi din istoria militară, au ieşit de sub impunătorul zid exterior cu un singur gând înrădăcinat în minte: să fie liberi şi să-şi revadă locurile de baştină

.MARK felton

Çastelul ULTURlLobl

M MUSSOLINI

virtual-proj ect. e

uSir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 197. (n.a.). m „Prize Catch", *Time,* 2 decembrie 1940. (n.a.). Royal Air Force - Forţele aeriene britanice, (n.tr.).

Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1947), p. 285. (n.a.).

„British Air Marshal Tudor Boyd Captured by Italians în Sicily", *Lawrence Journal-World, 21* noiembrie 1940. (n.a.). m Busola (n.tr.).

Michael Cumming, *Pathfinder Cranswick* (Londra: William Kinder, 1962), p. 73. (n.a.). Denis Richards, *Royal Air Force 1939-45,* Vol. 1 (Londra: Her Majesty's Stationary Office, 1975), p. 270. (n.a.).

Sediul principalei organizaţii de criptanaliză a Regatului Unit în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, (n.red.).

„Italy Claims Air Marshal as Prisoner", *Brisbane Courier-Mail,* 23 noiembrie 1940. (n.a.). John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 12. (n.a.). John Leeming, *The Natives are Friendly* (New York: E.P. Dutton & Company, 1951), p. 195. (n.a.).

Bryn Evans, *The Decisive Campaigns of the Desert Air Force, 1942-1945* (Barnsley: Pen & Sword Aviation, 2014), ediţia Kindle, nenumerotată, (n.a.).

Edward Teach sau Thatch (1680-1718), notoriu pirat englez poreclit Blackbeard (Barbă-Neagră). (n.red.).

Şir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1947), pp. 283-284. (n.a.).

Revolverul-standard al forţelor armate britanice în perioada 1887-1963. (n.tr.). John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), pp. 13-14. (n.a.). [m] *Ibidem,* p. 15. (n.a.).

„Prize Catch", *Time, 2* decembrie 1940. (n.a.).

John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 15. (n.a.). [123] John Leeming, *The Natives are Friendly* (New York: E.P. Dutton & Company, 1951), p. 196. (n.a.).

John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 17. (n.a.). [1221] *Ibidem,* p. 18. (n.a.).

[1241] „Prize Catch", *Time, 2* decembrie 1940. (n.a.).

[123] *Ordine Militare d'Italia 1911-1964* (Roma: *Ufficio Storico dell'Aeronautica Militare,* 1969). (n.a.).

[123] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrop & Co. Ltd, 1951), p. 21. (n.a.). [1221] *Ibidem,* p. 22. (n.a.).

[123] *Mulţumesc, mulţumesc* (în it. în orig.). (n.tr.).

[123] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrop & Co. Ltd, 1951), p. 23. (n.a.). [321] *Ibidem,* p. 28. (n.a.). [1211] *Ibidem,* p. 28-29. (n.a.).

Bryn Evans, *The Decisive Campaigns of the Desert Air Force, 1942-1945* (Barnsley: Pen & Sword Aviation, 2014), ediţia Kindle, nenumerotată, (n.a.).

Ştire Associated Press, Roma, 2 ianuarie 1941. (n.a.). *Domnilor* (în germ. în orig.). (n.tr.). Căpitan (în germ. în orig.). (n.tr.). [1221] *Brigadier E.J. Todhunter to B.E. Todhunter,* 28 aprilie 1941. (n.a.).

Brigadier E.J. Todhunter to Colonel Whitmore, Essex Yeomanry, 13 mai 1941. (n.a.). John Baynes, *The Forgotten Victor: General Sir Richard O'Connor* (Londra: Brasseys, 1989), p. 136. (n.a.). [1221] *Ibidem,* (n.a.).

[1421] *Brigadier E.J. Todhunter to B.E. Todhunter,* 28 aprilie 1941. (n.a.).

John Baynes, *The Forgotten Victor: General Sir Richard O'Connor* (Londra: Brasseys, 1989), p. 136. (n.a.). [143] *Ibidem,* (n.a.).

Brigadier E.J. Todhunter to Colonel Whitmore, Essex Yeomanry, 13 mai 1941. (n.a.). [1441] *Brigadier E.J. Todhunter to B.E. Todhunter,* 28 aprilie 1941. (n.a.).

John Baynes, *The Forgotten Victor: General Sir Richard O'Connor* (Londra: Brasseys, 1989), p. 136. (n.a.).

[143] *Brigadier E.J. Todhunter to B.E. Todhunter,* 28 aprilie 1941. (n.a.). [143] *Brigadier E.J. Todhunter to B.E. Todhunter,* 14 aprilie 1941. (n.a.). [1421] *B.E. Todhunter to E. Parker, ICI {Egypt) S.A, Cairo,* 14 iulie 1941. (n.a.). [1421] *Ibidem,* (n.a.). [1221] *Ibidem,* (n.a.).

[1211] *Brigadier E.J. Todhunter to B.E. Todhunter,* 14 aprilie 1941. (n.a.).

[123] Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1947), p. 288. (n.a.).

[1221] Western Desert Force (WDF). (n.red.).

[1241] David T. Zubecki (Ed), *World War II in Europe: An Encyclopedia,* COMPLETE, p. 437. (n.a.). [1221] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrop & Co. Ltd, 1951), p. 80. (n.a.). [1221] Daniel Butler, *Field Marshal: The Life and Death ofErwin Rommel* (COMPLETE), p. 210. (n.a.).

Lord Ranfurly's Report on his Capture, To War With Whitaker: The Wartime Diaries of the Countess ofRanfurly 1939-45 (Londra: Mandarin, 1997), p. 232. (n.a.).

[1221] *Thomas Daniel Knox, Earl of Ranfurly,* HS 9/1228/7 *Special Operations Executive: Personnel Files* (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

[1221] John Baynes, *The Forgotten Victor: General Sir Richard O'Connor* (Londra: Brassey's, 1989), p. 136. (n.a.).

[1221] *Lord Ranfurly's Report on his Capture, To War With Whitaker: The Wartime Diaries of the Countess ofRanfurly 1939-45* (Londra: Mandarin, 1997), p. 232. (n.a.).

Mâinile sus, englezoiule| Germanii le spuneau englezilor „Tommi" în război, aceştia răspunzându- le cu apelativul „Jerry". (n.tr.).

[123] *Lord Ranfurly's Report on his Capture, To War With Whitaker: The Wartime Diaries of the Countess of Ranfurly 1939-45* (Londra: Mandarin, 1997), p. 232. (n.a.).

John Baynes, *The Forgotten Victor: General Sir Richard O'Connor* (Londra: Brasseys, 1989), p. 137. (n.a.).

Afară, afară! (în germ. în orig.). (n.tr.). Locotenent-colonelîn armata germană, (n.tr.).

Lord Ranfurly 's Report on his Captare, To War With Whitaker: The Wartime Diaries of the Countess of Ranfurly 1939-45 (Londra: Mandarin, 1997), p. 232. (n.a.). [1221] *Ibidem*, p. 233. (n.a.).

„Revealed: Desert Fox Erwin Rommel was given his legendary goggles by a British PoW în return for retrieving a stolen hat", de Hannah Flint, *The Mail on Sunday,* 12 aprilie 2005. (n.a.).

Feldmareşalul Herbert Kitchener (1850-1916) este cunoscut pentru expediţiile lui în Egipt. (n.tr.). E vorba despre războiul mahdist, dus între 1881 şi 1899 între forţele liderului religios Muhammad Ahmad bin abd Allah şi cele egiptene, şi ulterior britanice. Participarea britanicilor la acest război a rămas în istorie sub numele de Campania din Sudan. (n.tr.).

[123] „Revealed: Desert Fox Erwin Rommel was given his legendary goggles by a British PoW în return for retrieving a stolen hat", de Hannah Flint, *The Mail on Sunday,* 12 aprilie 2005. (n.a.). [123] Rommel's cap adorned with Gambier-Parry's goggles are prezerved in the Rommel Museum, Herrlingen, Germany, (n.a.).

[123] *Brigadier E.J. Todhunter to B.E. Todhunter,* 28 aprilie 1941. (n.a.).

[123] *Lord Ranfurly's Report on his Capture, To War With Whitaker: The Wartime Diaries of the Countess of Ranfurly 1939-45* (Londra: Mandarin, 1997), p. 233. (n.a.). [123] *Ibidem*, (n.a.). [123] *Ibidem,* (n.a.).

[1221] *Brief Narrative of Events al the British Generals Prisoner of War Camps in Italy, Apl. 1941 to Sept. 1943* (nepublicat), Private Papers of Lieutenant General Sir Philip Neame. (n.a.). [123] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 179. (n.a.). [123] E vorba, de fapt, de două conflicte, ambele desfăşurate între coloniştii olandezi, cunoscuţi drept buri, din Africa de Sud, şi Imperiul Britanic. Primul a avut loc între 16 decembrie 1880 şi 23 martie 1881, iar al doilea între 11 octombrie 1889 şi 31 mai 1902. (n.tr.).

„Adrian Carton de Wiart: The unkillable soldier", de Peter Crutchley, *BBC News Magazine,* 6 ianuarie 2015. (n.a.).

Şir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 89. (n.a.). [m] *Ibidem*, p. 182. (n.a.). [m] *Ibidem,* pp. 182-183. (n.a.). [m] *Ibidem*, pp. 183. (n.a.). [m] *Ibidem,* pp. (n.a.).

James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 60. (n.a.). [1221] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), pp. 8-49. (n.a.).

Brief Narrative of Events al the British Generals Prisoner of War Camps in Italy, Apl. 1941 to Sept. 1943 (nepublicat), Private Papers of Lieutenant General Sir Philip Neame. (n.a.).

Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 189. (n.a.).

[1221] John Leeming, *Always Jo-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 48. (n.a.). [1211] Organizaţie interguvernamentală alcătuită din 53 de state independente, în frunte cu Marea Britanie, înfiinţată în 1931. Este cunoscută şi sub numele de Commonwealth, (n.tr.). [1221] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 48. (n.a.). [m] *Ibidem,* p. 49. (n.a.).

Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 185. (n.a.). [1221] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 60. (n.a.). [1221] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 51. (n.a.). [1221] *Brief Narrative of Events al the British Generals Prisoner of War Camps in Italy, Apl. 1941 to Sept. 1943* (nepublicat), Private Papers of Lieutenant General Sir Philip Neame. (n.a.). [1221] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 51. (n.a.). [1221] *Ibidem,* p. 53. (n.a.). [11221] *Ibidem,* p. 56. (n.a.). [11211] *Ibidem,* p. 60 (n.a.). [11221] *Ibidem,* p. 66 (n.a.). [11221] *Ibidem,* pp. 66-67 (n.a.). [1123] *Ibidem,* p. 73. (n.a.). [11221] *Ibidem,* pp. 74-75. (n.a.).

[11221] *Două bilete pentru Roma, vă rog* (în it. în orig.). (n.tr.). [11221] *Ibidem,* pp. 73-75. (n.a.).

[11221] *Brief Narrative of Events al the British Generals Prisoner of War Camps in Italy, Apl. 1941 to Sept. 1943* (nepublicat), Private Papers of Lieutenant General Sir Philip Neame. (n.a.).

[11221] John Leeming, A/ways *To-Morrow* (Londra: George G. Hairap & Co. Ltd, 1951), p. 76. (n.a.).

[11121] *Brief Narrative of Events al the British Generals Prisoner of War Camps in Italy, Apl. 1941 to Sept. 1943* (nepublicat), Private Papers of Lieutenant General Sir Philip Neame. (n.a.).

[11111] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), pp. 183-184 (n.a.).

[11121] *Ibidem,* (n.a.). [imi] *Ibidem*, p. 184. (n.a.).

[11141] în original *Queeris Bays (2nd Dragoon Guards),* regiment de cavalerie creat în 1685 în Marea Britanie. (n.tr.).

[11121] *Brief Narrative of Events al the British Generals Prisoner of War Camps in Italy, Apl. 1941 to Sept. 1943* (nepublicat), Private Papers of Lieutenant General Sir Philip Neame. (n.a.). [11121] *Brigadier E.J. Todhunter to B.E. Todhunter,* 28 aprilie 1941. (n.a.). [11121] *Ibidem,* (n.a.).

[11121] *Brigadier E.J. Todhunter to Mrs. Todhunter,* 30 aprilie 1941. (n.a.).

[11121] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 184. (n.a.). [11221] *Ibidem,* (n.a.).

[11211] *Brigadier E.J. Todhunter to Mrs. Todhunter,* 30 aprilie 1941. (n.a.).

[11221] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 76. (n.a.).

[11221] *Ibidem*, p. 77. (n.a.).

Brief Narrative of Events al the British Generals Prisoner of War Camps in Italy, Apl. 1941 to Sept. 1943 (nepublicat), Private Papers of Lieutenant General Sir Philip Neame. (n.a.). [1123] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 81. (n.a.). [Um] *Ibidem,* (n.a.). [1123] *Ibidem,* (n.a.).

Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 180. (n.a.). [323] Căpitanul piraţilor din *Comoara din insulă,* romanul scriitorului scoţian Robert Louis Stevenson, (n.tr.).

[11321] *Mă scuzaţi*? (în it. în orig.). (n.tr.).

[11211] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 92. (n.a.). [11221] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 186. (n.a.). [11221] John Baynes, *The Forgotten Victor: General Sir Richard O'Connor* (Londra: Brasseys, 1989), p. 142. (n.a.).

[11241] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 187. (n.a.). [11221] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter, 4* mai 1941. (n.a.).

[11221] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 186. (n.a.). [11271] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter,* 11 mai 1941. (n.a.).

[11221] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 89. (n.a.). [11221] *Brigadier E.J. Todhunter to Mrs. Todhunter,* 4 mai 1941. (n.a.).

[11421] *Brief Narrative of Events al the British Generals Prisoner of War Camps in Italy, ApL 1941 to Sept. 1943* (nepublicat), Private Papers of Lieutenant General Sir Philip Neame. (n.a.). [iml] *Brigadier E.J. Todhunter to Mrs. Todhunter, 4* mai 1941. (n.a.). [11421] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter,* 2 iunie 1941. (n.a.).

[11421] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 96. (n.a.). [11441] *Ibidem,* p. 95. (n.a.). [11421] *Ibidem,* pp. 93-94. (n.a.).

[11421] *Brigadier E.J. Todhunter to Mrs. Betty Todhunter,* 30 aprilie 1941. (n.a.).

[1143] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 188. (n.a.).

[11421] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter, 2* iunie 1941. (n.a.).

[11421] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter,* 28 iunie 1941. (n.a.).

[11221] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter,* 14 iulie 1941. (n.a.).

[11211] *Ibidemm.* (n.a.).

[11221] *Brigadier E.J. Todhunter to Mrs. B. Todhunter,* 16 iunie 1941 (n.a.). [11221] *Brigadier EI. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter,* 14 iulie 1941. (n.a.). [11241] *Brigadier E.J. Todhunter to Mrs. Todhunter,* 16 iunie 1941. (n.a.). [11221] *Ibidem,* (n.a.).

[11221] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter,* 10 august 1941. (n.a.).

[11271] John Baynes, *The Forgotten Victor: General Sir Richard O'Connor* (Londra: Brassey's, 1989), p. 141. (n.a.).

M.R.D. Foot & J.M. Langley, *MI9: Escape and Evasion 1939-1945* (Londra: Book Club Associates, 1979), p. 148. (n.a.).

[13221] *Ibidem,* p. 54. (n.a.).

[12221] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1, 1941 apr. - 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.). [11211] *Brigadier E.J. Todhunter to Mrs. Todhunter,* 27 iulie 1941. (n.a.).

[11221] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 96. (n.a.). [11221] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter,* 16 august 1941. (n.a.). ^Ibidem, (n.a.).

[11221] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter,* 22 august 1941. (n.a.).

[11221] *Brief Narrative of Events al the British Generals Prisoner of War Camps in Italy, Apl. 1941 to Sept. 1943* (nepublicat), Private Papers of Lieutenant General Sir Philip Neame. (n.a.). [11271] *Ibidem,* (n.a.).

[12221] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter, 2* septembrie 1941. (n.a.).

[12221] în original „The Scarlet Pimpernel of the Vatican", aluzie la personajul creat de baroneasa britanică de origine maghiară Emmuska Orczy, în romanul *The Scarlet Pimpernel,* publicat în 1905. (n.tr.).

[11721] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 102. (n.a.). [iml] *Ibidem,* p. 103. (n.a.). [Um] *Ibidem,* (n.a.). [11721] *înainte* (în it. în orig.) (n.tr.).

[11741] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 69. (n.a.). [11721] *Ibidem,* p. 70. (n.a.).

[Um] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter, 2* septembrie 1941. (n.a.).

[11771] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 70. (n.a.).

[11721] „Escape Narrative", de generalul şir Richard O'Connor (O'CONNOR 1/5/1,1941 apr. - 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).

[11721] Andrew Mollo, *The Armed Forces of World War IT. Uniforms, Insignia and Organisation* (Londra: Black Cat, 1987), p. 88. (n.a.).

[12221] Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1947), p. 286. (n.a.). [um] *Ibidem,* (n.a.).

[11221] *Brief Narrative of Events al the British General's Prisoner of War Camps in Italy, Apl. 1941 to Sept. 1943* (nepublicat), Private Papers of Lieutenant-General Sir Philip Neame. (n.a.). [12221] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 106. (n.a.). [12241] *Camp for British Generals al Vincigliata,* Red Cross Report, 30 mai 1942, WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

[12221] *Report of Captain Leonardo Trippi,* Assistant Military Attaché, Swiss Legation, Rome, 3 iunie 1942, WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.). [12221] *Camp for British Generals al Vincigliata,* Red Cross Report, 30 mai 1942, WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

Report of Captain Leonardo Trippi, Assistant Military Attaché, Swiss Legation, Rome, 3 iunie 1942, WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.). [nm] *Camp for British Generals al Vincigliata,* Red Cross Report, 30 mai 1942, WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

® John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 108. (n.a.).

[11201] *Ibidem,* (n.a.).

[11211] *Ibidem,* pp. 108-109 (n.a.).

[11221] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 191. (n.a.).

[11221] *Lord Ranfurly's Report on his Capture, To War With Whitaker: The Wartime Diaries of the Countess of Ranfurly 1939-45* (Londra: Mandarin, 1997), p. 233. (n.a.).

[11241] *Ibidem,* (n.a.).

[11221] *Ibidem,* (n.a.).

[11221] *Ibidem,* (n.a.).

[nm] *Ibidem,* p. 234. (n.a.).

[11221] *Ibidem,* (n.a.).

[nm] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 109. (n.a.).

[12221] *Ibidem,* (n.a.).

[12211] *Ibidem,* p. 109-110. (n.a.).

[12221] *Ibidem,* p. 109 (n.a.).

[12221] *Ibidem,* p. 110. (n.a.).

[12241] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 191. (n.a.). [12221] *Ibidem,* (n.a.).

[12221] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 192. (n.a.). [12221] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 108. (n.a.). [12221] *Ibidem,* p. 107. (n.a.).

[12221] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 192. (n.a.). [12121] *Camp for British Generals al Vincigliata, 29November 1941,* WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

[12111] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 107. (n.a.). [12121] *Ibidem,* p. 108. (n.a.).

[12121] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 192. (n.a.). [12141] *Inspection of Prisoner of War Camp No. 12,23 June 1942,* WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

[12121] Henry James, *Transatlantic Sketches* (Boston: James R. Osgood, 1875), pp. 287-288. (n.a.). [12121] Secolul al XIX-lea a impus tinerilor din familii şi/sau cercuri înstărite, ca o tradiţie de natură socială, un tur al Europei, (n.tr.).

[12171] *The Earl of Ranfurly to The Countess of Ranfurly 3 October 1941, To War With Whitaker: The Wartime Diaries of the Countess of Ranfurly 1939-45* (Londra: Mandarin, 1997), p. 123. (n.a.). [12121] Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 289. (n.a.).

[12121] Baynes, John, *The Forgotten Victor: General Sir Richard O'Connor, KT, GCB, DSO, MC* (Londra, Brasseys 1989), p. 144. (n.a.).

The Earl ofRanfurly to The Countess ofRanfurly, 3 October 1941, To War With Whitaker: The Wartime Diaries of the Countess ofRanfurly 1939-45 (Londra: Mandarin, 1997), p. 123. (n.a.). [12211] Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 289. (n.a.).

[12221] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter,* 30 septembrie 1941. (n.a.).

[12221] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter,* 7 noiembrie 1941. (n.a.).

[12241] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 192. (n.a.).

[1223] *Camp for British Generals al Vincigliata, 29 November 1941,* WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

[12221] *Brief Narrative of Events al the British Generals Prisoner of War Camps in Italy, Apl. 1941 to Sept. 1943* (nepublicat), Private Papers of Lieutenant General Sir Philip Neame. (n.a.).

[12271] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 192. (n.a.).

[12221] *The Earl ofRanfurly to The Countess ofRanfurly, 3 October 1941, To War With Whitaker: The Wartime Diaries of the Countess ofRanfurly 1939-45* (Londra: Mandarin, 1997), p. 123. (n.a.).

[12221] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 196. (n.a.).

[12221] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter*, 30 septembrie 1941. (n.a.).

[12211] „Escape Narrative", de generalul şir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1,1941 apr. - 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).

[12221] *Ibidem,* (n.a.).

[12221] *Ibidem,* (n.a.).

[12241] *Ibidem,* (n.a.).

[12221] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 114. (n.a.). [12221] *The Earl ofRanfurly to The Countess ofRanfurly 3 October 1941, To War With Whitaker: The Wartime Diaries of the Countess ofRanfurly 1939-45* (Londra: Mandarin, 1997), p. 123. (n.a.). [12271] „Escape Narrative", de generalul şir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1,1941 apr. - 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.). [12221] *Ibidem,* (n.a.).

[12221] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 113. (n.a.). [12421] „Escape Narrative" de generalul şir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1,1941 apr. - 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).

[12411] *Brief Narrative of Events al the British Generals Prisoner of War Camps in Italy, Apl. 1941 to Sept. 1943* (nepublicat), Private Papers of Lieutenant General Sir Philip Neame. (n.a.). [12421] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 194. (n.a.). [12421] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 116. (n.a.). [12441] *Camp for British Generals al Vincigliata,* Red Cross Report, 30 mai 1942, WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

[12421] „Escape Narrative", de generalul şir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1,1941 apr. - 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).

[12421] „De Wiart tells how they dug a tunnel for seven months", de Stuart Gelder, *News Chronicle,* 27 ianuarie 1944, prima pagină, (n.a.).

[12471] „Escape Narrative", de generalul şir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1,1941 apr. - 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).

[12421] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 197. (n.a.).

John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 116. (n.a.). [12221] *Ibidem,* (n.a.).

[12211] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter*, 7 noiembrie 1941. (n.a.). [12221] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter*, 30 septembrie 1941. (n.a.). [12221] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter*, 7 noiembrie 1941. (n.a.).

[12241] *The Earl of Ranfurly to The Countess of Ranfurly 26 December 1941, To War With Whitaker: The Wartime Diaries of the Countess of Ranfurly 1939-45* (Londra: Mandarin, 1997), pp. 124-125. (n.a.). [12221] *Ibidem,* p. 125. (n.a.).

[12221] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter*, nedatată, 1941. (n.a.). [12271] *Ibidem*, (n.a.).

[12221] *Brief Narrative of Events al the British Generals Prisoner of War Camps in Italy, Apl. 1941 to Sept. 1943* (nepublicat), Private Papers of Lieutenant General Sir Philip Neame. (n.a.). [12221] Rege al Marii Britanii în perioada 1936-1952. Este cunoscut publicului larg pentru bâlbâială de care suferea, povestea felului în care a reuşit s-o depăşească fiind spusă în filmul *Discursul regelui (The Kings Speech*), din 2010. (n.tr.).

[12221] *Brief Narrative of Events al the British Generals Prisoner of War Camps in Italy, Apl. 1941 to Sept. 1943* (nepublicat), Private Papers of Lieutenant General Sir Philip Neame. (n.a.). [12211] *Ibidem*, (n.a.). [12221] *Ibidem,* (n.a.).

[12221] *Brief Narrative of Events al the British Generals' Prisoner of War Camps in Italy, Apl. 1941 to Sept. 1943* (nepublicat), Private Papers of Lieutenant General Sir Philip Neame. (n.a.).

[12241] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter*, 17 martie 1942. (n.a.).

[12221] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 72. (n.a.).

[12221] Italienii preferă carnea de cal în locul celei de vită, motiv pentru care Hargest îl ia peste picior pe Tranquille. (n.tr.).

[12271] *Report No. 2 On Inspection of Prisoner of War Camp No. 12,1* iulie 1942, WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

[12221] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 72. (n.a.). [12221] Aluzie la pasărea cu acelaşi nume, emblematică pentru fauna Noii Zeelande. (n.a.). [12721] „Şeful" (în *afrikaans* în orig.). (n.tr.).

[12711] Toate locurile la care fac referire personajele au fost puncte-cheie în Operaţiunea Crusader, desfăşurată de armata britanică între 18 noiembrie şi 30 decembrie 1941 împotriva Germaniei naziste în campania din deşert, (n.tr.).

[12721] *The Earl of Ranfurly to The Countess of Ranfurly 13 March 1942, To War With Whitaker: The Wartime Diaries of the Countess of Ranfurly 1939-45* (Londra: Mandarin, 1997), p. 130. (n.a.). [12721] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), pp. 72-73. (n.a.). [12741] *Ibidem,* p. 73. (n.a.).

[12721] *Camp for British Generals al Vincigliata,* Red Cross Report, 30 mai 1942, WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

[12721] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap 8c Co. Ltd, 1951), p. 117. (n.a.). [5222] *Brief Narrative of Events al the British Generals' Prisoner of War Camps in Italy, Apl. 1941 to Sept. 1943* (nepublicat), Private Papers of Lieutenant General Sir Philip Neame. (n.a.). [12721] Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 290. (n.a.).

[12721] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 118. (n.a.). [12221] *Ibidem,* p. 290. (n.a.).

[12211] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 119. (n.a.). [12221] *Report No. 2 On Inspection of Prisoner of War Câmp No. 12,1* iulie 1942, WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

[12221] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 74. (n.a.). [12241] *Ibidem,* (n.a.).

[12221] Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 290. (n.a.).

[12221] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 119. (n.a.). [12271] *Ibidem,* p. 120. (n.a.).

[12221] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 75. (n.a.).

[12221] Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 291. (n.a.).

[12221] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 199. (n.a.).

[12211] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 76. (n.a.).

[12221] *Brief Narrative of Events al the British Generals' Prisoner of War Camps in Italy, Apl. 1941 to Sept. 1943* (nepublicat), Private Papers of Lieutenant-General Sir Philip Neame. (n.a.).
[12221] *Ibidem,* (n.a.).

[12241] Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 291. (n.a.).

[12221] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 198 (n.a.). [12221] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 124. (n.a.). [12271] *Ibidem,* (n.a.).

[12221] Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 292. (n.a.). [12221] *Ibidem,* (n.a.).

[12221] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), pp. 199-200. (n.a.).
[12211] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 76. (n.a.).
[12221] *Camp for British Generals al Vincigliata, 29 November 1941,* WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

[12221] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 129. (n.a.). [12241] *Ibidem,* p. 130. (n.a.).

[12221] Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 294. (n.a.).

[1223] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 79. (n.a.).

[12271] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 133. (n.a.).

^ *Ibidem. (*n.a.).

[12221] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr. - 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).

[12121] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 134. (n.a.).
[12111] *Ibidem,* p. 135. (n.a.).

[12121] *Ibidem,* (n.a.).

[12121] *Report of Captain Leonardo Trippi,* ataşat militar colaborator, legaţia elveţiană, Roma, 3 iunie 1942, WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

[12141] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 136. (n.a.).
[12121] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 86. (n.a.).

[12121] *Ibidem,* p. 87. (n.a.).

[12171] *Ibidem,* p. 88. (n.a.).

[12121] *Ibidem,* (n.a.).

[12121] *Ibidem,* pp. 89-90. (n.a.).

[12221] *Ibidem,* p. 90. (n.a.).

[12211] Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 294. (n.a.).

[12221] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 90. (n.a.). [12221] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 91. (n.a.). [12241] *Ibidem,* p. 92. (n.a.).

[12221] Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 294. (n.a.).

[12221] John Leeming, A/ways *To-Morrow* (Londra: George G. Harrop & Co. Ltd, 1951), p. 150. (n.a.). [12271] Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 294. (n.a.).

[12221] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 150. (n.a.).

[12221] „Escape Narrative", de generalul şir Richard O'Connor, (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr. - 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).

[12221] Ibidem, (n.a.).

[12211] Ibidem, (n.a.).

[12221] Ibidem, (n.a.).

[12221] Ibidem, (n.a.).

[12241] Ibidem, (n.a.).

[12221] Ibidem, (n.a.).

[12221] John Leeming, A/ways *To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 152. (n.a.). [12271] „Escape Narrative", de generalul şir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr. - 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).

Ibidem, (n.a.). *[1223] Ibidem,* (n.a.). *[12421]Ibidem.* (n.a.). *[mm] Ibidem,* (n.a.). *[1243] Ibidem,* (n.a.). *[12421] Ibidem,* (n.a.). *[12441] Ibidem,* (n.a.). *[12421] Ibidem,* (n.a.).

[12421] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 154. (n.a.). [1243] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr. - 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).

[12421] „De Wiart tells how they dug a tunnel for seven months", de Stuart Gelder, *News Chronicle,* 27 ianuarie 1944, prima pagină, (n.a.).

[12421] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap 8c Co. Ltd, 1951), p. 157. (n.a.).

[12521] *Lieutenant-General P. Neame to the Protecting Power, 14 May 1942,* WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

[12211] Ibidem, (n.a.).

[1223] Ibidem, (n.a.).

[12221] Ibidem, (n.a.).

[1231] Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 292. (n.a.).

[12221] Memorandum from the Italian Ministry of Foreign Affairs to the Swiss Legation Rome, 25 July 1942, WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.). *[12221] Ibidem,* (n.a.).

[12271] War Office (Directorate of Prisoners of War) to the Foreign Office (Prisoners of War Departament): Treatment of British Generals in Italian Hands, noiembrie 1942, WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

[12521] John Baynes, *The Forgotten Victor: General Sir Richard O'Connor* (Londra: Brassey's, 1989), p. 147. (n.a.).

[12521] Ibidem, (n.a.).

[12 ^21] Aveţi un chibrit? (în it. în orig.). (n.tr.). *[12211] Mulţumesc*! (în it. în orig.). (n.tr.).

[12221] John Baynes, *The Forgotten Victor: General Sir Richard O'Connor* (Londra: Brassey's, 1989), p. 147. (n.a.).

[12221] Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 293. (n.a.).

[12211] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr. - 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).

[12221] John Baynes, *The Forgotten Victor: General Sir Richard O'Connor* (Londra: Brassey's, 1989), p. 147. (n.a.).

„Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O3CONNOR 4/5/1 1941 apr. - 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).

John Baynes, *The Forgotten Victor: General Sir Richard O'Connor* (Londra: Brassey's, 1989), p. 147. (n.a.).

[1 ~6iii1] Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 293. (n.a.).

Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 205. (n.a.). [1 ~2ai1] John Baynes, *The Forgotten Victor: General Sir Richard O'Connor* (Londra: Brassey's, 1989), p. 147. (n.a.).

[12211] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O3CONNOR 4/5/1 1941 apr. - 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).

[1 ~62~1] *Brief Narrative of Events al the British Generals Prisoner of War Camps in Italy, Apl. 1941 to Sept. 1943* (nepublicat), Private Papers of Lieutenant General Sir Philip Neame. (n.a.).

„Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr. - 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).

[1 ~2ai1] John Baynes, *The Forgotten Victor: General Sir Richard O'Connor* (Londra: Brassey's, 1989), p.

148. (n.a.).
[323] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr. - 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).
[1 2 3 4 5] Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 293. (n.a.).
[12221] John Baynes, *The Forgotten Victor: General Sir Richard O'Connor* (Londra: Brassey's, 1989), p. 148. (n.a.).
[323] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr. - 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).
[323] John Baynes, *The Forgotten Victor: General Sir Richard O'Connor* (Londra: Brassey's, 1989), p. 148. (n.a.).
[3221] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr. - 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).
„Medaglia d'Argento al Valore Militare", distincție militară înființată în 1793. (n.tr.). [1223] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr. - 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).
[12221] John Baynes, *The Forgotten Victor: General Sir Richard O'Connor* (Londra: Brassey's, 1989), p. 148. (n.a.).
[12241] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr. - 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).
[12221] Serviciu medical militar activ în India britanică pe durata celor două Războaie Mondiale, (n.tr.). *[12221] Brief Narrative of Events al the British Generals Prisoner of War Camps in Italy, Apl, 1941 to Sept. 1943* (nepublicat), Private Papers of Lieutenant General Sir Philip Neame. (n.a.). *[12221] Report No. 4 on Inspection of Prisoners of War Camp No. 12,* 15 octombrie 1942, WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).
[12221] Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 295. (n.a.).
Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 207. (n.a.). *Ibidem,* (n.a.).
„Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr. - 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).
Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 295. (n.a.). *Ibidem,* (n.a.).
[12241] James Hargest, *Farewell Camp 12* (Londra: Mermaid Books [Michael Joseph], 1954), p. 104. (n.a.).
Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 296. (n.a.). *[323] Ibidem,* (n.a.). *[323] Ibidem,* (n.a.).
[1 2 3 4 5] John Baynes, *The Forgotten Victor: General Sir Richard O'Connor* (Londra: Brassey's, 1989), p. 151. (n.a.).
[12221] Watchers (în engl. în orig.). (n.red.).
[1 4 0 0] Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap 8c Sons Ltd, 1947), p. 296. (n.a.). *[14211] Ibidem,* p. 297. (n.a.).
James Hargest, *Farewell Camp 12* (Londra: Mermaid Books [Michael Joseph], 1954), p. 104. (n.a.).
Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 297. (n.a.).
James Hargest, *Farewell Camp 12* (Londra: Mermaid Books [Michael Joseph], 1954), p. 105. (n.a.).
[1423] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 207. (n.a.). [14221] James Hargest, *Farewell Camp 12* (Londra: Mermaid Books [Michael Joseph], 1954), pp. 104- 105. (n.a.).
[1423] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr. - 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).
[14221] James Hargest, *Farewell Camp 12* (Londra: Mermaid Books [Michael Joseph], 1954), p. 106. (n.a.).
[14221] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr. - 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.). *[14121] Ibidem,* (n.a.).
[14111] Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 298. (n.a.). *[1413] Ibidem,* p. 299. (n.a.).
[14121] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr. - 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).
[14141] Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 298. (n.a.).
„Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr. - 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.). *[14121] Ibidem,* (n.a.).
James Hargest, *Farewell Camp 12* (Londra: Mermaid Books [Michael Joseph], 1954), p. 108. (n.a.).

[1413] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr. - 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.). [1413] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr B.E. Todhunter,* 7 octombrie 1942. (n.a.). ^*Ibidem,* (n.a.).

[1431] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr. - 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).

[1423] Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 299. (n.a.). [1423] *Ibidem,* p. 300. (n.a.). [14241] *Ibidem,* p. 299. (n.a.).

[1423] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr. - 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).

[14221] Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 301. (n.a.).

[1423] Aluzie la faimoasa catedrală din Londra care are hramul „Sfântul Pavel", (n.tr.). [14221] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), pp. 114-115. (n.a.). [14221] *Ibidem,* p. 115. (n.a.).

[14221] Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 300. (n.a.). [14211] *Ibidem,* (n.a.).

[14221] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr. - 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).

[14221] Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 301. (n.a.).

[14241] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 209. (n.a.). [14221] Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 301. (n.a.).

[14221] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 209. (n.a.). [1423] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr. - 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.). [14221] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter,* 7 noiembrie 1942. (n.a.). [14221] *Brigadier E.J. Todhunter to Mrs. Todhunter,* 19 decembrie 1942. (n.a.).

[14421] Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 300. (n.a.).

[14411] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr. - 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London (n.a.).

[14421] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter, 2* ianuarie 1943. (n.a.).

[14421] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 114. (n.a.).

[14421] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter, 2* ianuarie 1943. (n.a.).

[14421] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 120. (n.a.).

Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 210. (n.a.). [14421] *War Office (Directorate of Prisoners of War) to the Foreign Office (Prisoners of War Departament): Treatment of British Generals in Italian Hands*, noiembrie 1942, WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

„Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr. - 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.). [14421] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 120. (n.a.). [14521] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr. - 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.). [14211] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 212. (n.a.). [1423] *Ibidem,* (n.a.).

[14221] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.). [14541] *Ibidem,* (n.a.).

[14551] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 116. (n.a.). [14521] *Ibidem,* (n.a.). [14571] *Ibidem,* (n.a.).

[14521] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.). [14521] *Ibidem,* (n.a.). ^Ibidem, (n.a.).

[14211] Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 301. (n.a.).

[1423] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).

[14221] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 119. (n.a.).

[14^41] Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 302. (n.a.).

[14251] *Ibidem,* (n.a.).

[14221] *Ibidem,* p. 303. (n.a.).

[14271] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 121. (n.a.).

[14611] Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 304. (n.a.).

[14 ^21] *War Office (Directorate of Prisoners of War) to the Foreign Office (Prisoners of War Departament): Treatment of British Generals in Italian Hands*, noiembrie 1942, WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

[14721] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, Kings College London, (n.a.).

„De Wiart tells how they dug a tunnel for seven months", de Stuart Gelder, *News Chronicle*, 27 ianuarie 1944, prima pagină, (n.a.).

[14221] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.). [1423] *Ibidem*, (n.a.).

[14241] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 122. (n.a.).

[14221] Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 304. (n.a.).

[14221] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).

[14221] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 122. (n.a.).

[14221] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).

[14221] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 122. (n.a.).

[14221] Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 305. (n.a.).

[14211] *Ibidem*, (n.a.).

[14221] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), pp. 213-214. (n.a.).

[14221] Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 305. (n.a.).

[14241] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 119. (n.a.). [14221] *Ibidem*, p. 124. (n.a.).

[14221] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 124. (n.a.). [14221] *Ibidem*, (n.a.).

[14221] Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 305. (n.a.).

[14221] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 164. (n.a.).

[14221] Aluzie la celebra Piccadilly Square din Londra, cunoscută pentru numeroasele sale clădiri iluminate, ale căror lumini se sting doar cu anumite ocazii cu caracter sobru. (n.tr.).

[14211] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).

[14221] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 125. (n.a.).

[14221] Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 306. (n.a.).

[14241] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 125. (n.a.). [14221] *Ibidem*, (n.a.).

[14221] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 213. (n.a.). [14221] *Ibidem*, (n.a.).

[14221] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).

James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 126. (n.a.). Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 306. (n.a.).

[1 ^ 1 ^ 1] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 126. (n.a.). [323] *Ibidem*, (n.a.).

[1 ^ 1 ^ 1] *Trei bilete la clasa a III-a, dus-întors, la Milano.* (în it. în orig.). (n.tr.). [12241] *Mă scuzați* (în it. în orig.). (n.tr.).

[12221] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 127. (n.a.).

[12221] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).

[1223] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 215. (n.a.). [12221] *Ibidem*, (n.a.).

[12221] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).

[12121] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 127. (n.a.).

[12111] *Ibidem*, p. 128. (n.a.).

[12121] *Ibidem*, pp. 128-129. (n.a.).

[12121] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 215. (n.a.). [12141] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 129. (n.a.). [12121] *Ibidem*, (n.a.). [12121] *Ibidem*, p. 130. (n.a.).

[12171] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 215. (n.a.). [12121] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).

[12121] „De Wiart tells how they dug a tunnel for seven months", de Stuart Gelder, *News Chronicle*, 27 ianuarie 1944, prima pagină, (n.a.).

[12221] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).

[12211] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 131. (n.a.).

[1223] *Ibidem,* (n.a.).

[12221] *Gara de Nord* (în it. în orig.). (n.tr.).

[12241] *Statement by It.-Col. (Acting Brigadier) John Frederick Boyce Combe, DSO (and bar), II*th *Hussars,* WO 208/3319/1921 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

[12221] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 131. (n.a.).

[12221] *Statement by It.-Col. (Acting Brigadier) John Frederick Boyce Combe, DSO (and bar), 11*th *Hussars,* WO 208/3319/1921 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

[12271] *Ibidem,* (n.a.).

[12221] *Ibidem,* (n.a.).

[12221] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 131. (n.a.).

Statement by It.-Col. (Acting Brigadier) John Frederick Boyce Combe, DSO (and bar), 11th Hussars, WO 208/3319/1921 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.). [12211] *Ibidem,* (n.a.). *Ibidem,* (n.a.). *Ibidem,* (n.a.).

Ceai din extract de carne de vită. (n.red.).

Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 306. (n.a.). *Ibidem,* (n.a.).

[12121] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 132. (n.a.).

Statement by It.-Col. (Acting Brigadier) John Frederick Boyce Combe, DSO (and bar), 11th Hussars, WO 208/3319/1921 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.). *Ibidem,* (n.a.).

[12421] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 132. (n.a.).

[12411] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).

[12421] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 133. (n.a.).

[12421] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).

[12441] *Ibidem,* (n.a.).

[12421] *Statement by It.-Col. (Acting Brigadier) John Frederick Boyce Combe, DSO (and bar), 11*th *Hussars,* WO 208/3319/1921 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

[12421] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Bamsley: Pen & Sword Books, 2013), p. 222. (n.a.).

[1243] *Statement by It.-Col. (Acting Brigadier) John Frederick Boyce Combe, DSO (and bar), 11*th *Hussars,* WO 208/3319/1921 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

[12421] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 133. (n.a.).

[12421] *Ibidem,* (n.a.).

[12221] *Ibidem,* p. 134. (n.a.).

[12211] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 163. (n.a.). [12221] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 134. (n.a.). [12221] *Ibidem,* p. 134. (n.a.).

[12241] Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), pp. 306-307. (n.a.).

[12221] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 163. (n.a.).

[12221] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).

[12271] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 135. (n.a.).

[12221] *Ibidem,* (n.a.).

[12221] *Ibidem,* (n.a.).

[12221] Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 307. (n.a.).

Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 222. (n.a.). Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 307. (n.a.). [12221] *Ibidem,* (n.a.).

[12241] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).

[12221] Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 307. (n.a.).

[12221] John Baynes, *The Forgotten Victor: General Sir Richard O'Connor* (Londra: Brassey's, 1989), p. 160. (n.a.).

[12271] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 216. (n.a.).

[12221] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 135. (n.a.).

[12221] *Ibidem,* (n.a.).

[12721] *Ibidem,* (n.a.).

[12711] *Ibidem,* (n.a.).

[12721] *Ibidem,* pp. 135-136 (n.a.).

[12721] *Ibidem,* p. 136. (n.a.).

[12741] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 163. (n.a.).

[12751] Echivalentul gradului de mareşal în armata Germaniei naziste, (n.tr.).

[12721] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 147. (n.a.).

[15771] *Ibidem,* p. 136. (n.a.).

[15721] *Ibidem,* (n.a.).

[12721] „Escape Narrative" de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London/ (n.a.).

[15221] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 222/ (n.a.). [15211] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.). [12221] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), pp. 136-137. (n.a.). [15221] *Ibidem,* p. 137. (n.a.).

[15241] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).

[15251] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 137. (n.a.).

[15221] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).

[15271] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 145. (n.a.).

[15221] *Ibidem,* p. 137. (n.a.).

[15221] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 137. (n.a.). [15221] *Ibidem,* (n.a.). [15211] *Ibidem,* (n.a.).

[12221] *Statement by lt.-Col. (.Acting Brigadier) John Frederick Boyce Combe, DSO (and bar), 11 Hussars,* WO 208/3319/1921 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.). James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 145. (n.a.). „Escape Narrative" de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.). *Ibidem,* (n.a.).

James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 138. (n.a.). [1223] *Ibidem,* (n.a.). [12221] *Ibidem,* p. 139. (n.a.). [12221] *Ibidem,* (n.a.). [12221] *Ibidem,* (n.a.). [12211] *Ibidem,* p. 139-140. (n.a.).

[1223] „Escape Narrative" de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).

[12221] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Bamsley: Pen & Sword Books, 2013), p. 216. (n.a.).

[1223] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).

[12221] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 140. (n.a.).

[12221] *Ibidem,* (n.a.).

[12271] *Ibidem,* (n.a.).

[12221] *Ibidem,* p. 141. (n.a.).

[12221] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 216. (n.a.). [12121] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).

[12111] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 216. (n.a.). [12121] *Ibidem,* p. 217. (n.a.).

[12121] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 142. (n.a.).

[1213] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 217. (n.a.).

[12121] *Statement by It.-Col. (Acting Brigadier) John Frederick Boyce Combe, DSO (and bar), 11th Hussars*, WO 208/3319/1921 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

[12121] „De Wiart tells how they dug a tunnel for seven months", de Stuart Gelder, News Chronicle, 27 ianuarie 1944, prima pagină, (n.a.).

[12171] *Brief Narrative of Events al the British Generals Prisoner of War Camps in Italy, Apl. 1941 to Sept. 1943* (nepublicat), Private Papers of Lieutenant General Sir Philip Neame. (n.a.). [12121] *Ibidem*, (n.a.).

[12121] *Lieutenant-General Sir Philip Neame to The Italian War Ministry, Rome*, 13 aprilie 1943, WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

[12221] Sir Philip Neame, *Playing With Strife: The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 310. (n.a.).

[12211] *Brief Narrative of Events al the British Generals Prisoner of War Camps in Italy, Apl. 1941 to Sept. 1943* (nepublicat), Private Papers of Lieutenant General Sir Philip Neame. (n.a.).

[12221] *Lieutenant-General Sir Philip Neame to The Italian War Ministry, Rome*, 13 aprilie 1943, WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

Statement by lt.-Col. (Acting Brigadier) John Frederick Boyce Combe, DSO (and bar), 11[Hussars, WO 208/3319/1921 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.). [12241] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 146. (n.a.). [12221] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Bamsley: Pen & Sword Books, 2013), p. 217. (n.a.). [12221] *Ibidem,* (n.a.).

[12221] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 143. (n.a.). [12221] *Ibidem,* (n.a.). [12221] *Ibidem*, (n.a.).

[12221] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 218. (n.a.).

[12211] *Ibidem*, (n.a.).

[12221] *Ibidem*, p. 219. (n.a.).

[12221] *Ibidem*, (n.a.).

[12241] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.).

[12221] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 220. (n.a.). [12221] *Ibidem,* p. 221. (n.a.).

[12271] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London, (n.a.). [12221] Knight of the Order of the British Empire (KBE). (n.red.). [12221] Nume sub care era cunoscut oraşul Yangon din Myanmar, (n.tr.).

[12421] Ordinul The Most Honourable Order of the Bath are trei grade: Knight Grand Cross sau Dame Grand Cross (GCB), Knight Commander (KCB) sau Dame Commander (DCB) şi Companion (CB). (n.red.).

[12411] Commander of the Order of the British Empire (CBE). (n.red.).

[12421] De fapt, este vorba despre o serie de patru bătălii grele duse de Aliaţi între 17 ianuarie şi 19 mai 1944, în scopul de a trece de Linia de Iarnă şi de a elibera Roma. (n.tr.).

[12421] Order of the Thistle, principalul ordin cavaleresc scoţian, instituit la data de 6 iunie 1687 de către regele Angliei, Iacob al II-lea, şi rege al Scoţiei sub numele de Iacob al VH-lea. (n.red.). [12441] Ordin cavaleresc britanic ce poartă numele celor mai cunoscuţi sfinţi militari, Arhanghelul Mihail şi Sfântul Gheorghe, care este şi sfântul ocrotitor al Angliei, (n.tr.).